

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМ. В. М. КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІНФОРМАТИКИ І ПРАВА НАПРН УКРАЇНИ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ “ФЕМІДА”
ЦЕНТР ПРАВОВОЇ ОСВІТИ І НАУКИ

ЧОТИРНАДЦЯТІ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ

Проблеми імплементації національного законодавства до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом

Матеріали міжнародної наукової конференції

17-18 квітня 2019 року, м. Київ, Україна

До 185-річчя НПУ імені М. П. Драгоманова;
до 70-річчя Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

КИЇВ

Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова

2019

Друкується за рішенням Вченої ради
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 14 від 30 травня 2019 року)

Редакційна колегія:

- Андрущенко В. П.** ректор НПУ імені М. П. Драгоманова, академік НАПН України, доктор філософських наук, професор, (*співголова Редакційної колегії*);
- Шемшученко Ю. С.** директор Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор (*співголова Редакційної колегії*);
- Андрусичин Б. І.** академік УАІН, доктор історичних наук, професор (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Скрипнюк О. В.** академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Пилипчук В. Г.** член кореспондент НАПрН України, академік АН ВШ України, доктор юридичних наук, професор (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Бучма О. В.** кандидат філософських наук, доцент (*Вчений секретар*);
- Пархоменко Н. М.** доктор юридичних наук, професор;
- Огірко Р. С.** кандидат юридичних наук, доцент;
- Леонов Д. Б.** заступник директора Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України;
- Варзар І. М.** доктор політичних наук, професор;
- Вернидуб Р. М.** проректор з навчально-методичної роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор філософських наук, кандидат фізико-математичних наук, професор;
- Вінокур О. Я.** заступник декана факультету політології та права НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат юридичних наук;
- Лавриненко В. Г.** проректор з міжнародних зв'язків НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор;
- Онщенко Н. М.** завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
- Стеценко В. Ю.** доктор юридичних наук, професор.
- Токарчук О. В.** заступник декана факультету політології та права НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат юридичних наук, доцент;
- Торбін Г. М.** проректор з наукової роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор фізико-математичних наук, професор.

Ч 75 ЧОТИРНАДЦЯТИ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ. Проблеми імплементації національного законодавства до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. До 185-річчя НПУ імені М. П. Драгоманова ; до 70-річчя Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України: матеріали міжнародної наукової конференції, 17-18 квітня 2019 року / ред. кол. : В. П. Андрущенко, Ю. С. Шемшученко та ін. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. – 370 с.

У збірнику вміщені матеріали, в яких розглядаються актуальні проблеми наукових досліджень викладачів, докторантів, аспірантів, студентів закладів освіти та наукових установ України та зарубіжжя, які працюють у галузі юридичних, політичних наук тощо.

© Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019

© Редакційна колегія, 2019

© Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2019

© Автори статей, 2019

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ДО УЧАСНИКІВ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

*В. П. Андрущенко
ректор НПУ імені М. П. Драгоманова,
академік НАПН України,
член-кореспондент НАН України,
доктор філософських наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
(м. Київ)*

ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Шановні друзі, щиро вітаю вас зі знаковою подією в освітньому і науковому просторі України (та вже й Європи) – щорічною Міжнародною науковою конференцією “ЧОТИРНАДЦЯТИ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ. Проблеми імплементації національного законодавства до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом”!

З моменту свого становлення “Юридичні читання” стали традиційними щорічними й утвердилися як унікальні наукові, освітні, методологічні, організаційні та виховні заходи в яких з кожним роком бере активну участь як найбільше провідних правників (науковців і практиків), політиків і політологів, педагогів – найдосвідченіших представників професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти України та зарубіжжя і тих хто зробив чи робить лише перші кроки на ниві юридичної освіти, науки і практики – студентів, аспірантів та молодих практикуючих юристів.

Відзначу, що “Юридичні читання” були започатковані й успішно відбуваються на базі одного з провідних підрозділів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова – факультеті політології та права, який створюючи та визначаючи правові основи українського освітнього простору, утверджуючи у суспільстві ідеали справедливості, духовності, гуманності, свободи і рівності як виразників у своїй

єдності та цілісності Духу права і Букви закону сприяє поверненню України до Європейської родини.

Наголошу, що на цьому шляху вже є видимий здобуток як факультету, так і університету, а саме – висока якість освітніх послуг, яка забезпечується злагодженою співпрацею викладачів і студентів, академічним авторитетом професора й високою довірою студентства. Дійсний університет розпочинається з науки. І символічним є те, що Чотирнадцяті юридичні читання присвячені 185-річчю НПУ імені М. П. Драгоманова та 70-річчю Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України – провідним освітній та науково-юридичній установам України, між якими давно склалася і відбувається дружба, творча, наукова співпраця і які мають вагомими науковими теоретичними і практичними досягненнями в інтеграції України в ЄС.

Звісно, висока якість освіти забезпечується, насамперед, рівнем наукових досліджень, які ведуться в Університеті. Водночас наука розпочинається з освіти, зі студентської лави, з першого курсу. І тут особливе значення має правова освіта. Наш Університет готує вчителів філології, фізики, математики, географії, біології, хімії, історії та інших навчальних дисциплін. Але юрист, і особливо, правник-педагог закладає фундамент знань про Право та формує повагу до Закону як в школяра - від першого до випускного класу, так і студента – від першокурсника до магістранта. А хто знає і поважає Право і Закон, той не має невдачі. Відтак, перспектива повноцінного входження України в Європейський простір залежить від відповіді на питання (та її реалізації): хто прийде в середню/вищу школу формувати правову культуру?.. Якщо в Школу прийдуть “силовики” (при всій повазі), то вони ймовірно принесуть поліцейську ідеологію, а вчитель-правознавець – гуманізм, людиноцентризм, повагу до закону і права.

Заважу, що сучасний світ бурхливо змінюється. Причому, як у зовнішньому, так і у внутрішньому вимірі. Врахування/неврахування цих змін визначає рівень ефективності підготовки майбутнього вчителя, професіонала високого рівня. Останнє посилює роль і значення міжнародного (особливо європейського) співробітництва на рівні факультету, кафедри, окремих викладачів і студентів.

І тут Університет, загалом і Факультет політології і права, зокрема мають певні успіхи, а саме: збільшення кількості студентів, які навчаються за кордоном; зростання кількості викладачів, які працюють або беруть участь у міжнародних наукових форумах у європейських країнах; посилення співпраці із відповідними підрозділами європейських університетів; конструктивна активізація обмінів делегаціями університетів європейського педагогічного простору; зростання кількості студентів-іноземців, які навчаються у драгомановському університеті.

Нинішній аналіз просвітньо- й освітньо-правової сфери життєдіяльності Університету засвідчує: рівень правового науково-педагогічного супроводу навчально-виховної роботи драгомановців є найвищим у вітчизняному педагогічному вимірі й відповідає європейським нормам і вимогам та налаштовує нас на співпрацю

заради майбутнього на основі цінностей демократії, гуманізму, прав людини, екологічної безпеки, толерантності, солідарності та ін., що є смисловим стрижнем розвитку України в Європейському просторі у XXI столітті.

В цьому контексті підкреслю, що цьогорічні “Юридичні читання” присвячені вкрай актуальній і важливій темі, яка стосується окреслення й визначення проблем імплементації національного законодавства до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Сподіваюсь, що висловлені учасниками конференції пропозиції щодо їх (проблем) вирішення сприятимуть утвердженню верховенства права і закону, розвитку свободи слова, захисту прав і свобод людини, економічному розвитку, впровадженню дієвих методів та інструментів державного управління, а відтак, – і самій імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

*Ю. С. Шемшученко
Директор Інституту
держави і права ім. В. М. Корецького НАН України,
академік НАН України,
академік НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор
(м. Київ)*

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ ПРАВОМ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Європейське право генетично пов’язане з міжнародним і національним правом. Як автономна система європейське право знаходиться між національним і міжнародним правом подібно до того, як у федеративній державі федеральне законодавство займає місце між міжнародним і державним правом.

У європейському праві з багатьох питань діє принцип його пріоритету стосовно національного законодавства держав-членів відповідних організацій.

Ці держави не повинні приймати правові акти, які не узгоджуються з вимогами європейського права. Це обґрунтовується вимогами розподілу праці між відповідними організаціями, з одного боку, і державами-членами – з іншого, також потребами європейської інтеграції.

Вказаний принцип є також однією з ознак, за якою проводиться поділ між міжнародним і європейським правом. Якщо в міжнародному праві вихідним принципом є суверенітет держави, то в європейському праві - пріоритет інтересів співтовариств і Ради Європи.

Міжнародне право спрямоване на розв’язання конфліктів між державами, європейське – на поглиблення інтеграції. У межах дії відповідних організацій

положення міжнародного права все більше замінюються їх власним правом і автономним правопорядком. За визначенням Європейського суду з прав людини, європейське право “є новою системою правових норм, що створює новий правопорядок, незалежний та відмінний від міжнародного права”.

Європейське право має свій предмет і метод правового регулювання. Стосовно предмета найбільш розгалуженим є масив норм, якими регулюються економічні відносини на континенті (торгівля, банківські та інвестиційні операції тощо). Актами відповідних європейських організацій регламентуються також відносини у питаннях прав і свобод людини, громадянства, соціальної політики, екології, правосуддя, боротьби зі злочинністю тощо.

Тепер щодо механізмів трансформації норм європейського права у національне законодавство України. За існуючою у нас правовою доктриною норми міжнародного права мають пріоритет перед нормами міжнародного права. Це ж саме, на мій погляд, стосується і європейського права. Але не всіх європейських міжнародних організацій, а тільки тих, членом яких є Україна. Отже, конвенції та інші акти цих організацій є обов’язковими для України і повинні відповідним чином трансформуватись у внутрішнє національне законодавство України. За недодержання цих вимог відповідні організації можуть застосувати передбачені їх статутами санкції, аж до виключення з членів організації. Такі погрози вже були з боку Ради Європи у зв’язку з невірешеністю питання щодо заборони смертної кари в Україні.

На жаль, в Україні немає дійового механізму забезпечення врахування вимог як європейського, так і міжнародного права у національному законодавстві. Нам потрібна експертна оцінка законопроектів на предмет урахування в них вимог європейського і міжнародного права.

Складною для практичного вирішення є й проблема колізій у європейському праві і національному законодавстві. Щодо міжнародного права в цілому і національного законодавства, то тут ця проблема вирішується на засадах загальноприйнятої доктрини інкорпорації міжнародного права у внутрішнє законодавство. Що ж стосується європейського права, то тут діє інший принцип. Відповідні держави зобов’язані застосовувати норми цього права безпосередньо, що означає їх пряму дію.

Європейський Союз – це для України все ж справа майбутнього, хоча можливо й близького. А ось із колізіями актів Ради Європи та українського законодавства ми вже маємо справу зараз. Йдеться, зокрема, про питання подвійного громадянства. Так Конституція і Закон України “Про громадянство” не допускають подвійного громадянства в Україні. Ці норми увійшли в колізію з прийнятою у травні 1997 р. Радою Європи Європейською конвенцією про громадянство. Остання передбачає, що держава-учасниця дозволяє мати множинне громадянство: а) дітям, що мають різні громадянства, набуті автоматично при народженні, зберігати ці громадянства; б) своїм громадянам мати ще одне громадянство, якщо це інше громадянство автоматично

набувається при одруженні, а також у деяких інших випадках. Більшість держав – членів Ради Європи підписали і ратифікували дану Конвенцію. Україна цього не зробила, бо потрібно вносити зміни до Конституції України, а це, як відомо, є складною проблемою. З іншого боку, Україні не коректно ігнорувати цю Конвенцію. Рано чи пізно це питання доведеться вирішувати. А це зумовить перегляд самої концепції про подвійне громадянство.

Тепер щодо термінології. Тут також ми маємо рухатись у напрямі її уніфікації з термінологією європейського і міжнародного права. Без цього не можна досягти зближення правових систем. Наше законодавство стало більш засміченим малозрозумілими, неусталеними чи архаїчними термінами, У законодавстві одне і те ж поняття нерідко визначається різними термінами, що лише заплутує ситуацію. Не сприяють зближенню правових систем і неправильні переклади відповідних правових термінів з іноземних мов. Зокрема, слово “law” в англійській мові означає і “закон”, і “право”. Усе залежить від контексту. Досить часто цей термін перекладається неточно. Справа, звичайно, не в тому, що ми нашого “юриста” назвемо “правником”. Головне тут полягає у тому, щоб наша правова термінологія була точною і зрозумілою не тільки юристам, а й широкому загалу, була узгодженою з термінологією європейського і міжнародного права.

Ще одне питання. Європейське право не є застиглою категорією. При цьому його розвиток – це дорога з двостороннім рухом. Впливаючи на національне законодавство, воно в той же час вбирає в себе все найкраще, що є в цьому законодавстві. Україна, на мій погляд, повинна активніше пропонувати свої досягнення з відповідних питань.

Останнім часом деякі зрушення у нас, правда, є. Але цього недостатньо. Нам потрібно створити солідну наукову і підручкову базу з тим, щоб можна було більш розумно узгоджувати наше законодавство з європейським і міжнародним правом.

Гармонізація систем національного та європейського права не може здійснюватися механічно. По-перше, продовжує діяти принцип державного суверенітету кожної країни. По-друге, кожна країна має багато особливостей, які слід оберігати і не втрачати в ході інтеграційних процесів. По-третє, ще не вироблено універсальних організаційних механізмів гармонізації відповідних правових систем. Крім того, мають місце істотні недоліки в теоретичному розв’язанні відповідних проблем, що стримує їх практичне вирішення. На деяких із цих проблем ми й зупинимося.

До термінологічних проблем належить і уточнення поняття “гармонізація законодавства”. У вітчизняній юридичній науці і практиці це поняття також часто називають “адаптацією”, “імплементациєю”, “апроксимацією” і т. д. Таке змішання понять не може бути виправданим з точки зору наукових підходів.

На мій погляд, найбільш широким і виправданим є поняття гармонізації законодавства України з європейським правом. Гармонізація дозволяє в м’якій формі

приводити різні правові системи до загальноприйнятих вимог. При цьому має гармонізуватися не тільки національне законодавство відносно європейського права, а й останнє – з національним законодавством, адже саме національне законодавство є джерелом розвитку європейського права.

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу. На відміну від гармонізації адаптація – це переважно процес з одностороннім рухом. Йдеться про приведення національного законодавства у відповідність з вимогами законодавства Європейського Союзу. Інакше кажучи, кожен, хто вступає в цей Союз, має грати за його правилами.

Україні необхідно адаптувати до права Європейського Союзу значну кількість нормативних актів тільки економічного характеру. Для цього потрібне їх глибоке вивчення з урахуванням того, що законодавство Європейського Союзу не застигло, а є динамічною системою. Потрібні також пропозиції для законодавця, спрямовані на стабілізацію національного законодавства, щоб уберегти його від частих змін у майбутньому.

І нарешті, проблема полягає не стільки в такому узгодженні, скільки у внутрішній систематизації нашого законодавства, наприклад, про використання електричної і атомної енергії, вугілля, нафти і газу. Це можна здійснити шляхом розроблення і прийняття Енергетичного кодексу України.

Потребує уніфікації і система українського екологічного законодавства. Як можна гармонізувати його з європейським правом, якщо у нас зараз діють закони, які по-різному визначають право власності на природні ресурси? При цьому ці закони нерідко суперечать положенням Конституції України з цього питання. У зв'язку з цим назріла проблема розробки та прийняття Екологічного кодексу України.

Питання про гармонізацію національного права з європейським тісно пов'язане іще з однією проблемою – порівняльного вивчення правового досвіду різних країн. Цей досвід надзвичайно багатий, і завдання полягає в тому, щоб розумно ним скористатися. Передумовами для цього є історична, географічна, природна, культурологічна і економічна близькість відповідних країн.

Роль методу порівняльного правознавства істотно зросла. Нині жоден певною мірою значний законопроект не приймається без урахування того, як це зроблено у сусідів. Причому в орбіту вивчення включаються не тільки самі закони. Предметом порівняльного аналізу виступають норми права, правові інститути, юридичні поняття і терміни, правові концепції. Необхідно також розширювати застосування методу порівняльного правознавства. Тут важливі нові комплексні наукові дослідження проблем гармонізації українського законодавства з європейським правом. Йдеться по суті про створення теорії такої гармонізації, як наукової основи вирішення практичних завдань.

В. Г. Пилипчук
директор НДІ інформатики і права НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
(м. Київ)

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ДАНИХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Правове регулювання захисту персональних даних на європейському континенті, як свідчать результати дослідження [1], почало активно формуватися у другій половині ХХ століття з прийняттям низкою європейських країн національних законів про захист персональних даних. Головною передумовою їх розробки було створення автоматизованих баз даних, розвиток телекомунікаційної сфери та потреба у забезпеченні приватного життя людини відповідно до принципів Європейської Конвенції “Про захист прав людини і основоположних свобод” від 1950 року.

Одним із перших правових актів у сфері захисту персональних даних був закон *Землі Гессен ФРН (1970 р.) “Про захист даних”*. На його базі 1990 року було прийнято закон ФРН “Про подальший розвиток обробки даних та захист даних”. Поряд з цим було прийнято національні закони про захист персональних даних в інших європейських державах (*закон Швеції “Про дані” 1972 р., закон Франції “Про інформатику, картотеки і свободи” 1978 р. та ін.*) [2].

Більшість законів країн-членів ЄС у сфері захисту персональних даних мають типову назву – закон про захист даних. Під “*захистом даних*” (data protection) розуміють будь-які правові, організаційні, технічні (технологічні, криптографічні, програмні) засоби щодо захисту інформації персонального змісту. Для комплексного захисту даних на міжнародному рівні використовується термін “*безпека даних*” (data security).

Загалом в ЄС відомі два базові підходи до формування національного законодавства з питань захисту персональних даних:

1) створення всеохоплюючого закону про захист приватного життя, спрямованого на упорядкування суспільних інформаційних відносин, пов’язаних з персональними даними;

2) створення спеціальних законів для кожного типу зазіхань на приватне життя або для кожної сфери, яка є потенційним джерелом загрози та порушень (для ЗМІ, банків, телекомунікацій, освіти та ін.).

В українському законодавстві цей досвід враховується, а при створенні правових систем виходять зі *змішаного підходу*, що полягає у прийнятті *рамкового закону про захист персональних даних* на основі якого розробляються *галузеві*

нормативно-правові акти. У разі виникнення нових видів порушення відповідних прав людини система захисту залишається незмінною, а до галузевої нормативно-правової бази вносяться необхідні зміни і доповнення [3].

Нині у більшості європейських країн прийнято базові закони про захист персональних даних та створюються передумови для гармонізації національних законодавств. З цією метою у 1981 році Радою Європи було прийнято Конвенцію № 108 “Про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних”, до якої станом на 2014 рік приєдналися усі держави-члени ЄС [4].

Аналіз положень Конвенції № 108 дає змогу виокремити низку її ключових положень, зокрема:

1) *держави, які підписали цей документ, зобов’язуються керуватися її положеннями при розгляді питань захисту персональних даних у державному і приватному секторах та мають право самостійно визначати види персональних даних, що підлягають захисту;*

2) *кожна держава-учасник Конвенції має адаптувати національне законодавство у частині втілення її основних принципів та поставленої мети – забезпечення на території держави-члена поваги до прав та основних свобод кожної особи, незалежно від її громадянства або місця проживання;*

3) *отримання та обробка персональних даних мають здійснюватися законним шляхом, повинні зберігатися та використовуватися у визначених та законних цілях, бути точними і поновлюваними, допускати ідентифікацію фізичної особи;*

4) *персональні дані, що свідчать про расову приналежність, політичні, релігійні чи інші переконання, а також дані, що стосуються здоров’я або статевого життя, засудження осіб у кримінальному порядку, не можуть піддаватися автоматизованій обробці, якщо внутрішнє законодавство не забезпечує відповідних гарантій;*

5) *засоби та заходи, що застосовують до даних, повинні передбачати **безпеку персональних даних** від випадкового та несанкціонованого доступу, знищення, модифікації, блокування, розповсюдження та випадкової втрати;*

6) *збирання, накопичення, зберігання і поширення персональних даних може здійснюватися лише з дозволу особи, дані про яку обробляються. Цій особі надано право знати місце роботи та проживання володільця персональних даних (відповідального за обробку даних), а також право отримувати відповідні дані без затримки та у зрозумілій формі;*

7) *виходячи з інтересів держави Конвенція допускає обмеження у правах фізичних осіб, якщо це стосується державної чи громадської безпеки, фінансової стабільності, боротьби зі злочинністю, захисту прав та основних свобод інших осіб.*

Поряд з цим, Комітетом Міністрів Ради Європи було затверджено розроблені Міжнародною робочою групою із захисту персональних даних у сфері телекомунікацій (“Берлінська група”) рекомендації з питань національного та

міждержавного регулювання відносин, які виникають при обміні персональними даними. Рекомендацій, прийняті, охоплюють різні **напрями захисту персональних даних**, а саме: № R(81)1 – автоматизовані бази медичних даних; № R(83)10 – наукові дослідження та статистика; № R(85)20 – директ-маркетинг; № R(86)1 – громадська безпека; № R(87)15 – поліційна співпраця; № R(89)2 – трудові відносини; № R(91) – передача даних громадськими установами; № R(90)19 – фінансові платежі та пов'язані з цим операції; № R(95) – захист персональних даних у сфері телекомунікацій; № R(97) – захист генетичних даних; № R(99)5 – захист прав людини у мережі Інтернет.

Згодом принципи Конвенції №108 були конкретизовані у Директиві Європейського парламенту та Ради ЄС 95/46/ЄС від 24.10.1995 р. “Про захист осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та вільним обігом цих даних”, якою, зокрема, було визначено:

- базові принципи правового захисту персональних даних (людиноцентризму, екстериторіальності, субсидіарності);
- принципи обробки персональних даних (законність, чіткість, справедливість, доступність);
- механізми зв'язку права на захист персональних даних з правом на невтручання в особисте життя;
- заборону обробки конфіденційної інформації про особу (у сфері охорони здоров'я, соціального захисту, наукових досліджень, ІТ-технологій та урядової статистики) з посиланням на суспільні інтереси;
- роль **уповноважених органів** у сфері захисту персональних даних;
- порядок розробки **корпоративних кодексів поведінки**;
- заборону передачі даних до третіх країн, що не забезпечують адекватного рівня захисту.

В липні 2002 року було прийнято Директиву № 2002/58/ЄС про захист приватності у секторі електронних комунікацій, яка замінила собою Директиву 97/66/ЄС [5]. Процес прийняття цієї Директиви супроводжувався активною протидією з боку європейських та американських бізнесових кіл, оскільки запропоновані правила вимагали, щоб **користувачі телекомунікаційних послуг надавали свою “повідомлену згоду” на вторинне, у тому числі при зміні цілі, використання персональних даних**. Це положення було включено до тексту Директиви з метою **заборонити комерційним структурам продаж та обмін інформацією про осіб без сповіщення і згоди суб'єкта даних**. Вказана проблема є **вкрай актуальною для України**.

Слід також зауважити, що на відміну від телекомунікаційних мереж, користувачі Інтернет прямо, опосередковано чи в пасивній формі залишають власні **персональні дані в мережі**. Найчастіше персональні дані з використанням веб-ресурсів обробляються в рамках таких процесів як: заповнення відвідувачами веб-

ресурсів анкет; реєстрація та отримання логіна і пароля; реєстрація з використанням облікового запису соціальної мережі; надання електронної адреси відвідувача для зворотного зв'язку. При цьому можуть оброблятися персональні дані надзвичайно широкого діапазону: від анкетних персональних даних, які явно є відомостями про особу котра ідентифікована, так і відомостей, які можуть стосуватися особи опосередковано або які можуть використовуватися в процесі ідентифікації особи: відомостей про оплату послуг з використанням платіжних банківських карт, логіни та паролі, записи в соціальній мережі, номери телефонів, електронні адреси тощо [6].

Подібні “електронні сліди” можуть бути використані без відома суб'єкта персональних даних для створення профілю про нього і його інтересів. Варто використовувати новітні технічні досягнення, що дозволяють проінформувати суб'єкта персональних даних про будь-який випадок можливості залишення відповідних “слідів”, і надають йому можливість відмовитися від подальших дій; **найкращий спосіб забезпечення недоторканності приватного життя – це анонімний доступ і анонімне використання послуг, анонімні засоби здійснення платежів.**

У контексті зазначеного звернімо увагу на рішення Конституційного Суду України, що **“інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною”** [7]. У 1997 році Конституційний Суд України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України “Про інформацію” та статті 12 Закону України “Про прокуратуру” (справа К. Г. Устименка) відніс до **конфіденційної інформації** такі відомості як *освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, дата і місце народження, майновий стан та інші персональні дані*[8].

У травні 2016 року Європейський Парламент і Рада затвердили постанову про нові правила і порядок захисту персональних даних (**“Пакет захисту даних”**), який набув чинності у травні 2018 р. і передбачає створення умов забезпечення узгодженої нормативно-правової бази на європейському рівні, що включає наступні документи:

– Регламент (ЄС) 2016/679 від 27.04.2016 р. “Про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та про вільне переміщення таких даних, а також про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальні Положення про захист даних)”;

– Директиву (ЄС) 2016/680 Європейського Парламенту і Ради від 27.04.2016 р. “Про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних компетентними органами в цілях запобігання, розслідування, виявлення або переслідування злочинця

злочину або виконання кримінальних покарань, а також про вільне переміщення таких даних, і скасування Рамкового рішення Ради 2008/977/ПВД”;

– Директиву (ЄС) 2016/681 Європейського Парламенту і Ради від 27.04.2016 р. “Про використання даних записів реєстрації пасажирів (PNR) для профілактики, виявлення, розслідування і судового переслідування злочинів терористичного характеру і тяжкого злочину”.

Основні принципи обробки персональних даних, наведені у документах “Пакета захисту даних”, визначають додержання таких вимог [1]:

1) персональні дані повинні оброблятися законно, справедливо і в доступній формі по відношенню до суб’єкта даних (“законність, справедливість і прозорість”);

2) збиратися для певної, конкретної і законної мети і не піддаватися додатковій обробці, яка несумісна з цією метою; подальша обробка для цілей архівації, з метою наукових, дослідницьких, історичних і статистичних цілей не може бути несумісною з початковою метою (“цільове обмеження”);

3) бути адекватними і обмежуватися тими даними, які відповідають і необхідні для досягнення цілі, для яких вони обробляються (“зведення до мінімуму даних”);

4) бути точними і, при необхідності, постійно підтримуватися в актуальному стані; неточні персональні дані, з урахуванням цілі, для якої вони обробляються, слід видаляти або виправляти без затримки (“точність”);

5) зберігається у формі, що дозволяє ідентифікувати суб’єкта даних не довше, ніж це необхідно для цілі, для якої вони обробляються; персональні дані можуть зберігатися протягом тривалішого періоду виключно для цілей архівації, інтересів наукових, дослідницьких, історичних і статистичних цілей (“обмеження зберігання”);

6) обробляються так, щоб забезпечити належний захист персональних даних, включаючи захист від несанкціонованої або незаконної обробки, випадкової втрати, знищення або пошкодження, з використанням відповідних технічних або організаційних заходів (“цілісність і конфіденційність”).

У порядку порівняння зауважимо, що нині в Україні головна проблема полягає у **відсутності ефективної загальнодержавної системи захисту персональних даних**, а також належного **організаційно-правового механізму** регулювання відносин та **відповідальності за здійснення правопорушень** у цій сфері.

Стосовно реального стану справ у сфері захисту персональних даних в Україні заслуговують на увагу й деякі оцінки фахівців Національного інституту стратегічних досліджень [9], що розглядалися спільно з вченими НДІ інформатики і права НАПрН України та інших закладів і установ, а саме:

– сучасні інформаційно-комунікаційні технології призводять до постійного збільшення обсягів персональних даних громадян, які обробляються, у т.ч. без їх відома;

– сучасна (національна – Авт.) модель не дає жодних гарантій захисту персональних даних;

– пересічні громадяни демонструють байдужість до власних персональних даних і недостатній рівень розуміння необхідності їх захисту;

– стрімко поширюється прірва між безпрецедентними можливостями сучасного Інтернет-середовища і традиційними, “доцифровими” юридичними нормами і практиками, базованими на традиційному уявленні про межі й засоби забезпечення приватності життя людини.

В цілому слід зауважити, що у порівнянні з країнами-членами ЄС в Україні система захисту персональних даних та відповідне законодавство потребують перегляду і дальшого розвитку, зокрема:

1) перегляду низки базових положень Закону України “Про захист персональних даних” з урахуванням вимог “Пакету захисту даних” ЄС, внесення відповідних змін до Закону “Про інформацію” та інших правових актів;

2) приведення визначеного законодавством України понятійного апарату з питань захисту персональних даних у відповідність до “Пакету захисту даних” ЄС та юридичне визначення понять “власник персональних даних”, “право приватної власності на персональні дані”;

3) створення і забезпечення незалежного функціонування уповноваженого державного органу з питань захисту персональних даних з урахуванням стандартів країн-членів ЄС;

4) впровадження ефективних механізмів формування і реалізації державної політики у сфері захисту персональних даних;

5) перегляду і належного правового врегулювання захисту прав і безпеки людини у сфері захисту персональних даних;

6) затвердження Кодексів поведінки у сфері захисту персональних даних та поширення їх принципів у закладах, установах, організаціях та підприємствах будь-якої форми власності

В цілому, реалізація зазначених та інших змін до чинного законодавства, як видається, сприятиме усуненню наявних системних проблем у сфері захисту персональних даних та впровадженню визначених законодавством Європейського Союзу стандартів і механізмів захисту персональних даних у правове поле України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пилипчук В. Г., Брижко В. М., Баранов О. А., Мельник К. С. Становлення і розвиток правових основ та системи захисту персональних даних в Україні: монографія / В. Г. Пилипчук, В. М. Брижко, О. А. Баранов, К. С. Мельник; за ред. В. М. Брижка, В. Г. Пилипчука. – Київ : ТОВ “Видавничий дім “АртЕк”, 2017. – 226 с.
2. Баранов А. А., Брыжко В. М., Базанов Ю. К. Права человека и защита персональных данных / А. А. Баранов, В. М. Брыжко, Ю. К. Базанов. – Київ : Гос. комитет связи и информатизации Украины, 2000. – С. 11-17.

3. Брижко В. М. Організаційно-правові питання захисту персональних даних: дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н. за спец.12.00.07. – Київ, 2004. – 203 с. ; Брижко В. Правовий механізм захисту персональних даних : монографія / за ред. М. Швеця та Р. Калюжного. – Київ : Парлам. вид-во, 2003. – 120 с.
4. Конвенція Ради Європи “Про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних” від 1981 р. № 108 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 1. – С. 701; Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних // Офіційний вісник України. – 2011. – № 1. – С. 708.
5. Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on privacy and electronic communications) // Official Journal. – 2002. – L 201. –P. 37-47.
6. Марущак А. І., Мельник К. С. Особливості обробки та захисту персональних даних у мережі Інтернет: європейський досвід та законодавство України // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2013. – № 3 (13). – С. 20-21.
7. Рішення Конституційного Суду України від 20.01.12 р. № 2-рп/2012 у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12>.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України “Про інформацію” та статті 12 Закону України “Про прокуратуру” (справа К. Г. Устименка) від 30 жовтня 1997 року // Офіційний вісник України. – 1997. – № 46. – С. 126.
9. Гнатюк С. Л. Особливості захисту персональних даних у сучасному кіберпросторі: правові та техніко-технологічні аспекти: аналітична доповідь / С. Л. Гнатюк. – Київ : НІСД, 2014. – С. 52-55. – Режим доступу : [//www.niss.gov.ua/content/articles/druk_Gnatuk_1/indd-8b6f2pdf](http://www.niss.gov.ua/content/articles/druk_Gnatuk_1/indd-8b6f2pdf).

Н. М. Оніщенко
завідувач відділом теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
академік НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
(м. Київ)

ПРАВА ОСОБИ: ВЕКТОР СУЧАСНИХ ЗМІН

Є зрозумілою теза, що саме в праві виявляється правове становище особи не пересічного значення в цьому контексті здобуває вивчення європейської практики реалізації прав, свобод і законних інтересів людини. Зокрема, права і свободи, їх реалізація та захист, відображені в трьох групах джерел європейського права:

- а) джерела первинного права;
- б) джерела вторинного права;
- в) джерела прецедентного права.

г) джерела прецедентного права.

Ще раз наголосимо, що весь комплекс основних прав людини і громадянина включає: а) особистісні, б) політичні, в) економічні, г) соціальні і культурні права, регульовані відповідними документами (Європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод – 1950; Установчими договорами, Хартією Європейського Союзу про основні права 2000 р., прецедентним правом судів Європейського Союзу тощо).

Говорячи про засади правового становища особи в Європейському Союзі, слід віддавати належне і розуміти, що це питання досить складне, кроссекторальне і потребує системного викладу, а також дослідження певної системи прав, свобод і законних інтересів особи.

Проаналізувавши відповідні джерела, публікації наукові та публіцистичні, можна дійти до висновку, що системний характер вивчення цього питання вимагає принаймні вивчення таких складових:

а) громадянства, як стійкого правового зв'язку людини з Європейським Союзом;

б) принципів правового становища людини і громадянина;

в) основних прав, свобод і обов'язків, причому права, як уже зазначалося, відповідно поділяються на: особистісні, політичні, економічні, соціальні та культурні .

Таким чином, громадянство ЄС часто в науковій літературі визначається новим різновидом громадянства – наднаціональним громадянством.

Інститут союзного громадянства був запроваджений Договором про Європейський Союз 1992 р, враховуючи безпосередній зв'язок між громадянствами держав-членів і наднаціональними інститутами Європейських Спільнот, які своїми нормативними актами регулюють права і свободи людини.

Інститут союзного громадянства сьогодні знаходиться ще на етапі формування і розвитку. З фактом приналежності до громадянства Європейського Союзу, пов'язаний додатковий комплекс прав, але при цьому ні в якому разі не втрачаються права і нікуди не зникають обов'язки громадян національної держави .

Згідно зі ст.9 Договору про Європейський Союз, громадянами Союзу автоматично визначаються всі особи, що мають громадянство держав-членів.

Другою важливою складовою нашого розгляду є принципи правового становища людини і громадянина, які являють собою основоположні начала, керівні засади права [1, с. 39].

Зокрема, принцип рівності – покликаний забезпечувати однакові умови реалізації прав і свобод всіма рівними суб'єктами права, запобігати дискримінації, відповідати за необхідну диференціацію права (правомірне полегшення правового становища особи, що на це заслуговує в рамках діючого законодавства).

Принцип рівності передбачає наступні складові:

а) юридичну рівність (рівність усіх перед законом, тобто процедурну рівність; ст. 20 Хартії 2000р);

б) соціальну рівність, тобто рівність людей незалежно від приналежності до певної соціальної групи чи категорії, зокрема, незалежно від статі, раси, кольору шкіри, етнічного походження, мови, віросповідання, політичних переконань чи поглядів, майнового становища, віку чи сексуальної орієнтації ;

в) політичну рівність, тобто рівність незалежно від державної приналежності .

В юридичній літературі неодноразово підкреслюють, що принцип рівності в першу чергу – це відсутність дискримінаційних проявів (§ 2 ст. 21 Хартії Європейського Союзу про основні права 2000 р.)

Цікавим і дуже принциповим питанням є питання рівності статей. Рівність жінок і чоловіків повинна забезпечуватися в усіх сферах: оплати праці, трудовій, політичній, науковій діяльності тощо. В ст. 2 Договору про Європейський Союз зазначено, що спільними для всіх держав-членів є цінності у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність та рівність жінок і чоловіків [2, ст. 35]

Удосконалення гендерної рівності, пов'язаної з захистом прав, свобод та законних інтересів людини – одна з основних тем експертного, наукового та владного обговорення.

Однією з особливостей людини є така її фізіологічна властивість, як стать. Втім те, що має бути цінністю і для людини, і для держави, іноді стає перешкодою до реалізації своїх прав.

Гендерна рівність – складова загального принципу рівності як принципу демократичної побудови суспільства. Право розуміється сьогодні як рівна міра свободи всіх і кожного – жінок і чоловіків. Втім, нажаль, в нашому суспільстві, ні в громадській, ні в науковій доктринальній думці не сформовано відношення та оцінка гендерних прав як першоосновних. Сьогодні вони ще залишаються другорядними, не “першого сорту” та “татунку”. Зокрема, професор Оніщенко Н. М. зазначає: “Проте, ми цілком переконані, що більш важливих або менш важливих прав, коли мова іде про права людини, існувати не може”. Сучасне суспільство повинно характеризуватися здатністю до забезпечення системи існуючих прав, свобод та законних інтересів.

Світовий процес формування конституційного законодавства, вважає науковець, характеризується декларуванням у ньому принципу рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Конституційне закріплення рівності статей є характерним поряд із такими особливостями, як національна і расова незалежність, мова, віросповідання, соціальне походження, політичні переконання тощо.

Отже, на думку вченого слід доповнити існуючу дефініцію гендерної рівності третьою складовою, а саме рівністю результатів.

В такий спосіб під гендерною рівністю повинні розумітися: а) формальна рівність (рівність юридична, закріплена законодавчо); б) рівність можливостей (надання певної законодавчо закріпленої переваги певній соціально-демографічній групі для створення однакових з іншими групами умов на старті); в) рівність результату (цілеспрямоване забезпечення ліквідації для конкуруючих сторін перешкод, які можуть бути зумовлені попередньою дискримінацією). Саме ця остання складова не відображена ще достатньо в законодавстві України. Тому є слушним пропозиція внести відповідні зміни в чинне діюче законодавство України, зокрема в Закон України “Про забезпечення рівних прав жінок і чоловіків” від 08.09.2005 року [3].

Продовжуючи тему розгляду пропонуємо дещо більшу увагу зосередити саме на особистісних правах і свободах.

Зокрема в Хартії Європейського Союзу про основні права 2000 р. особистісні права і свободи закріплені в основному в перших главах: “Гідність” (гл. I) і “Свобода” (гл. II) .

Право на людську гідність – одне з “найболючіших” прав, що потребує детального вивчення. Важливою гарантією права на людську гідність слугує безумовна заборона тортур, приниження людської гідності, нелюдських покарань (ст.4 Хартії).

Гарантією права на життя (ст. 2 Хартії) слугує заборона смертної кари, яка не може бути видом кримінальної відповідальності , а отже запроваджуватися і виконуватися на практиці (§ 2 ст. 2).

Особливу цікавість сьогодні викликає “право на цілісність особи – нове особистісне право, необхідність якого викликана науково-технічних прогресом, особливо в сфері медицини і біологічної науки” (ст. 2 Хартії Європейського Союзу про основні права 2000 р.)

Це право включає поінформованість і згоду людини щодо застосування медичних препаратів , процедур, а також інших заходів в межах медицини і біології. Одним з трактувань цього розгляду є право людини та якісні медичні препарати.

Проте, нажаль, сьогодні в Україні ще непоодинокими є випадки продажу в аптечних мережах та кіосках ліків з невеликим терміном дії, “термінонепридатних” пігулок або проведення щеплень з простроченими вакцинами [4].

Вважаємо за необхідне удосконалити діюче законодавство України (Закон України “Про лікарські засоби”, “Основи законодавства України про охорону здоров’я”) в контексті контролю за продажем неякісних лікарських засобів.

Такими, що заслуговують на пильну увагу науковців є заборони експериментів в сфері евгеніки, тобто штучного перетворення людської природи; заборона торгівлі органами і частинами людського тіла з метою одержання прибутку; заборона репродуктивного клонування людських істот тощо.

Впливове і активне громадянське суспільство неодноразово звертається зокрема до таких прав, як право на повагу приватного і сімейного життя, право на захист особистих даних, право на вступ до шлюбу і створення сім'ї (ст. 9 Хартії).

Отже, з упевненістю можна констатувати необхідність розгулу і вивчення Європейського досвіду забезпечення прав людини в умовах демократичного правового розвитку. Крім того, не є новою теза про те, що саме права людини є показником, якщо можна так висловитися, коефіцієнтом корисної дії права, як явища соціальної дійсності. Таким чином Європейський Вектор розвитку прав людини передбачає багато чинників і складових, не останнє місце серед яких займає сучасна юридична наука.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Розділ II “Положення про демократичні принципи”, Договір про Європейський Союз, Конституційні акти Європейського союзу (в редакції Лісабонського договору) пер. Геннадія Друзенка та Світлани Друзенко, за заг. ред. Геннадія Друзенка. – Київ : “К.І.С.”, 2010. – С. 39.
2. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) пер. Геннадія Друзенка та Світлани Друзенко, за заг. ред. Геннадія Друзенка. – Київ : “К.І.С.”, 2010. – С. 35.
3. Необходимо привлечь внимание гражданского общества к гендерным правам, эксперт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://112.ua/obshchestvo/neobhodimo-privlech-nimanie-grazhdanskogo-obshhestva-k-gendernym-pravam-ekspert-359713.html>
4. Эксперт рассказала об опасности просроченных лекарств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://112.ua/obshchestvo/ekspert-rasskazala-ob-opasnosti-prosrochennyh-lekarstv-361725.html>

Б. І. Андрусишин
декан факультету політології та права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова,
доктор історичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
(м. Київ)

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ УГОДИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Автори правової доктрини України, яка “покликана не лише вдосконалювати чинне законодавство та практику, а й здатна визначити напрями правової політики держави як у правовій, так і в економічній та політичній сферах життєдіяльності суспільства” [1, с. 7] на “відміну від усталеного в юридичній науці підходу до контролю суто як до діяльності держави та інших уповноважених нею суб'єктів” виходять з того, “що контроль має більш широкий зміст, який поєднує в собі поряд з

такими елементами як “державний контроль тобто внутрішній контроль, який здійснюється суб’єктами публічної влади один щодо одного усередині самої системи реалізації публічної влади; громадський контроль, який здійснюється не наділеними публічною владою суб’єктами” також і міжнародний контроль” [1, с. 772].

Роль і значення міжнародного контролю як “невідкладної інституції” вдосконалення управління державою зростає і набуває нового змісту у зв’язку з Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. “По суті, УА, має на меті поглиблення політичних та економічних відносин між Україною та ЄС шляхом створення розширеного інституційного механізму і закріплення нових положень щодо наближення законодавства, – пише професор європейського права Гентського університету, Бельгія, – П. Ван Елсуwege. – Особливе значення має прагнення створити ПВЗВТ*, що наближає до “поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС” [2, с. 9-10].

Оскільки УА, підкреслює П. Ван Елсуwege, як всеохоплююча рамкова угода, положення якої поширюються на весь спектр відносин між Україною та ЄС, у тому числі заходів щодо співробітництва і зближення у галузі спільної зовнішньої політики і політики безпеки (далі – СЗПБ), а також співробітництва у галузі свободи, безпеки та правосуддя (далі – СБП) [2, с. 10].

Як новий правовий документ, який має комплексний характер УА має на меті “досягнення “поглибленої” інтеграції і вимагає значного наближення законодавства, у тому числі складних механізмів забезпечення однакового тлумачення та ефективного застосування відповідного законодавства ЄС” [2, с. 11]. – підкреслює П. Ван Елсуwege. Бельгійський професор привертає увагу до політичних критеріїв, таких як “стабільність інститутів, які гарантують демократію, верховенства права, права людини та основні свободи”, які “визначаються не тільки “як істотні елементи” УА (преамбула), вони також є невід’ємною частиною встановлення політичного діалогу (ст. 6 УА) і співробітництва у сфері свободи, безпеки та юстиції (ст. 14 УА). На економічному рівні створення ПВЗВТ розглядається як засіб для “завершення переходу України до діючої ринкової економіки” (ст. 1(2) УА). І останнім, але не менш важливим є те, що УА ґрунтується на прагненні України до “зближення з ЄС у політичній, економічній та правовій сферах” [2, с. 14].

На кожному із означених напрямів співпраці між Україною та ЄС варто було б зупинитися детально і висвітлити її глибоко і всебічно. Але це завдання є дуже обширне і заслуговує не однієї монографії. Тому ми коротко зупинимося на системі захисту прав людини, передбачених міжнародними конвенціями, ратифікованими Україною, яка зобов’язується шанувати і забезпечити всім людям, що знаходяться на її території й у межах її юрисдикції, рівні права без будь-яких преференцій, що

* Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі

стосуються раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних або інших поглядів, національного або соціального походження, власності, або інших статусів [3, с. 5].

У доробку вітчизняних та зарубіжних дослідників є теоретичні розробки стосовно найпоширеніших, найактуальніших для українського суспільства видів дискримінації за будь-якими ознаками – раси, етнічної, національної належності, гендеру, віку. Однак, “попри наукові розробки Україні поки що не вистачає практичного досвіду для ефективної боротьби з дискримінацією за будь-якими ознаками”, – зазначають автори монографії “Запобігання дискримінації в Україні в контексті європейської інтеграції” (К., 2015) [3, с. 7]. Автори, відповідно, пропонують сформулювати наукову та вдосконалити законодавчу базу ефективного забезпечення захисту від дискримінації, аналізуючи політико-правові механізми запобігання та протидії ксенофобії в державах Європейського Союзу та сусідніх пострадянських країнах, які напрацювали власний досвід боротьби з цими деструктивними явищами. “Недосконалість правової бази унеможлиблює реалізацію ефективної анти- дискримінаційної політики, а це перешкода на шляху європейської інтеграції” [3, с. 8], – наголошують дослідники. Науковцями розроблено і передано у відповідні комітети Верховної Ради України ряд законопроектів, які мають на меті ліквідувати шляхом прийняття спеціальних законів передумов, які дозволяють порушувати конституційні права і свободи (ст. 24 Конституції України) за ознаками раси, кольору шкіри, політичними, релігійними та іншими переконаннями, статті, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, серед яких: проект Закону України “Про внесення змін до Конституції України (щодо взаємодії держави і релігійних конфесій)”; проект Закону України “Про посилення відповідальності за дискримінаційні дії”; проект Закону України “Про запобігання дискримінації щодо осіб літнього і похилого віку в Україні”; проект Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”; проект Закону України “Про порядок застосування мов в Україні”.

Науковці значну увагу приділяють контролю за порядком імплементації в національне законодавство положень УА. Зокрема, у 2014–2017 рр. діяв, затверджений Кабінетом Міністрів України, план імплементації Угоди, де постатейно визначено необхідні заходи та відповідальні державні органи. Зокрема, Антимонопольний комітет України (АМКУ) має постійно здійснювати контроль за дотриманням положень ст. 255 Угоди, яка роз’яснює принципи і методики визначення будь-яких штрафних санкцій за порушення Законодавства про конкуренцію [4, с. 79].

Міжнародний контроль за державним управлінням у цій частині угоди проявляється у необхідності вдосконалення законодавчих актів України щодо забезпечення прозорості діяльності АМКУ через процедуру запровадження громадського контролю, “шляхом, зокрема, обов’язкового опублікування його рішень за результатами розгляду заяв і скарг, віднесених до його компетенції” [4, с. 80]. Але, найголовнішим, на нашу думку, є те, що гармонізація українського і європейського законодавства гарантована можливістю застосувати практику Суду ЄС, що тлумачить

і роз'яснює особливості реалізації норм права Європейського Союзу у частині, скажемо, економічної інтеграції.

Стосовно ж питань імплементації положень УА щодо основних конституційних прав і свобод людини, коли в силу неможливості застосування національного законодавства і внутрішніх механізмів громадянину залишається така форма міжнародного контролю, як звернення до різноманітних міжнародних інституцій, і, зокрема, до Європейського суду з прав людини.

Водночас Україна та ЄС повинні, згідно зі ст. 47, забезпечити своїм громадянам безперешкодний доступ до судів й адміністративних органів захисту своїх прав і прав власності.

Згідно з Конституцією України (ст. 9) чинні міжнародні договори, які були схвалені Верховною Радою України, є частиною національного законодавства країни, відповідно, міжнародні договори отримують статус норм національних законів.

“УА, – пише В. Муравйов, – передбачає створення інституційного механізму для ухвалення постанов з метою її імплементації” [5, с. 24].

Існує Рада асоціації Україна – ЄС. 17 грудня 2018 р. відбулося вже п'яте засідання з дня набрання чинності УА.

До складу Ради асоціації входять члени Ради ЄС, Комісії ЄС та члени Уряду України. Рада здійснює контроль і слідкує за виконанням та імплементацією УА, може розглядати питання двосторонніх і міжнародних відносин (ст. 461). Рішення Ради мають обов'язковий характер, і рекомендації. Рада створює спеціальні комітети чи органи у певних сферах.

“Для здійснення нагляду з досягнення прогресу у реалізації положень УА можуть бути створені місії в Україні за участю інститутів ЄС, органів та агенцій, неурядових структур наглядових установ, незалежних експертів тощо. Результати нагляду та оцінки мають обговорюватися у спеціальних комітетах та органах, передбачених УА. Погоджені одногосно комітетами та органами спільні рекомендації надаються Раді асоціації” [5, с. 25]. Водночас і Україна і ЄС у випадках невиконання іншою стороною своїх зобов'язань за УА можуть вдаватися до санкцій. Важлива роль у міжнародному контролі, як інституції у вдосконаленні управління державою належить громадським інституціям. Зокрема “Платформа громадянського суспільства є форумом для членів Економічного і соціального комітету ЄС та представників громадянського суспільства України, – пише В. Муравйов, – який збирається з метою обміну поглядами на реалізацію УА” [5, с. 25].

У юридичній літературі (В. Сіренко та ін.) зустрічається думка про те, що для вдосконалення державного механізму необхідно формувати окрему спеціальну гілку державної влади, відокремлену від законодавчої, виконавчої і судової, яка б мала юридичні, організаційні, матеріальні і силові можливості встановлювати факти антизаконної поведінки будь-яких державних чиновників, включно з вищими посадовими особами держави. Найпершими завданнями органів контрольної влади

мають стати викорінення політичної і міжнародної корупції в країні, а також корупції управлінської еліти в економічній і соціальній сфері [6].

На можливість виокремлення контрольної гілки влади ще у міжвоєнний період писали українські правники-емігранти про що пише у своїй монографії О. В. Токарчук. Аналізуючи Проект конституції УНР О. Ейхельмана 1921 р. “який задля досягнення мети українського народу та відповідно до власних державно-правових поглядів здійснив спробу практичного втілення принципів “народоправства” й соціальної справедливості”, дослідниця підкреслює, що “учений виокремлював верховну (установчу), законодавчу, виконавчу, судову, контрольну гілки влади. Важливу роль відводив народу, оскільки ключовим принципом у його проекті конституції є реалізація народного суверенітету, що передбачає впровадження інституту референдуму, тобто можливості народу брати участь у вирішенні конституційних, законодавчих, інших внутрішньополітичних і зовнішньополітичних проблем” [7, с. 363-364].

Стає цілком очевидним, що подальша інтеграція України в ЄС, що знайшло своє відображення у змінах до Основного Закону [8], ставить вимогою вносити зміни до національного законодавства з метою створення умов для дії у внутрішньому національному правовому порядку положень права Євросоюзу, в тому числі організаційно-правових механізмів здійснення міжнародного контролю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Правова доктрина України : у 5 т. – Харків : Право, 2013. Т. 1. Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. – 976 с.
2. *Ван Елсуwege П.* Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом як інноваційний правовий інструмент // *Право України.* 2015. № 8. С. 9-17.
3. *Кресіна І. О.* та ін. Запобігання дискримінації в Україні в контексті європейської інтеграції: Монографія – Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. – 384 с.
4. *Смирнова К.* Імплементация положень про конкуренцію в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом // *Право України.* – 2015 – № 8. – С. 75-82.
5. *Муравйов В.* Організаційно-правовий механізм реалізації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом // *Право України.* – 2015 – № 8. – С. 17-32.
6. *Сиренко В. Ф.* Государство: демократическое, правовое, социальное (Очерки. Дискуссионные вопросы). – Київ : Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2013. – 340 с.
7. *Токарчук О. В.* Розвиток державно-правових учень представниками української еміграції (1920–1930 рр.): монографія / О. В. Токарчук. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019.
8. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 7 лют. 2019 р. № 2680-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2680-19> (дата звернення: 02.04.2019).

Н. М. Пархоменко
вчений секретар Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(м. Київ)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СВІТОВИХ СТАНДАРТІВ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ У ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Законом України “Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)” від 19.02.2019 року було доповнено положення Конституції України нормою про європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. Крім того, відтоді до повноважень Верховної Ради України входить: визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору (Стаття 85), а Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору (Стаття 102).

Зазначені конституційні зміни є додатковим стабілізуючим чинником впливу на розвиток суспільних відносин, удосконалення законодавства, з огляду на виконання Угоди про Асоціацію України з ЄС (далі – Угоди), яка вступила в силу з 01 вересня 2017 року. Виконання Угоди першочергово означає наближення законодавства ЄС до системи національного законодавства, яке передбачає, в т.ч., імплементацію правових актів ЄС у правову систему України. Крім того, необхідно зазначити, що для виконання зазначених в Угоді завдань необхідні відповідні механізми: інституційні, правові, організаційні.

З теоретичної точки зору, імплементація (англ. implementation – “здійснення”, “виконання”) – процес транспонування актів законодавства, включаючи створення порядку та процедур їхнього впровадження (імплементація у вузькому розумінні); цей процес також включає тлумачення, практику застосування, забезпечення дотримання та виконання норм права, органами державної влади (імплементація в широкому сенсі). В міжнародному праві – це фактична реалізація міжнародних зобов’язань на національному рівні, а також один із способів включення міжнародно-правових норм у національну правову систему за умови дотримання мети і міжнародних норм [1].

Способами імплементації є інкорпорація (міжнародно-правові норми без змін відтворюються у нормативно-правових актах держави що імплементує міжнародні норми), трансформація (відбувається переробка міжнародних норм при перенесенні у

національне законодавство з метою урахування національних особливостей, в т.ч. юридичної техніки), а також загальна, приватна або конкретна відсилка (міжнародно-правові норми безпосередньо не включаються в текст закону, в якому міститься інформація про нього. Таким чином, при імплементації шляхом відсилання застосування національної правової норми є неможливим без звернення до тексту міжнародного договору) [2].

Щодо стану виконання Угоди, то наразі Україна майже два роки здійснює відповідні імплементаційні зобов'язання, з метою реалізації яких у 2018 році Кабінет Міністрів України ухвалив План заходів з виконання Угоди про асоціацію, згідно якого було затверджено список пріоритетних для розгляду Парламентом законопроектів, який постійно переглядається та оновлюється.

Згідно із Статтями 461-470 Угоди було створено інституційні засади –спільні органи асоціації: Рада асоціації, Комітет асоціації, Парламентський комітет асоціації та Платформа громадянського суспільства. В Уряді діє Офіс Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Відповідно до Звіту про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2018 рік, не всі результати виконання Угоди були позитивними. “Недостатня інституційна спроможність міністерств заважає виконувати завдання Угоди вчасно та в повному обсязі. Наявність значного спротиву окремих груп інтересів знижує ефективність проходження євроінтеграційних законопроектів у Парламенті. Також має місце безвідповідальне ставлення частини народних обранців до декларованих їхніми політичними силами намірів руху до ЄС”.

При цьому, найбільшого прогресу Україна досягла в таких напрямках, як підприємництво, сільське господарство, зменшення технічних бар'єрів у торгівлі, соціальна політика і трудові відносини, фінансовий сектор та енергетика. Також протягом минулого року наша держава додатково виконала 10% зобов'язань, передбачених на 2017 рік. За підсумками виконання завдань, запланованих на 2018 рік, була виконана на 52%. З метою оптимізації процесу реалізації Угоди Україною було запропоновано та погоджено з ЄС новий підхід, згідно якого інтеграція відбувалась у пріоритетних секторах, а саме: в галузі цифрового ринку, митної політики, енергетики, а також юстиції, свободи та безпеки [3].

Щодо основних засад наближення законодавства України до законодавства ЄС, то серед них необхідно виокремити такі.

По-перше, Угода про асоціацію між Україною та ЄС вимагає від органів державної влади наблизити національне законодавство до законодавчих актів ЄС двох основних видів: регламентів і директив. Для цього необхідні спеціально розроблені національні правові акти, що вводять їх у дію. Регламенти ЄС не мають прямої дії в Україні, на відміну від держав-членів ЄС. При цьому можливе скасування чинних нормативно-правових актів України, які суперечать або не відповідають Угоді про асоціацію або зазначеними у ній актам законодавства ЄС.

Окрім прийняття відповідних правових актів на виконання Угоди, важливим є їх виконання у встановлені терміни, які не можуть бути змінені в односторонньому порядку. Виконання зобов'язань здійснюється Україною поетапно.

По-друге, Україна окрім обов'язкового наближення може здійснювати добровільне та динамічне наближення щодо актів ЄС, які не згадуються в Угоді про асоціацію. Це обумовлене, з одного боку, тим, що в ЄС постійно ухвалюються нові правові акти і тому перелік актів, які потребують узгодження може коригуватись. З іншого – з огляду на власні інтереси, Україна може імплементувати акти, не передбачені Угодою, або які вже втратили чинність.

По-третє, в процесі наближення законодавства необхідно враховувати особливості актів ЄС, які, на відміну від нормативно-правових актів України, завжди починаються з преамбули, а також мають специфічну термінологію, яка не вживається у законодавстві України.

По-четверте, під час наближення уповноважені суб'єкти мають враховувати не лише зміст регламентів або директив ЄС, але й інші джерела права ЄС, включаючи практику Суду [4].

Серед основних недоліків реалізації Угоди про асоціацію є недосконале планування органами державної влади заходів з наближення законодавства; нерівномірність виконання окремих заходів; повільна розробка і прийняття нормативних актів, що передбачають впровадження відповідних норм; недотримання принципу гласності в процесі імплементації; частковість наближення законодавства; неузгодженість, а іноді суперечливість змісту правових актів, що приймаються; недостатнє інформування населення про результати виконання Угоди та залучення інститутів громадянського суспільства до імплементаційних заходів; відсутність моніторингу результатів реалізації положень Угоди.

Крім того, фінансові інструменти та кошти, необхідні для імплементації, не закладені в бюджет [5].

Таким чином, наразі, а саме після двох років реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, вже можна з'ясувати основні здобутки та недоліки цього процесу, подолання яких потребує консолідації зусиль усіх уповноважених суб'єктів, виваженої але оперативної державної політики в цьому напрямку, що в підсумку сприятиме її виконанню у встановлені строки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Куц М. О. Про особливості тлумачення терміна “імплементація” //Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 133-137.
2. Пархоменко Н. М. Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини : монографія. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. С. 135.

3. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2018 році <https://eu-ua.org/sites/default/files/inline/files/association-agreement-implementation-report-2018.pdf>
4. Звіт УС ПГС “Від цілей до результатів: виконання Угоди про асоціацію очима стейкхолдерів”, підготовлений Українською стороною Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС <http://eu-ua-csp.org.ua/csp-activity/analytics/102-zvit-us-pgs-AA-2017/>
5. Там само.

В. Г. Лавриненко
проректор з міжнародних зв'язків
НПУ імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри
інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції,
кандидат історичних наук,
(м. Київ)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СУПРОВОДУ НАБЛИЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Проголошений невдовзі після здобуття незалежності України курс на інтеграцію до Європейського Союзу потребував суттєвих змін у національному законодавстві. Право, постаючи оболонкою найбільш важливих суспільних відносин, стабілізує і певною мірою, консервує ці відносини. Тож зміст правового регулювання, зумовлений національними кордонами, здатен суттєво вплинути і на суспільні відносини, відкриваючи або певний простір для їх розвитку, або консервації. Відтак одним із пріоритетів євроінтеграційних прагнень України став динамічний розвиток системи національного законодавства, спрямований на його наближення до законодавства ЄС, принаймні в частині регулювання переміщення товарів, послуг, людей та капіталів.

Із метою практичного здійснення такого наближення в Україні було створено відповідну організаційну складову наявної структури державного управління та визначено нормативно-правову основу її діяльності. Однак неодноразові і невмотивовані зміни як структури, так і правового визначення змісту діяльності окремих її елементів та їх взаємозв'язків не можна пояснити тільки намаганням врахувати зміну умов та пріоритетів протягом тривалого часу. Інституціональний супровід наближення вітчизняного законодавства до законодавства ЄС теоретично не обґрунтовувався, а значною мірою був рефлексією на поточні потреби. Відтак, будь-які зміни організаційної структури державного управління, що мала забезпечити наближення законодавства, або нормативного регулювання діяльності та взаємозв'язків окремих елементів цієї структури, критично не осмислювались, розглядались переважно з апологетичних позицій. Це попри те, що практика інституціонального супроводу наближення вітчизняного законодавства до

законодавства ЄС протягом двадцяти останніх років настільки помітно змінювалась, що сьогодні це зумовлює вимогу науково осмислення наявного феномену та пошуку відповіді щодо сутності цього процесу та чинників, що його визначають.

Слід відзначити наявність широкого кола публікацій, присвячених проблемам забезпечення адаптації законодавства України до *acquis* ЄС. Однак, оцінка інституціонального супроводу процесу наближення вітчизняного законодавства відбувалася переважно в річищі опису діяльності уповноважених цим Законом інституцій.

Метою публікації є обґрунтування введення в науковий обіг поняття “Інституціональний супровід наближення законодавства України до законодавства ЄС” та визначення чинників, що обумовлюють таке введення. Відповідно, автори ставлять перед собою завдання: 1) визначити зміст досліджуваного поняття; 2) відмежувати його від суміжних, показавши переваги його використання; 3) довести обумовленість інституціонального супроводу та сформулювати відповідні пропозиції. Застосування в розвідці формально-логічного, телеологічного, структурно-функціонального, історичного та системного методів для вивчення об’єктивної реальності і побудови на цій основі логічних конструкцій видається необхідною і достатньою передумовою об’єктивізації запропонованих висновків.

Доцільно говорити саме про наближення законодавства, а не права, як це подекуди дозволяють собі стверджувати окремі автори [1], оскільки йдеться про наближення саме зовнішнього виразу права як об’єктивного явища. Необхідність введення поняття “супровід” замість уживаних “механізм” та “забезпечення” найкраще показати шляхом визначення і відмежування цих понять.

Йдеться не про заперечення поняття “механізм” взагалі. Наочним є “випадіння” суто методологічних та методичних аспектів наближення законодавства. Натомість поняття “механізм” набуває сенсу в частині використання достатньо широкого кола засобів наближення вітчизняного законодавства до *acquis* ЄС. Поняття “супровід” передбачає зосередження на визначенні кола інституцій, які мають забезпечити наближення українського законодавства до *acquis* ЄС, не входячи у вибір форм та методів такого наближення.

Інституціональний супровід не можна ототожнювати ані з організаційним, ані з правовим. Оскільки він потребує не тільки відповідності організаційної структури суб’єкта управління відповідній організації об’єкта цього управління, але й наявності у організаційних елементів структури належних (відповідних умовам місця та часу) юридично визначених засобів діяльності.

Визначаючи зміст організаційної складової інституціонального супроводу наближення національного законодавства слід зазначити, що внаслідок пріоритетності змін у законах України стрижнем цієї складової має бути парламент. Ключова роль парламенту в інституціональному супроводі наближення законодавства визначається не тільки тим, що саме він має вносити зміни до законів, що регулюють правовідносини у визначених угодою про асоціацію Україна – ЄС сферах, але й тим,

що передусім законами мають регулюватися процедури діяльності інших суб'єктів інституціонального супроводу.

Натомість уряду та системі центральних органів виконавчої влади у інституціональному супроводі наближення законодавства належить скоріше функція **забезпечення** конкретних дій. Натомість на сьогодні уряд формально перебрав на себе координацію відповідної діяльності, поклавши практичне її забезпечення на Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції.

У цілому **інституціональний супровід наближення законодавства України до acquis ЄС можна визначити як формування та регулювання функціональної, цілісної підсистеми інституцій держави, спроможної здійснювати правотворчу та правореалізаційну діяльність, спрямовану на виконання міжнародних зобов'язань України щодо входження до правового простору ЄС.** “Інституціональний супровід” наближення законодавства є частково співпадаючим поняттям із такими поняттями як “інституціональний механізм” та “інституційне (організаційне) забезпечення”, однак його зміст є суттєво відмінним від цих понять. Постановка питання про інституціональний супровід в практичній площині дозволяє переосмислити як визначення місця та ролі окремих елементів цього супроводу, так і регулювання їх взаємодії між собою.

Перспективи подальших розвиток у цьому напрямі визначаються як необхідністю окреслення детермінант інституціонального супроводу наближення законодавства України до acquis ЄС, так і визначенню стану та перспектив цього супроводу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Трагнюк О. Я., 2005. ‘Адаптація права України до права ЄС як складова механізму євроінтеграції’, *Державне будівництво та місцеве самоврядування*, Вип. 10, с. 139-141.

О. В. Бабкіна
*професор кафедри політичних наук,
публічного управління та адміністрування
НПУ імені М. П. Драгоманова,
академік Української академії політичних наук,
доктор політичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
(м. Київ)*

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ ЯК ЧИННИК ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР

Складний і суперечливий процес трансформації всіх сторін суспільного життя, який нині відбувається в Україні, викликає потребу його теоретичної рефлексії,

дослідження політичного життя та його складових, що детермінує інноваційні цілі та завдання у сфері демократичного розвитку України.

В обґрунтуванні цих процесів, а також у розробці їх теоретичної платформи, активну роль покликана відігравати політична наука. До її першочергових проблем належить: аналіз соціально-політичної ситуації в Україні; пошук консолідуючих ідей та реальної програми дій, зрозумілих для всіх верств українського суспільства; проблеми легітимності владних структур; необхідність поглибленого аналізу політичних інститутів та процесів, в їх генезисі; розробка концептуального забезпечення регулювання соціально-гуманітарної освіти в Україні; обґрунтування пріоритетів розвитку процесів науки та освіти та ін.

Стратегія, тобто напрями наукових досліджень в цій галузі науки, пов'язана насамперед зі створенням якісно нових методологічної та теоретичної основ державотворення; виявленням загальних закономірностей розвитку; дослідженням функціонування структури політичних інститутів та процесів; особливостей політичного розвитку України; формуванням української соціально-правової державності; аналізом теоретичних проблем становлення громадянського суспільства, його взаємодії з владою; формуванням демократичних гуманістичних цінностей свободи, гідності і громадянської відповідальності, цивілізованої політичної поведінки та культури [1].

Успіх процесу модернізації України прямо пов'язаний з розвитком сучасної політичної теорії, її інформаційних, аналітичних, прогностичних та проектних можливостей на базі методів політичної інженерії, освоєння світового досвіду суспільного управління. Наука повинна випереджати в своєму розвитку політичні рішення, що може бути забезпечено тільки науковим станом соціально-економічного прогнозування. Наука потребує раціональної політики. Водночас вона повинна переконати політиків в тому, що їх потреба в науці є не меншою. Владні інститути та їх лідери не зможуть утримати владу, якщо вони і надалі будуть використовувати “метод спроб і помилок” замість дійсно наукового аналізу та прогнозу. Політика і державне управління теж є наукою. Особливої уваги потребує організація незалежної та обов'язкової наукової експертизи всіх важливих державних і політичних рішень, така експертиза вже зараз стає імперативом для будь-якої розумної влади. При цьому нагальною є морально-правова відповідальність експертів як з точки зору їх кваліфікації, так і глибокої принциповості, тому що результати експертизи можуть відобразитися на долі країни та її народу.

Динаміка соціально-політичних змін зумовлює зростання ролі гуманітарної освіти людини, розробку і поширення неконфронтаційної концепції політики, яка завжди було притаманна суспільно-політичній думці України, насамперед таким мислителям як М. Костомаров, М. Драгоманов, М. Грушевський, В. Винниченко, В. Старосольський, І. Лисяк-Рудницький, Б. Гаврилишин. Вона конче необхідна й сьогодні, в період зростання суспільної напруженості, соціальних протиріч, військової агресії з боку Росії.

До змісту відповідної концепції демократичної політики, яка поширюється в сучасному світі, входять, зокрема, такі положення: стабільність суспільства можлива тільки як співіснування різних за інтересами соціальних груп; політика означає не тільки науку перемагати, а ще й мистецтво жити разом; звернення до насильства є проявом внутрішньої слабкості; справжні громадянські чесноти полягають не в політичній знятості, а в шануванні та захисті громадянського суспільства [2, с. 8-9].

В умовах сучасного суспільно-політичного розвитку розвивається тенденція до максимального використання наукових досягнень і до значного підвищення рівня освіти. Виходячи з цього, в розробці стратегії розвитку держави, створенні моделі модернізації суспільства слід звертати особливу увагу на систему освіти, як на можливість прискореного розвитку гуманістичного потенціалу. Така позиція означає відмову від спроб звести модернізацію до суто техніко-економічних нововведень. У нинішніх умовах теоретичні знання і рівень освіти повинні розглядатися як джерело інновацій, як засіб удосконалення соціального та політико-правового простору. Все це пов'язано не тільки зі зміною характеру виробництва, а й зі зростанням ступеня залежності суспільства від фундаментальних соціально-гуманітарних наукових досліджень і політики їх реалізації.

Входження України в освітній простір Європи включає модернізацію діяльності в контексті євровимог, приєднання до вироблення загальних підходів до вирішення транснаціональних проблем вищої освіти. Це, перш за все, програми приведені національного законодавства в сфері освіти до норм, що вже набрані країнами Європи, розширення доступу до вищої освіти і підвищення академічної мобільності студентів і їх мобільності на ринку праці.

Цей рух, безумовно об'єктивний, зумовлений становленням інформаційного суспільства, посиленням міграційних процесів, мобільності ринку праці, а головне – об'єктивно сформованої потреби навчитися жити разом, зберігаючи власну етнічну, культурну, релігійну різноманітність, водночас поважаючи і розуміючи один одного. Важливою складовою євроінтеграційної освітньої політики можна вважати гуманітаризацію та гуманізацію освіти, як культури вибору, зростання діалогу культур на основі унікально всесвітніх особистостей, принципів рівноправ'я та діалогу. Отже, європейська освітня політика є добровільною, полісуб'єктною, багатоваріантною, відкритою та поступовою.

Усебічний системний розвиток соціально-гуманітарної освіти дозволяє сформувати в суспільстві філософію випереджаючого просвітництва, смак до народження нових смислів, повернути суспільству втрачений інтерес до проблематики майбутнього. Система соціально-гуманітарної освіти, підтримувана державою та її інститутами, здатна не тільки сформувати демократичні механізми, захистити права людини, але й володіє потенційними можливостями повернути суспільству відчуття еволюційного ритму, безперервності буття. Тільки соціально-гуманітарні дисципліни здатні забезпечувати процес самосвідомості суспільства, наслідки вибору того чи іншого політичного ладу

держави, всебічне розуміння складнощів політичного життя, вміння розрізняти і долати негативні тенденції соціального розвитку, формування розвинутої системи політичної соціалізації особистості, включення індивіда в складний і суперечливий світ політичних відносин, створення системи гуманістичних цінностей, таких як свобода, справедливість, честь, громадянська відповідальність та ін.

Об'єктивний аналіз європейського досвіду розвитку вищої школи дозволяє зробити висновок про пріоритет соціально-культурних функцій по відношенню до професійних, коли головна функція освіти вбачається у формуванні певної інтелектуальної та моральної основи для відповідної майбутньої професійної діяльності. Розвиток демократичної самосвідомості студентів і викладачів є результатом “впровадження ... особливого циклу гуманітарних дисциплін, які називаються демократичною а бо громадянською освітою” [3]. Протилежна тенденція спостерігається зараз в системі освіти України, насамперед занепокоєння викликає явна недооцінка ролі місця соціально-гуманітарних дисциплін, знецінення інтелектуальної праці, зниження державних асигнувань на розвиток науки, процес деінтелектуалізації суспільного життя, результатом чого є криза керованості суспільством, основною причиною якої можна вважати розрив між якістю та організованістю суспільного інтелекту та рівнем складності проблем, які йому потрібно вирішувати. Про стан суспільного інтелекту в Україні свідчить відсутність глибоких обґрунтованих концептуальних проєктів реформування суспільства, неякісне і несвоєчасне законодавство, слабка ефективність діяльності органів влади.

Наші пропозиції виходять з необхідності піднесення політичної освіти до сучасного рівня політичної науки, запровадження до навчального процесу вітчизняного і зарубіжного досвіду, ефективного використання науково-педагогічного персоналу відповідних кафедр, наукових установ НАН України, запрошення зарубіжних фахівців, органічного поєднання навчальної і наукової роботи викладачів, їх спрямування на подальший розвиток політичної науки, національної школи політології, підвищення наукового та виховного рівня навчального процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Політична наука в Україні. 1991–2016: у 2 т. Т. 2. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса ; редкол. : чл.-кор. НАН України О. Рафальський (голова), д-р політ. наук М. Кармазіна, д-р іст. наук О. Майборода; від. рек. і упоряд. О. Майборода. Київ: Парлам. вид-во, 2016 – 704 с.
2. Бабкіна О. В. Демократична політика як імператив сучасного глобального розвитку. Політика і духовність в умовах глобальних викликів. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22 [Відп. ред. О. В. Бабкіна]. Київ: Видавництво Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2014. Спецвипуск. 8-15.
3. Андрущенко В. П. Світанок Європи: Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття. Київ: Знання України, 2011. С. 228.

В. І. Сергійчук
завідувач кафедри історії світового українства
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор історичних наук, професор
(м. Київ)

**ВПЛИВ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНСТВА
НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ**
(на прикладі сприйняття Голодомору-Геноциду 1932 -1933 років)

Голодомор 1932–1933 рр. як одна з найбільших національних катастроф в історії українства й досі не одержав його усебічного визнання як геноциду з боку світової спільноти. Різні причини цієї ситуації – насамперед, багато країн оглядаються на Російську Федерацію, яка як правонаступник СРСР намагається представити свідоме винищення мільйонів українського селянства трагедією всіх народів Радянського Союзу, що сталася, мовляв, через помилки тодішньої влади або ж несприятливі погодні умови.

Однак треба погодитися, що велика відповідальність лягає тут і на українську владу, яка не доклала належних зусиль, аби своєчасно донести до світового співтовариства всю правду про ті події, оскільки постійні нагадування нашої діаспори протягом десятків років про цю трагедію губилися у величезному інформаційному просторі планети.

І це мало своє цілком зрозуміле пояснення в часи існування СРСР, коли про цю жахливу трагедію могли тоді говорити лише українці за межами УСРР. Скажімо, вже навесні 1933, коли до США надійшли уточнені жахливі звістки про цю трагедію, Союз українок Америки, який тоді очолювала Олена Лотоцька, скликав у Нью-Йорку інформаційне віче. Про голод в Україні ця громадська організація видала “летючки в англійській мові, які розіслано до відділів з закликом, щоб вони передавали своїм конгресменам для акції у Вашингтоні [12, с. 44].

А в листопаді того ж року Головна управа СУА скликала в Нью-Йорку збори своїх відділів, на яких створено “Комітет негайної допомоги голодуючій Україні”. Він уже наступного дня вислав меморандуми й листи в справі українського голодомору до Президента США Рузвельта, його дружини Елеонори, Американського Червоного Хреста і Міжнародного Червоного Хреста, в яких “подано вісти про страшні відносини, існуючі на Україні (під московським заборолом) і свідоцтва наочних свідків про застрашуючу смертельність українського населення з голоду та браку лікарської опіки” [12, с. 7].

Як дослідив професор Тарас Гунчак, першим відгукнувся Американський Червоний Хрест, який поінформував, що не зможе нічим посприяти, оскільки СРСР

забороняє направлення через його державний кордон будь-якої допомоги. Замість Президента Рузвельта відповів керівник відділу східноєвропейської політики Держдепартаменту Роберт Ф. Келлі, повідомляючи, що США “не може вжити жодних заходів у справі голоду...”. Лише конгресмени не відмахнулися тоді від трагедії української нації: 28 травня 1934 р. вони ухвалили резолюцію, в якій чітко вказується про політику Москви “вжити голодак засіб зменшити населення України, щоб знищити українські політичні, культурні та національні права” [12, с. 1].

Міжнародний комітет допомоги голодуючим в СРСР, заснований у Відні за ініціативою кардинала Інніцера, звернувся тоді до громадськості всього світу, наголошуючи, що “на Великій Україні і Кубані масово вмирає населення від голоду, тобто на українському чорноземі і на українській території” (11, Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 6204. – Арк. 14).

У відповідь на цей заклик про допомогу голодному українському селянству Москва здійснила нечуванний доти акт гібридної війни – запрягла в її воза відомих діячів світової культури, які замиленими очима дивилися на спеціально підготовлені для показу іноземцям так звані “потьомкінські” села в УСРР, розповідаючи потім у Європі про більшовицький рай у колгоспах. Особливо цим відзначилися Бернард Шоу, Анрі Барбюс, а найбільше – прем’єр-міністр Франції Едвард Ерріо, який у супроводі гедеушників проїхав селами України. Значну роль у дезінформації західного суспільства відіграли й окремі іноземні журналісти, в першу чергу кореспондент “Нью-Йорк Таймс” у Москві Волтер Дуранті. Як результат – США восени 1933 р. визнали СРСР і встановили з ним дипломатичні відносини.

Тобто, маємо підстави стверджувати, що західний світ не знав всієї правди про Голодомор 1932–1933 рр., а після закінчення Другої світової війни з її величезними жертвами трагедією нашої нації цікавилися дуже мало. “Вирвавшись з “сталінського раю”, – писав М. Вербицький, – ми цікавилися: чи знав Захід про те, що Москва, вириваючи з рота хліб, намагається досягнути дві мети: внутрі вирішити питання “ХТО КОГО”, себто зломити спротив українського селянства проти примусової колективізації; назовні – конкурувати на світовому ринку за демпінговими цінами, з політичною метою поглибити економічну кризу “капіталістичного світу” і викликати світову комуністичну революцію.

Пересічна людина Заходу здвигувала плечима, а наші емігранти відповідали, що чутки про це доходили і коротко містилися в пресі, десь на невидних місцях, дрібненьким петитом. Світ удавав, що нічого не помічає, себто: помічати не хотів” [1, с. 5].

Однак саме тоді з’явилася надія на визнання світом Голодомору 1932–1933 рр. злочином проти української нації, оскільки ще 1944 р. американський правник польсько-єврейського походження Рафаель Лемкін у своїй книзі, присвяченій пануванню “осі Берлін – Рим” в окупованій Європі, окреслюючи гітлерівські злочини щодо цивільного населення, вимагав міжнародного засудження їх, уживаючи при цьому термін “геноцид” (genocide). Перша частина цього складного слова – genos – з

грецької означає расу чи народ, а друга частина – *cide* з латинської (*caedere*) – мордувати. Отже, це слово позначало процес мордування або винищення цілого народу чи релігійної, расової групи.

До речі, Лемкін, ще 1933 р. на міжнародній правничій конференції пропонував розглядати замах на життя цілих національних чи релігійних груп як порушення міжнародного права й який би мав відповідно каратися. Тоді цей проект було відкинено. І лише після страхіть Другої світової до Лемкіна почали прислухатися. У підготовленому ним у 1947 р. проекті Конвенції про запобігання злочинів проти людськості, який невдовзі прийняла ООН, наголошувалося, як повідомляла газета “Українські вісті”, що “поняття винародовлення – не вистарчальне, бо воно позбавлене елементу біологічного нищення, а такі слова, як германізація не дають уяви про цілковите винищення. “Дженосайд” (*genocide*) же є синхронізованим замахом на життя підкорених народів, що охоплює такі шляхи чи способи: 1) політичний – через накидання народам уряду з волі й вибору окупанта; 2) суспільний – через підриг суспільної організації і внутрішніх зв’язків у підкореному народі; 3) культурний – через закриття і заборону культурно-освітніх закладів і установ; 4) господарський – через перенесення матеріальних ресурсів і власности в руки нових панів; 5) релігійний – через унеможливлення церкві духової опіки і провадження народу; 6) біологічний – через систематизовану політику винародовлення; 7) фізичний – через брутально суцільне мордування; 8) моральний – через поширення порнографії і алкоголю”.

Якраз узявши до уваги пропозиції Рафаеля Лемкіна, Демократичне об’єднання бувших репресованих українців з-під советів (ДОБРУС), готуючись до відзначення 20-річчя Голодомору, на початку лютого 1953 р. зробило заяву: “голод на Україні 1931 – 1933 рр., що його штучно організувала большевицька влада і цим оголосила українським селянам голодову війну, є одним з найяскравіших фактів народобивства (геноциду) Москви над Україною” [10; 1953. – 8 лютого].

Після цього на сторінках “Українських вістей” регулярно з’являються добірки матеріалів про Голодомор під загальною рубрикою “Нагадаймо ще вільному світові про московський геноцид” (Українські вісті [10; 1953. – 31 травня].

До акцій вшанування жертв Голодомору американські українці запросили і Рафаеля Лемкіна, і людина, яка уперше вжила термін “геноцид”, виступаючи на багатолюдній протестаційній маніфестації у Нью-Йорку восени 1953 р., заявила, що “вбивство одної нації означало б убивство людства. Проте він висловив тверде переконання і упевненість, що Москві не пощастить завершити злочину над українським народом та що той нарід досягне своєї мети – вільного життя в своїй незалежній державі, до якої він так героїчно змагає”, додавши: “Ще не вмерла Україна” [10; 1953. – 22 жовтня].

Відтак наша діаспора, розпочавши з 1953 року масове відзначення цієї трагедії, також використовувала вказані цифри. Скажімо, 2 серпня 1953 р. в Манчестері

(Великобританія) було проведено маніфестацію під гаслом “Обвинувачуємо Москву за смерть семи мільйонів українців, знищених голодом 1933 р.” [10; 1953. – 22 жовтня].

Після цього українська діаспора спробувала добитися створення Міжнародного карного суду, який би розглянув злочини Москви проти українського народу, виходячи із запропонованої Лемкіним Конвенції ООН “Про запобігання і покарання злочину геноциду”. Однак жодні заходи в цьому плані не вдалися, оскільки представники СРСР спільно з делегацією УРСР на засіданні Генеральної Асамблеї ООН торпедували ухвалу такого рішення.

Однак українська еміграція продовжувала звертати увагу вільного світу на етноцид рідного народу. Скажімо, 23 вересня 1973 р. Нью-йоркський відділ Українського Конгресового Комітету Америки організував у центрі міста велику демонстрацію в пам'ять жертв Голодомору в Україні в 1932–1933 рр. Подібні маніфестації відбувалися на Заході скрізь, де мешкали українці.

Асоціація жінок на захист чотирьох свобод в Україні в тому ж році подала петицію на розгляд Міжнародного суду в Гаазі як захід по відзначенню 40-річчя голоду в Україні. Стверджуючи про “неправомірність нинішнього уряду Української РСР представляти народ України”, ті 5000 американців українського походження, котрі підписали петицію, заявляли, що “48-мільйонний український народ має право подати свій голос у Міжнародному суді”, а тому вони просили “розглянути цю справу та вжити заходів до того, щоб привернути увагу світової громадськості і Організації Об'єднаних Націй до викладених у петиції фактів...” [11, Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 920. – Арк. 97].

Однак ця акція не дала бажаного результату. Навпаки, в справі голодомору 1932–1933 рр. Москва намагалася й далі перекладати все із хворої голови на здорову. Особливо це було помітно напередодні відзначення українською еміграцією в 1983 р. 50-річчя великої трагедії. В Києві, куди українські дипломати з-за океану зверталися за інструкціями, оскільки зарубіжні кореспонденти на різноманітних пресконференціях постійно “діставали” запитаннями про голод 1933 р., доручили вивчити цю проблему секретареві ЦК КП України з ідеології Олександрю Капту і голові КДБ УРСР Степану Мусі. Останні 11 лютого 1983 р. звернулися зі спеціальною запискою до члена політбюро ЦК КПРС, першого секретаря ЦК компартії України Володимира Щербицького “Про пропагандистські і контрпропагандистські заходи щодо протидії розв'язаній реакційними центрами української еміграції антирадянській кампанії у зв'язку з продовольчими труднощами на Україні, що мали місце на початку 30-х рр.” [11; Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 2603. – Арк. 27].

Окремі доручення одержали і радянські дипломати. Так, Посольство СРСР в Канаді 5 липня 1983 р. заявило офіційний протест у зв'язку з наміром Едмонтонського відділу Комітету Українців Канади відкрити на центральному майдані міста пам'ятник жертвам голодомору в Україні. Воно вимагало від канадських властей вжиття всіх заходів, аби не допустити його спорудження. У спеціальній ноті, підписаній послом СРСР в Канаді Олександром Яковлевим, наголошувалося, що “ця акція не може не

розглядатися як груба антирадянська затія, яка переслідує мету викривити історичну правду про колективізацію сільського господарства в СРСР, розпалити ворожнечу до СРСР і радянського народу” [11; Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 920. – Арк. 43].

За тих обставин, коли в 1983 році СРСР продовжував знущально над пам'яттю невинно убієнних голодом заперечувати факт цього злочину, українська діаспора за океаном узяла на себе місію відкрити правду перед усім світом про найбільшу трагедію рідного народу. Зокрема, очільник організації “Американці в обороні людських прав в Україні” Ігор Ольшанівський, вивчивши архіви комісії Конгресу США з Голокосту, запропонував створити аналогічну комісію і щодо розслідування голодомору в Україні. З огляду на те, що в штаті Нью-Джерсі проживало багато українців-виборців, він звернувся з цією ідеєю до конгресмена Дж. Флоріо і сенатора Б. Бредлі, що представляли їх у Вашингтоні.

Обидва, треба сказати, з повним розумінням поставилися до прагнень українців. Скажімо, конгресмен Дж. Флоріо вже в листопаді 1983 року вніс до Палати представників відповідний законопроект з підписами 59 його колег. Коли ж окремі чиновники відмовлялися підтримувати цей проект, українська діаспора закидала конгресменів, голів комісій і підкомісій, президента США Рональда Рейгана десятками тисяч звернень...

Легше відбувався процес проходження аналогічного законопроекта Б. Бредлі в Сенаті. Значною мірою цьому сприяло те, що свого часу тодішній віце-президент Українського Народного Союзу Мирон Куропась (перед тим він працював у Білому Домі помічником президента США Дж. Форда з питань національних меншин) багато допоміг сенаторові від штату Іллінойс Ч. Персі в його перемозі на виборах. Тож коли той очолив Комісію в закордонних справах, то всіляко сприяв вирішенню української справи. Відтак 19 вересня 1984 р. ця комісія проголосувала необхідний документ, а через два дні і Сенат.

Саме це й вирішило долю майбутньої комісії з українського голодомору. Бо користуючись одностайним голосуванням у Сенаті, сенатор Білл Бредлі в останній день роботи Конгресу, додав до 470-мільярдного бюджету на наступний рік поправку на 400 тисяч доларів. Дебатувати з приводу цієї суми Конгрес уже не мав часу, тому й погодився. А коли 12 жовтня 1984 р. Рональд Рейган підписав фінансову резолюцію, то відтак у складі Конгресу узаконювалася комісія з українського голодомору, до якої входили 2 сенатори, 4 конгресмени, 3 представники виконавчої влади і 6 делегатів від української громади США. Виконавчим директором комісії був призначений науковець Українського інституту Гарвардського університету Джім Мейс. Той, хто в результаті кількарічної титанічної праці зуміє довести західному світові, що український народ справді зазнав небаченого ще в історії геноциду.

А торонтський адвокат українського походження Володимир-Юрій Данилів, який для себе вирішив, що українські правники на еміграції вже зайняли відповідні становища в державах їхнього поселення, вважав, що тепер є реальним братися за

створення Міжнародного трибуналу над організаторами голодомору в Україні в 1932–1933 рр., про що він мріяв про це ще з часів Нюрнберзького трибуналу, коли навчався в університеті Інсбруку в Австрії.

На його думку, московські злочинці у плануванні морду українського народу в 1933 р. довго обдумували, яким знаряддям доконати той страшний злочин. “Голод, – думали вони, – може бути створеним посухою, повинню або пошестю. І коли люди умирають з голоду, за це нікому не приписують вини, але звичайно приходять до висновку, що це був природний катаклізм. Отже, закрити акт морду українського народу за кордоном не буде трудно. Життя кореспондентів на українській землі недопустимо, за винятком тих, які будуть прихильно для нас звітувати. А що внутрі? Тут також усе можна закрити. Щоб не було інтелігентних свідків, українську інтелігенцію треба доценту і тотально знищити. З темною селянською і робітничою масою ми легко дамо собі раду, її можна легко обдурити. Ми цій темній масі скажемо, що будуюмо їй рай на землі, і убиваємо тих, що стоять на перешкоді у будові цього раю. Ця темна маса в це, напевно, повірить, особливо коли ми використаємо вчення психоаналізи і нацькуємо її на багачів” [6, с. 12].

Саме Володимир-Юрій Данилів запропонував на IV Конгресі СКВУ в грудні 1983 року резолюцію “про створення окремої Комісії, для покликання окремого міжнародного трибуналу з метою розглянути злочин голодомору і всіх інших злочинів проти українського народу в Україні”.

Згідно з резолюцією Конгресу СКВУ в квітні 1984 р. його Президія призначила Комісію для справ Окремого Міжнародного Трибуналу, яку очолив Ігнатій Білинський з Нью-Йорку. Після консультацій з найкращими українськими юристами й політологами В.-Ю. Данилів 26 березня 1986 р. передав Президії СКВУ свій проект діяльності майбутньої Комісії Трибуналу. В цьому документі він детально розписав усі необхідні передумови створення цього органу, посилаючись на норми міжнародного права та Конвенцію Об’єднаних Націй “Про запобігання й карання злочину геноциду”, яка увійшла в силу в грудні 1948 р. після її ратифікування необхідною кількістю держав-членів ООН, включно із СРСР.

У підготовці цього міжнародного процесу над організаторами Голодомору - геноциду в Україні важлива роль належить і таким відомим правникам української діаспори в Північній Америці, як Богдан Футей, Аскольд Лозинський. Мирослав Смородський, Володимир Атанас, Іван Сопінка, Павло Чумак, а також Симону Кальбі, який був протокольним секретарем Комісії.

Після узгодження статуту й процедури роботи Міжнародна Комісія призначила перші слухання на весну 1988 р. 23 травня 1988 р. в Брюсселі шведський професор Джекоб Сундберг урочисто відкрив першу сесію, підкресливши при цьому історичне значення діяльності Міжнародної комісії для розкриття перед світовим співтовариством трагедії голодомору в Україні, його причин і наслідків для нашого народу та встановлення відповідальності за цей злочин. Світ довго мовчав про цей

голод, наголосив професор Сундберг, але останнім часом з'являються в західних країнах спеціальні книги і статті на цю тему, що змушує навіть Радянський Союз говорити з цього приводу.

Відбуті сесії Міжнародної комісії цілком виправдали ентузіазм і послідовну працю її організаторів, оскільки вона розглядала Голодомор в Україні в площині норм міжнародного права, що мало становити юридичну базу для засудження відповідальних за організацію цього злочину. Природно, це дуже добре розуміли в Москві, а тому там розпочали акції щодо знеславлювання Міжнародної комісії та українців, які підтримували її діяльність.

Петиціями київських науковців Москва намагалася вплинути на Голову Міжнародної комісії з розслідування голоду 1932–1933 рр. в Україні професора Джекоба Сундберга. 14 жовтня 1988 р. четверо юристів та істориків відправили з АН УРСР протест на його адресу, в якому, зокрема, наголошували, що “розслідування, яке проводить комісія, навряд чи може бути віднесене до суто правових дій. Воно швидше має політичний характер і є співучастю в цілеспрямованій ідеологічній акції. Такі дії несумісні з принципами об'єктивного дослідження і навряд чи можуть прояснити істину. Тому вони не можуть не викликати недовіри й протесту” [6, с. 31].

Але час уже був такий, що подібні петиції не мали ніякого впливу і 31 жовтня 1988 р. в Нью-Йорку в готелі “Юнайтед Нейшенс Плаза”, якраз навпроти місії ООН, Підготовча Комісія СКВУ організувала відкриття і провадження ще однієї сесії Міжнародної Комісії, яка відбулася з дотриманням процедури міжнародного карного права.

Професори міжнародного й карного права Кові Олівер (США), Рікардо Левене (Аргентина), Джон Гамфрі (Канада), Джекоб Сундберг (Швеція), Гі Дрейпер (Велика Британія), Джов Верговен (Бельгія) і Жорж Левасер (Франція) зуміли на основі опублікованих матеріалів і спогадів свідків, що виступили на цих процесах, зробити висновки щодо зумисного характеру Голодомору 1932 – 1933 рр.

Як причини Голодомору “більшість Комісії ідентифікувала такі справи, як: (а) стягування зернових податків, (б) колективізація, (в) акція проти куркулів і (г) акція протинаціональна”.

Крім того, у висновку кращих юристів світу наголошувалося: “відповідальність за голод з усією певністю лежить на владі Советського Союзу, і немає сумніву, що голод заіснував і далі поширився як наслідок заходів, зроблених владою” [6; С. 35].

З огляду на відмову уряду СРСР надати документи, Комісія змушена була для визначення втрат населення звернутися до матеріалів переписів, що відбувалися у Радянському Союзі в 1926 і 1939 рр. Картина навіть відкритих більшовиками статистичних матеріалів виявилася вражаючою: за вказаний період населення СРСР збільшилося на 16 відсотків, РРФСР – на 28, БРСР – на 11,2, а в УРСР за цей період кількість жителів зменшилася на 9,9 відсотка.

Більшість Комісії погодилася, що відповідальність за голод з усією певністю лежить на владі Радянського Союзу, і не має сумніву, що голод витворився і поширився як наслідок заходів, здійснених владою.

І незалежно від ролі, яку виконували місцеві власті у переведенні в життя цих заходів, для більшості Комісії було “очевидним, що в основі всю відповідальність за це несе центральна влада” [6, с. 182].

Такий висновок зробили кращі юристи всього світу. Тепер в Україні вже офіційно заговорили про штучний голод, який забрав життя мільйонів безневинних людей, особливо ж після проголошення незалежності 24 серпня 1991 р. І поширювати історичну пам'ять українства про Голодомор 1932–1933 р. відтепер було обов'язком відродженої Української держави.

Справді, з того часу в Україні заговорили на повний голос про Голодомор 1932–1933 р., розпочали вшанування його жертв. Але, як правило, все це відбувалося нібито для внутрішнього вжитку, для активізації роботи на місцях. Світ не чув власне від Української держави правової оцінки цієї трагедії. Відтак він не міг визначитися, як йому ставитися до неї, якщо цього ніяк не могли зробити в Україні.

Уже восени 1993 р., коли відзначалося 60-річчя Голодомору 1932–1933 р., окремі держави світу готові були визнати його геноцидом українського народу. Але зволікала з цим Верховна Рада України. Тому тільки Парламент Естонії, народ якої відчув на собі всі “переваги” більшовицької влади, заявив тоді першим серед країн світу про визнання Голодомору 1932–1933 р. геноцидом українського народу. Тоді ж, у жовтні 1993 р., до такої оцінки долучилися сенатори Австралії.

Ще десять років треба було чекати, аби в зв'язку з новою ювілейною датою активізувалася робота з визнанням Голодомору 1932–1933 рр. геноцидом українського народу країнами вільного світу. Тоді до Естонії й Австралії приєдналися ще Канада й Угорщина. А ще через два роки такі ж рішення ухвалили в Грузії та Литві.

І тільки 2006 р. за часів президентства Віктора Ющенка Верховна Рада України спромоглася ухвалити спеціальний Закон, який класифікував Голодомор 1932–1933 рр. геноцидом українського народу. А в січні 2010 р. до такого висновку прийшов і Київський апеляційний суд на чолі з Віктором Скавроніком, що розглядав відповідну кримінальну справу.

Проте через кілька місяців новообраний Президент України Віктор Янукович заявив у Європі, що геноциду як такого не було, бо, мовляв, постраждали всі народи Радянського Союзу. Природно, не буде тепер ставитися світ до цієї трагедії українства як до геноциду, якщо сам Президент України заперечує даний факт.

Тож не дивно, що за роки правління Януковича жодна країна світу не приєдналася до списку співчуваючих Україні на державному рівні. Але відбулася Революція Гідності, яка, здавалося, очистила суспільство, відновила весь спектр демократичних цінностей, у тому числі й право на об'єктивну оцінку минулого. Та через рік трапляється непоправне: коли в листопаді 2015 р. у Вашингтоні готувалися

до відкриття Меморіалу жертв Голодомор 1932–1933 р., то за океан поїхав посланець з Києва з підготовленим проектом листа на адресу голови оргкомітету Михайла Савківа-молодшого.

У тому зверненні прохалося не вживати на церемонії відкриття загальноприйняту вже в діаспорі цифру втрат від 7 до 10 мільйонів, а обмежитися висновками професорів Андре Граціозі, Тімоті Снайдера і Станіслава Кульчицького, які стверджують, що ця трагедія забрала життя принаймні вдвічі менше нашого селянства. Бо інакше, мовляв, це викличе протести в певних антиукраїнських колах, чим негайно скористаються кремлівські пропагандисти, щоб звинувачувати українську науку в некомпетентності тощо.

Щоправда, автори цього звернення чомусь вирішили заховатися за підписами керівників заокеанських українських наукових інституцій – Українського наукового інституту Гарвардського університету, Канадського інституту українських студій, Наукового товариства імені Тараса Шевченка, Української Вільної академії наук і Американської асоціації українських студій. Можливо, тому, щоб приховати чвертьстолітню бездіяльність щодо підрахунку реальних втрат українського народу під час цієї страшної трагедії на основі первинних документів українських архівів.

Замовчуючи той факт, що не хто інший, а саме німецькі дипломати першими стверджували на основі довірливих розмов з високопосадовцями каральних органів УСРР про кількість втрат від 7 до 10 мільйонів осіб, професор Станіслава Кульчицький висуває версію, нібито це наша діаспора так чинила: “назвати цифру більшу ніж офіційний розрахунок жертв Холокосту, – 6 млн. чол.”. А спробу “зафіксувати в написі цифру в 7 млн жертв” на Меморіалі у Вашингтоні, за його словами, ““паралізували історики США і Канади, які спеціалізуються на проблемі Голодомору” [5; 2018. – 17 лютого].

Щоправда, хто вони – шановний професор не розголошує для широкого загалу читачів поважної газети. Підписи ж під зверненням до голови Оргкомітету з відкриття у Вашингтоні Меморіалу жертвам Голодомору 1932– 1933 рр. Михайла Савківа-молодшого не називають нам жодного авторитетного дослідника Голодомору в цьому аспекті. Хтось знає за таких літературознавця Григорія Грабовича, котрий очолював НТШ в Нью-Йорку, чи президента УВАН у США філолога Альберта Кіпу? А хіба директор Українського наукового інституту Гарвардського університету Сергій Плохій з цього приводу вивчав первинні документи наших архівів?

Однак, як признався один з підписантів членам української делегації на відкритті Меморіалу у Вашингтоні, він, “поклавшись на академічний рівень” київського гінця, погодився підписати. Тож як тепер іноземцям оцінювати кількість жертв Голодомору-геноциду 1932–1933 р. в Україні, якщо керівники українських наукових інституцій Північної Америки просять свою діаспору... не говорити про 7 – 10 мільйонів втрат!?

Може так чинять євреї й вірмени, які пережили в ХХ столітті подібні трагедії?

Справді, це німецькі дипломати, зокрема, з Генерального консульства Німеччини в Харкові 11 грудня 1933 р. першими повідомляли про величезні втрати нашого селянства: “З достовірних джерел відомо, що за офіційними оцінками, сім мільйонів жертв не становлять великої втрати, але це означає, що знищено четверту частину селянства, що навіть порівняно із жертвами світової війни є страшним числом” [3, с. 161].

А співробітник Посольства Німеччини в СРСР Шиллер додавав: “Як на мене, названа цифра в 10 млн жертв голоду не є перебільшенням” [2, с. 130].

Є й таке свідчення: американський журналіст Гаррі Ланг, який відвідав УСРР у той час, писав: “Високий урядовець українського союзу, з яким ми встановили з’язок, довірливо порадив зробити мені прогулянку до села. Тільки там, – казав він, – я зможу побачити голод у повному розгарі. І він додав: “Шість мільйонів* народу згинуло з голоду в нашій країні 1932–1933 р.”. Він зупинився і повторив: “Шість мільйонів” [2, с. 12].

*Доктор історичних наук, науковий співробітник Інституту історії України НАН України Василь Марочко, котрий проаналізував дослідження вітчизняних демографів 1930–1940-х років, вважає, що втрати треба рахувати в 7,5 мільйона осіб [8, с. 44].

Що мали б робити за таких обставин українські дослідники, у тому числі й діаспорні? Як на мою думку, насамперед піднімати первинні документи українських архівів і звіряти вказані вище повідомлення чужинців з реальними даними. На жаль, сталося інше: професор С. Кульчицький, який постійно повторював дозволену ще з радянських часів цифру в 3,5 мільйона, тепер солідаризуючись з сучасними українськими демографами, перейшов на їхню позицію щодо втрат у 3,9 мільйона і наполегливо просував саме цю цифру в поданні до ООН, бо це, мовляв, допоможе визнати світом Голодомор 1932–1933 рр. геноцидом.

Не думається, що саме такою має бути формула пізнання наукової істини. Однак не працюючи саме з первинними документами наших колишніх спецхранів, а постійно посилаючись на московські архіви, куди відомості з УСРР уже надходили спрепарованими, професор Кульчицький добивається остаточного визнання фактично тієї цифри втрат, яку дозволила ще компартійна влада СРСР через підконтрольну їй цензуру. При цьому досить дивним видається його аргументація, як і окремих наших демографів: оскільки цифра втрат у 3,9 мільйона вже відома в світі, то давайте її сприймемо безповоротно. Тим паче, мовляв, що навіть фактологічна основа видань відомих зарубіжних авторів “формувалася в співпраці з українськими вченими й українознавцями США і Канади”.

Якими? Прізвищ не вказується...

Сучасні зарубіжні дослідники, як правило, повторюють аргументи С. Кульчицького, не працюючи, зрозуміло, з архівними документами. А їхні публікації група професора Кульчицького вже представляє як думку авторитетних зарубіжних учених, дорікаючи нам у неповазі до їхньої позиції.

Такі аргументи подає і співробітник Центру слов'янських, євразійських та східноєвропейських досліджень в Університеті Північної Кароліни Чейпел Хілл, професор Олег Воловин, який навіть надрукував з цього приводу свою статтю “Терор голодом: як науково обґрунтувати кількість жертв?” [4, 2018. – 13-14 липня].

Тобто, якщо відомі на Заході вчені заявляють про втрати українства від Голодомору 1932–1933 рр. у кількості 3,5 мільйона осіб, то це, мовляв, мусимо прийняти. На жаль, цей американський професор, можливо, й добрий спеціаліст з демографічних питань української діаспори в США, не знає радянської дійсності, бо саме цим можемо пояснювати його наївну довіру до багатьох більшовицьких джерел, зокрема, коли він вважає, що “в Радянському Союзі дані фальсифікувались, лише якщо для цього була поважна причина”. А тому, мовляв, “більшість демографічної статистики була зібрана та проаналізована професійно і не була підроблена” (там само).

Усе те, що надруковано групою професора Кульчицького можна бачити і в праці відомої на Заході публіцистки Енн Епплбом. Торік її приймав Президент нашої держави Петро Порошенко, Фондація Омеляна й Тетяни Антоновичів зі США відзначила премією за книгу “Червоний голод. Війна Сталіна проти України”. Щойно ця праця вийшла, як професор Станіслав Кульчицький одразу ж відгукнувся на неї на сторінках газети “День” хвалебною рецензією.

Звичайно, це дуже добре, що представниця західного світу так пильно зацікавилася однією з наймасштабніших трагедій людства, а відтак зможе донести правду про неї до мільйонів людей у різних куточках планети. Тим паче, що, як визнає автор, “цілий ряд українських істориків допомогли мені порадами та позичили власні книжки або поділилися ще неопублікованими статтями”.

З боку автора залучення українських дослідників до здійснення свого проекту – цілком виправдане, якщо врахувати, що вони справді мають доступ до вітчизняних архівів, відтак могли надати їй неоціненні свідчення про цей злочин більшовицької влади Кремля, що ретельно приховувалися протягом багатьох десятиліть. На жаль, нічого нового з архівних сховищ ми не побачимо в книзі Енн Епплбом, не згадуються тут і ті збірники документів чи публікації, про які або вона сама воліла не писати, або вони невідомі її помічникам, або ж останні свідомо приховали їх від неї.

Зокрема, коли йдеться про втрати нашого народу під час Голодомору 1932 – 1933 рр., то автор, пишучи про відгуки на Голодомор працюючих тоді в Україні німецьких дипломатів, не сказала, що це саме вони на основі довірливих розмов з високопоставленими представниками ГПУ першими вказали на кількість жертв від 7 до 10 мільйонів, а відбулася щодо цього ось таким пасажем: “...Ющенко був одним із багатьох провідних громадських діячів, які дозволяли собі посилатися на завищені цифри жертв Голодомору. Незважаючи на те, що українські науковці (за деякими винятками) дійшли згоди щодо цифри близько 4-х мільйонів загиблих, можна і досі почути навіть і про 10 мільйонів смертей”.

Прикро, що пані Епплбом як відома дослідниця не вважала за потрібне все-таки зацікавитися цими “деякими винятками”, а пішла шляхом повної довіри тільки до тих, кого їй рекомендували, скажімо, той же професор з Неаполя Андреа Граціозі, котрий навіть “допоміг скласти попередній план та виступав як голос за кадром протягом усього часу, що я працювала над книжкою” [7; С. XIX].

А шановний італійський професор, як відомо, стверджує про втрати від Голодомору 1932–1933 рр. у кількості 3,5 мільйона осіб, не ознайомившись з первинними документами українських архівів, як і автор “Червоного голоду” та її помічники й консультанти.

До речі, один з нинішніх консультантів Енн Епплбом був серед протестуючих проти діяльності Міжнародної комісії юристів у 1988 р., тому в її книзі мабуть саме з цієї причини не з’явилося згадки про мужність сімох відомих правників світу розглядати позов української діаспори проти злочинів Кремля.

Як результат, переконаємося, що в нашій державі зусиллями Українського науково-дослідного та освітнього центру вивчення Голодомору (HREC in Ukraine) видається книга, в якій Голодомор 1932–1933 рр. не визнається геноцидом, бо, мовляв, “голод в Україні не був спробою вбивства всіх українців; його також зупинили влітку 1933 р., задовго до того, як він міг винищити всю націю” [7, с. 340].

Такий висновок Епплбом читати дуже дивно, оскільки в попередньому абзаці своєї книги вона цитує ось таке визначення з Конвенції ООН про запобігання злочинів проти людства та покарання за них від 1948 р.: “під геноцидом розуміємо наступні дії, чинені з наміром знищити, цілком чи частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку” [7, с. 340].

Тобто, автор “Червоного голоду” вважає, що мільйони знищених голодом українських селян не є отією частиною української нації, проти якої влада розгорнула смертельну війну. Очевидно, так і є, оскільки в іншому місці цієї книги, вона пише, що “історія України не стала трагедією. Мільйони людей було вбито, але народ вижив...” [7, с. 349].

Так, але, слава Богу, гітлерівцям також не вдалося знищити всіх євреїв, і вони, зусиллями того ж Рафаеля Лемкіна добилися визнання злочину над ними геноцидом. І випускник Львівського університету польський єврей Лемкін також чітко вказав на ознаки геноциду українців під час Голодомору 1932–1933 рр. Чомусь цього не завважила Енн Епплбом. Як і того, що в Україні ухвалений Закон про Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид.

Тим часом просування концепції про втрати від Голодомору в кількості 3,5-3,9 мільйона осіб у різний спосіб продовжується, незважаючи на те, що представлені документи мали б, принаймні ретельно перевірятися, а аргументи дискутуватися прилюдно. Так, у недавньому інтерв’ю російському сайту “Историческая экспертиза” один з вихованців професора Кульчицького доктор історичних наук Георгій Касьянов

раптом заклопотався про дискомфорт тих дослідників, які стверджують, що від Голодомору 1932–1933 рр. в Україні загинуло не більше 3,9 мільйона мешканців.

Виявляється, як заявляє він, “в Украине сложилась группа энергичных людей, которые не согласны меньше, чем на цифру в 7-10 млн прямых потерь, они активно продвигают ее на уровне государственной политики, третируют и шельмуют тех, кто придерживается иного мнения”.

А це “третирование и шельмирование” полягає лише в тому, що прихильників цифри в 3,9 мільйона втрат просять просто пояснити: якщо на 1 січня 1934 р. населення УСРР повинно було становити 33 мільйони 933 тисячі 400 осіб, а його на вказану дату виявилось тільки 26 мільйонів 812 тисяч, то де поділося 7 мільйонів 121 тисяча 400?

Відповіді немає. А світ спостерігає...

Чи ж треба дивуватися, що абсолютна більшість країн і досі не пройнялися трагедією Голодомору 1932–1933 рр..

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Вербицький М.* Найбільший злочин Кремля. Запланований штучний голод в Україні 1932 – 1933 років. – Лондон, 1952.
2. *Галій М.* Організований голод в Україні. 1932–1933. – Чикаго – Нью-Йорк, 1968.
3. Голодомор в Україні 1932–1933 років. За документами політичного архіву Міністерства закордонних справ Федеративної Республіки Німеччини. – Київ, 2009.
4. День (Київ).
5. Дзеркало тижня (Київ).
6. Душею завжди з Україною. Пропам’ятний збірник на пошану українського правника та політолога Володимира-Юрія Даниліва. – Київ – Торонто, 2003.
7. *Еплбом Е.* Червоний голод. Війна Сталіна проти України. – Київ, 2018.
8. *Марочко В.* Статистика жертв Голодомору 1932 – 1933 років: історико-демографічний дискурс // Голодомор 1932 – 1933 років: втрати української нації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 4 жовтня 2016. – Київ, 2017.
9. Наше життя (Нью – Йорк). – 2003. –Ч. 11.
10. Українські вісті (Новий Ульм).
11. Центральний державний архів громадських об’єднань України.
12. Ювілейна книжка Союзу українок Америки. Видана з нагоди 15-тих роковин його заснування. 1925–1940. – Нью Йорк, 1941.

*В. Ю. Стеценко
завідувач кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова,
доктор юридичних наук, професор
(м. Київ)*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОBOB'ЯЗKOBOTO MEДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ ЯК KPOK ЩOДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАКОНOДАВСТВА УКРАЇНИ ДО УГОДИ ПРО АCOЦІАЦІЮ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ COЮЗОМ

Кожна людина бажає, щоб її добробут підвищувався, реалізація її прав, свобод та законних інтересів відбувалась на належному рівні, прогнозованість стосовно державної політики мала місце. Для пересічного громадянина нашої держави вказані вище характеристики є такими ж, як і для середньостатистичного жителя Європейського Союзу. Саме тому, як видається, підписання Україною та Європейським Союзом у 2014 році Угоди про асоціацію є документом, який надає шанс Україні стати в один ряд із провідними країнами Європи: за рівнем економіки, соціального захисту населення, поваги до верховенства права.

Варто звернути увагу на преамбулу Угоди про асоціацію, де зазначено, що Україна як європейська країна поділяє спільну історію й спільні цінності з державами-членами Європейського Союзу і налаштована підтримувати ці цінності. Треба розуміти, що вказані цінності стосуються і соціального захисту. Зокрема, ми ведемо мову про охорону здоров'я громадян як складову системи соціального захисту населення. Відразу ж хочу акцентувати увагу: ми говоримо не про платність / безоплатність медичної допомоги як таку, а про саму організацію системи хорони здоров'я як складову соціального захисту. Іншими словами: чи дозволяє існуюча система організації медичної допомоги особі, стан здоров'я якої обумовлює необхідність звернення до медичного закладу, надання її у повному обсязі та на високому рівні?

Сама ж Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом містить главу 22 "Громадське здоров'я", де, серед іншого, зазначено про те, що співробітництво у даній галузі, зокрема, охоплює такі сфери: а) зміцнення системи охорони здоров'я України та її потенціалу, зокрема шляхом впровадження реформ, подальшого розвитку первинної медико-санітарної допомоги та навчання персоналу; б) попередження і контроль над інфекційними хворобами, такими як ВІЛ/СНІД і туберкульоз, підвищення готовності до ризику спалахів високо патогенних хвороб та імплементацію Міжнародних медико-санітарних правил; с) попередження та контроль за неінфекційними хворобами шляхом обміну інформацією та найкращими практиками, пропагування здорового способу життя, визначення основних детермінант здоров'я та проблем в галузі охорони здоров'я, наприклад здоров'я матері

і дитини, психічне здоров'я, алкогольна, наркотична та тютюнова залежність, зокрема імплементацію Рамкової конвенції з контролю над тютюном 2003 року; d) якість та безпечність субстанцій людського походження, зокрема крові, тканини та клітин; e) інформація та знання в галузі охорони здоров'я, у тому числі керуючись підходом “охорона здоров'я у всіх політиках держави”. Із цією метою Сторони обмінюються інформацією та найкращими практиками і здійснюють інші спільні заходи, в тому числі в рамках підходу “охорона здоров'я у всіх політиках” та поступової інтеграції України в європейські мережі охорони здоров'я [1].

З нашої точки зору, ключовим елементом організаційно-правових змін у вітчизняній системі охорони здоров'я має стати запровадження на законодавчому рівні загальнообов'язкового соціального медичного страхування. Це те, що як з формальної, так і змістовної точки зору, слугуватиме кроком уперед у справі імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Потенційно, враховуючи зміст Угоди, це передовсім забезпечить зміцнення системи охорони здоров'я України та її потенціалу, зокрема шляхом впровадження реформ, подальшого розвитку первинної медико-санітарної допомоги та навчання персоналу.

Візьмемо для прикладу одну із провідних країн Європейського Союзу – Німеччину. На федеральному рівні систему охорони здоров'я очолює Федеральне Міністерство охорони здоров'я і соціального забезпечення, до повноважень якого віднесена і загальна політика у сфері державного медичного страхування (перш за все, це питання рівності, повноти, порядку надання та фінансування соціальних послуг). Правове регулювання всієї системи соціального страхування Німеччини здійснюється в основному на підставі Соціального кодексу, книга п'ята якого присвячена безпосередньо державному медичному страхуванню... У сучасній Німеччині одним з головних принципів державного устрою, і системи охорони здоров'я зокрема, є розподіл повноважень між землями, федеральним урядом і створеними в законному порядку організаціями громадянського суспільства. У сфері охорони здоров'я органи влади передають повноваження самоврядним організаціям платників та виробників послуг – тобто структурам, які безпосередньо зацікавлені і мають відповідний рівень професіональних знань у цій сфері [2, с. 170].

Наразі ми є свідками значного реформування системи організації охорони здоров'я в Україні. Частину заходів варто підтримати, частина є дискусійними, а із частиною ми погодитись не можемо. Не деталізуючи у рамках даного повідомлення вказані аспекти, зазначу ключове: реформатори не говорять про запровадження в Україні на законодавчому рівні загальнообов'язкового соціального медичного страхування. Без цього кроку реформи будуть неповноцінними, вони не призведуть до результату, на який очікує суспільство.

Таким чином, на наше глибоке переконання, запровадження загальнообов'язкового медичного страхування необхідно сприймати як складову

імплементатії вітчизняного законодавства у сфері охорони здоров'я до Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Це потрібно державі, це потрібно суспільству, це потрібно окремо взятому громадянину України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII// Відомості Верховної Ради України. 2014. № 40. Ст. 2021
2. *Стеценко В. Ю.* Обов'язкове медичне страхування в Україні (адміністративно-правові засади запровадження) : монографія. Київ : Атіка, 2010. 320 с.

Р. С. Огірко
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Київ)

ПРОБЛЕМА СУБ'ЄКТНОСТІ В ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ: СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

*Людина може виходити за власні межі тільки спираючись
на власну справжню природу, а не на амбіції і штучні цілі.**
Фредерік Перелз

Ще п'ять років тому українське суспільство і держава в значній мірі роздільно шукали визначення змісту і напрямків свого подальшого розвитку. І лише в 2014 р. об'єднана українська політична нація визначилася із загальнополітичним курсом на Європу.

Відразу зацентруємо, що цей курс відповідає історичному спадку і менталітету народу, його національним інтересам, оскільки допомагає будувати демократичне суспільство і державу, себе зберегти як суб'єкта міжнародних відносин, державну незалежність і відновити територіальну цілісність.

Перш за все слід означити проблему суб'єктності в контексті теми нашої конференції, виходячи із часових можливостей регламенту її пленарного засідання. Оскільки зі сторони Російської Федерації на всіх щаблях її світської і духовної владної ієрархії, а також більшої частини російського суспільства ми бачимо повне і послідовне заперечення української національної суб'єктності, яке в 2014 році цілком закономірно закінчилася відкритою військовою агресією, анексією АРК і окупацією

* Цитата за Орденко С. С. Архаїзація глобального соціуму в інформаційну добу. Вісник НАУ. Серія: Філософія, Культурологія. – 2018. – № 2 (28).

частини Донецької та Луганської областей, то актуалізація вибору Україною курсу на Євроатлантичну інтеграцію обумовлений перш за все проблемою гарантування її незалежності, територіальної цілісності та суверенітету. Звичайно, таке тотальне і неприродно-нігілістичне відношення російського сусіда до України не може бути залишено без осмислення, але це складає тему окремого дослідження.

Проте головне, що зумовило Євроінтеграційний курс України, полягає в тому, що нинішнє українське суспільство і держава є спадкоємцями тисячолітнього буття українського народу як частини європейської історії. Менталітет, духовна і матеріальна культура і традиції демократичного розвитку суспільного і державного ладу української спільноти є сугубо європейські. На відміну від Російської Федерації, Європейський Союз і всі без виключення держави Європи і Північної Америки у відповідності із міжнародним правом і європейською правовою традицією повністю визнають державний суверенітет, територіальну цілісність України, пропонують співробітництво і допомогу у всіх сферах суспільного і державного життя, міжнародної та європейської політики.

У відповідності з Преамбулою та Розділом I “Загальні цілі та принципи” Угоди про асоціацію між Україною та ЄС визначено підґрунтя, що є надійною основою умов Угоди про асоціацію. Зокрема, це визнання з боку ЄС європейського вибору та європейських прагнень України як європейської країни, що поділяє з ЄС спільну історію і спільні цінності, а також визначені цілі Угоди, серед яких: створення асоціації, поступове зближення між Україною та ЄС на основі спільних цінностей, поглиблення економічних та торговельних відносин, зокрема, шляхом створення зони вільної торгівлі, посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи і безпеки. Закріплюються основні принципи, які лежатимуть в основі асоціації, передусім забезпечення прав людини та основоположних свобод, повага до принципу верховенства права, дотримання принципів суверенітету і територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності. Підкреслюється, що подальші відносини між Україною та ЄС базуватимуться також на принципах вільної ринкової економіки, верховенства права, ефективному урядуванні тощо.

Отже, в Угоді про асоціацію цивілізаційний вибір України дістав підтвердження і політико-правове закріплення. Документ став морально-політичною основою для становлення загальнонаціональної єдності українського суспільства, відкрились перспективи довготривалого соціально-економічного і культурного його розвитку.

Разом з тим, початок реалізації Угоди про асоціацію окреслив для України нові проблеми: подальша інтеграція її в ЄС передбачає постійну уніфікацію системи національного права із системою права ЄС, що означає неминуче сприйняття і поширення тієї частини загальноприйнятих нині у Європі соціально-культурних цінностей, які наш народ рішуче не сприймає вже сьогодні, а ще більше в перспективі. Для України виникає проблеми пізнання, осмислення, збереження і розвитку

національної тотожності у всьому просторі і вимірах українського європейського буття. Тобто того, що позначається терміном суб'єктність.

Як бачимо із тексту Угоди про асоціацію, вона не містить зобов'язань партнерів по Угоді щодо розв'язання названих екзистенційних проблем цього буття. Більше того, вказівка на ці проблеми є цілком відсутні в задумі і концепції Угоди, призначення і зміст якої викладені в руслі переважно економіко-утилітарної спрямованості природи ЄС, послідовної ще з часів Просвітництва девальвації колись визначальних для Європи християнських цінностей з відповідним гуманітарним і політико-правовим наповненням.

Поняття суб'єктності в соціально-культурному і політико-правовому вимірах є досить складним, багатоаспектним і повинні розглядатися в різних контекстах. За своїм змістом ці проблеми є передусім екзистенційними і, на жаль, в українській науковій літературі малодослідженими. Достатньо сказати, що українська версія Вікіпедії не містить статті на цю тему.

В російській версії Вікіпедії “суб'єктність – це здатність людини виступати агентом (суб'єктом) дій, бути незалежним від інших людей” [6]. В зарубіжній психології аналогічним по значенню є термін “agency”, який означає реалізовану можливість людей доцільно і результативно діяти і впливати на світ, а не тільки пізнавати і надавати йому певну значущість.

Таке розуміння суб'єктності, на наш погляд, зводить її сутність до інструментального, зовнішнього прояву і регулювання психологічних властивостей автономного суб'єкта – людини, до того ж безпідставно не включає в число носіїв суб'єктності націю, – іншого питомого суб'єкта історії. Такий підхід не дає можливості адекватно оцінити потенційні загрози збереженню суб'єктності України в ЄС в ході реалізації Угоди про асоціацію. Тому обов'язково потрібне більш широке розкриття змісту поняття суб'єктності, статусу її елементів і можливостей їх реалізації.

Отже, проблема суб'єктності – це питання змісту, мети, сенсу реалізації природи суб'єкта. Для одержання відповідей на ці питання, очевидно, слід звернутися до концепту ідентичності, який відносно достатньо розроблений в науці. В українській науковій термінології також використовується інше поняття – автентичність [2].

“Автентичність – це характеристика взаємних стосунків людини з її власним онтологічним потенціалом, це зерно правди, закладене, Богом у кожному з нас” [3, с. 17]. Автентичність нероздільна із поняттям свободи, самовизначення. Людина має право сама вирішувати, що саме стосується її, замість того, щоб бути керованою різними впливами. Бути чесним із собою – означає бути Чесним із своєю самобутністю, яку можна відкрити й артикулювати лише самостійно [4, с. 26], реалізація потенціалу особи (а на нашу думку, – і нації) є ідеалом автентичності. Ч. Тейлор говорить також про ідентичність, як про особливий Дар за принципом “кожен із нас має власний спосіб бути людиною” [5, с. 28].

Як неодноразово підкреслювалося в літературі (М. Кастельс, С. Бенхабіб) ідентичність, особливо національна ідентичність поряд з глобалізацією є однією з двох головних світових проблем. Ідентичність як така не будується раціонально виваженим, навіть суто науковим методом, формальною чи навіть “діалектичною” логікою. Це справа факту або вона дана і реалізується, або її лише уявляють і рефлектують навколо цього.

Глобалізацію супроводжує криза особистої і етнічної ідентичностей, яка виражається у деструкції її сутнісних ознак. Ідентичність віддзеркалює даність, а не вірогідність, тобто те, чим об’єкт є *de facto* в межах конкретно-історичної дійсності, а не те чим він може бути за певних обставин [11, с. 444-445].

Основою української ідентичності є міцне духовно-ментальне ядро, яке зуміло століттями протистояти ворожим імперіям, що мали метою знищити Україну [7, с. 158].

В наш час вирішальною рисою української політичної ідентичності є глибока демократизація суспільного і державного устрою, яка стала продовженням питомого демократизму, що ґрунтується на глибоких історичних традиціях попередніх поколінь українців починаючи з часів Києво-Руської держави. В контексті європейської інтеграції України має бути враховано і збережено особливості цього демократичного спадку.

Західноєвропейський лібералізм з його культом нічим не обмеженої свободи індивіда, нерегульованим ринком, комерціалізацією усього простору суспільного життя та індивідуалізм в усіх аспектах суспільного і державного життя з труднощами приживається в Україні (зрештою і на всьому центрально-східно-європейському ґрунті). Тут українська ідентичність може запропонувати соціально-культурний досвід моделювання взаємин автономних і чинних суб’єктностей – людини і суспільства (нації), що взаємно обумовлюють і розвивають один одного не на основі протистояння, а їх співпраці. Історично зміст прав, обов’язків і смислів існування людини і суспільства і їх взаємність в Україні і Європі обумовлювався християнськими заповідями, без яких сучасна Європейська цивілізація через постійні кризи перебуватиме під загрозою розвалу.

Питома і глибока релігійність, яка проявилася ще у період язичницького політеїзму є однією з головних засад української автентичності. “Цей світ є книга Бога мовою Бога. І треба тільки зуміти дійти до цих Божих смислів. Звідси, і така дуже рідкісна (відмінна від інших націй), наша особливість. Всі народи обожнюють зовнішній світ і природу. В Україні інакше: зовнішність світ і природа акомпонують людині, відповідають на її запити, на її бажання, на її молитву” [9]. Але ця риса української духовності остаточно сформувалася і утвердилася як визначальна наскрізна риса нашої ідентичності лише з прийняттям християнства – принципово нової, вищої релігійно-філософської системи, здатної подолати загальнолюдську роз’єднаність. І головним у змісті християнської ідентичності українців є те, як вони поєднують християнську живу і сердечну віру із своїм самоствердженням

(самолегітацією). “Ототожнення себе з релігією, а через неї – з Богом в претензії на божественне всевладдя і всемогутність загалом є типовим явищем. Якщо Польща “апостолувала Схід”, Росія “рятувала людство” “істинним православ’ям”, то Україна ніколи не використовувала християнство як форму легітимації власної експансії. Християнство для України – шлях самовдосконалення та самостановлення, гармонії та істини” [7, с. 163]. В цьому воно не суперечне українському дохристиянському язичництву, тобто тому комплексу природних задатків, що від початку скристалізувалися у новопосталій етнічній спільності.

Сучасні євроінтеграційні процеси, а також рівень розвитку історико-правового континууму суб’єктності ЄС дає всі підстави говорити про перебування цього Союзу на етапі необхідності вибору нової моделі подальшого свого існування.

Європейська єдність має християнські духовні витoki і власну історичну ідентичність, яка в сучасних євроінтеграційних процесах все більше розмивається. І саме це є причиною визрівання очевидної сьогодні в ЄС духовної і моральної кризи з негарантованим позитивним результатом в усіх європейських трансформаційних процесах, що складають основу європейської ідентичності.

Про те, що ці проблеми суб’єктності ЄС існують, свідчать останні дезінтеграційні процеси в Союзі, а також позиція Польщі, Угорщини і ін. щодо змісту окремих аспектів взаємин ЄС і держав-членів. Так, в ЄС з питань ролі християнської церкви особливу позицію займає Польща. Лідер партії “Право і справедливість” Я. Качинський, спираючись на вчення католицької церкви і погляди Іоанна Павла II, в якості мети своєї політичної діяльності у листопаді 2015 року об’явив моральну революцію в Польщі. Він вважає, що сама по собі європейська правова і політична система без духовної християнської основи не може забезпечити поступальний розвиток Європи, а демократія, позбавлена духовних цінностей, легко перетворюється в явний чи скритий тоталітаризм [1, с. 112-113].

Морально-політична значимість цих особливих відносин Польщі і ЄС за своєю суттю є реалізація суб’єктності Польщі в ЄС та збереження її ідентичності, а для України це є прикладом необхідності постійної реалізації національної суб’єктності в усіх сферах міжнародної політики.

Проте видається, що насправді це не моральна революція, а політично вмотивовані намагання зберегти морально-етичні здобутки польського народу, як спадок столітніх служінь його католицької церкви, що і нині не дають полякам опустити рівень їх індивідуальної і суспільної моралі. Але можливо, педалювання своєї окремої позиції в Союзі це не метод рішення названих екзистенційних питань. Більш переконливою видається інший підхід, який передбачає необхідність вироблення спільної “єдиної міжхристиянської стратегії подальшого розвитку Європейської інтеграції, яка була б заснована на сучасному сприйнятті та тлумаченні Святого Письма” [8, с. 182].

Іншою важливою стороною проблеми суб'єктності є спосіб і метод реалізації змісту ідентичності. Названі й інші об'єктивні основи української ідентичності, – це ніщо інше, як лише можливості. Постає величезна проблема їх повної і ефективної реалізації, яка в загальному вигляді є феноменом саморозвитку, тобто історією соціокультурної і політико-правової кристалізації і становлення суб'єкта – української людини і нації. Цей процес в теоретичному вимірі осмислений авторкою концепції самолегітимації Г. Дичковською [7].

Звичайно, самолегітимація, як і кожна реальна історична дія з морально-етичної точки зору може здійснюватися різними методами і способами. Тут вирішальним є зміст природи ідентичності і морально-етичний вектор її спрямованості.

Майдан як підсумок еволюції свідомості цілих поколінь українців та, як наслідок, відродження автентичності став відправною точкою у формуванні принципово нової моделі українського суспільства, а отже і самої України. Майдан призвів до потужного поштовху в суспільстві в бік демократичних цінностей та цінностей свободи кожного, усвідомлення власної індивідуальності та значимості як результат потужної зміни суспільної свідомості. Але ідеали та цінності Майдану як досягнення ідентичності української людини і нації вже сьогодні піддаються сумніву і розглядаються як відхилення від норми [10].

В системі самолегітимації сучасної української ідентичності, її традицій і цінностей, які як відомо, не визначаються і не формуються суто раціональним шляхом через абстрактно-розсудкове мислення, а змінюються і визрівають разом із зрілістю української людини і нації через продовження і розвиток того духовного ментального ядра, про яке говорилося вище, в сучасній історії України особливе місце займає Революція Гідності.

Об'єктивно до Революції Гідності в Україні існувало три окремих нерівновеликих асиметричних частини українського суспільства: українці, росіяни і “радянські люди”. Деякі вчені бачили вихід у гармонійній толерантності збалансування цих складових, що є нереальним для досягнення української ідентичності. Виходом виявляється не збалансування, а подолання розбіжностей на якісно новому, тобто світоглядному рівні.

Майдан Гідності в суто питомий український спосіб реалізації принципу рівності вперше заклав основи для кристалізації української політичної нації. Тим самим був досягнутий вкрай необхідний для подальшого розвитку стан національної консолідації [11, с. 123].

Результати реалізації ідеалів та цілей Революції Гідності сьогодні є, – і це очевидно, незадовільними. А насправді для успіху в цьому напрямку по-суті потрібно було лише одне: народу, суспільству і державі на всіх поверхах суспільного і державного життя, на всіх підприємствах, установах і організаціях, закладах вищої освіти, школах і у військових частинах тощо, всю діяльність здійснювати, реалізуючи

принцип гідності. А особливо послідовно дотримуватися нульової терпимість до корупції, яка буквально знищує належну і ефективну роботу державного апарату.

Це означало б зміну світосприйняття народом усієї морально-етичної ціннісної системи і соціальної матриці українського суспільства. Ось якого масштабу складності, глибини і невідворотності завдання реальних змін постають перед українською нацією. Очевидно, що це надзвичайно трудне для реалізації завдання. Воно значно трудніше, ніж наші ніби системні і глибокі соціально-економічні й політико-правові реформи, оскільки світоглядні зміни мають бути їх вирішальною передумовою.

Цей процес прямо пов'язаний із завданням збереження і розвитку української ідентичності, тільки на базі якої він є можливим і реальним для здійснення. Тобто вести до зміни ідеалів, переконань і свідомості народу в цілому. Очевидно, що завдання такого масштабу і глибини перетворень є під силу лише масовому Всеукраїнському суспільному і народному руху проти корупції і за національну гідність, якого через Російсько-українську війну або з інших причин не було створено і не планувалося цього творення.

Президент П. О. Порошенко пробував вказану проблему розв'язати звичайним способом узгодження інтересів різних груп українського суспільства, об'єднання бізнесменів і політиків, а також певної системи важливих реформ. Але виявилось, що ця проблема радикального оновлення Українського суспільства і держави в своїй основі є морально-етичною і лише політико-правовими методами не може бути розв'язана принципово. Крім того, чергові вибори Президента України показали, що у сучасному українському суспільстві (зрештою як і європейських країнах) морально-духовні проблеми неможливо успішно розв'язувати без одночасного підвищення матеріального добробуту людей.

Цю не вирішену світоглядну проблему перехопили політичні суперники чинної влади, скеровуючи українське суспільство розбудовувати квазіідентичність в руслі відвертого патерналізму і популізму, які є прямими антагоністами суб'єктності особи і нації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Трансформація партійно-політичного ландшафту в країнах Єврозоюза в умовах кризи. Ч. I. / [отв. ред. Б. П. Гуселетов]. – Москва : Ин-т Европы РАН, 2017. – 142 с.
2. *Чарльз Тейлор*. Етика Автентичності / пер. з англ. – Вид. 2-ге. – Київ : Дух і літера, 2002. – 128 с.
3. Там само, с. 17;
4. Там само, с. 26;
5. Там само, с. 28;
7. URL:<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%B1%D1%8A%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C> (Дата звернення: 16.04.2019 р.)

8. *Дичковська Г.* Самолегітимація як ядро ідентичності українства (XIX – поч. XXI ст.) / Г. Дичковська, О. Радченко // Наукові записки [Національного університету “Острозька академія”]. Сер. : Філософія. – 2010. – Вип. 6. – С. 156-165.
9. *Єрмакова Г. С.* Розвиток міжконфесійних відносин в Україні (конституційно-правовий аспект) [Текст] : монографія / Г. С. Єрмакова ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – Київ : Четверта хвиля, 2018. – 319 с.
10. Мудрість Сергія Кримського. Газета “Наша Батьківщина”, 27 квітня 2016 р.
11. Бог і Майдан: Аналіз і свідчення / Філософсько-богословський факультет УКУ, кафедра пасторального богослов'я; за загальною редакцією Михайла Димида. Львів : Український католицький університет, 2018. – 224 с.
12. *Рафальський О. О., Самчук З. Ф.* Цивілізаційні перехрестя сучасного суспільства. – Київ : ІНІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. – 688 с.

І. Й. Бойко
завідувач кафедри історії держави,
права та політико-правових учень
Львівського національного університету
імені Івана Франка
доктор юридичних наук, професор
(м. Львів)

РОЛЬ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ІСТОРІЇ (до 820-річчя утворення)

У 2019 р. минає 820 років з часу утворення та 670 років з часу припинення існування Галицько-Волинської держави, яка займає важливе місце в українській та європейській історії.

Як відомо, Галицько-Волинська держава була утворена у 1199 р. шляхом об'єднанням Галицького та Волинського князівств. Галицько-Волинська держава стала спадкоємницею і наступницею Київської держави – Русі, продовжила державотворчі традиції на українських землях. Після розпаду Київської Русі її державно-правовий лад було покладено в основу розвитку Галицько-Волинської держави, яка не мала гострої потреби розвивати окремі державно-правові інститути, оскільки державні органи та джерела права Київської Русі відповідали соціально-економічним реаліям Галицько-Волинської держави. Проте, під впливом нових соціально-економічних, культурних і політичних відносин галицько-волинськими князями видавалися грамоти, які розвивали та вдосконалювали діяльність органів державної влади та чимало положень руського права. У цей час мала місце наступність у розвитку державно-правових інститутів Галицько-Волинської держави, що передбачала зв'язок, наявність спільних рис у процесі становлення і розвитку державно-правових інститутів, котрі їх не розмежовували, а об'єднували, робили

подібними. У цей час мав місце розвиток державно-правових інститутів від попереднього періоду розвитку держави до наступного, те, що відбувається послідовно, по чергово. Це безперервність державно-правових процесів, явищ тощо. Вияви наступності в праві Галицько-Волинської держави мали специфіку, оскільки визначальна роль в її забезпеченні належала наступності державних та самоврядних органів, законодавства. Тому в нових державно-правових інститутах Галицько-Волинської держави зберігалися основні риси, ознаки, властивості попередніх державно-правових інститутів Київської Русі (князівська влада, віче, звичаєве право, князівське законодавство, “Руська Правда”, канонічне право й інші джерела права, які відповідали новим соціально-економічним і політичним відносинам) [1, с. 33-34].

Галицько-Волинська держава відіграла важливу роль в історії національного державотворення. Ця держава досягла значного політичного розвитку і за рівнем економіки та культури увійшла до числа найпередовіших країн тогочасної Європи. Територія Галицько-Волинської держави простягалася в басейнах рік Сяну, Верхнього Дністра, Західного Бугу. Галицько-Волинська держава межувала на сході з руськими Турово-Пінським і Київським князівствами, на півдні – з Берладдю, згодом Золотою Ордою, на південному заході – з Угорським королівством, на заході – з Польським королівством, на півночі – з Литвою, Тевтонським орденом, Полоцьким князівством. Карпатські гори на південному заході були природним кордоном Галицько-Волинської держави (відділяли від Угорщини). У 1320-х цей кордон було змінено південніше у зв’язку з приєднанням галицькими князями Закарпаття. Західний кордон з Польщею сформувався по лінії, що проходила річками Яселкою, Віслоком і Сяном, також суходолом на 15-30 км на захід від ріки Вепр. Попри тимчасові захоплення поляками Надсяння і приєднання Любліна русичами, західний кордон Галицько-Волинської держави був доволі стабільним. Північна межа держави пролягала ріками Нарев і Ясельда, на півночі Берестейської землі і часто змінювалася через війни з Литвою. Східний кордон з Турово-Пінщиною і Київщиною проходив через Прип’ять, Стир, правим берегом ріки Горині, з кінця XI ст. – по річці Случ. Південна межа Галицько-Волинської держави починалась у верхів’ях Південного Бугу і сягала верхів’їв Пруту і Серету. Ймовірно, з XII по XIII століття територія сучасного Поділля, Молдови і Нижнього Дунаю також була залежною від галицьких князів. У різні періоди до неї входили Галицьке, Перемишльське, Звенигородське, Терехівське, Володимирське, Луцьке, Белзьке, Холмське й інші князівства. У 1203 р. Роман Мстиславович поширив свій вплив на Київ. Наприкінці XIII ст. держава об’єднувала понад 80 міст [2, с. 190-192].

Формування та функціонування державної влади і суспільства у Галицько-Волинській державі відповідала тогочасній європейській моделі. Вища державна влада належала князеві, який здійснював усі її функції – законодавчу, виконавчу, судову. Князь також очолював військо, володів значним державним апаратом. Йому належало право збирання податків, карбування монет і розпорядження скарбницею. У Галицько-

Волинській державі, як і в Київській Русі, сформувалися і утвердилися захисні механізми від тиранії та потяг до демократизму, найвиразнішими проявами якого були вічові традиції Русі, які не давали абсолютизуватися владі князя. Відбувалося становлення місцевого самоврядування на основі звичаєвого права.

Свідченням тогочасного європейського вектору розвитку Галицько-Волинської держави було те, що князівська влада в цій державі формувалася на засадах суспільного договору між правителем та елітою, зокрема боярством. На жаль, у найскладніші періоди Галицько-Волинської держави, галицько-волинські князі не змогли зосередити у своїх руках всю державну владу. Перешкодою цьому було боярство. Між князем і боярами, які уособлювали тогочасну олігархію, точилася постійна боротьба за владу. Князь намагався зосередити у своїх руках усі державні функції, дбати про територіальну цілісність і суверенітет держави. У той час як боярство в особі боярської ради прагнуло обмежити князівську владу та використати її як знаряддя для охорони своїх матеріальних інтересів. Це розхищувало та послаблювало державу. В окремі періоди історії Галицько-Волинської держави роль князівської влади знижувалася настільки, що князь без відома боярської ради не мав права прийняти важливого рішення.

Як Київська Русь, так і Галицько-Волинська держава відіграли важливу роль в історії українського державотворення. Охоплюючи у XIII ст. до 90% етнічної української території, вона охороняла в критично гострі часи від татарської навали та посилення агресії з боку Польщі, Угорщини, Литви український народ від поневолення та асиміляції, призупинила процес розширення території і впливів Московського князівства на північному сході. Галицько-Волинська держава допомогла не тільки остаточно сформуватися українській народності, а й зберегти і розвинути ранню українську культуру, мову, традиції. Будучи спадкоємицею Київської держави, яка занепала, вона відкрила двері західноєвропейському культурному впливу на Україну, зберігаючи водночас кращі традиції української культури. Події у Галицько-Волинському королівстві знаходили широкий відбиток у хроніках західних країн, тоді як про центральні й східноукраїнські землі, що перебували під татаро-монгольським ігом, ніхто нічого в Європі не знав. Крім цього, протягом другої половини XIII – першої половини XIV ст. Галицько-Волинська держава досягла високого рівня політичного розвитку. Вона об'єднувала етнографічно українські землі, українське населення і через це в її соціально-політичному розвитку українські національні риси виступали значно сильніше, ніж у Київській Русі. А її правова система ґрунтувалася переважно на джерелах не іноземного, а раннього українського права (на князівському законодавстві, звичаях, Руській Правді).

Галицько-Волинська держава за своєю етнічно-культурною суттю була українською державою, до того ж як для того часу високорозвиненою. Тут було поширене знання іноземних мов, створено на зразок західних монархій пишній князівсько-королівський двір з відповідним придворним церемоніалом. Вище

духовенство було у значній мірі грецького походження, і галицькі єпископи мали печатки з грецькими написами. Поширеною була в державі латинська мова, на що вказують тексти міжнародних угод, різних документів, листи як правителів, так і бояр та міщан.

Галицько-Волинська держава мала також значний вплив у тогочасній Європі та була активним учасником тогочасного міжнародного життя. Значний вплив Галицько-Волинська держава на міжнародному рівні досягла за князя Данила Романовича (1238–1264 рр.). За Данила Романовича Галицько-Волинська держава обіймала територію майже в 200 тис. км² та охоплювала сучасні Волинську, Львівську, Івано-Франківську, Тернопільську, Хмельницьку області, значні частини Рівенської, Вінницької, Закарпатської, Одеської, Київської, Чернігівської та деякі інші області України, частину території сучасних Білорусі, Польщі, Молдови. У цей час були реформовані військо і державний апарат, приборкане непокірне галицьке боярство. Данило Романович вів успішні війни проти польських, литовських, угорських, німецьких завойовників, зміцнював західні кордони своєї держави, намагався створити європейську коаліцію проти Золотої Орди. Галицько-Волинська держава мала значний вплив у тогочасній Європі та була активним учасником тогочасного міжнародного життя.

Галицько-Волинський князь Данило став наймогутнішим з усіх русько-українських князів, одним з тих, хто зупинив Орду перед Європою. У XIII ст. Галицько-Волинська держава уособлювала в очах європейців Русь. Європейські правителі на чолі з Папою Римським вважали галицько-волинських Романовичів законними правонаступниками володарів Русі. Особливо активізувалися зв'язки Данила Романовича з Папою Римським. Папа ініціював Данилові укласти церковну унію з Римом, що підняло би Русь і самого Данила до рівня могутніх західноєвропейських держав та монархів. На початку 1253 р. Папа Римський відрядив до Данила посольство на чолі з легатом Опізо з пропозицією прийняти королівський титул. Коронувався Данило у м. Дорогочині, де він перебував у поході проти ятвягів, у листопаді 1253 р. Це стало визначною для всієї Русі подією. Отримання королівського титулу з рук Папи (Данило коронований “світлішим королем всієї Русі”) зробило Романовича за правовим і політичним становищем рівним з усіма іншими коронованими правителями Європи. Ставши королем, Данило не лише прирівнявся до європейських монархів, а й кинув виклик Бату-хану. Отож він відтепер міг з ними розмовляти, вести переговори нарівні, оскільки в той час отримання королівського титулу власне з рук Папи Римського вважалося в Європі правомочним, а інші способи – самозваними. Такого титулу добивались в Європі всі правителі незалежних держав. З цього часу Папа Римський, а за ним й європейські правителі називали Данила (й Василька) у документах і листах “Rex” – король, цар, а Русь – королівством [3, с. 80-116].

У другій половині XIII ст. Галицько-Волинська держава переживала економічне піднесення. Значною мірою цьому сприяла активна державотворча діяльність короля

Данила. Приблизно 1237 р. Данило Романович збудував на заході Волинінову столицю Галицько-Волинської держави – місто Холм, куди переніс її з Галича. Історики схиляються до думки, що це рішення було пов'язане із швидкою експансією монголів на Захід. У Холмі Данило збудував королівський двір, який був найвищим адміністративним центром, де перебував великий князь, його дружина і слуги, де писались літописи, приймалися послы та зосереджувалися всі напрямки державного управління. Основною мовою спілкування була староукраїнська. Вживалися й інші мови – переважно латинська, властива королівським державам Європи.

Міжнародна діяльність українського короля Данила стосовно Риму, хоч і не призвела до оголошення Папою Римським загального хрестового походу проти татар, але деякі результати принесла. Так, Папа не визнав претензій Угорщини на Галицькі землі, заборонив рицарям Тевтонського і інших орденів селитися без дозволу Романовичів у їх королівстві. Папа навіть спробував оголосити “регіональний” хрестовий похід проти татар – християн Чехії, Польщі, Моравії, Сербії, Померанії. Але ці країни мали свої внутрішні проблеми і походу не відбулось. У зв'язку з цим Данило відмовився від будь яких поступок папській курії у релігійних питаннях, не пустив на свої землі католицьких місіонерів і ченців. За це новий Папа Римський Олександр II став погрожувати Данилові прокляттям. Але королем Данило Романович залишився і надалі, хоч за часів радянського тоталітарного режиму, коли історія України ідеологічно фальсифікувалась і перекручувалась, цей факт замовчували.

Активний державно-правовий розвиток Галицько-Волинської Русі був перерваний у середині XIII ст. вторгненням монголо-татар. У другій половині XIII – перших десятиріччях XIV ст. держава зазнала військової агресії кочівників. Галицько-Волинська держава була “непереборним щитом”, який захищав Західну та Центральну Європу від руйнівної навали татар [2, с. 191]. Часті спустошливі татарські набіги, боярські міжусобиці, проблеми економічного характеру послабили політичну й економічну могутність Галицько-Волинської держави, чим скористались сусідні держави, котрі зазнали незрівнянно менших руйнувань від татарського лихоліття. У першій половині XIV ст. на зруйнованих татарами землях Галицько-Волинської держави розпочався період глибокого політичного, економічного та культурного занепаду. Крім цього послабила могутність Галицько-Волинської держави міжусобна боротьба удільних галицько-волинських князів і бояр.

Таким чином, Галицько-Волинська держава займає важливе місце в історії українського державотворення, яка свідчить про державотворчу тяглість українців, про державотворчі процеси на українських землях, про значний позитивний вплив розвитку європейських держав. Галицько-Волинська держава охоплювала у XIII ст. до 90% української території, зберігала українську культуру, мову, традиції. Будучи, в силу специфічного історичного розвитку, спадкоємницею Київської держави, яка занепадала, вона відкрила двері західноєвропейському культурному впливу на Україну, зберігаючи водночас кращі традиції української культури. Події у

Галицько-Волинській державі знаходили відображення у хроніках західних держав, тоді як про центрально- і східноукраїнські землі, що перебували під татаро-монгольським ігом, в Європі знали значно менше. З крахом Галицько-Волинської держави припинився перший період становлення державності українського народу, який почався наприкінці VII ст. і продовжувався до середини XIV ст. Цей період мав два етапи – епоху Київської держави й епоху Галицько-Волинського королівства, що була безпосереднім продовженням, без історичної перерви, державницьких традицій попереднього часу [4, с. 147].

Історичне значення Галицько-Волинської держави полягало у тому, що український народ мав сім століть свого державницького життя, тобто свою державу, свою політичну культуру, своє право. Галицько-Волинська держава стала спадкоємницею Київської держави. Правда, на відміну від останньої, вона відрізнялася німцями централізаторською владою своїх правителів, міцними економічними і політичними позиціями боярства, чіткою структурізацією суспільних верств. Правова система держави, будучи по своїй суті ранньосередньовічною, ґрунтувалася переважно на джерелах руського права, хоч значними тут були місцеві особливості, що базувалися на звичаєвому праві і давніх традиціях українців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Бойко І.* Галицько-Волинська держава – спадкоємниця і наступниця княжої України-Руси (до 820-річчя утворення) // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XXIV звітної науково-практичної конференції (7-8 лютого 2019 р.): у 2-ох ч. Ч. 1. – Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2019. – С.33-39.
2. *Крип'якевич І. П.* Галицько-Волинське князівство / І. П. Крип'якевич. – 2-е вид., із змін. і доп. ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України ; відп. ред. Я. Ісаєвич. – Львів, 1999. – 220 с.
3. *Кульчицький В. С., Тищик Б. Й., Бойко І. Й.* Галицько-Волинська держава (1199–1349). – Л. : Біблос, 2006. – 280 с.
4. *Тищик Б. Й.* Історія держави і права України [Текст] : акад. курс: підручник / Б. Й. Тищик, І. Й. Бойко. – Київ: Ін Юре, 2015. – 808 с.

О. В. Бучма
професор кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат філософських наук, доцент
(м. Київ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНО-РЕЛІГІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ У ВИМІРАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Нині молода українська держава, яка чітко визначила європейський вектор свого поступу в ХХІ столітті опинилася перед новими викликами, що загрожують національній, державній, релігійній безпеці України. І щоб перемогти антиукраїнські ідеологічні конструкти, що спрямовані на знищення української державності як ідеї й історичного та юридичного факту необхідним є створення дієвого правового механізму забезпечення розбудови соціально-правової держави, становлення національної свідомості, відродження ідеї національної духовності, утвердження пріоритету загальнолюдських цінностей в державному управлінні й входженню до нової макроструктури в якості рівно- і повноправного члена європейського і світового співтовариства. Однією із важливих складових цього механізму має бути правове регулювання суспільно-релігійних відносин в Україні шляхом усунення протиріч у духовному житті і подолання морального і правового нігілізму та становлення системи загальнолюдських ціннісних орієнтирів і духовних перспектив відповідно до Європейських і передових світових правових стандартів і принципів.

В сучасних умовах релігія (церква) може бути функціонально впливовим чинником збалансування громадянського суспільства і держави як важливої детермінанти євроінтеграції України. Відзначимо, що для цього в межах правового поля України, створені всі можливості: церква в суспільстві відокремлена від держави, а школа від церкви; з іншого боку, держава не може втручатися у внутрішньо-церковні справи, канонічну діяльність, самоуправління релігійних спільнот, не може здійснювати державно-правовий контроль, примус у сфері релігійних відносин (однак при цьому держава забезпечує охорону законної діяльності релігійних організацій та захист прав віруючих, здійснює правову регламентацію діяльності релігійних організацій та контролює дотримання ними встановлених нею законів). Правовий режим церкви в Україні визначений Конституцією України і деталізований в інших нормативно-правових актах української держави.

Прикметно, що сам факт прийняття Конституції України 28 червня 1996 року є актом усвідомлення “відповідальності перед Богом” (Конституція України. – Преамбула), як підтвердження значимості релігійного чинника не лише в історії українського державотворення та сучасного її стану, але й його ролі у поступі українського суспільства в майбутне. Передусім констатовано в Конституції, що держава сприяє консолідації і розвитку релігійної самобутності всіх корінних

народів і національних меншин України (КУ. – Ст. 11). Це є ознакою релігійного плюралізму, як стандарту європейського права. Відповідають європейським стандартам і: гарантії права на свободу світогляду і віросповідання; закріплення відповідного правового режиму Церкви в Україні: “Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від Церкви ” (КУ. – Ст. 35); заборона діяльності політичних партій, що розпалюють релігійну ворожнечу (КУ. – Ст. 37).

Але задекларована рівність конфесій перед законом чинна лише в державно-правових відносинах. Рівність релігій у суспільно-політичному вимірі є дещо умовною. У суспільстві різні конфесії не завжди отримують однакове визнання серед громадян, адже історично його доля може бути пов’язана з певною конфесією. Так, історично Україна тісно пов’язана з Православною Церквою і її віровченням. Тому не випадково переважна частина українців релігійно ідентифікують себе з православ’ям. Значимість цієї конфесії в історії, культурі, державності, моральності, наступності традицій українського суспільства не могла не бути відзначеною і на законодавчому рівні. Так, кодекс законів про працю України визначив такі Православні релігійні свята – Різдво Христове, Пасха (Великдень), Трійця, – як святкові і не робочі дні (Ст. 73). Проте, зважаючи на багату палітру, поліконфесійність українського суспільства та проголошений релігійний плюралізм з гарантіями рівності, в цьому ж законодавчому акті закріплено: ”за поданням релігійних громад інших (неправославних) конфесій, зареєстрованих в Україні, керівництва підприємств, установ, організацій надає особам, які сповідують відповідні релігії, до трьох днів відпочинку протягом року для святкування їх великих свят з відпрацюванням за ці дні” (Ст. 73).

Законодавцем закріплені і певні переваги релігійної діяльності порівняно з політичною. Так, Закон України “Про збройні сили України”, обмежуючи політичну діяльність у Збройних Силах, гарантує кожному військовослужбовцю право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, уможлиблює відправляти, одноособово чи колективно, релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність з додержанням вимог Конституції України та законів України (Ст. 17). З метою подолання негативних наслідків державної політики щодо релігії і Церкви, Закон України “Про альтернативну (невійськову) службу на основі Конституції України” (Ст. 35) визначив організаційно-правові засади альтернативної (невійськової) служби, право на яку “мають громадяни України, якщо виконання військового обов’язку суперечать їхнім релігійним переконанням і ці громадяни належать до діючих згідно із законодавством України релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю” (Ст. 2).

Саме тому сусідня держава-агресор, це б то Росія, активно використовує православний чинник у гібридній війні з Україною. Держави СРСР не існує, але Російська Федерація, як наступниця зниклої комуністичної держави, продовжує претендувати не лише на матеріальний простір, а й духовно-релігійний простір своєї

попередниці, яка так само ніякого права на ці простори не мала, бо аналогічно була нащадком зруйнованої у 1917 році Російської Імперії.

Імперія, яка століттями була, за оцінками В. Леніна, “тюрмою народів”, націй, етносів, культур та ін., впала й розбилася на уламки. Але уламки тієї імперії – це ті народи (у тому числі й українці), які були колись в ній поневолені і знедолені, а зрештою отримали шанс будувати нове своє вільне й щасливе самостійне майбуття.

У 1917 році все більшої гостроти набули визвольні змагання українського народу. Серед політичних шукань державного будівництва молодій Україні чільне місце посіли пошуки самостійно впорядкованого духовно-релігійного облаштування нової держави, а саме – самостійної, повноцінної Автокефальної Православної Церкви, що мала б стати духовним провідником народу через усі перешкоди до замріяного тисячолітнім поступом суспільного ідеалу і повернення до родини європейських народів. Але міжпартійні та міжособистісні протистояння і чвари завадили цьому, уможливили окупацію України Росією з усіма негативними і драматичними наслідками для українського народу та відтягнули майже на століття становлення власної суверенної держави.

Перебування України у складі Радянського союзу з проголошенням воєнничого атеїзму, руйнуванням культових споруд, закриттям храмів і перетворенням їх на склади, конфіскацією і збутом за кордон предметів культу, витворів церковного мистецтва, засланням до таборів або позбавленням громадянства й вигнанням з країни священнослужителів фактично стало суспільною трагедією.

Особливо трагедійно позначився на культурному і релігійному житті тих націй і народів, які входили до складу Радянського Союзу, і які забезпечували життєвий простір нововідродженої Російської імперії період Сталінізму. Імперії не потрібними і ворожими були будь-які прояви національних релігійних і культурних ідентичностей, рис і самобутностей. Тому величезні зусилля і засоби були кинуті державою на боротьбу з ними. У цьому контексті трагічною була доля й українського народу, його культурно-історичного поступу.

Друга світова війна ненадовго відтягнула час остаточної нівеляції національної самобутності і одвічних сподівань на власну суверенну і незалежну державу. Чи не останнім інституційованим виразником цих ідей та європейським духовним провідником залишалася Українська Греко-Католицька Церква, бо українське православ'я докорінно винищене оросійшилося або, краще сказати, стало радянським. Тим паче, що релігія в людській історії “виявляє насамперед через її національний контекст. Вона покликана формувати у представників певних етносів осмислене уявлення про їх національну ідентичність, захищати її, бо ж ігнорування останньої призводить до дезорієнтації особи в її суспільному бутті, а то й суспільної нестабільності” (Колодний А. Україна в її релігійних виявах. – Львів, 2005. – С. 220).

Релігія може бути засобом інтеграції, консолідації, збереження і відтворення нації. Проте виконання цих функцій на благо однієї нації може призвести до

руйнування засад національного буття іншої. Так професор А. Колодний визнаючи, що релігії взагалі не існує, слушно зауважує: “Це лише філософи і теологи дають узагальнююче її визначення і характеристику. Релігії поділяються на природні, національно-державні і світові. Але всі вони, функціонуючи в певному географічному, соціальному, побутовому та культурному середовищі, з необхідністю здобувають специфічне етнічне забарвлення. Так, немає православ’я взагалі. Догматично воно єдине, але у всьому іншому – національно самобутнє. Нав’язане Москвою “руське православ’я є по суті російським” (Там само – С. 221). Так Радянська влада, коли дещо захиталася задля самозбереження перейменувала його на “руське”, “саморозпустила” Українську Греко-Католицьку Церкву і організувала “входження” українських греко-католиків до нібито “матірної” Руської Православної Церкви (Там само).

На основі партійних документів, які фактично виконували роль законів вибудовувалася відповідна система права, а церковні інституції реально перетворювались на придаток державного механізму, а їхня релігійна діяльність переслідувала далеко не релігійні цілі, а стала засобом реалізації тоталітарного державного режиму.

Підпорядкування Української Церкви Московському Патріархатові впродовж багатьох віків негативно позначилося не лише на ній самій, а й на творенні української держави та права. В цьому контексті слушною є думка українського вченого С. Здіорука, що “прадавній цезаропапізм Російської Православної Церкви надавав можливість світській владі (як царській, так і радянській) додамо, що, так само, й нинішній неоімперській російській владі – О.Б.) впливати на народи подвійно і тотально: “знизу” – безпосередньо на віруючих і нижній клір, “зверху”-на Священноначаліє і всю ієрархію” (Здіорук С. “Сповідь” Аврелія Августина і сучасна українська духовність // Святий Августин. Сповідь / пер. з латини Ю. Мушака; Післям. С. Здіорука. – Київ, 1999. – С. 305). Саме цей феномен, на нашу думку, створив усі умови російському імперіалізму та неоімперіалізму повно впливати і контролювати церковне право та частково – позитивне право деяких інших держав (в тому числі й України).

З проголошенням незалежності реалізувалося право українського народу на самовизначення, передбачене Статутом ООН та іншими європейськими міжнародно-правовими актами. Відтак, Україна перейшла від формальної суверенності до реальної міжнародної правосуб’єктності та увійшла в складну систему світового політико-правового простору.

Ще раз відзначимо, що за роки незалежності Україна вже має позитивний здобуток в утвердженні європейської стандартизації правового регулювання суспільно-релігійних відносин в Україні. Але разом з позитивними змінами існує й низка організаційних, нормативних, процесуальних та інших питань, що гальмують забезпечення інтеграцію України в ЄС. Тому вони (питання) потребують комплексного опрацювання. Зокрема це пов’язано з тим, що:

– нормотворча діяльність в релігійній сфері нерідко здійснюється за відсутності загальнодержавної системності, шляхом фрагментарного вирішення наявних проблем в окремих законах та інших правових актах;

– різні правові акти, що регулюють суспільно-релігійні відносини, приймалися впродовж 24 років без достатньої узгодженості понятійно-категоріального апарату і застосовують ряд термінів, які неоднозначно сприймаються суб'єктами суспільних відносин (у тому числі правових і релігійних);

– відсутнє спеціальне законодавче регулювання суспільно-релігійної діяльності, що призводить до правопорушень та соціальних конфліктів у державно-церковних та міжконфесійних відносинах;

– норми законодавства, що стосуються релігійного сегменту суспільної реальності потребують подальшої гармонізації з положеннями відповідних стандартів країн Європейського Союзу, розробки і введення правових механізмів реалізації людиною релігійних прав;

– недостатньо врегульованими є проблеми забезпечення релігійної безпеки, протидії правопорушенням та юридичної відповідальності в релігійній сфері.

Відтак, за цих умов нагальними є:

– кодифікація законодавства України, що стосується регулювання суспільно-релігійних відносин;

– законодавче забезпечення реалізації національної ідеї в державотворчому процесі, підтримки української мови як державної, запобігання процесу її витіснення та сприяння збереженню культурної, мовної, релігійної самобутності національних меншин і корінних народів України;

– правове забезпечення проукраїнськості релігійного процесу, подальше сприяння утвердженню Української Помісної Православної Церкви;

– вдосконалення юридичного механізму забезпечення національної, інформаційної та духовної безпеки держави й суспільства, безпеки людини в інформаційній сфері.

Особливого звучання це набуває в контексті сучасної суспільної ситуації, що характеризується загостренням проблем національної, державної і духовної безпеки. Адже право і релігія – важливі підсистеми сучасного суспільства, що перебувають у функціональних взаємозв'язках між собою та з іншими суспільними підсистемами і суспільством у цілому. Обумовлення правовими нормами релігійних змін, трансформацій, їх концентроване виявлення у релігії, а з іншого боку зворотній вплив релігії на право (творення правових норм у відповідь на потреби релігійної сфери суспільного життя) засвідчує важливість і нагальність вирішення окреслених проблем.

Зауважимо, що сучасна релігійна ситуація, яка характеризується станами контакту, зіткнення і конфлікту є кризовою. Кризові процеси у релігійній сфері супроводжуються відтворенням старих усталених стереотипів і догм, нетерпимістю, перебільшеною критикою щодо інших поглядів, вірувань, конфесій тощо, відсутністю

самокритичності, месіанством (претензією на абсолютну істину) та фактичним сповіданням подвійної, а то й потрійної моралі. Це, в свою чергу, призводить до загострення як між- так і внутрішньо-конфесійних відносин, роз'єднання церкви і суспільства, релігії і національної культури, сприяє суспільній дезінтеграції й гальмуванню євроінтеграції України.

Вихід з такого становища можливий завдяки встановленню міжцерковного діалогу та діалогу між державою і церквою, які будувалися б на принципах толерантності, взаємоповаги, порозуміння, дотримання свободи совісті та права вибору. А для цього необхідне створення усталеної світоглядної парадигми на засадах релігійного плюралізму, яка орієнтувала б не на феномен релігійної відмінності, а на формування нової цілісності як поліфонії багатоманітності релігії, в основі якої (цілісності) має стати ціннісне єднання “Людина – Нація – Держава”. І тут заключне слово залишається за нормами права і не лише за Буквою, а й за Духом Закону.

ПАНЕЛЬ I

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В ПРОЦЕСІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЇ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

А. Ю. Бадида
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”,
кандидат юридичних наук
(м. Ужгород)

“СОЦІАЛЬНА МОДЕЛЬ” ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Установчі договори ЄС започатковують визнання прав людини як джерела діючого права, виголошуючи їх “принципами права Європейського Союзу”, не роблячи при цьому різниці між громадянськими і політичними правами, з одного боку, та соціальними правами, з іншого. Крім того, соціальні права особи в рамках Європейського Союзу, попри їх закріплення на національному рівні, отримали субсидіарне закріплення у відповідних формулюваннях як установчих договорів, так і Хартії основних прав ЄС. В сукупності вони становлять новітні ідеї високих стандартів захисту прав людини та відображають поступове витворення єдиного європейського простору соціальних прав людини.

Метою дослідження є аналіз міжнародних документів ЄС у сфері прав людини та механізму взаємодії норм Договору про ЄС з іншими європейськими документами, зокрема, Хартією основних прав ЄС.

Уже наприкінці ХХ століття Європейський Союз через діяльність основних інститутів став переосмислювати позиції з приводу соціальної держави, її параметрів. Одним із найбільш ґрунтовних документів у цьому напрямі стала Біла книга про конкурентоспроможність і зайнятість (грудень 1993 р.) і особливо прийнята згодом в 1994 р. Біла книга з назвою “Європейська соціальна політика: шлях для Європейського Союзу” [1].

Вперше соціальна проблематика отримала закріплення в установчому договорі ЄС в Ніщцькому договорі 2001 р. Згідно ст. 137 цього Договору вказувалося, що співтовариство підтримує і доповнює зусилля держав-членів у наступних сферах:

покращення умов праці з метою захисту здоров'я і безпеки трудящих; соціальне становище і соціальний захист трудящих; захист трудящих у випадку розірвання трудового договору тощо [2, с. 59].

Тоді ж у Німечці було схвалено “Соціальний порядок денний” (Social Agenda), який визначав стратегію соціальної політики ЄС на 2000–2005 роки, зокрема: вирішення проблеми зайнятості і скорочення безробіття, захист прав трудящих в умовах мінливої економіки, гендерну рівноправність, ліквідації бідності і боротьба з дискримінацією будь-якого роду.

У документі було вжито термін “соціальна модель” Європи, її взаємозв'язок з економічною потужністю, необхідність забезпечення позитивної і динамічної взаємодії в галузі економіки, зайнятості та соціальної політики. ЄС констатував все ще високий рівень безробіття (близько 9% від робочої сили в Європі), визначав низку заходів у цьому напрямі: дії зі створення нових і більш якісних робочих місць, зміцнення ролі Європейського соціального фонду (ESF) – головного інструменту Співтовариства для сприяння розвитку людських ресурсів. Суспільство, засноване на знаннях, сприяє збільшенню зайнятості та соціальній згуртованості, при цьому відзначається відставання від США у запровадженні цих технологій (попри ініціативу “Електронна Європа”).

“Соціальний порядок денний” окремо торкається соціальних систем держав-членів, указуючи, що вони “в цей час стикаються з низкою суттєвих спільних проблем, таких як необхідність адаптуватися до змін у сфері праці, нових сімейних структур, існуючою гендерною нерівністю, демографічних змін. Відмова від адаптації та модернізації систем соціального захисту призведе до збільшення ризику зростання безробіття, бідності та соціальної ізоляції”. З метою попередження та викорінення бідності, соціального відчуження та сприяння інтеграції, участі всіх в економічному і соціальному житті, Європейська Комісія запропонувала низку заходів, спрямованих на сприяння створенню більшої кількості робочих місць для вразливих груп населення (пункти 8 і 9). Для держав – кандидатів на членство в ЄС було вказано підготувати схвалення всеосяжного зводу законів і правил, які повинні забезпечити дотримання соціального правопорядку Європейського Союзу на момент приєднання. Де-факто, хоча цей документ не мав юридичної сили, він був першою загальноєвропейською програмою соціальної політики [3].

У 2006 р. Європейська комісія схвалила ще один подібний стратегічний документ “Порядок денний соціальної політики (2006–2010)”, основна мета якого – “Соціальна Європа у глобальній економіці: робочі місця і можливості для всіх”. У ньому відзначається, що цінність вирішення соціальних завдань не викликає сумнівів, оскільки це полегшує модернізацію національних систем на тлі далекосяжних економічних та соціальних змін. Він підтримує гармонійне функціонування єдиного ринку, забезпечуючи при цьому дотримання основних прав і спільних цінностей. Пропоновані Європейською комісією заходи були призначені для того, щоби

громадяни набути впевненості у своїй здатності ефективно управляти змінами, а саме посилення конкуренції в глобальному контексті, в умовах технологічного розвитку та старіння населення. Зміни, викликані демографічним розвитком, зокрема зі старінням населення Європи, викликають необхідність в адаптації систем соціального захисту та пенсійного забезпечення до цих змін, необхідність підвищення інтеграції молодих людей [4].

У 2014 р. новим складом Європейської комісії на чолі з Жан Клодом Юнкером був презентований ще один подібний документ “Порядок денний соціальна політика. Нова Комісія” [5]. Як і попередні стратегії соціальної політики у ньому розкриваються плани наднаціонального утворення на вибудову більш сприятливої для громадян соціальної моделі. Структура документу показує основні напрями спланованих змін: соціальні інвестиції, програма розвитку основних шляхів міст, Європейський соціальний фонд, питання зайнятості, створення робочих місць і більш справедливого суспільства.

Єврокомісія відзначила, що зазвичай базовий рівень для вирішення питань зайнятості та добробуту належить до політики, що здійснюється на національному рівні. Але ці питання на місцевому рівні, якщо така політика здійснюється, стають більш відчутними і мають сенс для людей, бо місцевий рівень уряду знаходиться найближче до громадян. Ця перевага близькості влади дає більш повне уявлення про реальні проблеми, з якими люди зіткнулися і на основі яких розвиваються тенденції бідності та соціальної ізоляції. Для міст підготовлено Концепцію соціальних витрат як соціальних інвестицій, вироблення на основі цього Соціального інвестиційного пакета. Він заснований на принципі, що розумніші державні витрати сьогодні можуть запобігти соціальним проблемам завтра і забезпечити економію в майбутньому.

Соціальна модель ЄС була врегульована установчим Договором про функціонування Європейського Союзу [6]. Згідно статті 151 вказаного Договору Союз і держави – члени поважають основні соціальні права так, як вони визначені в Європейській соціальній хартії 1961 і в Хартії основних соціальних прав трудящих працівників Співтовариства 1989 р., маючи на меті підтримувати зайнятість працівників, поліпшення життєві і трудові умови так, щоби досягти злагоди при збереженні досягнутого рівня, адекватної соціальної охорони, соціального діалогу, діалогу між соціальними партнерами, розвиток людських ресурсів з метою високого рівня зайнятості і протидії вилучення з ринку праці. Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 р. [7], хоча й не належить до установчих документів ЄС, по суті, як було відзначено, відіграє роль принципів права цього утворення. По-перше, в Хартії закріплено низку соціальних прав у традиційному форматі. До таких, зокрема, належить право на освіту, право на працю, право на соціальне забезпечення тощо. По-друге, низка інших соціальних прав стосуються окремих категорій суб’єктів, достатньо вузьких, якщо врахувати наднаціональний рівень Хартії (права дитини, права літніх людей, права людей з обмеженими можливостями) тощо.

Так, аналіз змісту установчих договорів Європейського Союзу засвідчує чіткі позиції наднаціонального утворення з приводу окреслення параметрів соціальної держави на двох рівнях: на рівні ЄС та на рівні національних держав – членів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. European Social Policy – A Way Forward for the Union. A White Paper. Part A. COM (94) 333 final, 27 July 1994. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://aei.pitt.edu/1118/1/social_policy_white_paper_COM_94_333_A.pdf.
2. Каргалова М. В., Егорова Е. Н. Социальное измерение европейской интеграции. – Москва : Изд-во "Аксиом", 2010. – 288 с.
3. Agenda for social policy (2000-2005). Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Social policy agenda [COM(2000) 379 final not published in the Official Journal]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/social_agenda/c10115_en.htm.
4. The Social Policy Agenda (2006-2010). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1422894095517&uri=URISERV:c10127>.
5. Social Agenda 2014. - The new Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=2170>.
6. Zmluva o fungovaní Európskej únie // Úradný vestník Európskej únie C 83/1. Zväzok 53. 30. marca 2010. – S.47 – 200.
7. Charta základných práv Európskej únie // Úradný vestník Európskej únie Úradný vestník Európskej únie C 303/1. (2007/C 303/01 - 16).

Є. В. Білозьоров
заступник директора навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Київ)

ЮРИДИЧНА (ПРАВОВА) АРГУМЕНТАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА СУДДІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Становлення й розвиток демократичної, соціальної, правової держави і громадянського суспільства в Україні, входження її до міжнародного економічного та правового простору, неможливе без удосконалення судової системи, діяльність якої направлена на вирішення соціально-правових конфліктів у країні.

Доцільність наукової розробки цієї проблеми пов'язана, зокрема, з тим особливим значенням, яке має для суспільства увесь складний процес судового правозастосування. Адже, не стільки прийняття та існування правозастосовних актів саме по собі, скільки їх втілення у діяльність суб'єктів права, здатне впливати на політичний і соціальний стан життя суспільства та держави. Якість суддівської діяльності є одним із тих чинників, що впливають на рівень правової культури і свідомості суспільства, стан законності та правопорядку в державі [1, с. 18].

Підвищення рівня функціонування правової системи залежить як від удосконалення механізму правового регулювання, так і механізму здійснення суддівської діяльності, що сприяє забезпеченню ефективного захисту прав і свобод людини та громадянина, точності формулювання нормативно-правових велінь у контексті виокремлення конкретних суб'єктивних прав та юридичних обов'язків учасників правових відносин. Зазначені факти зумовлюють потребу в переосмисленні теоретичних засад правової аргументації як складової суддівської діяльності в Україні, наповнюючи їх новим змістом.

Необхідно зазначити, що поняття юридичної аргументації набуває свого значення у процесі сучасних змін характеру суддівської діяльності, зокрема завдяки відходу від виключно позитивістського підходу до розуміння права, переоцінці зв'язку між законодавством і правозастосуванням, правотворчістю і тлумаченням норм права, кардинальній зміні ролі судді наприкінці XIX – початку XX ст. тощо. Воно використовується як у теоретичному, так і в практичному значеннях. У теоретичному контексті поняття юридичної аргументації містить комплекс знань про ознаки, види, моделі (типи), засоби, прийоми і правила аргументування як інтелектуальної процедури. Для розуміння аргументації залучається комплекс знань у сфері логіки, філософії, риторики, лінгвістики, психології, правознавства тощо. У практичному аспекті юридична аргументація виступає в якості однієї з основних логічних складових юридичної техніки, що має за мету здійснення правотворчості, правореалізації та правозастосування за певними правилами.

Сучасна теорія юридичної аргументації поєднує знання формально-логічних теорій загальнотеоретичного значення зі змістовими завданнями правознавства та юридичної практики. Суттєвою відмінністю цієї теорії є дослідження раціональних моделей юридично значущого міркування та переконання учасників правових відносин із врахуванням об'єктивних та суб'єктивних чинників.

Ключовим поняттям як у традиційній, класичній, так і некласичній парадигмах теорії аргументації є поняття аргументу та аргументації. У логіці аргументами називають судження, що формулюються для підтвердження або заперечення іншого судження. Тобто аргумент – це форма думки з певною функцією. Аргумент спирається на факт або обставину, які наводяться, щоб підтвердити або спростувати тезу. У реальній дискусії аргументам часто протиставляють контраргументи. Логічна процедура, у процесі якої здійснюється підтвердження одного судження (точки зору) за допомогою іншого, іменується аргументацією. Іншими словами аргументація – це процес пошуку та пред'явлення переконливих підстав для наших суджень про дійсність [2, с. 115].

З аргументацією ми зустрічаємося в будь-якій сфері людської діяльності. Стосовно юриспруденції аргументація є універсальною для всієї сфери права логіко-методологічною процедурою пошуку і встановлення переконливих підстав для наших суджень про юридично значущі події, їхню правову оцінку та прийняття адекватних їм рішень. У

теоретико-правових розробках поняття “аргументація” постає підґрунтям формування теорії юридичної аргументації та аргументативного підходу до розуміння права [3, с. 91].

Поняття “юридична аргументація” тісно пов’язане з такими категоріями як “правова аргументація”, “нормативна аргументація”, “доктринальна аргументація”, “правознавча аргументація” та ін. Різні типи аргументації у сфері права розрізняються за цільовим призначенням аргументів. Так, правова аргументація формується для використання при розробці теоретико-методологічних основ правової галузі знань, у політико-правовій сфері, при правовому вихованні тощо. Нормативна аргументація потрібна при нормотворчій діяльності, аналізі норм права. Доктринальна аргументація – при посиланнях на доктрину права в юридичних дослідженнях, правотворчій діяльності та ін. [4, с. 54]. Правознавча аргументація використовується для теоретико-методологічних і теоретико-прикладних досліджень у правознавстві. Призначення юридичної аргументації зумовлюється її об’єктом. Об’єктом юридичної аргументації у практичному значенні є правдивість чи неправдивість юридично значимих суджень, справедливість чи несправедливість судових рішень, їх відповідність чинному законодавству, що вимірюється за логічними нормативами істинності [5, с. 172].

В юридичній літературі наводяться різні доктринальні дефініції поняття “юридична (правова) аргументація”, зокрема як:

– процес і результат мовного обґрунтування пропонованого або ухваленого юридично значущого рішення (чи проєктованого або вчиненого діяння) через посилання аргументатора на певні обставини та факти (діяння, події, явища, процеси) (П. М. Рабінович);

– процес підбору аргументів і структурування відношень між ними відповідно до логічних правил істинності, що здійснюється в юридичному контексті (О. М. Юркевич);

– раціональний спосіб переконання суб’єктів правовідносин за допомогою усного або письмового впливу на них, що здійснюється шляхом висунення, обґрунтування і критичної оцінки тверджень, гіпотез, пропозицій із застосуванням юридичної термінології з метою зміни їх поглядів чи переконань (Р. Д. Ляшенко);

– неупереджений процес логічного та мовного доведення тієї чи іншої думки з використанням характерних елементів – тези, аргументу, форми (демонстрації), і яка має на меті досягнення правового результату (В. А. Сало).

Беручи до уваги зазначені вище позиції, а також міркування науковців, які будують теоретичні конструкції юридичної аргументації, не надаючи відповідні дефініції, є всі підстави стверджувати, що юридична (правова) аргументація в суддівській діяльності – це процес і результат обґрунтування істинності (правильності) фактів та/або переконання у прийнятності сукупності аргументів стосовно вирішення юридично значущого питання, що виникає під час розгляду, вирішення та врегулювання будь-яких суспільно-правових конфліктів під час здійснення правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абрамович Р. М. Особливості судової аргументації при застосуванні принципу незворотності дії закону в часі в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. Київ, 2013. Т. 144–145. С. 17–20.
2. Юридична аргументація. Логічні дослідження : монографія / О. М. Юркевич та ін. / за заг. ред. О. М. Юркевич. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2015. 336 с.
3. Дудаш Т. Особливості аргументування рішень Європейського суду з прав людини (до характеристики методологічних підходів). *Право України*. Київ, 2017. № 4. С. 86-96.
4. Кістяник В. І. Особливості аргументації в судах загальної юрисдикції. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. Київ, 2015. Т. 168. С. 52–55.
5. Козюбра М. Теорія юридичної аргументації та її особливості в конституційному судочинстві. *Вісник Конституційного Суду України*. Київ, 2016. № 6. С. 167-180.

М. В. Беланюк
*кандидат юридичних наук,
завідувач науково-організаційного сектору
НДІ інформатики і права НАПрН України
(м. Київ)*

ПРОБЛЕМА ВІДНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В умовах зовнішньої агресії та збройного протистояння на територіях Луганської та Донецької областей України проблема відродження системи військової юстиції є проблемою вкрай важливою та актуальною, адже для врегулювання правовідносин, що виникають навколо збройних сил та інших військових формувань держави, що характеризуються виразною специфікою та складністю, крім суто юридичних знань потребують й знань, пов'язаних зі специфікою проходження військової служби.

Проблему відновлення системи військової юстиції України неодноразово обговорювали в ході конференцій та круглих столів, зокрема:

– 24 листопада 2015 р. в Інституті законодавства Верховної Ради України відбувся круглий стіл – “Військова юстиція в сучасних умовах: перспективи розвитку та реформування”, в якій приймали участь представники військових прокуратур, представники державних органів, навчальних закладів та наукових установ, а також уповноважений у справах Європейського суду з прав людини. У ході круглого столу учасники дискутували з приводу перспектив відновлення системи військових судів, необхідності реформування Військової служби правопорядку, можливостей розслідування військових злочинів у рамках роботи Державного бюро розслідувань, створення військової поліції та основних проблем комплексного реформування органів прокуратури відповідно до європейських стандартів [1];

– 28-29 вересня 2017 року в м. Одеса відбувся Другий регіональний міжнародний круглий стіл на тему “Транскордонна співпраця: проблеми та шляхи їх вирішення”, організований Генеральною прокуратурою України, Національною академією прокуратури України та Військовою прокуратурою Південного регіону спільно з Науково-дослідним інститутом інформатики і права НАПрН України і Національним інститутом стратегічних досліджень за участі ОБСЄ та інших партнерів. У виступах учасників заходу акцентувалася увага на перспективах розвитку системи безпеки в Чорноморському регіоні, проблемах анексії та мілітаризації Криму, актуальних питаннях боротьби з міжнародним тероризмом, необхідності реформування і подальшого розвитку систем регіональної та міжнародної безпеки з урахуванням принципів організації діяльності Ради безпеки ООН та інше [2];

– 29-30 травня 2018 р. на базі Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого відбулась Міжнародна конференція “Реформування системи військової юстиції України: сучасний стан та перспективи”, яка проходила за участі представників Генеральної та Головної військової прокуратур України, а також представників ВР України, Адміністрації Президента України, КМ України, МО України, МВС України, Верховного Суду, Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України та представників посольств і військових прокуратур Ізраїлю, Данії, Болгарії, Польщі, Казахстану, Канади і Румунії та моніторингової місії ОБСЄ в Україні [3].

В результаті дискусій, учасники заходів підтримали ідею створення Державного бюро військової юстиції – правоохоронного органу спеціального призначення, яке може забезпечувати захист прав та законних інтересів військовослужбовців і прирівняних до них осіб, інтересів держави у сфері оборони та безпеки шляхом здійснення правоохоронної діяльності з попередження, виявлення, припинення та розслідування злочинів, кримінальних поступків, віднесених до його підслідності, а також здійснення державного нагляду (контролю) з метою забезпечення законності та правопорядку в Збройних Силах України та інших військових формуваннях країни. Також було сформульовано низку пропозицій щодо удосконалення організації і діяльності військової прокуратури та підтримано ідею відродження військових судів в Україні.

Разом з тим, в наукових колах відсутня єдина позиція щодо напрямів розбудови військової юстиції та її організаційної структури, а практика судового будівництва різних країн не створила єдиної універсальної моделі військового правосуддя. Кожна країна при цьому враховувала свій власний історичний досвід.

Наприклад, історико-правовий аналіз трансформації військової юстиції на теренах України у міжвоєнний період (між першою і другою світовими війнами), дає змогу виокремити деякі особливості їх становлення і розвитку, зокрема [4, с. 198]:

1) організація і завдання органів військової юстиції визначались залежно від політичної ситуації в країні. У мирний час організація і компетенція військової юстиції звужувалась, а у воєнний – розширювалась;

2) простежуються певні історичні уроки і паралелі з питань організації та діяльності органів військової юстиції за радянських часів та в сучасних умовах. Зокрема, з початком Другої світової війни органи військової юстиції на теренах України перебували у стадії реформування і практично виявилися не готовими до роботи в умовах бойових дій;

3) організація і діяльність військових судових органів в мирний час виявилась недієвою для застосування у воєнний час;

4) під час війни основне навантаження щодо здійснення правосуддя покладалося саме на військову юстицію, оскільки загальні суди не мали змоги працювати на територіях, що перебували на воєнному стані або були окуповані.

Що стосується періоду незалежної України, було прийнято низку законів та інших нормативно-правових актів, які забезпечували створення національних Збройних Сил, інших військових формувань та системи військової юстиції. У середині 1990-х років основу військової юстиції становила:

1) розгорнута система органів і підрозділів військової прокуратури;

2) військові суди оперативних командувань і гарнізонів;

3) система юридичних підрозділів у військах;

4) навчальні підрозділи для підготовки військових юристів на базі Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

5) в галузі військових наук було запроваджено окрему наукову спеціальність – військове право.

Однак, протягом 2000–2012 років система військової юстиції була майже повністю демонтована і з початком гібридної війни проти України частково відновлена у 2014 році (створено органи військової прокуратури).

Протягом останніх років активно здійснювалися заходи щодо реформування правоохоронних органів та органів суду. Зокрема, внесено зміни до Конституції України і кардинально змінено компетенцію органів прокуратури, які з листопада 2017 року позбавлені слідчих функцій. Водночас, юрисдикція органів прокуратури щодо розслідування злочинів мала перейти до Державного бюро розслідувань України, яке лише з 27 листопада 2018 р. офіційно розпочало роботу. Також 28 грудня 2018 р. наказом Міністерства освіти і науки України № 1477 затверджено примірний перелік та опис предметних напрямів досліджень в межах спеціальності “Право”, за яким військове право виокремлено у предметний напрям досліджень 2.13 “Право національної безпеки і військове право” [5].

Отже, певні кроки до відновлення системи військової юстиції вже зроблено.

З урахуванням зазначеного, видається за доцільне окреслити наступні кроки подальшого розвитку системи військової юстиції України:

1) визначити складові системи військової юстиції, до яких, з урахуванням українського досвіду та досвіду провідних країн світу, можна віднести такі компоненти:

- слідчий (державне бюро військової юстиції);
- наглядовий (органи військової прокуратури);
- судовий (військові суди);
- юридичні підрозділи військових формувань;
- наукову і навчальну складові в галузі військового права;

2) опрацювати наявні проекти Закону України “Про Державне бюро військової юстиції” та прийняти у Верховній Раді України єдиний законопроект, який віднести до першочергових, а також забезпечити синхронізацію подальших реформ правоохоронної системи;

3) розглянути і прийняти проект Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” (щодо військових судів) та внести необхідні зміни і доповнення до інших законодавчих актів України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сайт Інституту Законодавства Верховної Ради України – Режим доступу: <https://instzak.rada.gov.ua>
2. Сайт Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України – Режим доступу: <http://ipri.org.ua>
3. Сайт Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. – Режим доступу: <https://nlu.edu.ua>
4. *Беланюк М. В.* Становлення органів військової юстиції на теренах України (1939 – 1941 рр.: Історико-правове дослідження): дисс. ... кандидата юрид. Наук: 12. 00. 01 / Беланюк Марина Василівна. – Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. – 232 с.
5. Наказ МОН України від 28 грудня 2018 р. № 1477 – Режим доступу: <https://mon.gov.ua>.

*О. Я. Вінокур
доцент кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат юридичних наук
З. Ю. Шевчук
студентка 2 курсу
освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

СИСТЕМА МІЖНАРОДНОЇ (КОЛЕКТИВНОЇ) БЕЗПЕКИ

Провідною умовою забезпечення безпеки сучасної держави є побудова своєї діяльності на принципах міжнародної безпеки, що дозволяє вирішувати спірні питання та розбіжності без застосування сили або погрози силою. Основними принципами міжнародної безпеки є: утвердження мирного співіснування, як універсального принципу міждержавних відносин; забезпечення рівної безпеки для всіх держав; створення дієвих гарантій у різних сферах життєдіяльності; недопущення використання зброї масового знищення та її повна ліквідація; повага суверенних прав кожного народу; справедливе політичне врегулювання міжнародних криз і регіональних конфліктів; зміцнення міждержавної довіри; вироблення ефективних методів запобігання міжнародному тероризму; викорінення геноциду, апартеїду, вилучення з міжнародної практики всіх форм дискримінації, запровадження нового економічного порядку, що забезпечує рівну економічну безпеку всіх держав.

Важливим фактором забезпечення безпеки держави та суспільства в цьому контексті сьогодні є участь держави у системі міжнародної безпеки, що ґрунтується на реалізації принципів попередження війни та зниження військового протистояння держав. Отож, розглянемо детально систему міжнародної колективної безпеки та її особливості.

Під поняттям “системи міжнародної безпеки” слід розуміти комплекс взаємопов’язаних міждержавних відносин та організацій, політичних, дипломатичних, економічних, військових і суспільних заходів, що спрямовані на забезпечення колективної безпеки держав і народів. Основними елементами системи міжнародної безпеки є основні принципи безпеки, міждержавні механізми та структури, міжнародно-правові норми, багатосторонні договори, які створюються, приймаються та функціонують з метою запобігання військовим зіткненням, їх локалізації, врегулюванню політичних, економічних і воєнних-стратегічних протиріч політичним шляхом, а також спеціальний режим контролю за міжнародною, особливо військовою діяльністю та відповідний режим інформації [4, с. 94].

Розглянемо детально концепцію системи міжнародної колективної безпеки, що була створена на підставі зацікавленості держав у побудові ефективного механізму

збереження міжнародного правопорядку. Головним принципом, що був закладений в основу міжнародної системи колективної безпеки став принцип неподільності світу, що вимагає від держав реагування на будь-які порушення миру і безпеки у будь-якій частині світу, а також на основі Статуту Організації Об'єднаних Націй їх участь у спільних діях, спрямованих на запобігання або ліквідацію існуючої загрози.

В міжнародному праві, під колективною безпекою розуміється система спільних дій держав, що встановлена Статутом Організації Об'єднаних націй з метою підтримки міжнародного миру і безпеки, запобігання та протидії актам агресії. Водночас, якщо розглядати колективну безпеку, як систему спільних дій держав, то можна виокремити перелік її структурних елементів, серед яких:

- загальноприйняті принципи сучасного міжнародного права (принцип незастосування сили або погрози силою, принцип непорушності кордонів, принцип територіальної цілісності, принцип невтручання у загальнодержавні справи);

- колективні заходи, що спрямовані на запобігання та усунення загроз миру та актів агресії (являють собою дії незброєного або збройного характеру, які здійснюються державами та організаціями, уповноваженими на підтримку, відновлення міжнародного миру та безпеки);

- колективні заходи щодо обмеження і скорочення озброєнь, що мають кінцеву мету – повне роззброєння.

Систему міжнародної колективної безпеки можна розглядати з двох аспектів – універсального та регіонального. Система міжнародної колективної безпеки в універсальному аспекті створена на основі Статуту Організації Об'єднаних Націй та передбачає координовані дії держав відповідно до прийнятих Організацією Об'єднаних Націй рішень. Початок відліку історії універсальної системи колективної безпеки датується 1 січня 1942 року, коли була прийнята Декларація Об'єднаних Націй, що була спрямована на протидію союзу у складі 47 держав антигітлерівській коаліції. Однак, у післявоєнний період була створена всесвітня система колективної безпеки у вигляді Організації Об'єднаних Націй, провідними цілями якої стало збереження миру у всьому світі та протидія наявним загрозам.

Відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй система колективних заходів полягає у: заходах по забороні загрози силою або її застосуванні у відносинах між державами; заходах мирного дозволу міжнародних суперечок; заходах роззброєння; заходах з використання регіональних організацій безпеки; тимчасових заходах по припиненню порушень миру; примусових заходах з безпеки без використання збройних сил; примусових заходах безпеки з використанням збройних сил [3].

Структурою Організації Об'єднаних Націй визначено, що підтримка міжнародного миру та безпеки покладається на Генеральну Асамблею Організації Об'єднаних Націй та Раду Безпеки Організації Об'єднаних Націй. Однак, варто

підкреслити, що повноваження даних структурних підрозділів Організації Об'єднаних Націй чітко розмежовані, тому не існує фактів дублювання їх повноважень.

Основоположними завданнями операцій з підтримання миру, що проводяться Організацією Об'єднаних Націй, як всеохоплюючою системою міжнародної колективної безпеки, є: розслідування інцидентів та проведення переговорів між сторонами, що конфліктують для їх примирення; контроль за дотриманням домовленостей щодо припинення вогню; забезпечення підтримання законності і правопорядку; надання гуманітарної допомоги населенню; спостереження за ситуацією. Однак, під час проведення операцій, що спрямовані на підтримання миру Організація Об'єднаних Націй керується низкою принципів, серед яких: прийняття Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй рішення щодо проведення операції, визначення її мандата та здійснення загального керівництва лише при наявності згоди сторін конфлікту на проведення операції; добровільне надання військових державами-членами, що прийнятні для сторін; фінансування за рахунок коштів міжнародного співтовариства; неупередженість сил і мінімалізм у застосуванні військової сили [3].

Розглянемо також міжнародну систему колективної безпеки з позицій регіонального аспекту, до складу якого входять угоди та організації, до повноважень яких відноситься забезпечення безпеки в окремих регіонах, країнах або континентах. Створення регіональних систем міжнародної колективної безпеки покликане необхідністю боротьби з локальними конфліктами або актами агресії. Дана форма є ефективною в сучасних умовах, оскільки її є оптимальнішими для запобігання локальних негараздів, що в майбутньому можуть перерости в повномасштабну війну. Можливість створення регіональних угод, органів та організацій, закріплена у пункті 1 статті 52 Статуту Організації Об'єднаних Націй, при умові співмірності їх завдань із завданнями організації. Однак, коло їх повноважень обмежене, оскільки вони не вправі приймати рішення, щодо питань, які стосуються інтересів всіх держав світу або інших регіонів, що не входять до їх складу, тому вони вправі вирішувати питання та приймати рішення щодо них лише щодо регіону, в межах якого вони створені та діють [1, с. 53].

Пунктом 2 статті 52 Статуту Організації Об'єднаних Націй визначено компетенцію регіональних систем колективної безпеки через мирне вирішення спорів щодо їх членів до моменту передачі таких спорів для вирішення Раді Безпеки Організації Об'єднаних Націй. Однак, чіткого визначення поняття регіональних угод та органів і меж їх повноважень даним документом не передбачено. Водночас, Статутом Організації Об'єднаних Націй закріплено можливість залучення регіональних організацій до примусових дій за ініціативою та під керівництвом Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, оскільки самостійно застосовувати дії примусового характеру без дозволу Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй не можуть. Виключенням із загального правила може бути лише застосування заходів примусового характеру при вчиненому нападі на учасника системи.

Ще однією важливою компетенцією регіональних систем колективної безпеки в сучасних умовах є сприяння у скороченні та ліквідації зброї, в тому числі і масового знищення. Дана компетентність має на меті зменшення кількості збройних конфліктів та актів агресії у всьому світі.

Розглянемо регіональні системи колективної безпеки, що сьогодні існують у світі, відповідність їх цілей та завдань Статуту Організації Об'єднаних Націй та основні засади їх діяльності. Для початку проаналізуємо регіональну систему колективної безпеки, що була створена в 1949 році країнами Західної Європи, які підписали Північноатлантичний договір, тобто Організацію Північноатлантичного договору. Провідними завданнями Організації Північноатлантичного договору, окресленими в договорі стали підтримання миру та безпеки шляхом утримування від загрози силою або її застосування, вирішення міжнародних суперечок мирним способом. В той же час, слід підкреслити, що при створенні Організації Північноатлантичного договору за своєю будовою не відповідала Статуту Організації Об'єднаних Націй, оскільки у її структуру входили держави, що розташовувалися у рідних регіонах.

Відповідно до преамбули Північноатлантичного договору, метою діяльності Організації Північноатлантичного договору є об'єднання зусиль всіх її членів для колективної оборони та збереження миру й безпеки. Однак, мета організацій, що зазначена в договорі не співвідноситься з заходами щодо створення потужної військової структури.

Крім того, статтею 10 Північноатлантичного договору закріплено, що сторони можуть за одностайною згодою запросити приєднатися до цього Договору будь-яку іншу європейську державу, здатну втілювати у життя принципи цього Договору і сприяти безпеці у Північноатлантичному регіоні [2]. Водночас, в умовах сьогодення прийом нових членів до організації відбувається на підставі їх особистої заяви, що протирічить статутному документу організації. Окрім того, проведення миротворчих операцій Організацією Північноатлантичного договору та впровадження програми "Партнерство в ім'я світу" не окреслені Північноатлантичним договором, як і роль, що проголошується організацією в умовах сьогодення.

Основи системи колективної безпеки в Європі також були закладені Народою з безпеки і співробітництва в Європі у Заключному акті, що був підписаний у 1975 році в Гельсінкі. У Заключному акті було закріплено принципи співробітництва держав, їх взаємовідносини, окреслено конкретні заходи, що передбачалися у сфері роззброєння, перелічені кроки, що спрямовані на забезпечення європейської безпеки. Однак основною характеристикою Заключного акту все ж стала відсутність норм щодо можливості застосування заходів примусового характеру.

З 1995 року Рада з безпеки і співробітництва в Європі була перейменована в Організацію з безпеки та співробітництва в Європі, що успішно функціонує і по сьогоднішній день та забезпечує діяльність спрямовану на забезпечення миру та

безпеки у Європі. Прийняті документи в рамках її діяльності, заклали основи для спільної співпраці європейських держав у питання створення системи міжнародної колективної безпеки. Ключовим підтвердженням цього є підписаний у березні 1995 року в Парижі Пакт стабільності в Європі, що був переданий на доопрацювання та реалізацію Організації з безпеки та співробітництва в Європі.

Як слідує з вищевикладеного, задля успішної діяльності регіональної системи міжнародної колективної безпеки існує нагальна необхідність у її постійному удосконаленні з урахуванням нових викликів та загроз, що виникають у світі. Дане удосконалення в першу чергу породжує внесення подальших змін до їх статутних документів, що є базисом їх діяльності та встановлюють механізми їх роботи, порядок вступу до них та виходу з них, а також інші ключові особливості.

Отже, вважаємо, що глобальна система міжнародної колективної безпеки в особі Організації Об'єднаних Націй та регіональні системи міжнародної колективної безпеки, в особі регіональних організацій спроможна забезпечити особисту безпеку кожної людини та громадянина, держави через забезпечення міжнародної безпеки та миру у всьому світі. Окрім того, міжнародна безпека є важливим фактором забезпечення національної безпеки держави та дієвим механізмом беззбройного захисту у разі акту агресії чи військового конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпека у глобальному світі / В. Ю. Константинов, І. О. Мінгазутдінов, М. Г. Капітоненко, С. П. Галака, Р. А. Кривонос // Міжнародні системи та глобальний розвиток: підручник / кер. авт. колективу О. А. Коппель; за ред. Л. В. Губерського, В. А. Манжолі. – Київ: “Київський університет”, 2008. – С. 389-468.
2. Північноатлантичний договір Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/950_008.
3. Статут ООН. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
4. Чернега О. Б., Іваненко І. А. НАТО та система міжнародної безпеки [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Б. Чернега, І. А. Іваненко; Донецький національний ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. – Донецьк: [б.в.], 2009. – 228 с.

С. Л. Гоцуляк
асистент кафедри історії держави і права України
та зарубіжних країн НЮУ імені Ярослава Мудрого
кандидат юридичних наук
(м. Харків)

РЕФОРМУВАННЯ САНІТАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЗГІДНО З УГОДОЮ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Однією із цілей Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом є запровадження умов для посиленних економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, як це визначено у Розділі IV (“Торгівля і питання, пов’язані з торгівлею”), та підтримання зусиль України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, серед іншого шляхом поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС (п. “d” ч. 2 ст. 1 Угоди) [1].

Так, у Розділі IV міститься Глава 4 “Санітарні та фітосанітарні заходи” (далі – СФЗ), метою якої є сприяння здійсненню торгівлі товарами, що охоплюються СФЗ між Сторонами, забезпечуючи при цьому охорону життя і здоров’я людей, тварин та рослин, шляхом: повної прозорості СФЗ, що застосовуються у торгівлі; наближення законів України до законів ЄС; визнання стану здоров’я тварин і рослин Сторін та застосування принципу регіоналізації; встановлення механізму визнання еквівалентності стосовно СФЗ, що застосовуються Сторонами; подальшого впровадження принципів Угоди СФЗ; встановлення механізмів та процедур щодо сприяння торгівлі; та покращення взаємозв’язку та співробітництва між Сторонами з питань СФЗ (ч. 1 ст. 59 Угоди). Окремо передбачається, що Україна має наблизити своє законодавство про СФЗ щодо охорони тварин до законодавства ЄС (ч. 1 ст. 64 Угоди) [1]. Тим самим підкреслюється нерозривний зв’язок між належним (наближеним до законодавства ЄС) нормативно-правовим врегулюванням Україною СФЗ та розвитком торговельних відносин між Сторонами Угоди. Іншими словами такий розвиток можливий, зокрема за умови імплементації Україною законодавства ЄС у сфері СФЗ.

Так, згідно зі ст. 74 Угоди засновано Підкомітет з управління СФЗ, однією із функцій якого є контроль імплементації Глави 4 та розгляд будь-якого питання стосовно цієї Глави, а також вивчення будь-яких питань, що можуть виникати у зв’язку з її імплементацією (п. “a” ч. 2 ст. 74 Угоди). У свою чергу Підкомітет з управління СФЗ має регулярно звітувати перед Комітетом з питань торгівлі про свою діяльність та рішення, прийняті в межах своєї компетенції (ч. 4 ст. 74 Угоди) [1].

Так, у Звіті про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію за вересень 2104 р. – квітень 2015 р. приділяється увага й СФЗ. Зокрема зазначається, що підготовлено проект Всеохоплюючої стратегії імплементації законодавства у сфері СФЗ. Стратегія дозволить пришвидшити гармонізацію законодавства України із законодавством ЄС у сфері СФЗ та таким чином відкрити європейський ринок для багатьох українських товарів сільського господарства та харчової промисловості [2, с. 9].

В рамках звіту стосовно СФЗ зазначається, що з метою наближення законодавства України у сфері СФЗ до законодавства ЄС Держветфітослужбою за підтримки експертів проекту ЄС “Вдосконалення системи контролю безпечності харчових продуктів в Україні” підготовлено проект Всеохоплюючої стратегії імплементації законодавства у сфері СФЗ. Метою Стратегії є визначення графіку систематичного правового наближення законодавства України у сфері СФЗ до законодавства ЄС. Стратегія дозволить пришвидшити гармонізацію законодавства України із законодавством ЄС у сфері СФЗ та відкрити європейський ринок для багатьох українських товарів сільського господарства та харчової промисловості [2, с. 57].

Щодо посилення адміністративної спроможності – реалізується затверджений Урядом план заходів щодо проведення інституційної реформи у сфері здійснення СФЗ. Зокрема, в рамках оптимізації системи центральних органів виконавчої влади та з метою посилення адміністративної спроможності у сфері СФЗ шляхом перегляду функцій органів, відповідальних за питання СФЗ, з урахуванням законодавства ЄС, постановою Кабінету Міністрів від 10.09.2014 р. № 442 “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” передбачено утворення Державної служби з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів [2, с. 58, 59]. Крім того зазначається, що у Держветфітослужбі створено контактний пункт з питань СФЗ щодо належного обміну інформацією з уповноваженими інституціями ЄС щодо законодавчих та інших процедурних змін, прийнятих у сфері санітарних та фітосанітарних заходів [2, с. 59; 3, с. 18].

Так, станом на січень 2015 р. підготовка плану імплементації актів законодавства ЄС у сфері СФЗ була виконана на 50% [3, с. 8]. При цьому до 31 березня 2015 р. було заплановано розроблення дорожньої карти наближення законодавства України до права ЄС у сфері стратегії реформування сфери СФЗ [3, с. 25]. Зі свого боку, 24.02.2016 р. Уряд України схвалив Всеохоплюючу стратегію імплементації законодавства у сфері СФЗ, зокрема, Глави 4 Розділу IV “Торгівля і питання, пов’язані з торгівлею” Угоди про асоціацію. Стратегія визначає графік систематичної нормативно-правової адаптації вітчизняного законодавства у сфері СФЗ до законодавства Євросоюзу [4]. Поряд із цим, 20.01.2016 р. Кабінетом Міністрів України було видано Розпорядження, відповідно до якого з 1 січня 2017 р. визнаються такими, що втратили чинність, акти санітарного законодавства, видані центральними органами виконавчої влади Української РСР, та такими, що не застосовуються на території України, акти санітарного законодавства, видані центральними органами

виконавчої влади СРСР, якими затверджено санітарні, протиепідемічні, гігієнічні тощо правила і норми, нормативи та регламенти [5].

У свою чергу, у 2017 р. в Україні було прийнято 1439 стандартів, 94% з яких узгоджено з європейськими та міжнародними стандартами. В цілому ж, наприкінці 2017 р. в Україні існувало 20227 національних стандартів, із них 12067 було узгоджено з міжнародними стандартами та стандартами ЄС. Тобто, загальна кількість стандартів скоротилась приблизно на 1/3 від 29600, що мали чинність у 2014 р., а частка національних стандартів, гармонізованих із міжнародними стандартами, досягла 60% від загальної кількості, подвоївшись у порівнянні з 30% у 2013 р. [6, с. 74, 75].

Згідно зі Звітом про виконання Угоди про асоціацію у 2017 р. прогрес її виконання Україною у сфері СФЗ становив 33 % [7, с. 9]. При цьому зазначалося, що відповідно до ст. 64 Угоди про асоціацію, Україна має наблизити своє законодавство у сфері СФЗ до законодавства ЄС та надати Підкомітету з управління СФЗ комплексну стратегію імплементації Глави 4. Підкомітет повинен затвердити цю стратегію, після чого вона стане невід'ємною частиною Угоди про асоціацію [7, с. 21]. Так, одним із ключових завдань на 2018 р. було визначено затвердження Підкомітетом Всеохоплюючої стратегії імплементації Глави 4 [7, с. 23].

Згідно зі Звітом про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2018 р. прогрес виконання Україною Угоди про асоціацію у сфері санітарних та фітосанітарних заходів склав 64% [8, с. 10]. Зокрема, у липні 2018 р. Верховна Рада прийняла Закон “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання проведення деяких фітосанітарних процедур” [8, с. 23]. У свою чергу, в рамках п'ятого засідання Ради асоціації підписано п'ять міжнародних договорів про фінансування нових програм міжнародної допомоги із загальним бюджетом 222,5 млн євро. Предметом зазначених договорів визначено реформування, у тому числі санітарного та фітосанітарного контролю та розширення контактів України та країн-членів ЄС з метою професійного обміну [8, с. 17].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про асоціацію. URL: <https://eu-ua.org/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu/rozdil-iv-torhivliarutannia-poviazani-z-torhivleiu>.
2. Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом вересень 2014 року – квітень 2015 року. URL: https://eu-ua.org/sites/default/files/imce/aaaag_goei_report_26_04_15_ua_website.pdf.
3. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за вересень 2014 року – січень 2015 року) URL: https://eu-ua.org/sites/default/files/imce/aa_impl_report_02_2015_goei.pdf.
4. Про схвалення Всеохоплюючої стратегії імплементації Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV “Торгівля і питання, пов’язані з торгівлею” Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248928183>.

5. Про визнання такими, що втратили чинність, та такими, що не застосовуються на території України, актів санітарного законодавства. URL: www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248850007.
6. Поглиблення відносин між ЄС та Україною. Що, чому і як? Видання друге. / за ред. М. Емерсона, В. Мовчан. Київ, 2018, 276 с.
7. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2017 р. URL: https://eu-ua.org/sites/default/files/inline/files/layout_16_02_final.pdf.
8. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2018 р. URL: <https://eu-ua.org/sites/default/files/inline/files/association-agreement-implementation-report-2018.pdf>.

Н. О. Деркачова
старший викладач кафедри правознавства та
галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М.П. Драгоманова,
(м. Київ)

**ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В ПРАЦЯХ
МИХАЙЛА ФЛЕГАНТОВИЧА ВЛАДИМИРСЬКОГО-БУДАНОВА**

Юридичний факультет Київського національного університету Св. Володимира зробив великий внесок у розвиток та дослідження світової юридичної науки. Завдяки працям таких відомих вчених, співробітників цього університету, як К. О. Неволін, М. Д. Іванішев, О. Ф. Кістяківський, Г. М. Данилович, М. Ф. Владимирський-Буданов, Є. В. Спекторський та багатьох інших, юридична думка вийшла на якісно новий етап свого розвитку. Предметом вивчення та дослідження були питання, щодо виникнення і розвитку держави та права, його історичного розвитку, особливості права України та інших слов'янських народів, кодифікація законодавства, співвідношення права і справедливості, закону. Серед найяскравіших представників-вчених того часу, які досліджували питання походження та розвитку держави і права, був саме Михайло Флегантович Владимирський-Буданов – вчений з світовим ім'ям.

Владимирський-Буданов М. Ф. – український історик, доктор російської історії, ординарний професор кафедри історії руського права юридичного факультету Університету Святого Володимира, статський радник, доктор російської історії та член-кореспондент Петербурзької Академії Наук від 1903 року.

Народився в сім'ї сільського священика 15 травня 1836 році у селі Бороздине Веньовського повіту Тульської губернії.

Спочатку навчання здійснювалося у Веньовському духовному училищі, далі – в семінарії в Тулі, яку закінчив у 1857 році. До 1860 р. – навчався в Київській духовній академії, після якої продовжив навчання на історико-філологічному факультеті Київського університету, який закінчив у 1864 р. зі ступенем кандидата, отримавши за

наукову роботу “Важская уставная грамота” у 1865 році. Був залишений в університеті Святого Володимира для приготування до професорського звання. Результатом цього стала магістерська дисертація вченого “Немецкое право в Польше и Литве”, яка була захищена у 1869 році. Це був результат великої плідної праці в київських архівах. Дисертація науковця була видана пізніше, як монографія, і була нагороджена Уварівською премією Російської Академії наук. Це практично перше дослідження, щодо застосування у Польщі та Південно-Західній Русі німецького права, а саме магдебурзького права та войтовства [1, с. 25]. Робота була побудована майже виключно на архівному матеріалі і містила вагомі положення, які в подальшому отримали розвиток у ряді наступних робіт вченого.

Формування світогляду вченого відбувалося під впливом подій, які відбувалися в середині XIX ст. Наслідком їх стало зацікавлення М. Ф. Владимирським-Будановим правовою проблематикою. Характерним для його досліджень було те, що він у своїх розробках звертав увагу на ще не з'ясовані для юридичної науки питання. Головним напрямком наукової праці вченого було виявлення та публікація джерел щодо історії права та держави. Більшість з яких вперше була запроваджена у науковий обіг [2, с. 23].

Багато часу вчений приділяв дослідженню окремих дискусійних питань того часу, а саме переваг географічного фактору у процесі формування державних організацій, історії виникнення держав, соціальних інституцій народів, історії права тощо. Усе це призвело до того, що Михайло Флегонтович зосередився на вивченні не фактичної історії, а соціальних інституцій народів, що зрештою привело його до досліджень історії права та держави і стало підґрунтям для підготовки фундаментальної праці “Обзор истории русского права” [3, с. 18].

Не дивлячись, що Владимирський-Буданов не займав ніяких офіційних адміністративних посад, хоча йому і пропонували, його суспільна, науково-організаційна та викладацька діяльність є досить вагомою. При цьому вона супроводжувалася активною науковою та дослідницькою роботою.

У 1882–1916 роках – М. Ф. Владимирський-Буданов обіймав посаду головного редактора Тимчасової комісії для розгляду давніх актів. У 1887-1893 – стає головою Історичного товариства Нестора Літописця. У 1903 році його було обрано на посаду член-кореспондента Імператорської Академії Наук.

У 1915 році за станом здоров'я виїхав до Полтави. Вчений помер 24 березня 1916 року.

Таким чином, праці М. Ф. Владимирського-Буданова багаті на фактичний матеріал та нові оригінальні і дуже актуальні ідеї, які мають непересічне значення для створення цілісної картини розвитку української держави.

Визначні ідеї вченого М. В. Владимирського-Буданова не відійшли в минуле, вони є актуальними і сьогодні та стали істотним поштовхом та джерелом розвитку юридичної науки в Україні та інших державах.

Отже, праці вченого-науковця, присвячені історії держави та права складають найбільшу частину його наукової спадщини. Грунтовне дослідження самобутньої української історії права, сприйняття нових напрямків їхньої розробки, введення до загального користування необхідного обсягу джерел права – мала величезне значення для виокремлення вітчизняного права як самостійної галузі правової історії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Владимирський-Буданов М. Ф.* Поместное право в древнюю эпоху Литовско-Русского государства. – Чтения в историческом обществе Нестора-летописца, кн. 3, с. 64.
2. *Бондарук Т. І.* Наукова концепція західноруського права у працях учених Київського університету. // Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченко. Серія Юридичні науки. – Вип.39.-2000. – С.17-23.
3. *Владимирський-Буданов М. Ф.* Обзор истории русского права – Ростов-на-Дону : Феникс, 1995 – 640с.

О. Д. Довгань
доктор юридичних наук, с.н.с.,
заслужений діяч науки і техніки України,
перший заступник директора з наукової роботи
Науково-дослідного інституту інформатики і права
Національної академії правових наук України
(м. Київ)

КУЛЬТУРА КІБЕРБЕЗПЕКИ НА ШЛЯХУ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Одним із важливих шляхів вирішення проблеми підвищення рівня кіберзахисту особи і суспільства з використанням соціальних заходів на міжнародному і національному рівнях є безперечно глобальна культура кібербезпеки. Актуальність цієї проблеми обумовлена наявними і прогнозованими тенденціями збільшення кількості кримінальних правопорушень у кіберпросторі у зв'язку зі значним поширенням технологій електронної економіки та урядування, безпрецедентними масштабами комунікації у кіберпросторі спільнот національного і міжнародного виміру.

Тому, з метою забезпечення системності заходів протидії кіберзлочинності в Україні постає актуальним завдання приведення до єдиних формулювань законодавство у сферах забезпечення кібербезпеки, технічного і криптографічного захисту інформації, визначення норм для віднесення об'єктів до критичної інформаційної інфраструктури тощо.

Організаційно-технічна складова заходів протидії кіберзлочинності полягає у впровадженні організаційно-технічної моделі кіберзахисту, включаючи забезпечення

державно-приватної взаємодії при реалізації заходів запобігання, виявлення, реагування на кіберінциденти і кібератаки, усунення їх наслідків. Така модель кіберзахисту проходить процес доопрацювання за участю компетентних вітчизняних структур та міжнародних експертів. При цьому, вона повинна орієнтуватись на сучасні міжнародні практики, що базуються на стандартах управління кібербезпекою, насамперед, сімейства стандартів з управління інформаційною безпекою ISO/IEC 270k, а також повинна включати моделі оцінки ризику та прийняття рішень. Їх стандартизація та впровадження безпосередньо вплине на ефективність правоохоронних заходів із протидії кіберзлочинів в Україні.

Правоохоронний аспект в системі протидії кіберзлочинності стосується передусім кримінальної відповідальності для осіб, що вчинили кіберзлочини. Так, у відповідності з КК України розслідуються наступні категорії злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж [1]: ст. 361 (Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку); ст. 361-1 (Створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програм чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут); ст. 361-2 (Несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації); ст. 362 (Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї); ст. 363 (Порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється); ст. 363-1 (Перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку).

Крім цього [1] варто звернути увагу на: ст. 176 (*Порушення авторського права і суміжних прав*); ст. 185 (Крадіжка); ч. 3, 4 ст. 190 (Шахрайство); ст. 200 (Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення); ст. 229 (Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару); ст. 231 (Незаконне збирання інформації, що становить банківську таємницю); ч. 3, 4, 5 ст. 301 (Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів).

Виходячи із сучасних уявлень про кібербезпеку неможливо оминати увагою також кримінальні правопорушення з використанням можливостей соціальних мереж (кіберпростору), відповідальність за вчинення яких, передбачено такими статтями

КК України [2]: ст. 120 (Доведення до самогубства); ст. 160 (Підкуп виборця, учасника референдуму); ст. 161 (Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за ін. ознаками); ст. 163 (Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер); ст. 189 (Вимагання); ст. 192 (Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою); ст. 258-4 (Сприяння вчиненню терористичного акту); ст. 258-2 (Публічні заклики до вчинення терористичного акту); ст. 338 (Наруга над державними символами); ст. 345-1 (Погроза або насильство щодо журналіста); ст. 350 (Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок) та ін.

У свою чергу, ратифікована в Україні Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність визначає: правопорушення проти конфіденційності; правопорушення, пов'язані з комп'ютерами (*проти цілісності та доступності інформації*); правопорушення пов'язані зі змістом; правопорушення пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав.

Сьогоднішня практика Кіберполіції пропонує громадянам звертатись [3]: щоб повідомити інформацію про суїцидальні групи в Інтернет; якщо є інформація про ресурси чи осіб, що поширюють порнографію, порушують авторські чи суміжні права в Інтернет; якщо є дані про торгівлю наркотиками чи зброєю, або інші види забороненої в мережі інтернет діяльності; щоб повідомити про матеріали, які закликають до сепаратизму чи тероризму; для надання інформації щодо спроб незаконного зняття коштів з рахунків; викрадення даних платіжних карток чи інших фінансових шахрайств, зокрема, про фінансові піраміди в інтернеті, про скімінг, кардерство тощо; щоб повідомити про віруси, ботнети чи інші види інтернет шахрайства.

Фактично, мова йде про всі напрями протидії кіберзлочинності, що віднесені до підслідності органів внутрішніх справ. Але, у Національній системі кібербезпеки актуальними є також питання щодо ефективної протидії правопорушенням у кіберпросторі, які стосуються боротьби зі спамом, захисту персональних даних, комерційної таємниці та ін.

Отже, видається очевидним завдання, приведення до єдиних формулювань диспозиції та кваліфікуючих ознак КК України, що передбачають відповідальність за злочини, які можна віднести до категорії кіберзлочинів.

За результатами аналізу статистичної інформації щодо протидії кіберзлочинності можна стверджувати, що практика припинення і розкриття кіберзлочинів стикається зі значними труднощами, зумовленими складністю виявлення цих високотехнологічних злочинів, високим рівнем їх латентності. Тому розглядаються криміналістичні характеристики кіберзлочинів [4]: типові слідчі ситуації; спосіб вчинення та приховання злочину; типові матеріальні сліди злочину та

механізм слідоутворення; характеристика особистості обвинуваченого й потерпілого; обстановка злочину.

Водночас, широкий спектр інформаційних технологій, що використовуються правопорушниками, передбачають анонімність та захищеність у кіберпросторі, відповідно, відзначаються різноманітністю та складністю механізмів слідоутворення з можливістю приховання або змін комп'ютерної/мережевої інформації щодо слідів злочину.

Зазначені чинники не сприяють чіткому уявленню щодо всіх компонентів криміналістичної характеристики кіберзлочинів, а в кінцевому підсумку, ускладнюють процес розкриття кіберзлочинів відповідно [4]. Тому постає нагальною потреба у постійному удосконаленні тактики проведення слідчих дій із розслідування кіберзлочинів, методик та ефективних методів комп'ютерно-технічної експертизи, що відповідають сучасним реаліям та тенденціям розвитку ІТ технологій.

Сама ж система протидії кіберзлочинності у широкому розумінні (*не обмежуючись правоохоронною діяльністю*) є не що інше як взаємопов'язана сукупність організаційно-правових, організаційно-технічних та правоохоронних (*кримінологічних і криміналістичних*) заходів запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів.

Тоді як система запобігання кіберзлочинності повинна включати сукупність взаємопов'язаних спеціально-кримінологічних, індивідуальних та загальних заходів попередження, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов, які сприяють вчиненню кіберзлочинів.

Спеціальне попередження кіберзлочинів здійснюється в рамках правоохоронної діяльності шляхом впливу на соціальні групи, окремих осіб і організації щодо яких є підстави вважати, що вони мають підвищену криміногенність. Суб'єктом індивідуального попередження як одного із видів спеціального попередження, є конкретна людина, особисті характеристики якої об'єктивно говорять про можливість здійснення нею у майбутньому злочинного діяння. Спеціальне попередження повинно передбачати заходи формування та ведення оперативних і профілактичних обліків визначених груп суб'єктів підвищеного кіберкриміногенного ризику, активізацію превентивної діяльності щодо виявлення осіб, схильних до вчинення кіберзлочинів, запобігання й припинення їх кримінальної активності тощо [5].

Загальне попередження кіберзлочинів:

– являє собою системні соціальні заходи державних органів Національної системи кібербезпеки, громадських організацій та бізнесу, які спрямовані на зниження ризику вчинення кіберзлочинів, усунення або зменшення потенційно шкідливих наслідків від їх вчинення;

– реалізується шляхом управління кібербезпекою на корпоративному рівні, забезпеченням широких верст населення надійними засобами і послугами із

кіберзахисту, формуванням обізнаності суспільства в питаннях кіберзахисту, що стосуються, насамперед, організаційно-технічних та правоохоронних аспектів;

– орієнтоване на категорію потенційних потерпілих від кіберзлочинів, які не є фахівцями з ІТ технологій та кіберзахисту, має за мету зменшення їх уразливості за рахунок формування глобальної культури кібербезпеки.

Відтак, узагальнюючи результати проведеного дослідження маємо всі підстави для твердження, що в сучасних умовах розвитку та впровадження ІТ технологій в Україні, заходи формування культури кібербезпеки є доволі ефективним механізмом протидії кіберзлочинності. І, звісно, мова йде про системні заходи забезпечення кібербезпеки у розрізі небезпеки життєво важливим інтересам особистості у кіберпросторі, з позицій захисту інформації та інформаційно-психологічного захисту (захисту від інформації) відповідно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Марушак А. І.* Інформаційно-правові аспекти протидії кіберзлочинності. Інформація і право / А. І. Марушак // Інформація і право. –2018. – № 1(24). – С. 127-132.
2. *Гавловський В. Д.* Кримінологічний аналіз злочинів, учинених з використанням соціальних мереж / В. Д. Гавловський // Інформація і право. –2017. – № 3(22). – С. 101-107.
3. Кіберполіція Києва. [Електронний ресурс] – Режим доступу : // https://kyivcity.gov.ua/bezpeka_ta_pravoporiadok/kyivska_politsiia/kiberpolitsiia_kyieva.html.
4. *Серьогін В. С.* Окремі проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з неправомірним дистанційним доступом до комп'ютерної інформації / В. С. Серьогін, Б. Д. Леонов // Інформація і право. –2017. – № 2(21). – С. 108-115.
5. *Кравцова М. О.* Кіберзлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ : автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харківський університет внутрішніх справ. Харків, 2016. С. 19.

С. О. Дорогих
старший науковий співробітник НДІ інформатики і права
НАПрН України, кандидат юридичних наук
(м. Київ)

НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

В Україні процес децентралізації розпочато 2014 року з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади (01.04.2014 р.), Законів “Про співробітництво територіальних громад” (17.06.2014 р.), “Про добровільне об’єднання територіальних громад” (05.02.2015 р.) та змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації.

Цей процес дозволив формувати відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування значний дієвий і спроможний інститут місцевого самоврядування на базовому рівні – об'єднані територіальні громади [1].

Зауважимо, що згідно Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, до її принципів відносяться: принцип відкритості, прозорості та громадської участі та підзвітності та підконтрольності органів і посадових осіб місцевого самоврядування територіальній громаді. Їх дотримання неможливе без функціонування механізму актуального та повного доступу громадян до нормативно-правових актів, які прийняті не тільки на рівні держави, але й на рівні обласних та місцевих органів влади.

Із зазначеного вище випливає необхідність створення та функціонування єдиної національної системи нормативно-правових актів, яка би забезпечувала вільний доступ громадян до нормативно-правових актів і публічної діяльності органів влади на усіх рівнях.

Побудова такої системи включає дві складові, а саме правову та організаційно-технічну.

На жаль, документи, що регламентують правила та умови доступу користувачів до національної системи нормативно-правових актів є застарілими і не відповідають чинному законодавству, зокрема Закону України “Про доступ до публічної інформації” [2, с. 206].

Система електронного парламенту в контексті забезпечення принципів прозорості та відкритості виконує однакові функції, як то:

- забезпечення доступу до публічної інформації щодо діяльності органу, який приймає нормативний документ;
- забезпечення зворотного зв'язку з громадянським суспільством щодо якості прийнятих нормативних актів;
- забезпечення зв'язку між депутатом та його виборцями;
- залучення громадян до нормотворчого процесу.

На жаль, на сьогодні ми маємо неодноразові випадки, коли рішення тих чи інших місцевих рад, що торкаються прав і свобод людини і громадянина, не знаходять своє відображення на їх офіційних сайтах, що безумовно протирічить принципам відкритості та прозорості у діяльності влади. Також це стосується й питань публічного обговорення низки суспільно значимих питань та залучення громадян до їх вирішення.

Зазначимо, також, що наявна система нормативно-правових актів полегшить й запровадження механізму державного контролю за відповідністю Конституції та законам України рішень органів місцевого самоврядування та якістю надання населенню публічних послуг, що передбачається Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [3]. Для здійснення цього контролю передбачається створення нового для України інституту префектів.

Поява такого інституту передбачалася у законопроекті по внесенню змін до Конституції України щодо децентралізації влади [4].

Зауважимо, що створення національної системи нормативно-правових актів пов'язано з процесами не тільки децентралізації влади, але й цифровізації суспільних сфер, зокрема використанні цифрових технологій при залученні громадян до участі в суспільних та політичних процесах, рух до яких визначено, зокрема у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки. Одним з напрямів розвитку цифрової економіки, зокрема, названа електронна демократія, яка стимулює залучення громадян до участі в суспільних та політичних процесах. Проте відмітимо, що, на жаль, поки що ні у Концепції реформування місцевого самоврядування, ні у Концепції цифрової економіки не акцентується увага на створенні національної системи нормативно-правових актів як важливого елементу місцевого самоврядування та цифрової економіки.

На останнє зазначимо, що в основі ідеї децентралізації влади лежить передача місцевій владі більшої частини повноважень та фінансування, що надає органам влади місцевого самоврядування більше можливостей для розвитку територій, створення сучасної освітньої, медичної, транспортної, житлово-комунальної інфраструктури. Більший обсяг ресурсів, який буде знаходитись у руках органів місцевої влади, потребує більшого контролю з боку громадськості і більшого її залучення до процесу прийняття рішень. Тому й на рівні місцевих органів влади важливо використовувати ті ж принципи відкритості та прозорості, що й на рівні парламенту. Відповідно, як на рівні парламенту будуються зв'язки між виконавчою та законодавчою владою у межах законодавчого трикутника, так і на місцевих рівнях необхідна інтеграція інформаційних систем між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, необхідна побудова системи доступу громадян до інформації щодо роботи місцевих депутатів, засідань комітетів та комісій з питань, які стосуються прав та інтересів громадян.

Побудова національної системи правової інформації дозволяє зробити не лише інтегровану систему нормативно-правових ресурсів усіх органів влади (починаючи від центральних і закінчуючи рівнем громад), але й впровадити механізми участі громадян у законотворчому та нормотворчому процесах, а також забезпечити вільний доступ до всього масиву нормативно-правових документів на всій території країни та публічної інформації щодо діяльності органів влади на всіх рівнях.

В її основі знаходяться як бази нормативно-правових документів так і елементи залучення громадян до участі у прийнятті рішень, законотворчому та нормотворчому процесах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Реформа децентралізації. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/reforma-decentralizaciyi>.

2. Корж І. Ф., Морозов А. О., Лихоступ С. В., Загаєцька О. А. Формування консолідованої системи нормативно-правової інформації в умовах децентралізації влади в Україні : монографія. – Київ : ТОВ “Видавничий дім “АртЕк”, 2018. – 238 с.
3. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
4. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) : проект Закону України від 01.07.2015 № 2217а. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

Н. Ю. Іванова
доцент кафедри політичних технологій
Київського національного університету
імені Вадима Гетьмана,
кандидат політичних наук, доцент
(м. Київ)

ЦІННІСНІ ПЕРЕДУМОВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Виконуючи рекомендації європейських структур, Україна здійснює низку демократичних реформ політичної влади. Після Революції гідності у публіцистиці з'явилося ряд заяв щодо однозначної перемоги європейського вектору політики, демократичних цінностей, незворотності європейського вибору України. Однак, попри зміни нормативної бази відповідно до європейських стандартів, актуальними проблемами на сьогодні залишаються соціальна напруженість, високий рівень конфліктності та системна суспільна криза. Це вказує на необхідність вирішення суперечності між формально проголошеними та реально існуючими принципами діяльності влади.

На наш погляд, одним з пріоритетних завдань імплементації національного законодавства до угоди про асоціацію між Україною та ЄС є створення ціннісних передумов для реалізації вже існуючих законодавчих норм.

Сучасні зарубіжні та вітчизняні дослідження вказують на наявність декілька десятків найважливіших цінностей в європейському суспільстві, що дає змогу на практиці реалізувати проголошені демократичні норми. З'ясуємо основні ціннісні передумови демократизації в країнах ЄС.

По-перше, влада як цінність в сучасному європейському суспільстві виступає у формі служіння спільноті. Представники влади сприймаються як наймані менеджери, які в межах своїх повноважень виконують управлінські функції. Таке пояснення влади бере свій початок у класиків лібералізму, які трактували суспільний договір, говорячи

сучасною мовою своєрідний контракт, як джерело виникнення та регламентації діяльності політичної влади [1].

Основними ознаками функціонування влади у демократичному суспільстві є прагматизм, компетентність, професійність, відповідальність (юридична та політична), дієвість, передбачливість, колегіальність, самокритичність, наявність владної волі, твердість, а також терпимість, децентралізація влади і управління. Саме це є основою її ціннісного утвердження та сприйняття.

Як зазначає Н. В. Панчак-Білоблоцка: “базова ознака влади в ЄС – народний суверенітет – обов’язково зумовлює сприйняття виборців (народу) як основного максимального принципала. Феноменальність принципу народного суверенітету полягає в тому, що верховна влада покладена на пересічних громадян, які в демократичному суспільстві безпосередньо використовують її зрідка. Натомість громадяни можуть делегувати розв’язання питань особистого життя галузевим спеціалістам, зокрема політикам і державним службовцям, які відповідальні за прийняття та реалізацію більшості суспільних і державних рішень. Представництво зазвичай розуміють або як авторизацію (доручення чи уповноваження), або як підзвітність (чи відповідальність). До речі, громадяни делегують політичну владу з причин нездатності чи некомпетентності її реалізації самостійно, а також аби оминати проблему агрегації преференцій, координацій і колективних дій” [2, с. 10].

По-друге, важливою передумовою реалізації демократичних принципів законодавства в ЄС є активна громадянська позиція. Громадяни ЄС усвідомлюють необхідність політичної участі з метою регулювання владних відносин, у призначенні представників влади і впливу на політичні рішення.

Це в свою чергу сприяє проведенню конкурентних, змагальних і чесних виборів, забезпечує механізми зміни влади, ротації державного апарату, ефективного поділу влади, особистої та колективної відповідальності за її здійснення, створенню дієвих політичних інститутів, умов для існування політичного плюралізму.

По-третє, важливим елементом суспільної свідомості європейців є суспільна згода та стабільність у здійсненні політичної влади. Серед інструментів, що сприяють стабілізації суспільних відносин є соціальний діалог та соціальне партнерство, які формуються на основі досягнення консенсусу. Широкий контекст тлумачення соціального діалогу дозволяє визначити його як паритетну конструктивну співпрацю між державною владою (як виразником загально соціальних інтересів) та громадянським суспільством (як сферою суспільних відносин, в якій реалізуються інтереси громадян та їхніх груп).

По-четверте, ознакою сучасного розуміння демократичної влади є орієнтованість на публічну взаємодію з населенням й іншими політичними суб’єктами, забезпечення комунікативних аспектів функціонування влади та налагодження зворотного зв’язку від громадян. За таких умов політика зводиться до адекватних дій державних органів, які виробляють і прилюдно застосовують певні

процедури прийняття та узгодження рішень. Політичні лідери обов'язково обговорюють з громадськістю застосовувані заходи. Опозиційні партії і ЗМІ критикують дії уряду і т.д.

Політична влада постійно демонструє свою зацікавленість в публічній підтримці власних рішень. Вона принципово повертається до суспільства підтверджуючи на практиці, що політичні рішення приймаються в ім'я інтересів населення і під його контролем, існують партнерські відносини між владними і підвладними на основі довіри та взаємної відповідальності, згоди діяти за визначеними “правилами гри”. І від цього дійсно виграють обидві сторони, оскільки соціальний капітал максимально залучений на користь впровадження державних рішень.

Окрім органів державної влади активну участь у формуванні відповідних цінностей беруть політичні партії. Вони відіграють роль сполучної ланки між суспільством і владою, здійснюють ідеологічну функцію. Важливо зазначити, що у демократичному суспільстві влада функціонує в конкурентному середовищі, реалізується через програми політичних партій, пріоритети урядової політики, або стає одним з фільтрів прийняття політичних рішень [3, с. 10-11].

На сьогодні, Україна підписала ряд міжнародних та європейських документів, взявши на себе зобов'язання демократизувати політичну владу та проголосивши курс на євроінтеграцію. Так, в Україні переважна більшість політичних сил та пересічних громадян не бачить альтернативи демократичним цінностям ЄС. Однак, політична культура українського населення істотно різниться від європейської. Демократичні цінності лише починають вкорінюватись у громадян і співіснують з авторитарними пережитками. Тому слід визнати, що імплементація національного законодавства до Угоди про асоціацію передбачатиме тривалий процес поширення в українському суспільстві європейських цінностей. Адже в Україні створення демократичних інститутів та процедур передувало формуванню демократичних цінностей, а норми не підкріплені відповідними цінностями залишаються на папері.

На жаль, в цілому соціологічні дані доводять, що цінності українців ще далекі від європейських. Центр соціальних та маркетингових досліджень “СОЦИС”, користуючись шкалою цінностей Інглхарта, наводить наступні дані. Для українців найбільш важливою цінністю на даний момент, як і у 2013 р., є Безпека, а найменш значущою – Ризик-Новизна. Позитивною є тенденція до вибору населенням здебільшого мирних та не надто радикальних форм протесту. Так, більшість респондентів готові вдаватися до таких форм протестної активності як участь у виборах (58,9%) та підписання петицій та звернень (26,7%). Більшість опитаних (59,9%) на даний момент не підтримали б організацію нового Майдану. Лише 9,2% тих, хто готовий особисто взяти участь в новому Майдані. Безумовно, формування саме таких цінностей зумовлює суспільна ситуація. Показово, що найактуальнішими проблемами для більшості опитаних є війна на Сході України (51,3%) [4].

За даними моніторингу Інституту соціології НАН України за 2017 рік, майже однакова кількість респондентів визначає три основні причини, які найбільше заважають модернізації української влади:

- відсутність лідерів, здатних ініціювати цей процес 27,5%
- небажання владних політичних еліт докорінно змінювати українське суспільство 26,2%
- небажання влади нести витрати 24,7%
- слабкість активності громадянського суспільства у підтримці цього процесу [5, с. 73].

В цілому політичні цінності європейського зразка забезпечують реалізацію законодавчих норм на практиці. Влада як цінність в європейському суспільстві базується на ефективному здійсненні суб'єктами влади покладених на них функцій, що сприяє політичній стабільності та соціальній інтеграції. Вона має високий рівень легітимності для всіх індивідів усередині соціальних систем. Це забезпечує взаємну підтримку представниками влади та громадськості основних правил та норм політичної діяльності.

В Україні також відбуваються прогресивні зміни. У законодавчих нормах затверджено всі основні принципи демократії. Представники українського соціуму беруть активну участь у виборах Президентів, Верховної Ради, місцевих органів самоврядування, критично оцінюють дії влади і здатні чинити опір її узурпації. Це свідчить про поступове наближення до європейських цінностей, попри існуючі суспільні суперечності. Тому варто продовжувати поточний політичний курс на демократизацію влади та здійснювати еволюційний поступ не лише у сфері законодавства, але й у суспільній свідомості.

Отже, перспективним завданням імплементації національного законодавства до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є формування основних європейських цінностей, зокрема сутності розуміння політичної влади, та їхня адаптація до специфіки українського сприйняття. Лише за цієї норми законів будуть ефективним інструментом гуманізації суспільства, забезпечення його стабільності, консолідації, громадянського миру, а не просто деклараціями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Єрмолаєва В. В.* Європейські цінності та ідеологія лібералізму: підміна понять. *Тринадцять юридичні читання. Українська державність: крізь призму часу (до 100річчя Української революції 1917 – 1921): матеріали міжнародної наукової конференції 24-25 травня 2018 року / ред. кол. : В. П. Андрущенко, Ю. С. Шемшученко та ін.* Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 336 с.
2. *Панчак-Бялоблоцка Н. В.* Уряди меншості в європейських парламентських демократіях : монографія. Львів : Простір-М, 2017. 481с.
3. *Біденко Ю. М.* Ідеологічні детермінанти політичного процесу (державний та глобальний виміри): автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.02 "Політичні інститути і процеси". Х, 2009. 18с.

4. Цінності українців pro et contra реформ в Україні. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1850963-78799c8650906a9dd662cee6db323ee1.html (дата звернення 1.04.2019).
5. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін / Інститут соціології НАН України. Вип. 4 (18).600с.

***І. Ф. Корж**
завідувач науковою лабораторією
НДІ інформатики і права НАПрН України,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
(м. Київ)*

ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Добрий день, шановні учасники конференції.

Одним із головних завдань на сучасному етапі розвитку такої молоді країні як Україна, є державотворення. Процес державотворення в Україні, у порівнянні з іншими її сусідами, проходить у специфічних умовах і визначається своїми особливостями. Їх пізнання і розкриття є вкрай важливими, оскільки зазначене сприяє розумінню тих проблем, з якими зіштовхнулося українське суспільство у процесі розбудови держави, становлення громадянського суспільства, побудови української нації, демократизації суспільного життя і впровадження демократичних, правових засад, як його регуляторів.

Наша держава зробила і заявила всьому світу про вибір свого історичного шляху – про європейський вибір, цивілізаційне повернення до лона європейських народів. Першим кроком до зазначеного було Послання Президента України до Верховної Ради України від 30.04.2002 року “Європейський вибір. Концептуальні засади економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки” [1], в якому визначено концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки, якими передбачено створення реальних передумов вирішення основного геополітичного завдання нашої держави – вступу України до Європейського Союзу.

Згідно з умовами вступу до Європейського Союзу, визначеними на Копенгагенському саміті Європейської Ради у червні 1993 р. [2], Україні належить адаптувати законодавство до права Європейського Союзу, яке не зводиться лише до законодавства ЄС, а включає спільні принципи, цінності та правову культуру.

Головною метою державної політики було, є і буде створення передумов та здійснення реальних кроків для вступу до Європейського Союзу і послідовне запровадження в життя європейської моделі розвитку загалом.

Адаптація законодавства України – це перший етап тривалого процесу наближення національної системи права, включаючи також правову культуру, доктрину та судову і адміністративну практику, до системи права Європейського Союзу відповідно до критеріїв, що висувуються Європейським Союзом щодо держав, які мають намір приєднатися до нього. Виходячи саме з такого розуміння, процес адаптації має охоплювати як нормотворення, так і нормозастосування і бути обов'язковим для всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

З набранням чинності Угоди про партнерство та співробітництво між Європейськими Співтовариствами та їхніми державами-членами і Україною у березні 1998 року [3], а потім після відомих подій, пов'язаних із відмовою тодішнього Президента України В. Януковича від європейського курсу, та в 2014 році укладення Угоди про асоціацію [4], в Україні розпочався процес адаптації.

Для України адаптація національного законодавства до норм права ЄС мало особливу значущість і актуальність, оскільки з цим процесом пов'язане не тільки створення правової бази для майбутнього вступу до ЄС, а й досягнення інших важливих для нашої держави цілей.

Останніми роками Україна зробила певні кроки у наближенні законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Свідченням цього є розробка і прийняття низки кодексів та законів, які в цілому адаптовані до стандартів ЄС.

Значні зрушення у напрацюванні національного, адаптованого до європейського, законодавства є і у сферах національної безпеки і оборони. Так протягом 2015–2016 років уперше в історії України здійснено комплексний огляд сектору безпеки і оборони, за результатами якого було оновлено систему стратегічних документів безпекового і оборонного планування: прийнято нові Стратегія національної безпеки України, Воєнна доктрина України, Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, Стратегічний оборонний бюлетень, Стратегія кібербезпеки, в яких дано реалістичну оцінку безпекового середовища, визначено пріоритети державної політики національної безпеки до 2020 року.

Було розпочато роботу з системної модернізації законодавства у сферах національної безпеки і оборони. Почалася реформа системи МВС України – прийнято Закон України “Про Національну поліцію”; створено систему координації і спрямування центральних органів виконавчої влади через міністерства (на жаль не стільки вона є ефективною для здійснення державного управління, скільки служить для політичного стримування, наприклад: система МВС України проти СБУ, УДОУ; штучне включення ДПСУ, яка здійснює державно-безпекові функції, до системи забезпечення безпеки громадського порядку, тощо); продовжено роботу з формування сектору безпеки і оборони України як цілісної системи, об'єднаної єдиним керівництвом. Вдосконалено механізм координації діяльності його складових: на виконання положень Стратегії національної безпеки України [5], якою передбачено здійснення комплексного вдосконалення законодавства з питань національної безпеки

і оборони України, унормування структури і складу сектору безпеки і оборони, системи управління, координації та взаємодії його органів, удосконалення державної системи стратегічного планування, якісне вдосконалення системи демократичного цивільного контролю над органами сектору безпеки і оборони, посилення парламентського контролю у цій сфері, прийнято Закон України “Про Національну безпеку України” [6]. Цим Законом визначено основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз. Крім того, визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони.

На виконання положень згаданого рамкового Закону робочою групою підготовлено законопроект [7], метою якого є створення парламентського Комітету щодо забезпечення здійснення контролю з боку Верховної Ради України за державними органами спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронними органами, правоохоронними органами спеціального призначення та розвідувальними органами, а також правоохоронними органами, вимог Конституції України при забезпеченні ними національної безпеки в частині дотримання прав, свобод і інтересів людини і громадянина, а також щодо здійснення кадрової політики у зазначеній сфері та її ефективності; визначення завдань та повноважень згаданого Комітету. Тим самим, впроваджується відсутній на сьогоднішній день механізм парламентського контролю у даній частині, а також запроваджується демократичний принцип участі Верховної Ради України в управлінні сектором безпеки і оборони.

Розпочато реформування СБУ. Нині напрацьовується нова редакція закону про СБУ, в якій мають знайти своє місце відповідні рекомендації Ради Європи щодо трансформації цього органу в сучасну спецслужбу.

Розпочато, також, розвідувального співтовариства. Напрацьовується відповідний законопроект, положенням якого буде регулюватися діяльність відповідних державних органів. Формується національна система кібербезпеки і кіберзахисту. Після серії корупційних скандалів в оборонно-промисловому комплексі, розпочато відповідний рух щодо його реформування. Зазначене потребує особливої відповідальності керівників сектору безпеки і оборони.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Послання Президента України до Верховної Ради України від 30.04.2002 року “Європейський вибір. Концептуальні засади економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 року”. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02>. (дата звернення 30.03.2019).
2. Копенгагенські критерії членства в Європейському союзі (інформаційно-аналітична довідка). URL:<https://mfa.gov.ua/ua/page/open/id/774>. (дата звернення 30.03.2019).
3. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 01 березня 1998 року URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012. (дата звернення 30.03.2019).
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21 березня 2014 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011. (дата звернення 30.03.2019).
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України” : Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. *Офіційний вісник України*. 2015 р. № 43. С.14.
6. Про Національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст.241.
7. Про парламентський контроль за дотриманням положень законів в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів : проект Закону України від 09.01.2019 р. № 9462. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65317. (дата звернення 01.04.2019).

О. В. Макарова
доцент кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат юридичних наук, доцент
А. О. Денисюк
студентка 2 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Питання, пов’язані з захистом прав людини в частині гарантування недоторканості її приватного життя не є новими для сучасної правової науки. Під “захистом даних” (data protection) розуміють будь-які правові, організаційні, технічні (технологічні, криптографічні, програмні) засоби щодо захисту інформації персонального змісту [1, с. 2].

Формування європейських правових стандартів захисту персональних даних відбувалося завдяки діяльності Ради Європи та Європейського Союзу. Завдяки їх напрацюванням, було закладено основи правової регламентації персональних даних, їх обробки, захисту та зберігання.

Державам європейського континенту відомі два базові підходи до формування національного законодавства про захист персональних даних:

– прийняття одного базового закону про захист персональних даних, який регулюватиме суспільні відносини, пов'язані з персональними даними;

– прийняття спеціальних законів для кожного виду посягань на персональні дані, або для кожної сфери діяльності, яка є потенційним джерелом загрози та порушень [2, с. 34].

Одним із основних напрямів діяльності Європейського Союзу у сфері захисту персональних даних є здійснення контролю над відповідністю процесів обробки персональних даних, що здійснюється як на рівні наддержавних органів Європейського Союзу, так і державних (муніципальних) установ, приватних структур, вимог законодавства Європейського Союзу. На території Європейського союзу на сьогоднішній день створено досить розгалужений інституційний механізм із захисту персональних даних як на наддержавному рівні, так і безпосередньо в державах-членах ЄС [3, с. 150].

Основними напрацюваннями Ради Європи у сфері захисту персональних даних є: Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних [4]; Конвенція про кіберзлочинність [5]; Рекомендація № R(87)15 Комітету Міністрів державам-членам, що регулює використання персональних даних у секторі поліції [6].

Правові стандарти захисту персональних даних Європейського союзу закріплені в таких нормативно-правових актах: Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради “Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних” [7]; Рамкове рішення Ради ЄС № 2008/977/ЈНА про захист персональних даних, що обробляються в рамках поліцейського та судового співробітництва у кримінальних справах [8]; Загальний регламент про захист даних.

Так, у ст. 17 Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права 1966 р. закріплено: “Ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання чи таких посягань” [9].

28 січня 1981 року було прийнято Конвенцію № 108 Ради Європи “Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних” [4], яка ввібрала всі основні моменти та положення судових практик Європейського суду з прав людини у сфері захисту персональних даних.

Згодом було прийнято Додатковий протокол до цього міжнародного документа, який деталізував положення Конвенції в частині, що стосується транскордонної передачі даних, та містив нові положення щодо необхідності створення Сторонами Конвенції наглядового органу, який би здійснював контроль за додержанням законодавства про захист персональних даних [5].

Положення Конвенції Ради Європи “Про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних” [4] поширюються на будь-які процеси обробки даних, що здійснюється як у приватному, так і в державному секторах, зокрема, на обробку персональних даних судовими і правоохоронними органами.

Окрім того, після прийняття зазначеної Конвенції, Комітетом міністрів Ради Європи активно проводився великий обсяг роботи, щодо трактування порядку застосування положень документу, в секторах, де здійснюється обробка найбільш чутливих персональних даних. Відповідно до цієї мети, Комітет міністрів прийняли низку рекомендацій, які доповнюють, уточнюють та усучаснюють Конвенцію Ради Європи “Про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних”.

Однією з найвпливовіших міжнародних угод, що регулює питання боротьби з правопорушеннями, які вчиняються із використанням інформаційно-комунікаційних мереж (зокрема мережі Інтернет), комп’ютерів, засобів зв’язку тощо, є Конвенція про кіберзлочинність, прийнята в Будапешті 23 листопада 2001 р. Зокрема, Конвенцією пропонується розмежування кіберзлочинів залежно від об’єкта правовідносин.

Окрім того, здійснення поліцією та органами кримінального судочинства своїх функцій часто вимагає обробки персональних даних, яка може істотно впливати на відповідних осіб і пов’язаної з певними обмеженнями права приватність. Це зумовлює особливу необхідність чіткого визначення правил захисту персональних даних, зокрема припустимих обмежень, виходячи з потреб правоохоронної діяльності. З цією метою Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи Rec (87) 15 державам-членам, що регулює використання персональних даних у секторі поліції [6] надає поради договірним сторонам Конвенції Ради Європи “Про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних” [4] як застосовувати, визначені нею принципи, в контексті обробки персональних даних поліцейськими органами.

Першим документом і основним інструментом права ЄС у царині захисту персональних даних стала Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради “Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних” [7] від 24 жовтня 1995 р. (далі – Директива).

Директива є ключовим документом у системі захисту персональних даних держав-членів Європейського Союзу, який є орієнтиром розвитку економічної, політичної та правової системи. Варто зауважити, що Закон України “Про захист персональних даних” [11] базується в основному на положеннях Директиви [7].

Для врегулювання специфіки захисту персональних даних у діяльності поліції Радою ЄС прийняте Рамкове рішення № 2008/977/ІНА про захист персональних даних, що обробляються в рамках поліцейського та судового співробітництва у кримінальних справах. Його спрямовано на забезпечення захисту персональних даних фізичних осіб при їх обробці з метою запобігання, розслідування, виявлення і переслідування кримінального правопорушення або виконання кримінального покарання [8].

Загальний регламент про захист даних (англ. General Data Protection Regulation, GDPR; Regulation (EU) 2016/679) оновлює та модернізує принципи, закріплені в Директиві 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради “Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних”, щоб гарантувати права на приватність. Він дає громадянам Європейського союзу більше прав щодо того, як використовується їхня особиста інформація.

Підсумовуючи все вище сказане, можна зробити висновки, що передовими стандартами з питань захисту персональних даних є Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради “Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних”, яку з 25 травня 2018 року доповнив Регламент про захист персональних даних (ЄС) 2016/679. Незважаючи на те, що Регламент не є частиною українського законодавства, все ж, його положення, в деяких випадках, можуть бути обов’язковими для українських компаній.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мельник К. С. Удосконалення нормативно-правового регулювання захисту персональних даних в Україні / К.С. Мельник // *Правова інформатика*. – № 1 (41). – 2014. – С. 30-44.
2. Брижко В. М. Захист персональних даних: реалії та практика сучасності / В. М. Брижко // *Інформація і право*. – № 3 (9). – 2013. – С. 31-49.
3. Волосецький В. О. Іноземний досвід правового регулювання захисту персональних даних В. О. Волосецький // *Міжнародний науковий журнал “Інтернаука”* // 2016. – № 12.
4. Конвенція про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних: Конвенція від 28 січня 1981 // *Офіційний вісник України*. – 2011. – № 1. – Ст. 85.
5. Конвенція про кіберзлочинність: Конвенція від 23 листопада 2001 // *Офіційний вісник України*. – 2007. – № 65. – Ст. 2535.
6. Рекомендація № R(87)15 Комітету Міністрів державам-членам, що регулює використання персональних даних у секторі поліції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cyberpeace.org.ua/files/rekomendacia_km_radi_evropi_sodo_vikoristanna_personal_nih_da_nih_sektori_policii.pdf.
7. Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради “Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних”: Директива від 24 жовтня 1995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242.
8. Рамкове рішення № 2008/977/ЖНА про захист персональних даних, що обробляються в рамках поліцейського та судового співробітництва у кримінальних справах // *Правова інформатика*. – 2010. – № 25. – Ст. 30.
9. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 // *Юридична енциклопедія* : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] – Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. – Т. 3 : К – М. – С 792.
10. Бем М. В, Городиський І. М., Саттон Г., Родіоненко О. М. Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти : науково-практичний посібник. – Київ : К.І.С., 2015. – С. 220.
11. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297–VI // *Відомості Верховної Ради України*. – 2010. – № 34. – Ст. 481.

О. В. Макарова
доцент кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М. П. Драгоманова
кандидат юридичних наук, доцент
Г. А. Ревунець
студентка 4 курсу факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

УКРАЇНА ЯК ДЕРЖАВА СОЦІАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Україна, як і більшість пострадянських країн, переживає перехідний період, що характеризується нестабільністю та складним кризовим становищем не тільки соціально-економічної, а й політико-адміністративної сфери діяльності держави. Водночас складності перехідного періоду пов'язані з недосконалістю нормативно-правових актів і недостатньою готовністю системи виконавчої влади до вирішення нових соціальних завдань з використанням нових підходів [1, с. 56-57].

Держава соціально-демократичної орієнтації – це перехідний тип держави, який спрямований на перехід до соціальної демократії, тобто такої організації політичної влади більшості населення, яка забезпечує необхідний консенсус усіх його частин та створення умов, необхідних для повного і безперешкодного здійснення основних прав та свобод людини і громадянина та розвитку суспільства на засадах соціальної демократії. Однією з важливих умов розвитку такої держави є створення дієвого правового механізму відповідальності держави за забезпечення і гарантування соціальної захищеності особи.

На даному етапі в науковій літературі виділяють два основних різновиди держав перехідного типу:

а) держави, які існують у економічно розвинутих країнах соціально орієнтованого капіталізму (Німеччина, Франція, Італія, США, Японія, Швейцарія);

б) держави, які існують у країнах, що переходять від авторитарно-бюрократичного ладу, псевдосоціалізму до громадянського суспільства і перетворюються з організацій тоталітарної влади партійно-управлінської верхівки на організацію влади більшості населення (колишні республіки СРСР та ін.).

У процесі зближення правових систем України і держав-членів Європейського Союзу, однією з основних умов якого є взаємна гармонізація законодавства, що полягає у взаємоузгодженості міжнародного і національного права, коли в останнє інтенсивно імплементуються принципи і норми європейського права [2, с. 159].

Перехідний тип держави, що розвивається, крім, власне, демократії з її правовим режимом регулювання, потребує провадження сильної соціальної політики. Внаслідок чого в країнах з перехідним режимом значною популярністю користується ідеологія соціал-демократії. З точки зору перспективи політичного розвитку соціальні функції

держави повинні скорочуватися, а натомість зміцнюватися потенціал суспільної самоорганізації, тобто початки громадянського суспільства, що відкриває перспективи зміцнення ідей ліберальної демократії. Але така модель розвитку скоріше носить нормативний характер, тоді як для конкретних умов та реалій українського соціуму більш прийнятним і адаптованим є варіант сильної соціальної політики, що передбачає зміцнення і поступове нарощування громадянських засад суспільного розвитку [3, с. 187].

Водночас завдання створення соціально-правової держави країнами перехідного типу значно полегшене завдяки наявності готової моделі державності, створеної державами-засновницями Європейського Союзу.

У зарубіжній теорії та практиці загально визнаними є запропоновані Г. Еспінг-Андерсоном три моделі: ліберальна (англосаксонська), континентально-європейська (консервативна) та скандинавська (соціально-демократична).

Виходячи з національних особливостей розвитку економіки та права, для України традиційно ближчою є скандинавська модель, заснована на концепції “солідарності”, в якій уряд забезпечує рівний соціальний захист всіх членів суспільства, а не окремо взятих індивідів. Особливістю цієї моделі є велика роль держави в усупільненні доходів та їх перерозподілі за рахунок прогресивної системи оподаткування населення, забезпечення високого рівня якості й загальнодоступності соціальних послуг. Іншими характерними рисами скандинавської моделі є розвинена система виробничої демократії, регулювання трудових відносин на загальнонаціональному рівні, а не на рівні окремих підприємств або галузей, використання наявних коштів з метою мінімізації безробіття. Така модель значно знижує рівень політичного протистояння у суспільстві, і створює підґрунтя для миру і спокою в державі [4].

Країнам скандинавської моделі притаманна також тенденція до делегування соціальної функції місцевій владі, що сприяє оптимізації витрат суспільних коштів, виділених для забезпечення цілей соціального захисту населення. Однак, на нашу думку, на даному етапі розвитку української державності та становлення соціальної держави такий шлях є неприпустимим, адже може призвести до нецільового використання коштів. У сучасних умовах соціальна допомога має бути централізованою і належним чином контролюватися. Що стосується розширення участі недержавних організацій у виконанні функцій соціального захисту, то таку лінію необхідно розвивати і підтримувати, як це здійснюється в усіх демократичних соціально-правових державах.

На жаль, нині соціальна політика в Україні носить декларативний та суперечливий характер, адже проведення комплексних реформ неможливе без розробки єдиної концепції та стратегії розвитку з урахуванням світового досвіду, а також наявності необхідної економічної бази. Розробка централізованої системи соціального захисту та вдосконалення соціальної політики мають наблизити Україну до європейських стандартів стабільного соціального розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Саух Ю. П. Особливості державного управління в умовах суспільства перехідного типу / Ю. П. Саух, М. Б. Плужніков // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. Серія: Політичні науки. – 2016. – № 1. – С. 55-60.
2. Куровська І. А. Соціальна держава як новий етап розвитку правової держави на шляху євроінтеграції / І. А. Куровська // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2016. – № 1. – С. 158-161.
3. Снівак В. М. Правова держава – політична форма виразу громадянського суспільства // Етнополітичні конфлікти у посттоталітарному просторі. – Київ : УФІМБ, 1999. – С. 187.
4. Личук Л. І. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні [Електронний ресурс] / Л. І. Личук – Режим доступу : http://cprg.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=363:2014-02-21-06-52-37&catid=20:2010-06-13-21-06-26&Itemid=27.

*Н. О. Мудролюбова
старший викладач
кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М. П. Драгоманова
М. М. Бригинець
студентка 4 курсу факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ІНСТИТУЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ В УКРАЇНІ ТА У КОРОЛІВСТВІ ШВЕЦІЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

На сучасному етапі розвитку української державності важливе значення матиме успішне проведення в країні реформи національної системи правосуддя.

13.07.2017 року набрав чинності новий Закон України “Про Конституційний Суд України” [5], який став логічним продовженням реалізації положень Закону України “Про внесення змін до Конституції” від 02.06.2016 року, прийняття яких стало фундаментальною основою у проведенні реформи суду конституційної юрисдикції в Україні. Цими законодавчими актами передбачено ряд істотних змін, які покликані кардинально змінити конституційне судочинство в Україні. Зокрема, положення частини третьої ст. 124 Конституції України (в редакції від 28 червня 1996 року), за яким “судочинство здійснювалося Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції” [4].

В Україні запроваджена європейська модель органу конституційної юрисдикції: створено та функціонує окремий орган – Конституційний Суд України, який є єдиним органом конституційної юрисдикції (місцеві органи конституційної юрисдикції не створюються).

Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень. Організація, повноваження та порядок діяльності Конституційного Суду України визначаються Конституцією України та Законом про Конституційний Суд.

Конституційний Суд України був виведений із системи судочинства і поставлений над всіма трьома гілками влади. Конституційний Суд – це арбітр, який має захищати Конституцію, це його головна функція в конституційній демократії [3].

Особливу увагу і практиків, і науковців привертають нові повноваження Конституційного Суду – це розгляд конституційної скарги та вплив результатів такого розгляду на судову практику судів загальної юрисдикції. Зважаючи на нещодавнє отримання таких повноважень Конституційним Судом, необхідно констатувати, що практичні та теоретичні аспекти функціонування цього суб'єкта судової влади не отримали належної уваги з боку вітчизняних вчених. З огляду на це, питання зміни обсягу та змісту повноважень Конституційного Суду України набувають особливої актуальності.

Повноваження Конституційного Суду України, як правило, поділяють на дві умовні групи. Перша група, так звані традиційні, або класичні, повноваження, тобто такі, що є загальновизнаними та до певної міри поширеними у європейській практиці конституційного судочинства. Друга група – це ті повноваження, які характерні власне для української практики конституційної юрисдикції [6, с. 283].

До повноважень Конституційного Суду України, які характеризують винятково національний досвід, насамперед можна віднести надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 та 158 Основного Закону держави. У цьому випадку, зокрема йдеться про те, що Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини та громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Крім того, статтю 55 Конституції України доповнено новою частиною, відповідно до якої кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених Конституцією, та у порядку, визначеному законом (частина четверта статті 55).

Внаслідок конституційної реформи щодо правосуддя з 30.09.2016р. юридичні та фізичні особи в Україні отримали можливість реалізувати право на подання конституційної скарги. За допомогою цього інституту індивідуального доступу до конституційного судочинства, особи отримали право поставити перед Конституційним Судом питання щодо визнання неконституційним закону (його окремих положень), які застосовувалися у рішенні суду загальної юрисдикції щодо цієї особи та, в подальшому, переглянути це судове рішення [2].

У Королівстві Швеція відсутня така інституція як Конституційний суд. Ані Рада з питань права, ні суди, ні Конституційний комітет у Швеції не мають повноважень перевіряти сумісність нових законів з конституцією. Більшість шведських науковців та юристів зазначають, що у разі введення інституції конституційного суду позицію верховенства права буде підвищено та поліпшено захист і гарантування прав і свобод громадян Швеції.

Не дивлячись на неодноразові спроби деяких політичних партій Швеції запровадити Конституційний суд у Швеції, жодного разу така пропозиція не отримала підтримки партії більшості у Ригстазі.

Наприклад, у 2016 році подання Еріком Бенгтзборо [1] пропозиції для парламентського рішення щодо створення Конституційного суду у Швеції, яке Ригстаг вніс до уряду – виконавської влади, не отримало підтримки конституційного комітету. У 2018 році було відхилено цю пропозицію у частині створення окремої інституції конституційного суду, але було прийнято рішення щодо дослідження необхідності укріплення незалежності судів та суддів різного рівня.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Sweriges Riksdagen [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.riksdagen.se/>.
2. Аналітичний звіт щодо запровадження інституту конституційної скарги / Ю. Кириченко, Б. Бондаренко – Київ : ФОП Москаленко О. М., 2018. – 40 с.
3. *Водяніков О.* Відчиняючи двері Конституційного Суду: конституційна скарга як нова можливість захисту конституційних прав / О. Водяніков [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://ukr.lb.ua/blog/oleksandr_vodennikov/371421_vidchinyayuchi_dveri_konstitutsiyynogo.html.
4. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII зі змінами [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
6. Шаповал В. М. Конституційний Суд України // Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова ред. кол.) та ін. – Київ : Укр. енцикл. Київ; Москва, 2001. – Т. 3. – С. 283

Н. М. Опольська
завідувач кафедри права
Вінницького національного аграрного університету,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Вінниця)

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ

Комплексний і цілеспрямований процес переходу прав та свобод людини із декларативності в реальну площину є забезпеченням прав і свобод особи, що передбачає їх визнання і повагу, дотримання і гарантування, охорону і захист. Однак саме це поняття тривалий час залишається однією з найбільш дискусійних категорій права.

М. П. Орзіх вказує, що “механізмений” підхід (концепція) в юридичних дослідженнях дозволяє розглянути відповідні явища правової дійсності в єдності всіх складових частин цих явищ, відобразити процеси функціонування права, його динаміку [1, с. 67].

Зважаючи на те, що поняття “механізм” є запозиченим для теорії права, проаналізуємо його визначення в інших науках. Механіка – це наука, яка вивчає рух матеріальних об’єктів і взаємодію між ними, при цьому рухом в механіці називають зміну в часі взаємного положення тіл або їх частин в просторі [2]. У економічній енциклопедії механізм (грец. μηχανή *mechané* – машина) визначається як сукупність станів і процесів, із яких складається будь-яке явище; система, спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності, внутрішня будова пристрою [3, с. 355-372]. На думку В. Муляра, механізм – це поняття, в якому відображається структура самого явища, влаштування його сутності, а також схема “руху” цієї сутності у форми прояву [4, с. 107-108] В наведених визначеннях, категорія “механізм” визначається як сукупність елементів, при функціонуванні яких виникає динамічний процес.

Категорію “механізм” представники правової науки розуміють сукупність форм, методів та інструментів [5, с. 57], систему засобів, заходів способів і форм [6, с. 187].

Основним недоліком при запозиченні категорії “механізм” правниками є те, що дослідники визначають його здебільшого через внутрішню структуру, будову, сукупність елементів, форм, методів та інструментів. Однак, при визначенні механізму перерахування елементів недостатньо, адже це перш за все зміни у просторі і часі, рух, який зумовлений взаємодією його складових, тобто процес.

Разом з тим, саме категорія “механізм” дозволяє розглянути забезпечення прав та свобод людини як статичне явище, охарактеризувати його структуру, сукупність складових елементів, а також висвітлити особливості його функціонування, охарактеризувавши динамічні процеси, які виникають внаслідок функціонування цього механізму. Отже, механізм забезпечення прав і свобод людини доцільно досліджувати у двох вимірах: статичному та динамічному.

Проаналізуємо динамічний вимір механізму забезпечення прав та свобод людини через сукупність процесів, які відбуваються внаслідок функціонування складових елементів.

Охорона, реалізація і захист це стадії механізму забезпечення прав і свобод людини, які виникають внаслідок функціонування його структурних елементів. Удосконалення національного законодавства країни і приведення його до міжнародних стандартів у галузі прав людини – це підвищення якості закону. Нормативно-правова база є елементом структури механізму забезпечення прав та свобод людини. Тобто, її ми виокремлюємо при дослідженні механізму забезпечення прав і свобод у статичному стані, структурно, а не процесуально.

Отже, удосконалення національного законодавства, підвищення якості закону структурно входить до механізму забезпечення прав та свобод людини, як нормативно-правова база. При визначенні функціонування механізму забезпечення прав і свобод людини в динамічному стані, характеристиці його стадій, недоцільно виокремлювати удосконалення національного законодавства, як окрему стадію, адже вона є складовою охорони прав людини.

Дискусії та розбіжності у підходах науковців до висвітлення поняття механізму забезпечення прав та свобод людини, на наш погляд, виникають у зв'язку з тим, що:

а) дослідники вкладають різний зміст вкладають у категорії “охорона”, “реалізація”, “захист”;

б) досліджують механізм забезпечення прав та свобод людини виключно як сукупність елементів (у статичному стані), не враховуючи динамічного виміру, або навпаки;

в) відбувається підміна понять “структура механізму забезпечення прав та свобод людини” та “процесуальні стадії механізму забезпечення прав та свобод”.

Визначаючи елементи механізму забезпечення прав і свобод особи в динамічному вимірі, категорія “процес” відображає послідовність змін правових явищ, які відбуваються внаслідок функціонування структурних елементів механізму. Процес (лат. *processus* – рух, – послідовна зміна предметів і явищ, що відбувається закономірним порядком, сукупність ряду послідовних дій, спрямованих на досягнення певного результату, послідовна зміна станів об'єкту в часі [13]). Разом з тим, правові явища, які відбуваються внаслідок функціонування структурних елементів механізму, мають свої особливості - різняться за суб'єктами здійснення, часовими межами, метою запровадження і їх доцільно розмежовувати. Основними критеріями класифікації цих процесів, на наш погляд, є часові межі та мета. Найбільш повно зміст, сутність змін та розвитку правових явищ, які відбуваються в результаті функціонування структури механізму забезпечення прав та свобод людини відобразатиме поняття “процесуальна стадія”. Стадія (від грецьк. *στάδια* – “мірна жердина”) – певний момент, період, етап у житті, розвитку кого-, чого-небудь, які мають свої якісні особливості [14].

Процесуальна стадія механізму забезпечення прав і свобод особи – це відособлена, відносно відділена часом та логічно пов'язана сукупність дій суб'єктів, спрямованих на досягнення певного результату.

Отже, механізм забезпечення прав і свобод людини у динамічному вимірі включає три процесуальні стадії: охорону, реалізацію і захист прав і свобод людини. Вони мають послідовність можуть переходити від однієї до іншої, залежно від юридичних фактів. Час це основна матриця динамічного виміру механізму, у якій він розгортається по-різному. Виключенням є охорона прав і свобод людини, яка є безперервною.

Процесуальна стадія охорони прав і свобод, яка являє собою сукупність правових заходів, здійснюваних міжнародними організаціями, державними органами та громадськими формуваннями спрямованих на профілактику порушень, попередження, усунення причин, що їх зумовлюють і сприяння безперешкодній реалізації прав та свобод особи. Процес охорони прав та свобод особи у часовому вимірі є безперервним.

Процесуальна стадія реалізації прав і свобод – це безпосередня діяльність уповноважених суб'єктів, спрямована на створення необхідних умов для перетворення задекларованих соціальних благ, в стан їх можливого і дійсного використання конкретною особою. Вона може проявлятися у використанні, виконанні та дотриманні прав та свобод. Особливість цієї стадії у тому, що її динаміка залежить від суб'єктивної волі носія права.

Процес захисту як стадія механізму забезпечення прав і свобод особи виникає у разі загрози праву, посягання, невизнання або в результаті його порушення. Ця стадія є сукупністю дій уповноважених суб'єктів, з метою відновлення порушених прав, відшкодування шкоди, притягнення винних до відповідальності. Це примусовий щодо зобов'язаної особи спосіб, який застосовується лише уповноваженими на те органами, у встановленому законом порядку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Орзих М. Ф. Право и личность: Вопросы теории правового воздействия на личность социалистического общества. – К.-Одесса : Вища школа, 1978. – 143с.
2. Механіка: [Електронний ресурс] // Вікіпедія – вільна енциклопедія. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/механіка>
3. Економічна енциклопедія : у 3 т. / відп. ред. С. В. Мочерний. – Київ : Видавничий центр “Академія”, 2001. – Т. 2. – 847 с.
4. Муляр В. І. Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз). – Житомир : ЖІТІ. – 1997. – 107 с.
5. Гуляев В. В. Социальные механизмы предупреждения и разрешения социально-трудовых конфликтов : дис. ... канд. соц. наук. – Київ, 2004. – 205 с.
6. Система і механізм правового виховання. Правова вихованість. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

7. Рабинович П. М. Проблеми юридичного забезпечення прав людини (загальнотеоретичний аспект) / П. М. Рабинович // Український часопис прав людини. – 1995. – № 2. – С. 16-23.
8. Червякова Е. Б. Защита конституционных прав граждан средствами прокурорского надзора (проблема общенадзорной деятельности) : дис. ... канд. юрид. наук / Червякова Е. Б. – Х., 1992. – 208 с.
9. Міжнародна поліцейська енциклопедія [Текст] : понятійний апарат. Концептуальні підходи. Теорія та практика : в 10 т. / Т. 2 : Права людини у контексті поліцейської діяльності / упоряд. Ю. І. Римаренко [та ін.]. – Київ : Видавничий дім “Ін Юре”, 2005. – 1224 с.
10. Загальна теорія держави та права : підручник для студентів юридичних вищих навч. закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН 214 КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО 6/2018 України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право, 2011. 584 с.
11. Лукашева Е. А. Право, мораль, личность / Е. А. Лукашева ; отв. ред. В. М. Чхиквадзе. – Москва : Наука, 1986. – 262 с.
12. Марцеляк О. В. Институт омбудсмана: теория і практика / О. В. Марцеляк. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 206 с.
13. Процес: [Електронний ресурс] // Вікіпедія – вільна енциклопедія. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/процес>.
14. Стадія: [Електронний ресурс] // Вікіпедія – вільна енциклопедія. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/стадія>
15. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підручник. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців “Правова єдність”, 2008. 305 с.
16. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / [О. В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський та ін.] ; М-во освіти і науки України. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 685 с.
17. Бородін І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина : монографія / І. Л. Бородін. – Херсон : ОЛДІ – Плюс, 2003. – 218 с.
18. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник : пер з рос. / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2008. – 656 с.

Б. В. Островська
*докторантка відділу міжнародного права
та порівняльного правознавства
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук
(м. Київ)*

ВАЖЛИВІСТЬ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЄС У СФЕРІ БІОЕТИКИ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Провідну роль в утвердженні біоетичних засад у праві ЄС відображено в Хартії основних прав ЄС (від 7 грудня 2000 р.), яка стала продовженням європейської

політики Ради Європи щодо захисту прав людини в сфері біомедицини. Крім того, що вона містить важливі положення щодо гідності особи (ст. 1), права на життя та заборони смертної кари (ст. 2), вона також доповнює його новим правом на цілісність особи (ст. 3), що встановлює заборону: застосування евгенічних практик, зокрема, спрямованих на селекцію людей; використання людського тіла та його частин як джерела фінансової вигоди; репродуктивне клонування людей, а також встановлює необхідність поваги до принципу добровільної та інформованої згоди. Таким чином, у праві ЄС були ще раз підтверджені, закріплені раніше в Конвенції про права людини та біомедицину (від 4 квітня 1997 р.), що відома як Конвенція Ов'єдо, та інших правових актів Ради Європи та ООН важливі біоетичні норми та принципи, які спрямовані на рівний захист гідності кожної людини від неправомірного застосування досягнень науково-технічного прогресу в біомедицині.

Оскільки науково-технічний прогрес зумовив потребу в розширенні змісту та переліку прав людини, тому цілісність людини стає невід'ємною складовою її права на життя, адже вона відображає сутність буття людини як біологічної істоти, життя якої (на будь-якій стадії розвитку) може опинитися під загрозою у зв'язку із застосуванням окремих досягнень біології та медицини.

Наразі, класифікуючи права людини, право на цілісність (фізичну та психічну) відносять до прав, що забезпечують природне існування людини. Воно характеризується біоетичним аспектом, оскільки включає питання примусового донорства, вагітності (зокрема, допоміжних репродуктивних технологій, штучного переривання вагітності), стерилізації, генетичної модифікації, а також евтаназії, трансплантації та інші.

Серед нормативно-правових актів ЄС, що містять важливі біоетичні аспекти прав людини є низка директив (*directive*), рішень (*decision*), регламентів (*regulations*) ЄС та інших документів, зокрема: Директива 98/44/ЄС Європейського Парламенту та Ради (від 6 липня 1998 р.) про правову охорону біотехнологічних винаходів; Рішення Ради 1999/167/ЄС (від 25 січня 1999 р.), яким прийнято спеціальну програму досліджень, технологічного розвитку та демонстрації якості життя та управління живими ресурсами (1998–2002 рр.); П'ята Рамкова програма Європейського співтовариства з досліджень, технологічного розвитку та демонстраційної діяльності (1998–2002 рр.) Директива 2001/20/ЄС Європейського Парламенту та Ради (від 4 квітня 2001 р.) про наближення законів, регламентів та адміністративних положень держав-членів щодо впровадження належної клінічної практики при проведенні клінічних випробувань лікарських засобів для використання людиною; Директива 2002/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради (від 27 січня 2003 р.) про встановлення стандартів якості та безпеки для збору, тестування, переробки, зберігання та розподілу крові людини та її компонентів, що замінює Директиву 2001/83/ЄС; Директива 2004/23/ЄС Європейського Парламенту та Ради (від 31 березня 2004 р.) про встановлення стандартів якості та безпеки для донорства, закупівлі, тестування, обробки, зберігання,

охорони та розповсюдження тканин і клітин людини; Регламент (ЄС) № 1394/2007 Європейського Парламенту та Ради (від 13 листопада 2007 р.) про високотехнологічні лікарські засоби та внесення змін до Директиви 2001/83/ЄС і Регламенту (ЄС) № 726/2004 та інші.

Важливу роль у розвитку політики європейського співтовариства в контексті взаємозв'язку біоетики і науково-технічного прогресу, зокрема стосовно розробки та імплементації законодавства, відіграють висновки (*opinions*) Групи радників з етичних наслідків біотехнологій як своєрідного етичного “комітету” ЄС та незалежного дорадчого органа Президента Європейської Комісії, зокрема: висновок № 11 “Етичні аспекти створення банку тканин людини” (від 21 липня 1998 р.); № 12 “Етичні аспекти досліджень, що передбачають використання ембріона людини” (від 23 листопада 1998 р.); № 15 “Етичні аспекти дослідження та використання стовбурових клітин людини” (від 14 листопада 2000 р.); № 16 “Етичні аспекти патентування винаходів, що включають стовбурові клітини людини” (від 7 травня 2002 р.); № 17 “Етичні аспекти клінічного дослідження в країнах, що розвиваються” (від 4 лютого 2003 р.); № 18 “Етичні аспекти генетичного тестування на робочому місці” (від 28 липня 2003 р.); № 19 “Етичні аспекти банків пуповинної крові” (від 16 березня 2004 р.); № 20 “Етичні аспекти імплантації інформаційних і комунікаційних технологій у тіло людини” (від 16 березня 2005 р.). Наразі Європейська група з етики в науці та нових технологій готує висновок щодо редагування генів, який буде завершено до літа 2019 р.

При взаємодії правових систем Ради Європи та ЄС за останні десятиліття було здійснено багато досягнень у захисті прав людини, незважаючи на відмінності національного законодавства країн Європи. Спільна робота Ради Європи та ЄС в галузі прав людини і біоетики в напрямку розробки та поширення освітніх програм призвела до реалізації фактично найбільшого навчального європейського проекту щодо основних прав для юристів (зокрема суддів, прокурорів та адвокатів) – спільної європейської Програми з прав людини для юридичних фахівців у 28 країнах ЄС (*European Programme on Human Rights Education for Legal Professionals in the 28 EU Countries*), відомої також як “*HELP in 28*”. На основі цієї програми було розроблено спеціальний курс “Право на цілісність особи” (*Right to the Integrity of the Person*), метою якого є надання допомоги фахівцям-юристам в імплементації європейської системи захисту, що базується загалом на Європейській конвенції з прав людини (від 14 листопада 1950 р.) та Конвенції Ов’єдо, а також Хартії ЄС та інших нормативно-правових актах Європейського Союзу (насамперед, директивах).

Курс охоплює практику Європейського суду з прав людини та Суду ЄС, вказуючи на такі проблеми, як медичні втручання, право на цілісність особи в психіатричних закладах, фізичне насильство; вільна та інформована згода, заборона комерціалізації тіла людини та його частин; лікарська допомога у репродукції людини; ситуації, пов’язані із кінцем життя людини (асистоване самогубство, вбивство з милосердя) тощо. Особливий наголос робиться на важливості застосування Конвенції

Ов'єдо для захисту прав людини у галузях медицини та біології в контексті взаємодії правових систем Ради Європи та ЄС.

Загалом завдяки спільній плідній роботі Ради Європи та ЄС питання прав людини в контексті біоетики стали пріоритетним напрямом міжнародної політики.

Наразі Україна схвалила державний курс у напрямку євроінтеграції, що актуалізує питання важливості поступової імплементації міжнародно-правових стандартів ЄС у сфері біоетики у її внутрішнє право шляхом прийняття нових норм або включення самої міжнародно-правової норми до національного законодавства.

*О. Г. Радзівська
старший науковий співробітник,
НДІ інформатики і права НАПрН України,
кандидат юридичних наук
(м. Київ)*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПІВПРАЦІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В РАМКАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угода про асоціацію) [1], ратифікована Законом України “Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони”, [2] передбачає розвиток та зміцнення політичного діалогу для сприяння міжнародній стабільності та безпеці на основі ефективної багатосторонності задля пришвидшення зорієнтованого на результат та практичного співробітництва між Сторонами для досягнення миру, безпеки й стабільності на Європейському континенті (п. 2 статті 4). З цією метою передбачено посилення співробітництва та діалогу між Сторонами з питань міжнародної безпеки та антикризового управління, зокрема, з метою реагування на глобальні й регіональні виклики та основні загрози (п. 2 статті 4). У сучасних умовах жодна країна світу нездатна самостійно забезпечити достатній рівень інформаційної безпеки особи, суспільства та держави через глобальний характер інформаційних загроз. Тому тісна співпраця і взаємодія між Україною та Європейським Союзом (ЄС) у питання запобігання глобальним викликам і загрозам в інформаційній сфері нині є надзвичайно актуальним питанням.

Створенню дієвої системи забезпечення міжнародної інформаційної безпеки для сприяння стабільності та безпеки як в окремих країнах, так і в регіоні в цілому повинен передувати тісний політичний діалог з метою формування єдиної інформаційної політики. Наріжним каменем у формуванні міжнародної інформаційної

політики повинно стати питання запобігання та протидії викликам і загрозам в інформаційній сфері, створення максимально можливого безпечного глобального інформаційного простору та забезпечення інформаційної безпеки на державному та міжнародному рівнях при одночасному дотриманні інформаційного суверенітету кожної з країн.

Нині державам надзвичайно складно зорієнтуватися у питаннях протидії зовнішній інформаційній агресії та забезпечення власного інформаційного суверенітету. Статтею 22 Угоди про асоціацію передбачено співпрацю між державами у рамках вирішення проблем кіберзлочинності. Двостороннє, регіональне та міжнародне співробітництво у цій сфері передбачає співпрацю у питаннях обміну найкращими практиками, в тому числі, щодо методик розслідування та криміналістичних досліджень, обміну інформацією відповідно до існуючих правил. Посилення потенціалу, зокрема, навчання та, у разі необхідності, обмін персоналом, передбачений п. 3 статті 22 Угоди про асоціацію, посилить ефективність діяльності державних органів по забезпеченню інформаційної безпеки. Також Угода про асоціацію передбачає залучення до співпраці Європолу у питання забезпечення інформаційної та кібернетичної безпеки. На практиці механізми тісної співпраці щодо протидії міжнародній злочинності в інформаційній сфері лише формуються. Зокрема, нещодавно Європолом була розроблена системи оцінювання загроз організованої злочинної діяльності в мережі Інтернет (ЮСТА). Для України видається актуальним питання опрацювання і впровадження напрацювань Європолу у власну систему забезпечення інформаційної безпеки та розроблення відповідної нормативно-правової бази щодо питань забезпечення безпеки суспільних відносин в мережі Інтернет.

Також актуальним видається імплементація (адаптація) положень “*Пакету захисту даних*”, прийнятого Європейським Парламентом і Радою у 2016 році та введеного в дію у травні 2018 року, в якому передбачено нові правила і порядок захисту персональних даних. “*Пакет захисту даних*” передбачає створення узгодженої нормативно-правової бази у державах членах ЄС, рекомендований до впровадження іншими країнами, що співпрацюють з ЄС та включає такі документи:

– Регламент (ЄС) 2016/679 від 27.04.16 р. “Про захист фізичних осіб у зв’язку з обробкою персональних даних та про вільне переміщення таких даних, а також про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальні Положення про захист даних)” [3];

– Директива (ЄС) 2016/680 Європейського Парламенту і Ради від 27.04.16 р. “Про захист фізичних осіб у зв’язку з обробкою персональних даних компетентними органами в цілях запобігання, розслідування, виявлення або переслідування злочинця, злочину або виконання кримінальних покарань, а також про вільне переміщення таких даних, і скасування Рамкового рішення Ради 2008/977/ПВД” [4];

– Директива (ЄС) 2016/681 Європейського Парламенту і Ради від 27.04.16 р. “Про використання даних записів реєстрації пасажирів (PNR) для профілактики,

виявлення, розслідування і судового переслідування злочинів терористичного характеру і тяжкого злочину” [5].

Зважаючи на глобальність та транскордонність проблеми захисту персональних даних, а також, як уже зазначалось, що вказаний “Пакет захисту даних” рекомендований до впровадження іншими країнами, що співпрацюють з ЄС, Верховній Раді України та відповідним державним органам варто було би його розглянути та внести відповідні зміни до національного законодавства з питань захисту персональних даних. Зокрема, це стосується нагальних питань захисту персональних даних в мережі Інтернет та соціальних мережах, а також захисту персональних даних вразливих категорій осіб, особливо дітей.

Аналіз міжнародного досвіду побудови системи інформаційної безпеки свідчить про відсутність єдиних правових норм та механізмів їх реалізації. Різні держави вибудовують власні моделі убезпечення особи в сучасному інформаційному просторі з урахуванням особливостей національних правових систем, державного устрою, національних культурних та історичних традицій. Однак, слід зауважити, що у країнах-членах ЄС спостерігається єдине розуміння щодо важливості питань забезпечення прав і безпеки людини в інформаційній сфері, зростання рівня небезпеки в мережі Інтернет та соціальних мережах, необхідності розроблення і впровадження правових та організаційних заходів із забезпечення інформаційної безпеки на рівні особи, суспільства та держави.

Також у країнах-членах ЄС прослідковується запровадження людиноцентричної моделі забезпечення інформаційної безпеки, яка ґрунтується на принципах недоторканності основних прав і свобод людини і громадянина та системі суспільного і державного контролю за поширенням негативного контенту в інформаційній сфері. Тоді як в КНР, КНДР та низці інших країн функціонує державоцентрична модель забезпечення інформаційної безпеки, пов’язана із суттєвим обмеженням прав і свобод людини і громадянина та прерогативою державного контролю над їх інформаційними правами. Тісне співробітництво у рамках асоціації між Україною та ЄС дозволить формувати в нашій державі людиноцентричну систему забезпечення інформаційної безпеки, а імплементація (адаптація) існуючих правових норм дозволить вибудувати в Україні систему захисту в інформаційній сфері, прерогативою якої є забезпечення конституційних прав, свобод і безпеки людини і громадянина. Такий принцип дозволить й надалі формувати в Україні прогресивне інформаційне суспільство, створить можливості для його інноваційного розвитку та подальшої розбудови демократичної держави, а також унеможливить неправомірне впровадження цензури та інших обмежень прав та свобод людини в інформаційній сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої

- сторони: Угода, Міжнародний документ від 27.06.2014 № 984_011 // База даних Законодавство України / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
2. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII // База даних Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2>
 3. On the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation): Reglament (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council, of 27 April 2016. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&from=EN>
 4. On the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by competent authorities for the purposes of prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences or the execution of criminal penalties, and the free movement of such data and repealing Council Framework Decision 2008/977/JHA: Directive (EU) 2016/680 of the European Parliament and of the Council, of 27 April 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/%3Furi%3DCELEX%253A32016L0680&p rev=search>
 5. On the use of passenger name record (PNR) data for the prevention, detection, investigation and prosecution of terrorist offences and serious crime: Directive (EU) 2016/681 of the European Parliament and of the Council, of 27 April 2016. URL: <https://consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/04/21-council-adopts-eu-pnr-directive/&prev=search>

С. Д. Сворак
доктор історичних наук, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Навчально-наукового Юридичного інституту ДВНЗ
“Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”
(м. Івано-Франківськ)

“ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ ГАЛИЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ” 1918 РОКУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

“Основи державного устрою Галицької Республіки” – проект конституційного акту, розроблений та підготовлений главою уряду ЗУНР К. Левицьким, став документом, основним засадничим принципом якого була ідея звільнення Східної Галичини від польської окупації та визнання незалежності краю. Однак виявляється, що названий проект, у значній мірі, складено з урахуванням європейського досвіду національного державотворення, зокрема, Декларації прав людини і громадянина (далі – Декларація) [1], прийнятої постановою Французьких Національних зборів 26 серпня 1789. У цьому документі знайшло відображення право на гідність французького народу. Саме воно включає в себе сукупність прав людини, національний суверенітет і принцип самовизначення народу. Гідність республіки звеличує прагнення до ідеалу свободи, рівності і демократичного розвитку.

Подібні положення можна знайти у проекті “Основ державного устрою Галицької Республіки” (далі – Проект) [2], який містить низку вартих уваги конституційно правових положень, у тому числі у сфері правового статусу особи, зокрема у тій його частині, яка присвячена “Загальним правам горожан держави” [2, арк. 1].

Відтак, конституційний проект у п. 2 артикулу 5 гарантував рівність “горожан супроти держави і її законів”, у п. 6 забороняв “всьяке обмеження особистої свободи горожан”, зазначав про недопустимість “невільництва та примусової роботи або данини”, у п. 7 наголошував на “праві свободи і супокою у власній хаті” та передбачав, що “домашні ревізії через державні органи можливі лиш в случаях предвиджених в законах” [2, арк. 2].

Аналогічні положення містяться у Декларації, зокрема стаття 2 закріплює право на опір пригніченню та називає його серед найважливіших прав на свободу, власність і безпеку. Здійснення природних прав кожної людини має лише ті межі, які забезпечують іншим членам суспільства користування тими ж правами. Ці кордони можуть бути встановлені тільки законом (ст. 4 Декларації). Закон має право забороняти лише діяння, що шкодять суспільству. Все, що не заборонено законом, то дозволено; ніхто не може бути примушений до виконання того, що не встановлено законом (ст. 5 Декларації). Ніхто не може бути звинувачений, затриманий або ув’язнений інакше як у випадках, визначених законом, і при дотриманні процедури, визначеній законом. Закон повинен встановлювати лише строго і безперечно необхідні покарання, і ніхто не може бути покараний інакше як в силу закону, прийнятого і оприлюдненого до вчинення проступку і застосованого в установленому порядку (ст. 8 Декларації).

Окрім цього, автори Проекту у п. 4 вказують на “свобідне право побуту і розпорядження своїм майном”. А в ст. 17 Декларації зазначено, що “так як власність є недоторканим і священним правом, то ніхто не може бути позбавлений її інакше як у разі встановленої законом безсумнівною суспільною необхідністю та за умови справедливості і попереднього відшкодування”.

Проект у п. 8 гарантує “тайну листів і прочих переписок”, яка могла бути порушена державними органами лише у разі “правного заарештування або домашньої ревізії; в часі війни або на підставі судового приказу...” Декларація прав людини і громадянина характеризується схожим розумінням цього права – “вільне повідомлення іншим власних думок є одне з дорогоцінних прав людини; Тому кожен громадянин може вільно висловлюватися, писати, друкувати, несучи відповідальність за зловживання цією свободою у випадках, встановлених законом” (ст. 11 Декларації).

“Право горожан улаждувати збори та засновувати товариства” (п. 9 Проекту), “право прилюдно висказувати свої гадки та погляди за поміччю: слова, письма, друку, чи представлення в образах”, (п. 10 п. Проекту) “право свободи віросповідання” (п. 11 Проекту) також знаходять своє відображення у Декларації, де записано, що ніхто не може бути гнобити за його погляди, навіть релігійні, якщо їх

прояв чи не порушує громадського порядку, встановленого законом. Вільне повідомлення іншим думок і думок є одне з дорогоцінних прав людини. (ст. 10 Декларації).

До того ж, артикул 6 розділу VI “Державна рада” вказував, що законодавчу владу у Галицькій Республіці виконує весь її народ через обрання Державної Ради Галицької Республіки, на підставі загального “без різниці пола, рівного, безпосереднього, тайного і пропорціонального виборчого права” [3, с. 18] У свою чергу, ст. 6 Декларації зазначає, що закон є виразом загальної волі. Всі громадяни мають право брати участь особисто або через своїх представників у створенні закону. Закон повинен бути однаковим для всіх, захищає він або карає. Всі громадяни рівні перед законом, і тому все в рівній мірі допускаються на всі публічні посади, місця або посади відповідно до своїх здібностей і без будь-яких відмінностей, крім обумовлених їх чеснотами і талантами. А також ст. 3 Декларації, де записано, що джерелом всякого суверенітету є, по суті, нація; і ніяка сукупність осіб, ніяка окрема особа не можуть здійснювати владу, яка явно не виходила б від нації.

Поряд із цим, новелами “Основ державного устрою Галицької Республіки” є встановлена заборона рабства та примусової праці (п. 6), гарантування права на освіту (п. 12), а також детальна регламентація свободи віросповідання (п. 11), де зазначається про недопустимість будь-яких форм дискримінації та обмеження прав чи обов’язків особи на підставі віросповідання [3, с. 22].

Звичайно, кожен з цих документів характеризується специфічним відображенням прав і свобод людини, наявні очевидні відмінності в способі їх закріплення, їх кількості та змісту. Але, без сумніву, вони обидва відтворюють головний принцип, що лежить в основі конституційного регулювання суспільної життєдіяльності – повагу до гідності особи, народу і держави. А відтак, раціональне використання французького законодавства, надало змогу синтезували найкращі здобутки національної та європейської правової думки.

А відтак, розробляючи сьогодні нові закони та зміни до Конституції України, виявляється доречним звернутися як до європейських джерел конституційного права так і до уже відомих нам проектів конституційного устрою України, напрацьованих творцями Західноукраїнської Народної Республіки, які до сьогодні не втратили своєї актуальності. Адже не можна не погодитись зі словами І. Лисяка-Рудницького [4, с. 5] про те, що “Галичина 1918–19 років – єдиний в новітній історії приклад українського державного правопорядку”.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Декларація прав людини і громадянина [Електронний ресурс] // Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki>
2. Проект статуту “Основи державного устрою Галицької Республіки”. Листопад 1918 р. ЦДАЛ України, ф. 462, оп. 1, спр. 216, арк. 1–2

3. *Медвідь А.* Щодо закріплення прав людини та основоположних свобод у проектах конституції Західноукраїнської народної республіки. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.*- 2016. - С. 16-22
4. *Лисяк-Рудницький І.* Вклад Галичини в українські визвольні змагання. Історичні есе : у 2 т. – Київ, 1994. – Т. 2. – С. 5-6.

В. Тартасюк
здобувач НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ГУМАНІСТИЧНА СКЛАДОВА ПРАВОВОГО РЕФОРМУВАННЯ В КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО НОРМ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Наприкінці II тисячоліття, у 1991 році Україна добровільно відмовилася від тоталітарної/авторитарної моделі системи державного управління, відновила державний суверенітет, а згодом, з прийняттям Конституції 1996 року, проголосила себе демократичною, соціальною, правовою державою, закріпила на конституційному рівні принцип верховенства права, пріоритет прав і свобод людини й утвердила її (людину) як найвищу соціальну цінність. Саме це й лягло в основу нового європейського напрямку державного поступу на початку III тисячоліття.

Відтак, перед молодою українською державою постала проблема розробки і впровадження якісно нової моделі правового реформування, яка була б діаметрально протилежною моделі попереднього державно-правового режиму де права та свободи людини і громадянина юридично були закріплені, а фактично – обмежені і декларативні. При цьому правове реформування мало, та й має (бо воно залишається розтягнутим у часі, та, подекуди, колізійним і конфліктогенним у правовому просторі) створити надійні і дієві запобіжники можливостям виникнення підстав для повернення до державно-правової минувшини, де принципи гуманності права, верховенства права та законності підмінялися політичною доцільністю та підпорядковувалися панівній ідеології. А для цього необхідно створити реальну, а не формальну державно-правову платформу для забезпечення задекларованих прав і свобод, рівності й справедливості. Основоположною складовою такої платформи має бути гуманізм (від лат. *humanus* – людяний, людський) як особлива система світоглядних орієнтацій, в центрі якої є людина, її унікальність та право на вільну самореалізацію. Така державно-правова платформа має забезпечити зростання ефективності забезпечення прав і свобод людини та формування демократичної, соціальної, правової держави в Україні, підвищення рівня правової культури і правосвідомості громадян, державних службовців і суспільства загалом, реальної поваги до права, знання власних прав і свобод, юридичних обов'язків, уміння їх правильно реалізовувати й виконувати.

Взірцем для такої державно-правової платформи є право Європейського Союзу, яке увібрало й трансформувало в собі гуманістичний потенціал багатовікового європейського право-творення і будівництва єдиного європейського дому. В цьому контексті все більшої актуальності набуває необхідність адаптації національного законодавства до норм права Європейського Союзу, тобто приведення національного законодавства до відповідності з вимогами законодавства Європейського Союзу. Влучно визначив смисл цієї адаптації український вчений-юрист, академік Ю. С. Шемшученко, – що хто вступає в Європейський Союз, має грати за його правилами.

Загальнополітичні засади (з гуманістичною складовою в їхній основі) адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначила Угода про партнерство і співпрацю між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Але конкретної визначеності адаптація національного законодавства до норм права Європейського Союзу набула з часу синхронної ратифікації 16 вересня 2014 року Верховною Радою України та Європейським Парламентом Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони і далі вже набуття чинності 1 вересня 2017 року Угоди у повному обсязі та закріплення 22 листопада 2018 року в Конституції України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в НАТО.

В цьому контексті слухним є висновок українського вченого-юриста С. Д. Гусарева, що “визнання гуманізму основоположною ідеєю права дозволяє визначити основні напрями її реалізації у правовій дійсності України, серед яких: удосконалення національного законодавства шляхом приведення його у відповідність до європейських стандартів у галузі прав людини; підвищення рівня правової культури шляхом загальної інтелектуалізації суспільства; створення системи гарантій незалежності правосуддя; підвищення рівня ефективності правозахисних інституцій” (С. Д. Гусарев. Гуманізм як основоположна ідея сучасного правового світогляду. <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63812/09Gusarev.pdf?sequence=1>).

Відтак, доходимо висновку, що процес формування соціальної демократичної правової держави в Україні є ще складним і, ймовірно, тривалим. Адже, для того щоб реалізувати вище визначене потрібно, передусім, щоб верховенство права і закону, захист і гарантування прав і свобод людини і громадянина, поділ влади тощо стали невід’ємною складовою сучасної соціальної реальності в Україні й дороговказом у її майбуття. І це, на нашу думку, не можливе без виваженого, осмисленого, всебічно продуманого державно-правового реформування з повномірним використанням гуманістичного потенціалу права засобом адаптації національного законодавства до норм права Європейського Союзу.

*Л. Г. Фалалєєва,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу міжнародного права
та порівняльного правознавства
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна*

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ

1. Різні аспекти організаційно-правового забезпечення виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, 2014 р. (далі – УА 2014 р.), дотримуючись прав людини є проблематикою, що набуває особливого значення для сучасної науки міжнародного та європейського права, позаяк осердя останнього становить людиноцентристський підхід. Ключову роль у досягненні практичних результатів європейської інтеграції України, у формуванні асоціативних відносин (*associative relationship*) Україна – Європейський Союз (далі – ЄС) має дотримання поваги до прав людини та основоположних свобод, поваги до людської гідності, як спільних цінностей, що наскрізно пронизують текст і “дух” УА 2014 р., становлячи найбільший суспільний інтерес в Україні та чутливу сферу для ЄС.

Забезпечення поваги до прав людини становить стрижень виконання УА 2014 р. та концептуальних засад захисту основоположних прав у ЄС, а також слугує одним із визначальних завдань у процесі реалізації з 21 лютого 2019 р. конституційно закріпленої європейської інтеграції України, європейського вектора як пріоритетного у зовнішній політиці держави, її зовнішньополітичного орієнтира. Важливо, щоб закріплення на конституційному рівні правової визначеності стратегічного курсу України на членство в ЄС було підкріплене виконанням УА 2014 р. та проведенням реальних необхідних реформ, спрямованих на досягнення критеріїв набуття членства в ЄС. Водночас немає прямого правового зв'язку між асоціативними відносинами та підготовкою до членства в ЄС, статусом країни-кандидата (*candidate country*) на вступ до ЄС.

УА 2014 р. виходить поза рамки угод про асоціацію, укладених ЄС з державами Центральної і Східної Європи, увібравши та відтворивши *mutatis mutandis* основні критеріальні бази євроінтеграційних перспектив України, оновивши спільний інституційно-правовий механізм, інструментарій двостороннього співробітництва. Вона сприяє поглибленню політичної асоціації та посиленню економічної інтеграції між сторонами через закладені у ній взаємні права, а також взаємні та односторонні зобов'язання (значний масив зобов'язань України щодо адаптації вітчизняного

законодавства і практики його застосування до права ЄС, передусім до *acquis* ЄС), спільні заходи і спеціальні процедури взаємного співробітництва. УА 2014 р. слугує вагомим доробком, внеском в утвердження європейського правового простору, серед іншого, на основі спільних цінностей і базових принципів ЄС. При цьому адаптація законодавства України і практики його застосування до права ЄС, насамперед до *acquis* ЄС, поступове виконання Копенгагенських та інших критеріїв набуття членства в ЄС, відтворених в УА 2014 р. (за предметом регулювання) без чіткого посилання на них є ключовими механізмами забезпечення виконання положень УА 2014 р. у правовому порядку України.

Підписання УА 2014 р., яка має рамковий, всеохопний, юридично обов'язковий та довгостроковий характер, відбувалося у два етапи: 21 березня 2014 р. – політичної, а 27 червня 2014 р. – економічної частин Угоди, одночасно з підписанням угод про асоціацію Грузії та Молдови з ЄС [1]. Часткове підписання УА в березні 2014 р. продемонструвало політичну підтримку ЄС і відданість сторін спільним цінностям, зокрема поваги до гідності та прав людини, а також спільним завданням, втім не передбачало набуття чинності політичної частини або її тимчасового застосування. Такий консолідований підхід до УА 2014 р. засвідчив, що вона є цілісним міжнародним договором, відтак ратифікаційні процедури розпочалися лише після підписання її повного тексту. УА 2014 р. синхронно 16 вересня 2014 р. ратифіковано Верховною Радою України (із заявою, Закон України № 1678-VII) та схвалено Європейським Парламентом (ч. 6а(і) ст. 218 Договору про функціонування Європейського Союзу), що уможливило її тимчасове застосування і позначило започаткування процесу її ратифікації державами-членами ЄС. Нідерланди стали останньою з 28 держав-членів, яка ратифікувала УА 2014 р., що набула чинності 1 вересня 2017 р., започаткувавши “новий етап реалізації євроінтеграційної стратегії нашої держави” [2, с. 160] на основі цивілізаційних цінностей. Примітно, що імплементація угод про асоціацію Грузії, Молдови та України з ЄС у внутрішні правові системи цих держав регулюється їх національним конституційним правом [3, с. 33], а від ефективності імплементації безпосередньо залежить стан адаптації національного законодавства до *acquis* ЄС, що динамічно розвивається, вирізняючись широкою сферою застосування.

2. Механізми виконання УА 2014 р. різняться від сфери співробітництва, для окремих з яких передбачено перехідні періоди застосування її положень (на відміну від інших сфер, відсутній перехідний період для охорони довкілля, інтелектуальної власності тощо), втім кожна з них вимагає дотримання суттєвих елементів договірних зобов'язань, *inter alia*, поваги до прав людини. При цьому варто враховувати наявність колізій між УА 2014 р. та вітчизняним законодавством, еволюцію статусу Хартії ЄС про основоположні права (Charter of Fundamental Rights of the European Union) від політичної декларації до правового інструменту інтеграції, особливості внесення змін до УА 2014 р. та Хартії ЄС про основоположні права у редакції, схваленій у

Страсбурзі 12 грудня 2007 р. (далі – Хартія ЄС), а також практику застосування останньої Судом ЄС.

Творці Хартії ЄС у редакції 2007 р., з огляду на сучасні та актуалізовані міжнародно-правові підходи до забезпечення і захисту прав людини, прагнули кодифікувати, за дотримання принципу субсидіарності, мінімальні міжнародні стандарти захисту основоположних прав, з одного боку, стосовно інституцій, органів, агенцій ЄС, а з іншого – держав-членів у тих випадках, коли вони діють у межах сфери застосування права ЄС. Зміни, внесені до редакції Хартії ЄС у редакції 2007 р., зокрема, стосувалися ст. 42, якою розширено зміст права громадян ЄС, а також фізичних або юридичних осіб, які перебувають під юрисдикцією держави-члена, на доступ до документів. Хартія ЄС 2000 р. таке право надавала лише щодо трьох інституцій: Європейського Парламенту, Ради ЄС та Європейської Комісії, натомість редакція 2007 р. поширює його на всі інституції, органи та агенції ЄС.

Поза сумнівом, ст. 6 Договору про Європейський Союз у редакції Лісабонського договору 2007 р. демонструє гнучкий і динамічний характер системи захисту прав людини в ЄС, кульмінацією розвитку якої є набуття чинності Хартії ЄС, що у доктрині часто іменується “Біллем про права” Об’єднаної Європи [4, с. 663; 5, с. 16]. Усунення наявних недоліків у системі захисту прав людини в ЄС не було пріоритетом Хартії ЄС, натомість вона мала консолідувати основоположні права, забезпечити сприяння розумінню змісту, механізмів і можливостей їх ефективної практичної реалізації шляхом створення реального видимого зв’язку між громадянством ЄС та цінностями інтеграційного об’єднання, насамперед, поваги до гідності та прав людини.

3. Сучасна модель захисту основоположних прав у ЄС не обмежує і не скасовує прав людини, що ґрунтуються на міжнародних угодах, учасниками яких є ЄС та/або держави – члени, і спільних конституційних традиціях держав – членів. Положення їхніх конституцій теж зберігають дію у повному обсязі, навіть якщо відповідне право прямо не підтверджене Хартією ЄС або гарантоване нею у меншому обсязі. Водночас “позиція ЄС щодо необхідності включення клаузули прав людини до всіх міжнародних угод здійснює вплив на зовнішні зносини ЄС” [6, с. 140]. Повага до прав людини, як спільна цінність, наскрізно пронизує УА 2014 р., її цілі та концептуальні засади. Укладення УА 2014 р. започаткувало новітню генерацію базових угод з державами Східного партнерства, новий інституційно-правовий механізм двосторонніх особливих взаємин, заснованих на спільних цінностях і принципах, покладених в основу усіх складових УА 2014 р., становлячи її суттєвий елемент.

Примітно, що повага до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод, верховенства права; сприяння повазі до принципів незалежності, суверенітету, територіальної цілісності, непорушності кордонів, а також протидія розповсюдженню зброї масового знищення, пов’язаних з нею матеріалів та засобів їх доставки є суттєвими елементами УА 2014 р. Ігнорування цих принципів

призводить до нежиттєздатності УА 2014 р., що має наслідком застосування процедури зупинення її дії, яка супроводжує кожну угоду про асоціацію. Таким чином, їх дотримання забезпечується правовим механізмом, що ґрунтується на понятті “порушення суттєвого елемента Угоди”. Якщо таке сталося, інша сторона вправі у спрощеному порядку вжити заходів у відповідь на порушення, що можуть полягати в односторонньому зупиненні дії УА 2014 р.

Водночас відносини асоціації, ґрунтуючись на логіці інтеграції, базуються на принципах вільної ринкової економіки, а засадничими для їх посилення визначено: верховенство права, належне врядування, протидія корупції, боротьба з різними формами транснаціональної організованої злочинності та тероризмом, сприяння сталому розвитку і ефективній багатосторонності. Ці положення проникнуті “духом”, до втілення якого сторони зобов’язалися прагнути при практичному застосуванні та тлумаченні УА 2014 р.

Значення УА 2014 р. для України полягає, *inter alia*, у поступовій інтеграції держави до ЄС та стратегії її еволюційного розвитку, при цьому слід враховувати практику розбудови інституційної, адміністративної спроможності, досвід організації виконання угод про асоціацію іншими державами. Це сприятиме підвищенню ефективності практичного співробітництва України з ЄС на основі суттєвих елементів УА 2014 р. щодо забезпечення поваги до спільних цінностей, насамперед поваги до гідності та прав людини. Стан дотримання прав людини в Україні й надалі потребує покращення.

Актуалізуються питання, пов’язані з механізмами забезпечення виконання положень УА 2014 р., в основу яких покладено базові принципи і спільні цінності, насамперед, поваги до прав людини, їх дотримання і захисту. Неодноразове наголошення у тексті УА 2014 р. на важливості забезпечення сторонами верховенства права зумовлене тим, що в ціннісному аспекті воно становить головний консолідаційний інструмент демократії, а осердям верховенства права і демократії є дотримання прав людини.

4. УА 2014 р. має двосторонній характер та належить до категорії “змішаних угод” ЄС, становить інтегральну складову інтенсифікації інтеграційної взаємодії Україна – ЄС як частина права ЄС та національного законодавства України. З огляду на необмежений строк дії УА 2014 р., передбачено можливість її всебічного перегляду, в тому числі щодо розширення цілей і завдань, що створює передумови для оновлення УА 2014 р. і можливої формальної фіксації більш амбітних цілей поглиблення європейської інтеграції України. Закріплено можливість запровадження спеціального механізму врегулювання спорів та процедури моніторингу, яка означає безперервну оцінку прогресу у виконанні всіх заходів, охоплених УА 2014 р. Моніторинг включає оцінку адаптації законодавства України до права ЄС в аспекті не лише прийняття, а й практики його виконання.

5. ЄС експліцитно підтверджено визнання європейської ідентичності України, її прагнень як європейської держави, що поділяє спільну історію і спільні цінності з його державами-членами і налаштована реалізовувати ці цінності, забезпечивши повагу до них (преамбула УА 2014 р.). З одного боку, визнається подібність цього формулювання до першого речення ст. 49 ДЄС, відтворення у тексті УА 2014 р. окремих положень Копенгагенських та інших критеріїв, водночас непоодинокими є твердження, що основне завдання УА 2014 р. полягає у забезпеченні часткової інтеграції України до ЄС, не гарантуючи і навіть не пропонуючи конкретних перспектив набуття членства, формуючи “новий тип інтеграції без набуття членства, з усіма юридичними складнощами, які цей статус породжує” [7, с. 14]. Втім, не заперечена, отже, не виключена можливість набуття Україною членства в ЄС у довгостроковій перспективі, позаяк УА 2014 р. “не визначає наперед (prejudge) і залишає відкритим майбутній розвиток відносин Україна – ЄС” (преамбула). Таким чином, УА 2014 р. не варто трактувати як “замінник” нині конституційно закріпленої стратегії набуття членства в ЄС.

УА 2014 р. слугує як інструментом, так і обсягом можливостей реалізації закладеного у ній інтеграційного потенціалу. Концептуальне значення має положення УА 2014 р. щодо необхідності консолідації внутрішніх політичних реформ (ч. 2е ст. 4), тобто створення максимально сприятливих внутрішньодержавних умов для реалізації європейської інтеграції. Урядом України затверджено спеціальний План заходів з виконання УА 2014 р. від 25 жовтня 2017 р., який має на меті підвищити ефективність координації і реалізації європейської інтеграції України.

УА 2014 р., офіційного перекладу якої дотепер немає, втілює устремління держави та прагнення суспільства, визначивши головні пріоритети їх розвитку і модернізації, консолідації навколо утвердження та захисту спільних цінностей як світоглядної основи, а також невідкладність і послідовність докорінних системних внутрішніх перетворень. Відбулася еволюція співробітництва ЄС з Україною від концепції сусідства до стратегії асоціації, результативність якої для ЄС означатиме успіх політики Східного партнерства. Зрештою, надання перспективи набуття членства в ЄС є політичним зобов'язанням, яке, однак, породжує певні правові наслідки у рамках його правопорядку, відсутність релевантного положення в УА 2014 р. не є формальною перешкодою появи для України перспективи членства у майбутньому.

Висновки. Посилення співробітництва, зокрема у сфері правосуддя, свободи та безпеки, з метою утвердження поваги до гідності та прав людини, її основоположних свобод, є одним з пріоритетних напрямів “особливих відносин” між Україною та ЄС, здійснюваних на двосторонній основі, а також у рамках Європейської політики сусідства, дво- і багатосторонніх механізмів Східного партнерства. Укладення УА 2014 р. започаткувало новітню генерацію базових угод з країнами Східного партнерства, новий інституційно-правовий механізм двосторонніх особливих взаємин,

заснованих на спільних цінностях і принципах, що пронизують усі складові УА 2014 р., становлячи її суттєвий елемент, а також забезпечило удосконалення наявних і запровадження нових вимірів інтеграційної взаємодії, засвідчуючи підвищення ступеня правової інтеграції та визначаючи механізми її досягнення, що мають прикладну цінність і стратегічну значущість для держави. Належне виконання УА 2014 р., включно у сфері прав людини, здатне забезпечити якісну зміну парадигми відносин з ЄС.

Ефективність механізмів виконання УА 2014 р. і забезпечення дотримання поваги до гідності та прав людини, вочевидь залежатиме від того, наскільки результативно Україна здійснюватиме системні внутрішні перетворення (наразі їх масштаб є обмеженим, темпи – повільними) і використовуватиме увесь наявний інструментарій співробітництва з ЄС. Еволюція інтеграційних процесів у сфері захисту основоположних прав має прикладне значення для поглиблення політичної асоціації та посилення економічної інтеграції, підвищення ефективності й пришвидшення зорієнтованого на результат практичного співробітництва України з ЄС на основі суттєвих елементів УА 2014 р. щодо утвердження поваги до базових принципів і спільних цінностей, передусім поваги до прав людини та основоположних свобод, їх дотримання і захисту.

Майбутній формат відносин Україна – ЄС значною мірою узалежнений від стану дотримання прав людини та забезпечення поваги до них в Україні. Цілеспрямована організаційно-правова діяльність держави в особі уповноважених органів щодо створення всеохопних практичних механізмів виконання УА 2014 р., забезпечивши повагу до прав людини та інших спільних цінностей і принципів, які пронизують усі її складові, становлячи суттєвий елемент договірних зобов'язань, сприятиме всебічному, повному і своєчасному виконанню взятих Україною зобов'язань у найрізноманітніших сферах співробітництва, усуненню колізій, утвердженню належного рівня реалізації наявних вимірів інтеграційної взаємодії, досягненню “особливих відносин”, заснованих на обопільних практиках дотримання спільних цивілізаційних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. European Council, “Statement at the signing ceremony of the Association Agreements with Georgia, Republic of Moldova and Ukraine”, Brussels, 27 June 2014, EUCO 137/14. URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/143415.pdf.
2. Микієвич М. М. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС – один із головних пріоритетів у підготовці юристів- міжнародників у Львівському університеті / М. М. Микієвич. *Вісник Львівського університету*. Серія міжнародні відносини. 2017. Вип. 42. С. 160-165.
3. *Petrov Roman*. EU Association Agreements with Ukraine, Moldova and Georgia: New Instruments of Integration without Membership / Roman Petrov. *European Studies – The Review of European Law, Economics and Politics*. 2015. Vol. 2. P. 29-38.

4. Williams A. T. Promoting justice after Lisbon: Groundwork for a new philosophy of EU law / A. T. Williams. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2010. Vol. 30. Iss. 4. P. 663-694.
5. Šišková Naděžda. New Challenges for the EU in the Field of Human Rights (Focusing on the Mechanism of the Charter) / Naděžda Šišková. *European Studies – The Review of European Law, Economics and Politics*. 2014. Vol. 1. P. 12-21.
6. Святун О. В. Принцип поваги до прав людини як європейська цінність в міжнародних договорах ЄС з третіми країнами / О. В. Святун. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 115 (частина II). С. 134-144.
7. Ван Елсуверге П. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом як інноваційний правовий інструмент / П. Ван Елсуверге. *Право України*. 2015. № 8. С. 9-16.

Чижова О. М.
*професор кафедри політичних наук,
публічного управління та адміністрування
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова,
кандидат політичних наук, доцент*

ПРАГМАТИЧНА ОРІЄНТАЦІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Після розпаду СРСР Україна стала на шлях розбудови ринкових відносин, але укріпленню економіки заважала невідосконалена законодавча система, перетинання політики з власним бізнесом, що існує понині. Слід пам'ятати, що нинішнє покоління виховувалося старою гвардією, а тому виникає ще одна проблема нинішнього суспільства – кадри професіоналів набираються не за здібностями, а за приналежністю до тієї чи іншої сім'ї, хоча немає нічого поганого в тому, що діти наслідують своїх батьків і йдуть у політику продовжувати їх добрі справи – слугувати народу, а не так, як деякі – продовжувати їх сімейний бізнес і прикривати свої гріхи за депутатською недоторканістю.

Сьогодні потрібно ширше застосовувати прагматичний підхід до розуміння процесів, що відбуваються в політичній сфері. Такий підхід передбачає єдність соціологічного й політичного вимірів прагматизму та його критеріїв: емпіричний прагматизм В. Джемса, інструменталізм Д. Дьюї, операціонізм Бріджмена, концептуалізм Льюїса, гуманізм Шиллера.

Крім того, у суспільній думці з прагматизмом асоціюються багато ідеалів і цінностей – народовладдя індивідуальні свободи і права людини, плюралізм, толерантність, загальний добробут, справедливість, гласність. Як один із напрямів філософії Модерну, прагматизм претендує на проект “реконструкції філософії”, який ґрунтується на критиці традицій європейської методики, зокрема, дуалістичної філософії Декарта. Однак, у реальному житті не завжди прагматизм гарантує використання цих критеріїв, що протистоять ідеї розвитку (плюралізм, прагматизм,

демократія, наприклад, можуть призвести до послаблення керованості суспільством або навіть до встановлення недемократичних форм правління).

Доцільно згадати, що ідеї прагматизму систематизував, виклав, популяризував та прогнозував Джемс, який створив власну оригінальну теорію прагматизму, що опиралася на його філософію радикального емпіризму, психологію функціоналізму та тлумачення релігійного досвіду як необхідного елементу життя людини та її практичних дій. Отже, серцевина проблематики українських реформ має витoki з багатого світового досвіду, який зростає з потреб суспільної практики, хоча не досить реальною адаптацією цього досвіду до української специфіки.

В сучасній теорії та практиці Дьюї переносить увагу із внутрішніх на зовнішні чинники емпіричного досвіду, а це створює умови для досягнення високих цілей в умовах трансформаційних процесів, які мають місце в Україні та розглядаються з точки зору пізнання у реальному контексті дослідження як певний конфліктний, згідно з Дьюї екзистенційний акт.

Інструменталізм Дьюї зосереджується на питанні про придатність ідей бути інструментами оптимального вирішення проблемних ситуацій, що склалися нині в Україні. Так, можна спостерігати хаотичність соціальних трансформацій, адже, сфери соціального хаосу не залишаються зміненими, вони постійно рухаються, амплітуда цих рухів визначається тим, які компоненти домінують на тому чи іншому етапі історичного розвитку певного суспільства. Соціальний аспект прагматизму виокремлюють Браун, Колен, Мід, Морріс, Хук та інші [1, с. 310].

Реальність в Україні така, що суспільство має політичні інститути, які хоча і демократичні, але закони, визначені конституцією, порушуються, завдяки чому простежується тенденція збереження стану невизначеності на тривалий час.

Ч. Пірс, В. Джемс і Д. Дьюї у своїх працях досліджували прагматизм як інструмент регулювання суспільних відносин, а основними перешкодами консолідації демократії в Україні є слабкість політичних інтересів, а також недостатньо активна участь населення в політичному житті країни. Щоб подолати ці недоліки, як твердять політологи-прагматики, потрібен час для розробки наукових гіпотез. Згідно Ч. Пірсу наукові гіпотези повинні оцінюватися висновками, які перевіряються, а також їх простою здатністю справлятися з новим доказом. “Тинізація суспільства” стає суттєвим негативним фактором, який зменшує можливість формування наукової гіпотези, або гіпотез, необхідних при визначенні стратегії розвитку трансформаційного українського суспільства, що приймає характер істини, на думку В. Джемса, і пов’язаний з прагматизмом.

Слід згадати, що американський мислитель Д. Дьюї вважав еталоном людського досвіду морально-політичний досвід, згідно з яким для України є плідним судження науковців про актуальність проблеми пізнання та трансформації цивілізацій європейського типу в рамках світового процесу.

Прибічники прагматизму твердять, що традиційна філософія не має практичної значимості, що дуже важливо для сьогоденної України, вона не зв’язана з реальною

діяльністю людей, їх життям, інтересами, а оперуючи поняттями “політична культура”, “політична свідомість” буде уможовити системи як і повторюють одна одну і не здатні створити нічого нового. Лише звернувшись до практики зробивши метою допомогу людям у задоволенні їх життєвих потреб, прагматична філософія може вийти з кризи та зробити реалізацію політичної реформи, оптимізацію розподілу функцій влади, зміцнити нову державність та усунути дисбаланс між представницькою та виконавчою владою [2, с. 425].

Підкреслимо, що нині вплив політичного прагматизму, його засад на політичне життя в Україні зростає. З погляду сьогодення, політичний прагматизм – це теорія про доцільну діяльність людини, важливими принципами якої є: справа, потреби практичних дій, матеріальний інтерес, вирішальна роль волі у здійсненні людського досвіду і інші.

Головна політична ідея політичного прагматизму – необхідність діяти, не покладаючись на авторитет, апріорні ідеї, випадок. Лише за допомогою діяння, а не без діяння Україна може подолати кризу.

Отже, на рівні прагматичного вирішення будуються моделі, що дозволяють вирішити наявні політичні протистояння.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Філософський енциклопедичний словник / за ред. Д. І. Шинкарука. – Київ : Абрис, 2002. – 511 с.
2. Філософія політики. Короткий енциклопедичний словник / за ред. В. П. Андрушенка. – Київ : Знання України, 2002. – 1455 с.
3. *Shlyahun P. P. Politics* – К. : Lybed, 2002.

С. І. Шитий
*доцент кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат юридичних наук
(м. Київ)*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ І ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

На сьогодні в Україні корупція визнається однією з найбільших загроз національній безпеці і державності в цілому. З цим твердженням погоджується і суспільство, і міжнародні організації, і закордонні спостерігачі, і, принаймні на словах, представники органів державної влади. З метою боротьби з цим жахливим, руйнівним явищем в Україні розпочато процес формування системи антикорупційних органів, на які покладено обов’язок попереджати і боротися з усіма проявами корупційних явищ.

Відповідно до статті 1 Закону України “Про запобігання корупції” корупцією є використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей [1, с. 2056]. Відповідно до корупційних дій належать не лише пропозиція або давання хабаря державним службовцям чи особам які наділені владними повноваженнями, або прийняття такої пропозиції відповідним особами, а і непотизм, або “кумівство”, як його ще називають звичайні громадяни, тобто надання переваги при влаштуванні на роботу, чи виконанні своїх обов’язків, чи розподілі державних коштів своїм рідним або друзям; “відкати” – укладення угод або контрактів при закупівлі товарів чи послуг за державний кошти в обхід конкурсних або тендерних процедур, за винагороду від осіб, фізичних або юридичних, з якими таку угоду укладено; будь-які інші дії спрямовані на розкрадання державних коштів. Суспільна небезпечність корупції надзвичайно висока оскільки це в своєму роді державна зрада, але якщо при вчиненні злочинів проти держави, злочинець з матеріальних або ідеологічних міркувань зраджує свою батьківщину на користь іншої держави або міжнародної злочинної (можливо терористичної) організації, то при вчиненні корупційних злочинів особа зраджує державу на користь іншої особи, або взагалі з міркувань виключно власної жадоби. І якщо при вчиненні злочину проти держави у злочинця можуть бути якісь ідеологічні мотиви, то при вчиненні корупційних – виключно матеріальні, що робить цю категорію злочинів особлива небезпечними для суспільства і держави.

Система органів по боротьбі з корупцією в Україні формується на принципах окремої гілки в системі правоохоронних органів. Так першою ланкою в цій системі є Національне агентство з питань запобігання корупції. Цей орган у межах своїх повноважень повинен здійснювати контроль за дотримання антикорупційного законодавства усіма державними органами і суб’єктами публічно-правових відносин. Функція Національного агентства превентивна, тобто, воно повинне запобігати виникненню корупційних явищ [1, с. 2056]. Якщо ж корупційний злочин вчинено, то тут вступає в дію наступна ланка – орган на який покладено обов’язок виявлення і розслідування таких злочинів, збирання доказів і підготовка справ для передачі до суду, а саме Національне антикорупційне бюро України [2, с. 2051]. Підтримувати державне обвинувачення в суді при розгляді справ за корупційними злочинами, а також підтримувати інші антикорупційні органи покликана Спеціалізована антикорупційна прокуратура, яка є самостійним підрозділом у складі органів прокуратури в Україні [3, с. 12]. Завершити цикл формування системи антикорупційних органів повинно було створення Вищого антикорупційного суду (ВАС), на який покладено обов’язок здійснення правосуддя при розгляді справ за

корупційними злочинами і на який суспільство покладає найбільші надії. Нормативну базу для нього вже створено, але процес його формування і кадрового наповнення ще триває.

Головною ідеєю при створенні ВАС було в першу чергу те, що такий суд не повинен залежати від інших органів державної влади в Україні – в іншому випадку постає питання як він зможе судити представників цих органів. Передбачалося, що провідну роль при призначенні суддів ВАС відіграватимуть міжнародні експерти. Також в законодавство було включено якомога більше запобіжників, щоб забезпечити незалежність і неупередженість суддів котрі вирішуватимуть долю корупціонерів. Це і висока заробітна плата, і особливий статус, і посилені заходи безпеки. Відповідно до Закону України “Про Вищий антикорупційний суд”, суддів ВАС повинні регулярно перевіряти за допомогою поліграфу, контролювати їх спосіб життя. Суддя ВАС, а також члени його родини, зможуть користуватися цілодобовою охороною [4, с. 212].

Незважаючи на все вищезазначене, багато експертів не дають гарантій належного рівня незалежності і неупередженості суддів ВАС, адже будь-який служитель правосуддя це звичайна людина зі своїми слабкостями і відповідно не застрахований від помилок і не має імунітету від зовнішнього впливу.

Варто зазначити, що проблема боротьби з корупцією для світової спільноти не нова і Україна далеко не перша держава яка позбудовує систему антикорупційних органів. Ідеї створення системи спеціалізованих антикорупційних органів були і раніше, наприклад, в Уганді, Ботсвані, Хорватії. Перший в світі антикорупційний суд, Сандіганбаян (Sandiganbayan), був створений в Республіці Філіппіни близько 40 років тому, повноцінно він почав працювати в 1999 році, але видимих результатів не показав – за оцінками міжнародних правозахисних організацій, в країні досі процвітає корупція. Вважається, що причиною такої ситуації є політизованість даного органу та відсутність його реальної незалежності, а також дії уряду спрямовані на звуження його компетенції і ускладнення процесу [5, с. 127-140]. В результаті Республіка Філіппіни займає 110 з 180 позицій відповідно до Індексу сприйняття корупції за 2017 рік підготовленому Transparency International (Індес) [6, с. 2-5].

Подібна ситуація і з Вищим антикорупційним судом в Уганді (ACD). При його створенні було задекларовано мету боротьби з корупцією, як і в Україні, однак, формально ACD, хоч і почав діяти, але не отримав реальної незалежності від органів державної влади і лишився під впливом подій внутрішньої політики, внаслідок чого до його діяльності постійно виникають питання, а Уганда займає 152 позицію відповідно до Індексу [7, с. 13-14].

Разом з тим, існує у світі і досвід створення успішних антикорупційних органів. Наприклад, Ботсвана, яка займає одне з перших місць серед африканських країн по боротьбі з корупцією. Причинами такого успіху є створення цілісної системи боротьби з корупцією, державної підтримки діяльності антикорупційних органів та реальної політичної волі керівництва держави боротися з корупцією [8, с. 1-3]. В результаті Ботсвана посідає 34 позицію Індексу.

Можна згадати досвід і ближчих до України європейські держави, в першу чергу Хорватії, яка, як і Україна, є пострадянською країною і, як і наша країна, пережила приховану військову агресію з боку могутнішого у військовому плані сусіда. Так в Хорватії існує ціла система антикорупційних судів, зокрема спеціалізовані суди з розгляду справ про корупцію та організовану злочинність у Загребі, Рієці, Спліті і Осієку [9, с. 82-89]. І хоча за європейськими стандартами у Хорватії існує ряд проблем в боротьбі з корупцією, проте 57 місце в Індексі свідчить про відносну ефективність боротьби з цим згубним явищем.

Звичайно можна сказати, що Індекс це не в повній мірі офіційна статистика і можна сумніватися в її об'єктивності, в кожній державі є свої особливості, проте якість життя простих громадян в Україні (яка займає 134 позицію в Індексі) і тієї ж Хорватії говорить сама за себе.

Аналіз досвіду лише кількох держав які створювали антикорупційні органи свідчить, що перспективи формування подібної системи органів в Україні досить неоднозначні. Багато в чому ці перспективи залежать від наявності політичної волі у представників вищих органів державної влади і можливість повторення, наведеного вище, негативного досвіду в Україні так само висока як і повторення досвіду позитивного. Крім того, варто зазначити, що у Великобританії, США і інших розвинених країнах окремих антикорупційних структур немає взагалі. Там антикорупційною є сама культура суспільства і це той ідеал до якого ми повинні йти, бо без належного рівня правової культури, який досягається лише за умови належного рівня правової освіти, і без якого будь-які антикорупційні структури будуть безсилі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України “Про запобігання корупції” /Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст. 2056.
2. Закон України “Про Національне антикорупційне бюро України” / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 47, ст.2051.
3. Закон України “Про прокуратуру” / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст.12.
4. Закон України “Про Вищий антикорупційний суд” / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 24, ст. 212.
5. Villegas, Bernardo (February 1986). “The Philippines in 1985: Rolling with the Political Punches”. *Asian Survey*. 26 (2): 127-140.
6. Transparency International (2017). “Corruption Perceptions Index 2017”. Transparency International. Retrieved 14 August 2017.
7. Judicial independence undermined: A report on Uganda / An International Bar Association Human Rights Institute Report - September 2007 - 48 Pages.
8. Fighting Corruption in Botswana by Linnéa Larsson / Africa Justice. – JANUARY 18, 2018.
9. Спеціалізовані інституції у боротьбі проти корупції: огляд моделей [Електронний ресурс] / Організація економічного співробітництва і розвитку ; Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії ; OECD, 2007. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/corruption/acn/39972270.pdf>.

ПАНЕЛЬ II

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА В УГОДІ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

А. А. Булда
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та психології вищої школи
Факультету менеджменту освіти та науки,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ПРАВА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЇХ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Освіта – головний спосіб розвитку людини, що дозволяє їй активно діяти в економічному, культурному та політичному житті світового співтовариства. Вища освіта і наука стають глобальним фактором суспільного розвитку. Освіта закладає сьогодні основи не лише професійної, але й громадянської, екзистенційно-особистісної самоідентифікації людини.

В цьому контексті важливого значення набуває психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців магістерського рівня, яких готує Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

В педагогічних університетах України, зокрема в НПУ імені М. П. Драгоманова, накопичено значний досвід формування психолого-педагогічної готовності магістрантів права до викладацької та науково-педагогічної діяльності. Важливі аспекти педагогічної та психологічної підготовки студентів магістерського рівня розкривають дослідницькі праці В. П. Андрущенко, Б. І. Андрусишина, А. М. Гуза, Н. М. Дем'яненко, О. І. Пометун, Т. О. Ремех та інших науковців педагогічної галузі.

Значною мірою вирішує проблему набуття магістрами права педагогічних компетентностей поглибленого рівня нормативна навчальна дисципліна педагогіка та психологія вищої школи, яка забезпечує ґрунтовне оволодіння магістрантами знаннями в галузі теорії й практики педагогіки та психології вищої школи, набуття компетентностей педагогічної діяльності у закладах вищої освіти щодо виконання професійних обов'язків викладача, проведення науково-пошукової роботи, керування

дослідницькою діяльністю студентів, організації та управління навчальним процесом у вищій школі, ознайомлення з психологічними особливостями діяльності студентів і викладачів.

Курс педагогіка та психологія вищої школи має на меті забезпечити студентів системою знань про закономірності організації освітнього процесу при підготовці кваліфікованих і конкурентоздатних фахівців у галузі освіти, форми, методи і засоби формування особистісних якостей майбутніх педагогів, професійну діяльність викладачів вищої школи; сформуванню у студентів психолого-педагогічні компетентності, необхідні для майбутньої фахової діяльності відповідно до вітчизняних та світових стандартів та методологічних засад управління педагогічним процесом у закладах вищої освіти [2].

Досвід викладання зазначеного навчального курсу дає підстави стверджувати, що реалізація психолого-педагогічної спрямованості дисципліни забезпечується в процесі визначення методолого-теоретичних та історичних засад, закономірностей, принципів, тенденцій, сутності та змісту управлінських основ освітнього процесу у вищій школі. Формуючи відповідні компетентності у магістрантів, важливо досягти засвоєння ними закономірностей функціонування системи вищої освіти, її складових, ознайомлення з інноваційними технологіями, формами організації навчального процесу, методами, прийомами та засобами навчання і виховання у вищій школі. Важливо, щоб студенти опанували прийоми прогнозування перспектив вищої освіти в Україні в контексті інтеграції в Європейський освітній простір, усвідомили психологічні особливості особистісного розвитку та самореалізації.

Психолого-педагогічна підготовка майбутніх магістрів права в НПУ імені М. П. Драгоманова потребує системної роботи, пов'язаної з формуванням у них відповідних умінь та навичок, насамперед, вміння використовувати в освітньому процесі знання фундаментальних основ сучасних досліджень, проблем і сучасних тенденцій розвитку педагогічної галузі, її зв'язків з іншими науками, здійснення комплексного аналізу науково-педагогічних явищ і процесів. Студент повинен вміти проектувати суб'єктно-суб'єктні відносини в системі "викладач-студент" на рівні співпраці та співтворчості, планувати навчальну діяльність за напрямком майбутньої фахової підготовки.

В процесі реалізації навчально-методичної роботи студент має навчитися розробляти навчальну та науково-методичну документацію (навчальні і робочі плани, програми, методичні вказівки до проведення практичних, лабораторних, семінарських занять, організації самостійної роботи студентів тощо), аналізувати підручник, навчальні та методичні посібники, складати плани-конспекти лекційних, практичних, лабораторних, семінарських занять, досліджувати пріоритетні напрями розвитку освіти в Україні, з'ясувати напрями перетворень у галузі освіти на світовому та європейському просторі.

В галузі психології студент повинен вміти застосовувати набуті предметні знання для вирішення фахових задач, аналізувати психологічні явища і процеси у закладах вищої освіти, застосовуючи у науково-педагогічній діяльності психодіагностичні методики, самостійно аналізувати та творчо реалізовувати заходи із вирішення психологічних проблем, пояснювати та формулювати соціальні та індивідуально-орієнтовані технології щодо вирішення реальних ситуацій.

Важливим компонентом психолого-педагогічної готовності магістрантів права до науково-дослідницької діяльності є формування відповідних вмінь використовувати набуті знання при апробації практичного досвіду в процесі написання магістерських дипломних робіт, особливо при викладенні вихідних позицій і виборі методики проведення досліджень. Впровадження окреслених компонентів освітнього процесу здійснюється під час реалізації змістової та методичної складових.

У процесі вивчення курсу педагогіка та психологія вищої школи важливо зосередити увагу на засвоєнні знань з основних питань, які визначені програмою і тематичним планом навчальної дисципліни.

Психолого-педагогічна підготовка майбутніх магістрів права має бути також тісно пов'язана з висвітленням законодавчих основ управління у вищій школі. Студенти повинні мати чіткі уявлення про педагогічний менеджмент як сучасної теорії управління освітою, її основні поняття, принципи та функції. Значної уваги потребує питання психолого-педагогічних особливостей діяльності викладача закладів вищої освіти, професійно-педагогічне спілкування, типологія особистості викладача, його педагогічна культура та професійна майстерність, психологія комунікативної взаємодії викладача зі студентами, запобігання конфліктів у педагогічному процесі, педагогічна техніка викладача та профілактика синдрому професійного вигорання.

Професійна підготовка магістрантів в процесі викладання дисципліни педагогіка та психологія вищої школи здійснюється, базуючись на таких методологічних підходах, як: особистісний, діяльнісний, системний, гуманістичний, ресурсний, синергетичний, аксіологічний, компетентнісний. Базуючись на об'єктивних і суб'єктивних закономірностях навчання, реалізуючи принципи навчання, які визначають зміст, організаційні форми і методи навчальної роботи, викладач разом зі студентами впроваджує їх в навчально-виховний процес. Все це здійснюється через форми організації навчання у вищій школі: лекції, практичні, семінарські заняття, лабораторні роботи, самостійна робота, практика, науково-дослідна діяльність.

Реалізація завдань професійної підготовки здійснюється в процесі використання сучасних методів і засобів навчання та виховання в закладах вищої освіти.

На основі вивчення досвіду провідних університетів світу, педагогічних досліджень в галузі професійної підготовки магістрів, досліджень і проектних розробок сучасних інноваційних технологій у навчанні і вихованні майбутніх фахівців-магістрантів НПУ імені М. П. Драгоманова впроваджує універсальну

інтернаціональну форму організації навчально-виховної роботи у вищій школі тьюторство і технології тьюторства. Зміст діяльності тьютора багатовекторний та багатоплановий і спрямований на здобуття молодого людиною досвіду соціальної поведінки, формування самосвідомості, ціннісних орієнтирів та розвиток соціально-особистісних якостей майбутнього фахівця [1].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Навчально-методичний комплекс підготовки магістрів за контекстно-тьюторською технологією галузі знань 01, спеціальності 011 Науки про освіту (педагогіка вищої школи); за ред. Н. М. Дем'яненко. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Ч.1. 195 с.
2. Педагогіка вищої школи: підручник / Андрущенко В. П., Дем'яненко Н. М. та ін. ; за ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2009. 256 с.
3. Психологія вищої школи : підручник / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. Київ : Каравела, 2008. 351 с.

Р. В. Вереша
*професор кафедри кримінального та адміністративного права
Академії адвокатури України, доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(м. Київ)*

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У сучасному світі, який ввійшов у третє тисячоліття, розвиток України визначається у загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності західної культури: парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу пересування, свободу отримання освіти будь-якого рівня та інше, що є невід'ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства.

Для України у культурно-цивілізаційному аспекті європейська інтеграція – це входження до єдиної сім'ї європейських народів, повернення до європейських політичних і культурних традицій. Як свідомий суспільний вибір перспектива європейської інтеграції – це вагомий стимул для успіху економічної і політичної трансформації, що може стати основою національної консолідації.

З метою реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу (далі по тексті – ЄС), забезпечення всебічного входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір та створення передумов для набуття Україною членства у ЄС затверджено Стратегію інтеграції України до ЄС. Основними напрямками культурно-освітньої і науково-технічної інтеграції визначено

впровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширення власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС.

Згідно зі Стратегією інтеграції України до ЄС, затвердженої поряд з іншими напрямками європейської інтеграції, культурно-освітній та науково-технічний займають особливе місце, зумовлене потенційною можливістю досягти вагомих успіхів у інтеграційному процесі саме в цих напрямках. Вони охоплюють галузі середньої і вищої освіти, перепідготовку кадрів, науку, культуру, мистецтво, технічну і технологічну сфери.

Інтеграційний процес на відповідних напрямках полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС. У кінцевому результаті такі кроки спрацьовуватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього і науково-технічного середовища.

Здійснення цього завдання передбачає взаємне зняття будь-яких принципових, на відміну від технічних, обмежень на контакти і обміни, на поширення інформації. Особливо важливим є здійснення спільних наукових, культурних, освітніх та інших проєктів, залучення українських учених та фахівців до загальноєвропейських програм наукових досліджень.

Останнім часом Міністерство освіти і науки України на основі міжнародних документів з питань демократії, гуманізації в галузі освіти і прав людини здійснило масштабні заходи щодо створення нової нормативно-правової бази національної вищої освіти України. Прийнятий в Україні комплекс нормативно-правових документів пройшов апробацію на міжнародному рівні і визначає ідеологію реформування всієї освітньої галузі.

В Україні, як і в інших розвинутих країнах світу, вища освіта визнана однією з провідних галузей розвитку суспільства. Стратегічні напрями розвитку вищої освіти визначено Конституцією України, законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Національною доктриною розвитку освіти, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України.

Основною метою державної політики в галузі освіти є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти та організації освітньо-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.

Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку вищої освіти є: особистісна орієнтація вищої освіти; формування національних і загальнолюдських цінностей; створення для громадян рівних можливостей у здобутті вищої освіти; постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації освітньо-виховного процесу; впровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій;

формування в системі освіти нормативно-правових і організаційно-економічних механізмів залучення і використання позабюджетних коштів; підвищення соціального статусу і професіоналізму працівників освіти, посилення їх державної і суспільної підтримки; розвиток освіти як відкритої державно-суспільної системи; інтеграція вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітніх просторів.

Стратегічними завданнями реформування вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні. Цей трансформаційний процес має базуватися на таких засадах:

– по-перше, це національна ідея вищої освіти, зміст якої полягає у збереженні і примноженні національних освітніх традицій. Вища освіта покликана виховувати громадянина держави Україна, гармонійно розвинену особистість, для якої потреба у фундаментальних знаннях та підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави;

– по-друге, розвиток вищої освіти повинен підпорядковуватись законам ринкової економіки, тобто закону розподілу праці, закону змінності праці та закону конкуренції, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку. Водночас необхідно враховувати при цьому не менш важливі чинники – соціальні, політичні, духовного життя, суспільної свідомості, культури та морально-психологічних цінностей. Значна частина проблем, що накопичилися в системі вищої освіти, пов'язані насамперед із розбалансованістю комплексу зазначених чинників суспільних перетворень;

– по-третє, розвиток вищої освіти треба розглядати у контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, у т.ч. європейських. Зокрема, привести законодавчу і нормативно-правову базу вищої освіти України до світових вимог, відповідно структурувати систему вищої освіти та її складові, упорядкувати перелік спеціальностей, переглянути зміст вищої освіти; забезпечити інформатизацію навчального процесу та доступ до міжнародних інформаційних систем. Вищій школі необхідно орієнтуватись не лише на ринкові спеціальності, а й наповнити зміст освіти новітніми матеріалами, впровадити сучасні технології навчання з високим рівнем інформатизації навчального процесу, вийти на творчі, ділові зв'язки з замовниками фахівця.

Співпраця у сфері освіти на шляху входження України в Європу є одним із пріоритетів розвитку вищої освіти в Україні. Проте не є самоціллю проголошення йти будь-якими шляхами тільки в Європу, тільки інтегрування в Європу. Участь вищої освіти України в європейських перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток і набуття нових якісних ознак, а не на втрату кращих традицій, зниження національних стандартів якості.

Ключова позиція реформування – це не лише уніфікація вищої освіти в Європі, а широкий доступ до багатоманітності освітніх і культурних надбань різних країн. Напрями розвитку вищої освіти в Україні, з одного боку, стратегічні, з іншого – вони

дадуть імпульс для подальшого поліпшення стану освіти і науки вже в недалекому майбутньому. Перший напрям – це розширення доступу до вищої освіти, другий – якість освіти й ефективність використання фахівців з вищою освітою і третій – це інтеграційні процеси.

*О. Я. Воляннюк
доцент кафедри політичних наук,
публічного управління та адміністрування
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат політичних наук, доцент
(м. Київ)*

ЗМІСТ VS ФОРМА ПОЛІТИКИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Суспільно-політичні процеси останніх років у світі, зокрема й передвиборча компанія 2019 року в Україні актуалізували резонансну дискусію про зміст і форму політики. Ці категорії частіше з'являються у публічних виступах, пресі, телевізійних шоу. Подібні дискусії вкотре зобов'язують політологів шукати нові інструменти для доступного та якісного роз'яснення сутності феномену політики. Такі роз'яснення, що є важливою частиною сучасної політичної науки та політичної освіти, найочевидніші на актуальних прикладах політичного життя і зрозумілих суспільних проблемах. Водночас саме впізнавані політичні ситуації та події дозволяють розвинути, деталізувати, частково й доповнити сучасну політичну теорію, яка за нових інформаційних, глобальних, технологічних змін також оновлюється.

З позиції метатеорії спробуємо проаналізувати межі застосування формальної моделі про зміст і форму політики, наповнити відповідні абстрактні категорії реальними сенсами. У загальній теорії політики прийнято [див. напр. 1] визнавати плюралізм конкуруючих означень феномену “політичного” (інтереси, система, держава, влада, ієрархія, примус, лідерство, порядок, конфлікти та ін.), а також розрізняти різні сутності політики: 1) Polity (форма); 2) Policy (зміст); 3) Politics (процес). Всеосяжна роль політики та її ключові властивості (атрибутивність, універсальність, інклюзивність, автономність та ін.) зобов'язують і науковців, і аналітиків, і політиків, і медійників осмислювати політичне життя суспільства на усіх трьох згаданих рівнях. Форма політики охоплює інститути й норми, за якими вирізняється ця сфера суспільного життя; зміст політики відображається у програмах і стратегіях, що визначають загальні правила політичного життя; процес політики окреслює динаміку інтересів, відносин, конфліктів тощо. У деяких випадках (при аналізі ситуацій, розробці концепцій, моделюванні тощо) ці сутності політики можуть умовно розглядатися окремо, але прийняття ефективних політичних рішень, їх

напрацювання та впровадження потребує і змістовної, і формальної, і процесуальної складових.

Втім публічний дискурс сьогодні акцентує увагу саме на перших двох складових – змісті та формі. Такі тези зокрема напередодні виборів Президента України 2019 р. простежуємо у виступах, заявах, публікаціях громадських активістів, журналістів, політичних технологів, лідерів громадської думки. Для ілюстративності наведемо декілька з них в хронологічній послідовності. Першою нашу увагу привернула публікація від 06.03.2019 р. керівниці PR-агенції О. Карпинської на підтримку одного з кандидатів, у якій авторка стверджує, що він “не боїться бути іншим”, принципово відрізняється “*й змістом, й формою* від інших”. Як аргумент наводить приклади “власних меседжів” цього кандидата [4]. У публікації від 14.03.2019 р. голова Комітету виборців України О. Кошель, розмірковуючи про передвиборчі програми усіх кандидатів, зазначає, що вони: “залишаються дуже низької якості... Крім того, багато кандидатів змінюють ключові тези своєї кампанії... Але якщо говорити загалом про тези передвиборчої кампанії, то одним із основних негативних моментів, які я бачу, – це те, що в них переважає *форма*, а не *зміст*. Таким чином, змістовна складова є дуже і дуже слабкою” [6].

Після першого туру виборів ця риторика посилюється і все частіше з’являється у публікаціях і виступах. До прикладу, 01.04.2019 р. у коментарі агенції “Укрінформ” політичний експерт О. Солонтей відмічає: “...загалом, для всіх виборів, якість дискусії слід негайно повертати, бо змагання йде лише *за формою, а зміст втрачається*” [7]. Вже 5.04.2019 р. майже 66 тис. переглядів набрав відео-ролик (тривалістю трохи більше 2 хв.) від С. Вакарчука, у якому він підкреслює цю думку декілька разів: “Протягом усієї президентської кампанії *зміст підміняється формою*. Йде постійне змагання кольорів і слоганів. Пафос проти гумору. Білборди проти Instagram. Молебень проти серіалу... не дайте підмінити *сенс формою*. Вимагайте від кандидатів у президенти конкретних відповідей на питання, якою вони бачать Україну через п’ять років? І які конкретні шляхи реалізації цього бачення. *Зміст важливіший за форму. Вимагаємо змісту*” [2]. Зрештою у авторитетному виданні “Financial Times” з’являється стаття, яка вже у заголовку одного з кандидатів називає таким, що “має безліч форм, але мало змісту”, є “продуктом боротьби за владу та інтриг всередині української олігархічної еліти”, “*популістом за формою, а не за змістом...*”, виглядає “цінічною вигадкою політичної технології, суміші західного PR та леніністських маніпуляцій”, “*не має змістовної політичної програми*, крім популістських слоганів”, і навіть “якщо вирішить реалізувати власні ідеї на посаді, йому не вистачить необхідних ресурсів, щоб стати справді незалежним президентом”. Автор пише, що цю кампанію не можна порівнювати навіть з Д. Трампом, який “піднявся завдяки альтернативним мережам, що розвинулися “з нічого” через інтернет” [9] (*курсив – авт.*).

Загалом така риторика і практика відсилає нас до формальної логіки і діалектики, які сучасним суспільством сприймаються неоднозначно. Форма і зміст – це протилежності (з позиції філософії [див. напр. 8, с. 531]), а саме протилежності належать до тих визначень, полярних категорій, які досить часто використовуються у передвиборчій боротьбі. Проглянувши джерела, присвячені проблематиці змісту та форми загалом, можна помітити, що ця тема часто обговорюється у філософії, літературознавстві, філології, теорії комунікації, педагогіці, математиці, мистецтвознавстві, зокрема ці категорії зручні для презентації навчально-методичних матеріалів. Багато підручників та посібників у вищій школі саме у такий спосіб структурують навчальний матеріал. У практиці суспільно-політичного життя такий підхід – розмежування форми і змісту – може бути цілком зрозумілим для освічених людей, але досить спрощено сприйматися, або й зовсім ігноруватися рештою електорату.

Дійсно, політика має незлічені форми – вона відображається у діяльності не лише державних інституцій, політичних партій чи міжнародних організацій, але й шкіл, медіа, церков, підприємств, і навіть комедійних шоу. Не всі форми політики є видимими з першого погляду. Часто окремі політичні актори не визнають власної суб'єктності, причетності до політичних відносин і процесів, своєї впливовості. Втім цих суб'єктів можемо ідентифікувати саме за змістовними вимірами та динамікою політичного життя. Латентність феномену політичного є предметом окремих наукових досліджень та перспективним напрямком подальших. Фінансово-промислові групи, олігархічний чинник у політиці можна навести як приклад згаданої проблематики.

Зауважимо, що більшість акторів політики переважно наслідують деякі вже наявні форми й образи, підтримують усталені інститути й норми. Водночас імітація форми (без її змістовного та процесуального підкріплення) може як вибудувати нові соціально-політичні мережі (інноваційний сценарій), так і безповоротно руйнувати вже існуючі, “розмивати” групові ідентичності, підважувати цінність системи загалом (сценарій ризиків та загроз). Ймовірність другого (загрозливого) сценарію є очевиднішою. Цю тенденцію можемо спостерігати на прикладі партійної системи України. Кількість політичних партій щороку зростає (розмаїття форм очевидна – за даними Міністерства юстиції України, якщо у 1994 р. було зареєстровано 19 політичних партій, то 2018 р. – 352 [3]), але з різних причин вони так і не здобули сутнісного й функціонального значення для людей, а більшість й елементарної впізнаваності в суспільстві. Зокрема відносно великою є кількість людей, які не вважають, що серед існуючих політичних партій і рухів є ті, яким можна довіряти. При цьому, якщо у 1994 р. таких було 28% опитаних, то у 2018 р. – 48,8% (це один із найвищих показників в історії незалежної України, у 2016 р. таких людей було 56,6%) [5]. Політична партія є необхідною, традиційною та інтуїтивно зрозумілою формою політики, але в українських реаліях ці інституції втратили довіру людей, переважно

так і не стали осередком, який би згуртував громадян, репрезентував реальні інтереси соціальних груп, послідовно дотримувався програмних положень, заохочував до вступу, співучасті, спільного фінансування. Не випадково після виборів 2019 р. все більше інтелектуалів основний наголос роблять на розбудові нової та ефективної політичної партії, адже ця ніша фактично не заповнена в українському суспільно-політичному житті, існуючі партії не відповідають первинному змісту та діяльнісному аспекту цих інституцій. Водночас з наявним досвідом партійного будівництва, низькими ефективністю та підтримкою людей завдання надалі розвивати цю форму політики все більше ускладнюється.

Ще небезпечнішими видаються спроби дискредитації державних інституцій як основоположних форм політики. Для збереження і розвитку державності не достатньо концентрувати увагу суспільства лише на формальних аспектах інститутів президенства, парламентаризму, виконавчих й судових органів влади. Поряд з будівлями, у яких вони функціонують, документами, які закріплюють цю діяльність, особливу цінність становить їх інституційна пам'ять й спроможність, практики наслідування, адаптивні можливості тощо. Водночас справедливо зазначити, що подібні тенденції зміни контекстів формування політики нерідко спостерігаються і на Заході. У публікаціях ще початку 2000-х рр. тамтешні політологи відмічають, що частіше вирішення нагальних проблем не можна знайти в межах суверенних державних утворень, а встановлені інституційні механізми часто не мають повноважень самостійно забезпечувати необхідні результати політики. Політична влада все більше розпорошується. Ослаблення держави відбувається паралельно зі зростанням міжнародного значення громадянського суспільства, появою нових форм мобілізації. Політика відбувається в “інституційній порожнечі”: немає чітких правил і норм, згідно з якими політика повинна проводитися, а політичні заходи узгоджуватися. Тобто не існує загальноприйнятих форм, згідно з якими політика відбувається на рівні змістів та процесів. Однак це не означає, що державні установи та міжнародні договори раптово зникли чи втратили сенс. Йдеться виключно про ситуації невідповідності між існуючим інституційним порядком і реальною практикою вироблення політики. Автор розглядає складні практики обговорення, дискурсивних взаємодій, коли лише такі “комфортні умови” деліберативної демократії дозволяють переглядати загальноприйняті правила політики [10].

Підсумовуючи, відзначимо, що у сучасних умовах поширення дезінформації у суспільстві, досліджуючи політичні феномени, досить корисно співставляти усталені суспільні стереотипи, міфи про політику, ключові тези лідерів громадської думки, а також класичні політико-філософські міркування й сучасні наукові напрацювання. До того ж важливо розвивати соціологічний інструментарій, застосовувати метод ментального картографування, ретельніше працювати з даними, що у перспективі може допомогти окреслити плюралізм означень феномену політики як в наукових, так і просвітницьких цілях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабкіна О. В. Політика та духовність в умовах глобальних викликів (до підсумків міжнародної науково-практичної конференції). Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2014. Вип. 14. С. 119-121.
2. Вакарчук С. Вимагаю змісту. 05.04.2019 р. URL: <https://www.facebook.com/sviatoslav.vakarchuk/videos/2106343302990022/>
3. Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 01.01.2019 року; Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/4561>
4. Карпинська О. Використання гумору у передвиборчій агітації. Deadline. 06.03.2019. URL: <https://www.deadline.com.ua/blog/vikoristannya-gumoru-u-peredviborch-y-ag-tac-fenomen-gr-kampan-volodimira-zelens-kogo>
5. Моніторинг'2018: основні тенденції змін громадської думки (загальнонаціональне опитування населення України 13-29 вересня 2018 р.); Інститут соціології НАН України, Фонд "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/monitoring2018-osnovni-tendentsii-zmin-gromadskoi-dumki>
6. Переважає форма, а не зміст: Експерти "Дня" оцінюють передвиборчі програми кандидатів у президенти. Газета "День". 14 березня, 2019. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci/perevazhae-forma-ne-zmist>
7. Президентські перегони: часу на виправлення помилок обмаль. Коментарі політичних експертів.01.04.2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/2672222-vibori2019-casu-na-vipravlenna-pomilok-obmal.html>
8. Філософський енциклопедичний словник: довідкове видання / В. І. Шинкарук (голова редколегії), Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов, А. Т. Ішмуратов, П. Ф. Йолон та ін.; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
9. Clark D. Ukraine's Zelensky has plenty of form, but little substance. Financial Times. April 16, 2019. URL: <https://www.ft.com/content/d6cd9d00-5edd-11e9-a27a-fdd51850994c>
10. Hajer M. Policy without polity? Policy analysis and the institutional void. Policy Sciences. 2003. 36: 175. URL: <https://doi.org/10.1023/A:1024834510939>

Р. В. Губань
*професор кафедри правознавства та
галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова,
доктор юридичних наук, доцент
(м. Київ)*

ПРАВО НА МИР В ДЕКЛАРАЦІЯХ ООН

Мабуть, чи не найактуальнішим питанням сьогодення для України є питання припинення війни і встановлення миру. З огляду на це, важливим є простежити як же Організація Об'єднаних Націй – універсальна міжнародна організація бореться за мир.

Незадовго після завершення Другої світової війни і незадовго після створення ООН у 1948 р. була прийнята Загальна декларація прав людини в ст. 1 якої говорилося,

що всі люди повинні ставитися один до одного в дусі братерства [1]. Однак не всіма країнами цей заклик був почутий. Розуміючи, що як ідеї війни, так і ідеї миру народжуються у головах людей, представники держав в ООН вирішили, що необхідно поширювати ідеї миру і, насамперед, серед молоді. Тому в 1965 р. була прийнята Декларація про поширення серед молоді ідеалів миру взаємоповаги і взаєморозуміння між народами [2]. В принципі 1 якої було сказано, що молодь повинна виховуватися в дусі миру. В принципі 2 йдеться про те, що освіта має сприяти поширенню серед молоді ідеалів миру. В принципі 5 зазначається, що всі молодіжні організації мають притримуватись принципів, які викладені в цій декларації. На наступному етапі було прийняте рішення про поширення ідей миру між всіма народами. Тому в 1978 р. була прийнята Декларація про виховання народів в дусі миру [3]. В п. 1 якої сказано, що Генеральна Асамблея урочисто закликає всі держави керуватися в своїй діяльності ідеєю визнання виняткової важливості і необхідності встановлення, визнання і укріплення справедливого і міцного миру в інтересах нинішнього і майбутнього поколінь. Визначальним є перший пункт означеного документа. В ньому відзначається, що всі народи і всі люди, незалежно від раси, переконань, мови і статі, мають невід'ємне право на життя в мирі. Повага цього принципу, а також інших прав людини відповідає загальним інтересам всього людства і є невід'ємною умовою розвитку всіх народів, великих і малих, у всіх сферах. В п. 2 нагадувалося, що агресивна війна, її планування, підготовка чи розв'язання є злочинами проти миру і заборонені міжнародним правом. В п. 3 відзначалося, що відповідно до завдань і принципів ООН держави повинні утримуватися від пропаганди агресивних війн. Більше того, в Декларації (п.4) було сказано, що кожна держава, діючи в дусі дружби і добросусідських відносин, зобов'язана розвивати різнопланове, взаємовигідне і рівноправне політичне, економічне, соціальне і культурне співробітництво з іншими державами, незалежно від їх соціально-економічних систем, з метою забезпечення взаємного співіснування і співробітництва в умовах миру і в атмосфері взаєморозуміння і поваги цілісності і самобутності всіх народів, і зобов'язана вживати заходи, які сприяють утвердженню ідеалів миру, гуманізму і свободи. В п. 5 вказувалося на неприпустимість втручання у внутрішні справи народів. В п. 6 зазначалося, що основним засобом підтримання миру є роззброєння. Вказувалося на обов'язок держав припинити практику колоніалізму і расизму. Однак, з нашої точки зору, важливе значення має п. 8, в якому сказано, що кожна держава зобов'язана припинити пропаганду ненависті і упередженого ставлення до інших народів як такі, які суперечать принципам мирного співіснування і дружнього співробітництва. Генеральна Асамблея також закликала держави забезпечувати, щоб їх політика, яка спрямована на реалізацію цієї Декларації, в тому числі процеси навчання і методи виховання, а також діяльність засобів масової інформації відповідали задачі підготовки до життя у світі суспільств. ГА ООН закликала розвивати різні форми двостороннього і багатостороннього співробітництва, в тому числі в міжнародних,

урядових і неурядових організаціях, для сприяння підготовки народів до життя в мирі, зокрема, обміну досвідом з реалізованими з цією метою проектами. Врешті, представницький орган ООН рекомендував зацікавленим урядовим і неурядовим організаціям вживати відповідних заходів для реалізації цієї Декларації.

Наступним кроком в розвитку права на мир стало прийняття в 1984 р. Декларації про право народів на мир [4]. В Преамбулі до Декларації Генеральна Асамблея запевняла в переконаності, що життя без війни слугує основною міжнародною передумовою для матеріального благополуччя, розвитку і прогресу країн, повної реалізації прав і основних свобод людини, які проголошені ООН. Генеральна Асамблея віддавала собі звіт в тому, що в ядерний період встановлення міцного миру на Землі є найголовнішою умовою збереження цивілізації людства і його існування. Також ГА ООН визнавала, що забезпечення мирного життя для народів є священним обов'язком кожної держави. Сам же текст Декларації складався з 4 пунктів. В першому ГА ООН урочисто проголошувала, що народи нашої планети мають священне право на мир. В п. 2 ГА ООН заявляла, що збереження права народів на мир і сприяння його реалізації є однією з основних обов'язків кожної держави. Асамблея підкреслювала, що забезпечення права народів на мир вимагає, щоб політика держав була орієнтована на усунення загрози війни, насамперед ядерної, на відмову від застосування сили в міждержавних відносинах і вирішення міжнародних спорів мирними засобами відповідно до Статуту ООН. І, нарешті, в п. 4 Асамблея закликала всі держави і міжнародні організації всіляко сприяти забезпеченню права народів на мир шляхом вжиття необхідних заходів як на національному, так і на міжнародному рівні.

В 1999 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію про культуру миру. В преамбулі до документу вона дещо відійшла від характерного для неї декларативного стилю. Зокрема, в ній зазначалося, що мир – це не просто відсутність конфліктів, а позитивний, динамічний і заснований на широкій участі процес, в якому заохочується діалог і врегульовуються конфлікти в дусі взаєморозуміння і співробітництва. Також відзначалося, що закінчення “холодної війни” розширило можливості для укріплення культури миру. В той же час Асамблея висловлювала глибоку стурбованість у зв'язку з збереженням і поширенням насилля і конфліктів в різних частинах світу. Як пояснювалося в преамбулі Декларації вона була прийнята з тим, щоб уряди, міжнародні організації і громадянське суспільство могли керуватися в своїй діяльності її положеннями з метою поширення і укріплення культури миру в новому тисячолітті. В ст. 4 Декларації написано, що освіта на всіх рівнях є однією з основних засад створення культури миру. В цьому контексті, як сказано в зазначеному вище пункті, особливе значення має освіта у сфері прав людини. В ст. 7 зазначалося, що поширенню культури миру сприяє просвітницька і інформаційна роль засобів масової інформації. Характерною особливістю зазначеної Декларації є те, що в ній міститься широкий перелік суб'єктів поширення миру. Ми подаємо цей перелік в тій

черговості, в якій він зазначений в Декларації: батьки, педагоги, політичні діячі, журналісти, релігійні органи і групи, представники інтелігенції, вчені, філософи, представники творчих професій, працівники охорони здоров'я, гуманітарної сфери, соціальні працівники, керівники різного рівня та неурядові організації [5].

І нарешті в кінці 2016 р. була прийнята Декларація про право на мир [6]. Варто відзначити, що текст пунктів Декларації (який налічує їх 5) складає близько 10%. Переважна ж більшість – це преамбула. На наш погляд, наріжною є перша стаття, в якій сказано, що кожен має право жити в мирі в умовах заохочення і захисту всіх прав людини і повної реалізації розвитку. Суттєвим кроком вперед порівняно з попередніми Деклараціями є ст. 2. В ній сказано, що державам необхідно поважати, забезпечувати і заохочувати рівність і недискримінацію, справедливість і верховенство закону і гарантувати свободу від страху і бідності як засобу зміцнення миру всередині суспільств і між ними. Для нас важливе значення має ст. 4 документу. В ній сказано, що необхідно заохочувати міжнародні і національні установи, які займаються питаннями виховання в дусі миру, з метою зміцнення між всіма людьми духу терпимості, діалогу, співробітництва і солідарності.

Таким чином, право на мир еволюціонувало від права народів на мир до права людини на мир. Людство нарешті не лише усвідомило, але й артикулювало, що не може йтися про реалізацію інших прав людини без забезпечення миру. Також слід наголосити на тому, що в першу чергу за виховання в дусі миру відповідальні батьки, а потім педагоги. Світова спільнота усвідомила і важливість знань прав людини в контексті збереження миру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. The Universal Declaration of Human Rights // <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>
2. Declaration on the Promotion among Youth of the Ideals of Peace, Mutual Respect and Understanding between Peoples // <https://undocs.org/ru/A/RES/2037%28XX%29>
3. Declaration on the Preparation of Societies for Life in Peace // <https://undocs.org/ru/A/RES/33/73>
4. Declaration on the Right of Peoples to Peace // <https://undocs.org/ru/A/RES/39/11>
5. Declaration on a Culture of Peace // <https://undocs.org/ru/A/RES/53/243>
6. Declaration on the Right to Peace // <https://undocs.org/ru/A/RES/71/189>

О. В. Серета
асистент кафедри історії держави
і права України та зарубіжних країн
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент,
(м. Харків)

**НАВЧАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ "ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ" ТА
"ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН"
В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ**

З перших років незалежності Україна обрала проєвропейський вектор розвитку, націлений на партнерство і співробітництво з Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Це прагнення було схвалено Угодою про партнерство та співробітництво (1994), а також розвинуте в Спільній стратегії ЄС щодо України (1999), Програмі інтеграції України до ЄС (2000); Плані дій Україна – ЄС (2005). Відповідно до їх положень, Україну визнано визначальною дієвою особою у регіоні, а її свободу, незалежність і стабільність віднесено до найбільших досягнень нової Європи.

З прийняттям 22 лютого 2014 р. рішення Ради національної безпеки і оборони України "Про невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України" та ратифікації Угоди про асоціацію між ЄС та Україною від 16 вересня 2014 р. процес європейської інтеграції перейшов на новий рівень – Асоціації з ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Це важливий перехідний етап посилення політичного діалогу, економічних і торговельних відносин, співробітництва у сфері юстиції та інших напрямках. Кінцевою метою інтеграційного процесу є вступ до ЄС. Згідно із цілями цієї Угоди Україна здійснюватиме поступове наближення свого законодавства до права ЄС.

На її виконання держава взяла на себе 1943 зобов'язання, які забезпечать реалізацію політичного, економічного та культурного компонентів інтеграційного процесу. На порядок денний у сфері вищої освіти винесені завдання з впровадження стандартів щодо забезпечення якості освіти в Європейському просторі вищої освіти: міжнародне визнання Національної рамки кваліфікацій (п. 1424); створення Національного реєстру кваліфікацій (п. 1425); дотримання загальних принципів забезпечення якісної вищої освіти та підвищення кваліфікації (п. 1426); розроблення стандартів освіти відповідно до Національної рамки кваліфікації (1432). Ця низка технічних умов покликана перебудувати систему вищої освіти України для інтеграції в Європейський простір вищої освіти (2005) в рамках реалізації Болонського процесу. Відповідно до Болонської декларації (1999) мотивом до створення інтегрованого простору є необхідність зміцнення інтелектуального, культурного, соціального,

наукового і технологічного вимірів європейської спільноти, а також розвитку європейського громадянства, стабільного й демократичного суспільств. Нагадаймо, що Україна є учасницею Болонського процесу та Європейського простору вищої освіти ще з 19 травня 2005 р.

В основу стандартів Європейського простору вищої освіти покладено парадигму публічної політики щодо забезпечення якості освіти, яка орієнтована на студентоцентроване навчання і викладання; набуття компетенцій для зручного пристосування в усіх сферах світу; особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування.

Однак стандарти є лише “вершиною айсбергу”. Цей злагоджений механізм уніфікованих технічних засобів, обумовлений засадами, цінностями та цілями європейської спільноти. Їх зміст визначає низка фундаментальних документів: Хартія основних прав Європейського Союзу (2000), Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950), Європейська культурна конвенція (1954), Лісабонська конвенція, Сорбоннська декларація (1988 р.), Договір про Європейський Союз (1992), Болонська декларація (1999 р.) та ін. У сукупності положення цих документів складають ціннісне світоглядне ядро Європи, яке є її ідеологічним і ментальним центром. Воно визначає сенс існування та перспективи розвитку європейської спільноти, забезпечує єдність підходів та динаміку інтеграційного процесу. До його компонентів належать історична спадщина та ментальність країн-членів об’єднань. Остання поєднує в собі духовні, гуманітарні та культурні традиції, а також прихильність країн до європейської ідентичності та інтеграції. Їх доповнюють такі базові цінності як права людини, свобода, демократія, рівність громадян перед законом і верховенство закону. Цілі мають динамічний характер та орієнтовані на конкретний результат: перехід до стійкого економічного зростання, оздоровлення державних фінансів країн-членів, стимулювання науково-технічного прогресу, забезпечення зайнятості, дотримання гендерної рівності, охорона прав споживачів, підвищення якості освіти, боротьба із злочинністю та запобігання торгівлі людьми і їх органами, просування європейських цінностей у зовнішній політиці ЄС та Ради Європи.

На цій підставі для України важливо не лише змінити систему вищої освіти, але й наповнити її сенсами, скерувати до спільних з європейською спільнотою засад, цінностей та цілей. Важливо скерувати її зміст до формування в суспільстві європейської ідентичності. Це завдання виконується лише через переосмислення спільної історичної спадщини як консолідуючої засади європейської спільноти, ставлення до людини, формату відносин між державою і суспільством.

У цьому контексті важливо відзначити якісні зміни у реформуванні вищої правової освіти України. Концепція вдосконалення правової (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правової професії (Далі по тексту – Концепція). проголосила становлення правової

освіти як системи стандартів змісту та методики викладання правничих дисциплін. Її фундаментальними засадами визначено формування правничих навичок, обізнаності щодо питань етики та прав людини, розумінні фундаментальної ролі правника в утвердженні верховенства права через захист прав і свобод людини, а також стандартів доступу до правничої професії.

Ядро правничої освіти складають розуміння ролі правника – утверджувати верховенство права через захист прав і свобод людини; принцип верховенства права; служіння суспільству; поєднання фахової юридичної, так і професійної етичної підготовки на засадах справедливості, неупередженості, співпереживання. Серед загальних компетентностей майбутнього правника названо сприйняття світоглядних та морально-етичних цінностей, широку соціально-гуманітарну ерудованість і усвідомлення мультикультурного розмаїття сучасного життя. Правничі школи повинні забезпечувати здобуття спеціальних компетентностей відповідно до доктрин, принципів та інститутів, на яких сформувались сучасні національні правничі традиції та сучасна європейська правнича культура.

На виконання Плану заходів наказом Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 р. № 1379 затверджено і введено в дію Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 08 “Право”, спеціальність 081 “Право”. Об’єктом вивчення визначено право як соціальне явище. Вивчення права та його джерел ґрунтується на правових доктринах, цінностях і принципах, в основі яких покладені права та основоположні свободи людини. Стандарт передбачає реалізацію інтегральних, загальних та спеціальних компетенцій. Окремі з них передбачають отримання історико-правових знань для збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнення суспільства, розуміння закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій. Отже, історико-правові знання зберігають свою актуальність у підготовці правників.

Знання про закономірності розвитку права, держави та окремих державно-правових інститутів і явищ студенти отримують в рамках навчання за дисциплінами “Історія держави і права України” та “Історія держави і права зарубіжних країн”. Дисципліни викладаються на першому курсі по одному семестру кожна (на прикладі Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого).

Однак, на сьогодні склалася кризова ситуація. Навчальні дисципліни перебувають у стані боротьби за студента і викладача. Вони не витримують конкуренції з галузевими дисциплінами. Потрібно переконувати студента і колег-викладачів в актуальності та цінності історико-правового знання, вмінні його використовувати. Хоча така цінність визначена інтеграційним процесом України, міжнародними документами та законодавством України.

На мою думку, причиною такого “засліплення” у студентів є сприйняття історії права і держави як обсягу фактичного історичного матеріалу: набору дат, подій та

документів. Для більшості - це матеріал на повторення шкільного курсу історії. Дійсно викладання історії держави і права спрямоване на розуміння предмету і методу історико-правової науки, вивченні окремих державно-правових явищ, інститутів, закономірностей їх виникнення та розвитку. Без наповнення його контекстом формування європейської ідентичності, усвідомлення місця України в державотворчих процесах Європи і світі, такий підхід позбавлений виховного значення, а сама дисципліна залишається поза процесом інтеграції в Європейський простір вищої освіти. Сумлінне викладання викладача досягне у такому випадку лише технічного результату: атестації студентів.

Отже, дидактика історії держави і права повинна змінити вектор. Історико-правові дисципліни повинні формувати світогляд майбутніх юристів з огляду на стандарти Європейського простору вищої освіти та європейської спільноти в цілому. Відтак важливо знайомити з правом і державою як динамічними соціальними явищами; обрати людиноцентриський вимір, підкреслюючи роль людини як суб'єкта та об'єкта права; показати зв'язок історії держави і права України з історичною спадщиною Європи.

Ці завдання вимагають розробки нової Концепції змісту і викладання історико-правових дисциплін та відповідних навчальних програм, орієнтованих не лише на запам'ятовування фактів, але й на критичне мислення та виховання студентів-правників в дусі служіння людям на користь загального блага. Дисципліни повинні сприяти світоглядній інтеграції студентів в європейське суспільство, виховати в них повноцінних членів цього суспільства.

ПАНЕЛЬ ІІІ

ГАЛУЗЕВА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

І. В. Демченко
студентка 2 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
В. Ю. Стеценко
завідувач кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
НПУ ім. М. П. Драгоманова,
доктор юридичних наук, професор
(м. Київ)

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ “ЛІЦЕНЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ” ТА “ЛІЦЕНЗУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ”

Одним із важелів державного впливу на господарську, зокрема підприємницьку, діяльність є інститут ліцензування. Так, окремі види підприємницької діяльності можна здійснювати лише після отримання рішення органу ліцензування щодо наявності в суб'єкта господарювання (підприємства) права на провадження визначеного ним виду діяльності, що підлягає ліцензуванню. При цьому тенденції розвитку сучасної економіки нашої держави, роль підприємництва та зміст ліцензування свідчать про актуальність дослідження питань ліцензування підприємницької діяльності та необхідність удосконалення його правової основи в цілому.

Ліцензування підприємницької діяльності можна розглядати, з одного боку, як дієвий механізм реалізації прав громадян на заняття не забороненими законом видами підприємницької діяльності шляхом підтвердження кваліфікації ліцензіата й утвердження безпеки ліцензованої діяльності, а з іншого – як один зі способів забезпечення законності, формою державного контролю [3, с. 85].

Якщо звернутися до нормативно-правового регулювання у сфері ліцензування, то бачимо, що законодавець обмежується дефініцією “ліцензування господарської діяльності”, чим ототожнює її з поняттям “ліцензування підприємницької діяльності”. Однак зазначимо, що відсутність дефініції “ліцензування підприємницької діяльності”

у правовому полі сучасної України зумовлює низку проблемних питань, зокрема, філософсько-правових та методолічних, а саме обґрунтування ролі нормативних дефініцій, забезпечення реалізації принципу правової визначеності, стабільності правової системи й, одночасно, гнучкості права.

Статтею 1 Закону України “Про ліцензування видів господарської діяльності” [2] регламентовано, що ліцензування – це засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, спрямований на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів. Зазначене визначення корелює зі статтею 14 Господарського кодексу України (далі – ГК України), яка закріплює, що ліцензування, патентування певних видів господарської діяльності та квотування є засобами державного регулювання у сфері господарювання, спрямованими на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів [1]. Як вбачається зі змісту зазначеної статті, кодекс хоча й не закріпив тлумачення поняття ліцензування господарської діяльності, але створив передумови до розуміння його сутності та вказав напрям для подальшої розробки визначення.

Окремі вітчизняні науковці розглядають ліцензування господарської діяльності як правовий інститут. Наприклад, Л. В. Шестак стверджує, що ліцензування є комплексним правовим інститутом, оскільки поєднує в собі норми адміністративного та цивільного права [7, с. 8]. Т. В. Васильєва вказує, що ліцензування – це сукупність правових норм, що регулюють такі групи відносин: відносини, що виникають із приводу створення системи органів, які мають право видавати ліцензії на провадження окремих видів господарської діяльності; відносини щодо організації діяльності органів, які здійснюють ліцензування (нормативно-правового, методичного, інформаційного, матеріально-технічного забезпечення); відносини, що виникають між органами виконавчої влади й особою, яка бажає одержати, одержала чи втратила ліцензію на проведення того чи іншого виду господарської діяльності, що потребує ліцензування [5, с. 113].

На думку Е. Е. Бекірової, ліцензування певних видів господарської діяльності слід розглядати у декількох аспектах: як елемент легітимації суб’єктів господарської діяльності; як умову здійснення певних видів господарської діяльності; як підставу виникнення права здійснювати види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню; як елемент механізму реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність; як засіб державного регулювання господарської діяльності [4, с. 7].

Таким чином, аналіз науково-теоретичної бази свідчить про те, що більшість наукових праць присвячені ліцензуванню господарської діяльності загалом, а питанню ліцензування саме підприємницької діяльності як різновиду господарської діяльності комерційного спрямування в науковій літературі не було приділено належної уваги.

Зазначене обґрунтовує значущість та важливість досліджуваної правової проблеми, її актуальність, а також необхідність подальшого вивчення.

Разом із цим здійснюючи характеристику правової сутності змісту ліцензування підприємницької діяльності, треба зазначити, що господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою отримання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва називаються підприємцями.

При цьому відповідно до статті 3 ГК України господарська діяльність може здійснюватися і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність). Тобто господарська діяльність може бути як підприємницькою (підприємництво), так і не підприємницькою (некомерційна господарська діяльність). Так, наприклад, до першої можемо віднести діяльність товариств з обмеженою відповідальністю (медичних центрів), що здійснюють медичну практику на платній для споживачів основі. До другої, тобто не підприємницької діяльності, як приклад можемо зазначити діяльність комунальних некомерційних підприємств (закладів охорони здоров'я), обсяг платних послуг яких законодавчо обмежений (не більше 20 % згідно з частиною одинадцятою статті 10 Закону України “Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення”) та які надають переважно безкоштовні медичні послуги населенню відповідно до статті 49 Конституції України [6].

Отже, ключовим розмежуванням підприємницької та не підприємницької діяльності є не лише отримання прибутку як головної мети діяльності, а й природа такої діяльності. Непідприємницька господарська діяльність нормативно визначається як некомерційна. Основні засади правового регулювання некомерційної діяльності містяться у главі 5 ГК України, а комерційної (підприємницької) – у главі 4 ГК України.

Аналіз ліцензування господарської діяльності та змісту підприємницької діяльності дає можливість підсумувати, що розмежування понять “ліцензування господарської діяльності” та “ліцензування підприємницької діяльності” можливе на основі визначення об'єкта ліцензування підприємницької діяльності. Таким чином, розмежування понять “ліцензування господарської діяльності” та “ліцензування підприємницької діяльності” має велике як теоретичне, так і практичне значення тому, що:

- буде реалізовано принцип правової визначеності;
- поняття “підприємницької діяльності” визначається як видове поняття щодо більш широкого (родового) поняття “господарська діяльність”, а тому перше характеризується низкою специфічних ознак;
- окреслені поняття мають різні об'єкти;
- ліцензування підприємницької діяльності є невід'ємним елементом узаконення здійснення певних видів комерційної діяльності, тобто фактичним отриманням суб'єктом господарювання права на здійснення певного виду підприємницької діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № № 18-22, ст.144.
2. Закон України Про ліцензування видів господарської діяльності // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 23, ст. 158.
3. *Алексєєва О. Є.* Ліцензування, як засіб впровадження політики дерегуляції господарської діяльності / *О. Є. Алексєєва* // Підприємництво та інновації. – 2017. – Вип. 3. – С. 84-94.
4. *Бекірова Е. Е.* Правове регулювання ліцензування певних видів господарської діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 “Господарське право; господарсько-процесуальне право” / *Е. Е. Бекірова*. – Донецьк, 2006. – 17 с.
5. *Васильєва Т. В.* Ліцензування господарської діяльності як окремий напрямок адміністративно-правового режиму / *Т. В. Васильєва* // Право і безпека. – 2011. – № 1(38). – С. 110-115.
6. Рішення Антимонопольного комітету України від 17.12.2018 № 738-р України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=146546&schema=main>.
7. *Шестак Л. В.* Ліцензування як адміністративно-правовий інститут: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 “Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право” / *Л. В. Шестак*. – Ірпінь, 2005. – 18 с.

Л. С. Дубчак
професор кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
НПУ ім. М. П. Драгоманова,
кандидат юридичних наук, доцент,
адвокат, керівник Центру правничої допомоги
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

АДВОКАТСЬКИЙ ГОНОРАР ЯК ЦІНА ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Статтею 59 Конституції України передбачено, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1].

Отже, Основним Законом держави прямо передбачено право кожної людини, яка на законних підставах перебуває на території України має право на фахову правничу (правову) допомогу. Оскільки, Законом України від 02.06.2016 № 1401-VIII “Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)” [2] передбачено, що представництво інтересів в Україні здійснюється виключно адвокатами та прокурорами, зокрема у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції – з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції – з 1 січня 2019 року, тим самим законодавцем було обмежено право

представлення інтересів людей особами, які не мають свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю.

Відшкодування судових витрат, одним з яких є й витрати на професійну правничу допомогу є однією з ключових проблем судочинства в нашій державі. З огляду на це, вважаємо за необхідне розкрити проблемні питання витрат на професійну правничу (правову) допомогу в контексті саме реформування інституту адвокатури в Україні.

Відповідно до частин першої та другої статті 84 Цивільного процесуального кодексу України у редакції, яка діяла до набрання чинності Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII [3], витрати, пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката або іншого фахівця в галузі права, несуть сторони, крім випадків надання безоплатної правової допомоги. Граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу встановлюється законом. Спеціальним законодавчим актом, який регулював граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу був Закон України від 20.12.2011 р. № 4191-VI “Про граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах” [4], який визначав, що розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах не може перевищувати 40 відсотків прожиткового мінімуму для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року, за годину участі особи, яка надавала правову допомогу, у судовому засіданні, під час вчинення окремих процесуальних дій поза судовим засіданням та під час ознайомлення з матеріалами справи в суді, що визначається у відповідному судовому рішенні.

Чинний Цивільний процесуальний кодекс України [5] змінив підхід до відшкодування судових витрат, зокрема й витрат на професійну правничу допомогу та закріпив дане в главі 8.

Доречно зауважити, що законодавець виключив взагалі норму, яка обмежує або визначає граничні витрати на правничу допомогу, а, отже, станом на сьогодні, жоден законодавчий акт не обмежує розмір компенсації судових витрат, понесених сторонами при розгляді справи у судовому порядку.

Однак, є й нововведення, яке закріплено в частині 4 статті 137 Цивільного процесуального кодексу України, зокрема законодавцем зазначено, що розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із: складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг); часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (наданих послуг); обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт та ціною позову або значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересам справи [5].

Заслуговує на увагу також той факт, що обов'язок доведення неспівмірності витрат покладається на сторону, яка заявляє клопотання про зменшення витрат на оплату правничої допомоги адвоката, які підлягають розподілу між сторонами (частина 6 статті 137 Цивільного процесуального кодексу України).

Аналогічні положення закріплені також в статті 126 Господарського процесуального кодексу України та в статті 134 Кодексу адміністративного судочинства України.

Відповідно до статті 26 Закону України “Про адвокатуру і адвокатську діяльність” адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правової допомоги.

Визначення договору про надання правової допомоги міститься в статті 1 Закону України “Про адвокатуру і адвокатську діяльність”, згідно з якою договір про надання правової допомоги – домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об’єднання) зобов’язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов’язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору [6].

За приписами частини 3 статті 27 Закону України “Про адвокатуру і адвокатську діяльність” до договору про надання правової допомоги застосовуються загальні вимоги договірного права. Договір про надання правової допомоги за своєю правовою природою є договором про надання послуг, який в свою чергу, врегульовано Главою 63 Цивільного кодексу України [6].

Згідно зі статтею 30 Закону України “Про адвокатуру і адвокатську діяльність”, гонорар є формою винагороди адвоката за здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту. Порядок обчислення гонорару (фіксований розмір, погодинна оплата), підстави для зміни розміру гонорару, порядок його сплати, умови повернення тощо визначаються в договорі про надання правової допомоги. При встановленні розміру гонорару враховуються складність справи, кваліфікація і досвід адвоката, фінансовий стан клієнта та інші істотні обставини. Гонорар має бути розумним та враховувати витрачений адвокатом час [6].

Статтею 133 Цивільного процесуального кодексу України [5] встановлено, що судові витрати складаються з судового збору та витрат, пов’язаних з розглядом справи. До витрат, пов’язаних з розглядом справи, належать, зокрема, витрати на професійну правничу допомогу (*аналогічні положення закріплені в статті 123 ГПК України та статті 132 КАС України*).

Частиною 1 статті 137 Цивільного процесуального кодексу України [5] передбачено, що витрати, пов’язані з правничою допомогою адвоката, несуть сторони, крім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави (*аналогічні положення закріплені в статті 126 ГПК України та статті 134 КАС України*).

Стосовно позиції Верховного Суду щодо відшкодування витрат на професійну правничу допомогу, варто зазначити наступне. 06 березня 2019 року у господарській справі № 922/1163/18 Верховний Суд виніс додаткову постанову та висловив таку правову позицію:

– Договір про надання правової допомоги є підставою для надання адвокатських послуг.

– За своєю правовою природою договір про надання правової допомоги є договором про надання послуг, крім цього, на такий договір поширюються загальні норми та принципи договірного права, включаючи, але не обмежуючись главою 52 Цивільного кодексу України.

– Як будь-який договір про надання послуг, договір про надання правової допомоги може бути оплатним або безоплатним. Ціна в договорі про надання правової допомоги встановлюється сторонами шляхом зазначення розміру та порядку обчислення адвокатського гонорару.

– Адвокатський гонорар може існувати в двох формах – фіксований розмір та погодинна оплата. Вказані форми відрізняються порядком обчислення: при зазначенні фіксованого розміру для виплати адвокатського гонорару не обчислюється фактична кількість часу, витраченого адвокатом при наданні послуг клієнту, і навпаки, підставою для виплату гонорару, який зазначено як погодинну оплату, є кількість годин помножена на вартість такої години того чи іншого адвоката в залежності від його кваліфікації, досвіду, складності справи та інших критеріїв.

– Адвокатський гонорар (ціна договору про надання правової допомоги) зазначається сторонами як одна із умов договору при його укладенні. Вказане передбачено як приписами цивільного права, так і Законом України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”.

– Відсутність в договорі про надання правової допомоги розміру та/або порядку обчислення адвокатського гонорару (як погодинної оплати або фіксованого розміру) не дає як суду, так і іншій стороні спору, можливості пересвідчитись у дійсній домовленості сторін щодо розміру адвокатського гонорару [7].

Таким чином, Верховний Суд дійшов висновку, що визначаючи розмір суми, що підлягає сплаті в порядку компенсації гонорару адвоката іншою стороною, суди мають виходити з встановленого у самому договорі розміру та/або порядку обчислення таких витрат, що узгоджується з приписами статті 30 Закону України “Про адвокатуру і адвокатську діяльність”. Таким чином, на ці нюанси варто звертати увагу на етапі укладення договору про надання правової (професійної правничої) допомоги, щоб не було труднощів для компенсації цих витрат на підставі судового рішення за результатами розгляду справи в суді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII “Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>.

3. Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII “Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.
4. Закон України від 20.12.2011 № 4191-VI “Про граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4191-17>.
5. Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV “Цивільний процесуальний кодекс України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
6. Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI “Про адвокатуру і адвокатську діяльність” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
7. Додаткова постанова Верховного Суду від 06 березня 2019 року в справі № 922/1163/18 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80366556>.

А. Л. Головка
здобувач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ)

СТРУКТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки розроблено відповідно до статті 16 Конституції України, якою визначено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов’язком держави.

Нинішню екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об’єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу України. Відбувалися структурні деформації народного господарства, за яких перевага надавалася розвитку в Україні сировинно-видобувних, найбільш екологічно небезпечних галузей промисловості.

Економіці України притаманна висока питома вага ресурсомістких та енергоємних технологій, впровадження та нарощування яких здійснювалося найбільш “дешевим” способом – без будівництва відповідних очисних споруд. Це було можливим за відсутності ефективно діючих правових, адміністративних та економічних механізмів природокористування та без урахування вимог охорони довкілля.

Ці та інші чинники, зокрема низький рівень екологічної свідомості суспільства, призвели до значної деградації довкілля України, надмірного забруднення поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря і земель, нагромадження у дуже великих кількостях шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів виробництва. Такі процеси тривали десятиріччями і призвели до різкого погіршення стану здоров'я людей, зменшення народжуваності та збільшення смертності, а це загрожує вимиранням і біологічно-генетичною деградацією народу України.

Збереження природних багатств держави є важливою проблемою від вирішення якої залежить доля теперішніх і майбутніх поколінь. Таким чином, постає питання про необхідність вироблення та запровадження іншого, принципово нового ставлення держави до охорони навколишнього природного середовища через призму здійснення природоохоронної діяльності в Україні.

Потрібно зазначити, що необхідність охорони навколишнього природного середовища, яка перетворилася в глобальну проблему, пов'язану зі зростанням антропогенного впливу, створює умови для виокремлення особливостей природоохоронної діяльності. По-перше, ця діяльність направлена на забезпечення нормального обміну речовин між людиною і тими елементами природи, що складають життєву основу людства і на яких більш за все відбиваються негативні наслідки людської діяльності (повітря, вода, земля). По-друге, ця діяльність скерована на обмеження дії шкідливого впливу з боку створеного людиною оточуючого середовища шляхом оздоровлення місця її проживання та побуту, нейтралізації забрудненого природного середовища (шкідливі викиди промислових підприємств, транспорту) і зовнішнього оточення в цілому (шуми, вібрація) та поліпшення територіальної сфери, у межах якої тривають життя і праця населення (планування й забудова населених пунктів, раціональне розташування підприємств, місць відпочинку, організація зелених зон тощо). По-третє, метою цієї діяльності є створення належних умов для життя і розвитку людини, а також захист її від шкідливих або просто небажаних стихійних сил природи (повені, землетруси, суховії тощо) [1, с. 89].

На нашу думку, у структурі здійснення природоохоронної діяльності можна виділити правову (нормативну) та інституційну (організаційну) складові.

Нормативний компонент природоохоронної діяльності – це система правових принципів та норм, що регулюють відносини у сфері охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Під принципами здійснення природоохоронної діяльності необхідно розуміти об'єктивно властиві ідеї для цієї діяльності, безперечні вимоги, що ставляться до спеціально уповноважених органів та організацій, які виражають найважливіші закономірності у сфері охорони довкілля та відрізняються універсальністю, імперативністю та стабільністю (гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей; запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища тощо).

Призначення принципів здійснення природоохоронної діяльності обумовлене тим, що вони: 1) закріплюють основи здійснення природоохоронної діяльності в суспільстві; 2) спрямовують розвиток і функціонування екологічної системи; 3) впливають на формування екологічних відносин через механізм правового регулювання; 4) формують екологічну культуру суспільства та впливають на процес формування екологічних знань; 5) виступають важливим критерієм законності дій суб'єктів природоохоронної діяльності.

Нормативно-правові акти України, що регулюють відносини у сфері природоохоронної діяльності, можна поділити за юридичною силою (Конституція України, кодифіковані закони, підзаконні нормативно-правові акти), предметом правового регулювання, структурою, формою тощо.

Особливе місце серед норм національного законодавства займають міжнародно-правові акти, зокрема, міжнародні договори за участю України. Відповідно до Конституції України та Закону України "Про міжнародні договори України", укладені і ратифіковані міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Серед них, наприклад, Конвенція ООН "Про охорону біологічного різноманіття", прийнята у 1992 р. в Ріо-де-Жанейро і ратифікована Україною 29.11.1994 р., Конвенція про водно-болотні угіддя, що підписана у 1971 р. в Рамсарі (Іран) і ратифікована 29.10.1996 р. [2, с. 16-17].

Необхідно зазначити, що законодавство України у сфері природоохоронної діяльності умовно можна поділити на дві групи. До першої групи, на нашу думку, слід віднести нормативно-правові акти, що визначають засади здійснення природоохоронної діяльності, до другої – нормативно-правові акти, що встановлюють систему природоохоронних органів та організацій і визначають їх правовий статус.

До інституційного (організаційного) елемента природоохоронної відносяться суб'єкти природоохорони, тобто органи та організації, які на професійній основі та відповідно до чинного законодавства уповноважені здійснювати із застосуванням правових засобів та способів природоохоронну діяльність, спрямовану на охорону довкілля й забезпечення екологічної безпеки.

До системи суб'єктів, які здійснюють природоохоронну діяльність, належать органи загальнодержавного (Верховна Рада України, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади) та територіального (органи місцевого самоврядування) рівнів [3, с. 98-99].

Виходячи із наведеного, можна стверджувати, що з метою ефективного здійснення природоохоронної діяльності в Україні необхідно, щоб усі суб'єкти природоохорони здійснювали узгоджені заходи у межах законодавства нашої держави стосовно охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Таким чином, природоохоронна діяльність в Україні здійснюється за допомогою правових (нормативних) та інституційних (організаційних) складових. Через природоохоронну діяльність розкривається сутність та призначення сучасної держави, яка повинна забезпечити раціональне використання природних ресурсів, охорону навколишнього середовища й екологічну безпеку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Екологічне право України / за ред. В. К. Попова, А. П. Гетьмана. Харків : “Право”, 2001. 398 с.
2. Екологічне право : навч. посібник / за ред. Т. П. Устименко. Київ : Алерта, 2016. 290 с.
3. Казанчук І. Д. Адміністративно-правова система суб’єктів охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки в Україні. *Право і сусільство*. Дніпропетровськ, 2016. № 5. С. 95-101.

*Головко О. М.
старший науковий співробітник
НДІ інформатики і права НАПрН України,
кандидат юридичних наук
Тавберідзе І. Н.
студентка 4 курсу факультету соціології і права
НТУУ “Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського”
(м. Київ)*

ІНТЕРНЕТ РЕЧЕЙ: ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В ЄС

За даними Ericsson Mobility Report, у 2018 році людство використовувало більше 8.5 млрд. смарт-девайсів, тобто різних пристроїв, які мають вихід в Інтернет, також знайомих під назвою Інтернет Речей (Internet of Things, далі - IoT). Згідно цього ж дослідження кількість використовуваних смарт-девайсів може досягнути близько 22 млрд. до 2024 року [1].

Така поширеність у використанні Інтернету Речей пов’язана більшою мірою з тим, що їх використання дозволяє більш ефективно використовувати свій час, автоматизувати деякі повсякденні процеси та отримувати від них необхідну інформацію, як, наприклад, частоту свого пульсу або кількість пройдених кілометрів від спорт-трекерів. Але разом з перевагами з’являються й проблеми, які необхідно вирішити, зокрема, з юридичної точки зору.

Враховуючи, що завданням IoT є збирання інформації та передача її іншим елементам системи, головною цінністю в даному процесі виступає саме інформація. Більша частина даних, які генеруються та використовуються зв’язаними пристроями є персональними даними, при чому деякі з них мають так званий “чутливий характер”, як, наприклад, інформація щодо здоров’я особи або банківські дані. Таким чином,

основною проблемою Інтернету речей з точки зору правового регулювання є збирання, захист та передача персональних даних.

Одним з прикладів витоку персональних даних через смарт-девайси є кейс Safe-KID-One – дитячого розумного годинника від німецької компанії Enox Group, завдяки якому батьки мали змогу наглядати за своїми дітьми через GPS мапу у телефонному додатку. В той же час цей телефонний додаток мав незашифрований зв'язок зі своїм сервером, що відкрило можливість спілкуватися з дитиною, яка носить пристрій, або знаходити дитину через GPS. ЄС закликав дистриб'юторів Safe-KID-One відкликати продукт від кінцевих користувачів [2].

Подібний доступ до погано захищеної персональної інформації може призвести до негативних наслідків, починаючи від продажу нелегально отриманих даних маркетинговим компаніям і закінчуючи використанням вашої медичної інформації проти вас. Таким чином, правове регулювання IoT є необхідним і потребує швидкого реагування.

Останнім значним документом в Європейському Союзі, що регулює юридичні аспекти роботи систем IoT є EU General Data Protection Regulation, що вступив у силу 28 травня 2018 року. Основними положеннями цього акту є:

- Обов'язок повідомити про виток інформації протягом 72 годин з моменту, коли про такий виток стало відомо;
- Право користувачів на отримання інформації щодо збирання та обробки певних персональних даних;
- Право користувачів на видалення персональних даних з систем, де вони зберігаються, а також припинити їх обіг у третіх осіб;
- Розширення вимог щодо осіб, які мають доступ до персональних даних, зокрема наявність експертних знань в сфері інформаційного права [3].

Враховуючи глобальний характер явища IoT, проблема також полягає в тому, що різні національні законодавства про захист даних забезпечують різні рівні захисту. Таким чином, важливою є гармонізація законодавства про захист персональних даних, що забезпечить легкість його правозастосування, в тому числі, в міжнародних приватноправних відносинах.

З метою реалізації підвищення рівня безпеки персональних даних відповідно до законодавства необхідне забезпечення виконання цих приписів. Враховуючи, що інфраструктура IoT знаходиться на ранній стадії розвитку, є бажаним формування правової бази для врегулювання даних правовідносин вже на даному етапі.

Беззаперечно важливим аспектом впровадження IoT є чітке розуміння своїх прав та обов'язків обома сторонами цих правовідносин. І якщо для розробників та компаній, залучених до розробки чи використання систем IoT вже визначений правовий статус хоча б з точки зору господарських правовідносин, то для кінцевих споживачів цей статус має скоріше умовний характер. Недаремно О. А. Баранов зазначає, що “у світі лавиноподібно зростають приклади та обсяги використання технологій Інтернету речей

з штучним інтелектом в різних сферах суспільної активності, що в певних випадках призводить до виникнення правової невизначеності” [4, с. 67].

Для того, щоб кінцеві споживачі могли бути свідомими учасниками інформаційних правовідносин важливим є характер їх поінформованості. Повинен існувати обов’язок забезпечити доступ користувачів до інформації про обробку даних системами IoT, їх функції та цілі. Необхідно встановити механізми реалізації споживачами своїх прав як суб’єктів правовідносин, оскільки більшість процесів у смарт-девайсах працюють у фоновому режимі і є латентними для користувачів.

Крім того, слід встановити, за яких обставин згода осіб на провадження певних дій по обробці персональних даних повинна вважатися дійсною. Особливо у випадку з використанням систем IoT особам часто бракує необхідного розуміння технічного функціонування, а отже –наслідків такої згоди.

Відповідно до EU General Data Protection Regulation існують умови, за яких необхідно інформувати про мету збору особистої інформації в зрозумілій для пересічного громадянина формі для спрощення надання особою своєї згоди.

Ще одним важливим заходом для усвідомлення користувачами важливих особливостей та можливих наслідків надання дозволу на використання своїх персональних даних є освіта людей. Для старшого населення можливе проведення лекцій у вищих навчальних закладах та за місцем роботи. Такий обов’язок можливо покласти на працівників національної кіберполіції в межах просвітницької функції щодо аспектів кібербезпеки.

Таким чином, IoT потребує формування механізмів правового регулювання правовідносин, що виникають у зв’язку з використанням систем IoT, зокрема, в частині забезпечення імплементації норм європейського законодавства з цих питань в національне законодавство.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ericsson Mobility Report 2018 (за даними компанії Ericsson) URL: <https://www.ericsson.com/en/mobility-report/reports/november-2018/iot-connections-outlook> (дата звернення: 29.03.2019)
2. Lindsey O’Donnell. EU Recalls Children’s Smartwatch That Leaks Location Data. *threatpost* URL:<https://threatpost.com/eu-recalls-childrens-smartwatch-that-leaks-location-data/141511/> (дата звернення: 29.03.2019)
3. GDPR Key Changes. *офіційний веб-сайт EUGDPR*. URL: <https://www.eugdpr.org/key-changes.html>(дата звернення: 29.03.2019)
4. Баранов О. А. Інтернет Речей (IoT): регулювання надання послуг роботами зі штучним інтелектом. *Інформація і право*. № 4(27). 2018. С. 46-70. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/7_10.pdf (дата звернення: 29.03.2019)

*Жмур Ю. М.
доценткафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Київ)*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ФРАНЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАНЬ НЕПОВНОЛІТНІМ

Уповноважений Президента України з прав дитини М. Кулеба наводить невтішну, навіть жахливу статистику в Україні. А саме: за 25 років незалежності країни з 1991 року дитяче населення зменшилось майже у два рази і сьогодні становить 7,6 млн дітей. Кожна третя дитина сьогодні живе за межею бідності. Як мінімум, кожна сьома дитина страждає від насильства у сім'ї. 150 тис. дітей мають інвалідність і не можуть ходити в школи або в садки. Кожна друга дитина живе з одним з батьків, зазвичай, це мама. З народженням кожної другої дитини у сім'ї, 80% сімей потрапляють за межу бідності. Україна в перших рейтингах за дитячою смертністю. Україна наразі займає 186 місце у світі за показниками народжуваності і 13 місце у світі за показником вимирання нації. Кожна 50 дитина живе в спецзакладах по типу інтернат. Майже 106 тис. дітей, або 1,5% усього дитячого населення країни, виховуються в інтернатах, але тільки 8% з них є сиротами, решта - 92% мають батьків. Кожні три дні близько 250 дітей потрапляють до інтернатних закладів переважно через бідність і неспроможність батьків надати необхідні послуги для дитини. Приблизно 600 тис. дітей перебуває на окупованих територіях. Майже 250 тис. є переселеними. 100 тис. дітей живуть у зоні зіткнення. І це вже питання національної безпеки.[1]

Після такої статистики стає страшно за нашу країну, адже наше майбутнє гине. Тому варто задуматися над тим, як зберегти і правильно виростити маленьких українців.

Становлення ювенальної юстиції в Україні є пріоритетним завданням у нашій державі. Адже держава має відредагувати спеціальні та дієві механізми виправлення та ресоціалізації, а також разом з тим, захистити права та свободи неповнолітніх порушників. Тому для цього потрібно співпрацювати з іншими країнами світу, досліджуючи їхнє законодавство. Також кримінальна відповідальність неповнолітніх за КК України має весь час вдосконалюватись і приводитись у відповідність до Європейського законодавства.

Ситуація, що склалася на сьогоднішній момент, явно не відповідає міжнародним стандартам, що регламентують особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх, а саме Мінімальним стандартним правилам ООН, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила),

Керівним принципам ООН для попередження злочинності серед неповнолітніх, Стандартним мінімальним правилам ООН по відношенню до заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила) [2, с. 4]

Науковці дають ось таку невтішну статистику. В Україні за останні п'ять років засуджено 102778 неповнолітніх; крім того, до 23616 застосовано примусові заходи виховного характеру, 2626 направлено до училищ чи шкіл соціальної реабілітації, тобто 126394 неповнолітніх постали перед судом за вчинення суспільно небезпечних діянь. Отже, кожного року майже до 5 тис. неповнолітніх, які вступили у конфлікт із законом, застосовувалися примусові заходи виховного характеру, більше 20 тис. неповнолітніх засуджено до різних видів кримінального покарання. З огляду на таку ситуацію виправити становище за допомогою лише засобів кримінально-правового впливу на неповнолітніх правопорушників неможливо, тому потрібно створити систему ювенальної юстиції (цілий комплекс заходів, спеціальних програм) [3, с. 59].

За таких умов варто порівняти КК інших європейських країн у частині, де йдеться про призначення покарань неповнолітнім.

Франція.

У Франції сучасний підхід до злочинності неповнолітніх та виправлення їх девіантної поведінки становить підзаконний акт Ордонанс, прийнятий 2 лютого 1945 р. “Про правопорушення неповнолітніми”. Саме у ньому встановлена кримінальна відповідальність до злочинців у залежності від вікової групи неповнолітніх. Провадження у справах неповнолітніх порушників вирішується слідчим суддею, ювенальним суддею, чи ювенальним судом присяжних.

Перша група 10-13 років, до яких застосовуються такі міри покарання, як заходи допомоги, захисту, нагляду та виховання (ст. 122-8 Ордонансу). Проте до таких осіб може бути і застосовано кримінальне покарання. Та найчастіше вирок суду є м'яким і гуманним. В основному, суд приймає рішення про передачу неповнолітнього батькам, опікунам або особам, що їх замінюють. Також може бути прийняте рішення про передачу такого порушника на перевиховання трудовому колективу, школі, спеціальному закладу для неповнолітніх, також може бути встановлено обмеження дозвілля. Режим обмеження дозвілля застосовується до осіб, у яких досить специфічна, неприйнятна до суспільства поведінка. Такий режим забезпечується спеціальними особами, які перебувають на роботі на державній службі і мають перевиховати такого правопорушника (ст. 25 Ордонанса). Проте, якщо батьки чи опікуни якимось чином перешкоджають уповноваженим на те особам наглядати за такими дітьми і дають можливість цим дітям порушувати режим і далі, то уповноважений має право повідомити про це в суд у справах неповнолітніх. За таких умов суддя може призначити штраф особам, які здійснюють нагляд за такими дітьми, або взагалі наказати замінити таких опікунів.

Наступна категорія неповнолітніх злочинців, які передбачені в Ордонанс – це особи від 13 до 16 років. До таких осіб можливе також призначене особливе

покарання, проте у деяких випадках може бути призначене і засудження до позбавлення волі, якщо цього вимагають обставини справи. При призначенні кримінального покарання діють спеціальні обмеження: не можна позбавляти таку особу цивільних та сімейних прав, обмежувати перебування на французькій території, не може призначатися обмеження волі на строк більше двадцяти років ув'язнення, не може призначатися штраф більше ніж 50 тисяч євро.(ст. 20-2-20-5 Ордонанса). Поряд із основним покаранням може застосовуватися і додаткове: ізоляція дитини від батьків і передача такої дитини особі, яка зможе опікуватися цією дитиною;відправлення такої дитини до інтернату або на психіатричне лікування. Проте таким особам має виповнитися 13 років. А ув'язнення не має перебільшувати половину строку, передбаченого КК за даний злочин (ст. 16, 17 Ордонанса).

Наступна група – це особи 16-18 років. До даної категорії осіб також застосовуються заходи безпеки або виховні заходи. Проте такі підлітки уже несуть кримінальну відповідальність і відбувають ув'язнення, але з меншим строком. Варто зазначити, що Ордонанс має на своїй меті, як покарання, так і застосування засобів безпеки, як то виправлення і ресоціалізацію неповнолітніх [4, с. 24-35].

Виховні заходи неповнолітнім призначаються судом, вони включають в себе: вказівки щодо призначення місця проживання, вказівки щодо регламентації особистого життя, прогулянки, дозвілля, вказівка знайти ту чи іншу роботу. Якщо підлітка оточують “погані” друзі, або він проживає в неблагополучній сім'ї, чи в сім'ї, яка не може правильно виховувати підлітка, суд може змусити відправити такого неповнолітнього правопорушника у виховну установу або, у так звану, терапевтичну групу опіки, де здійснюється навчання неповнолітнього різними засобами поведінки [45 с. 24-35].

Як ми вже зазначали, досить чітко Ордонанс регулює і діяльність дорослих осіб, які беруть під свою опіку неповнолітніх: батьки, опікуни, інші дорослі особи, які заслуговують на довіру. Якщо дані особи не змогли забезпечити спеціальний режим, або умови утримання підлітків, або не змогли вчасно доставити їх до суду – суддя може призначити за таку бездіяльність штраф вищезгаданим особам.

Проаналізувавши Ордонанс, можемо зробити певні висновки. По-перше: кримінальне законодавство Франції, на нашу думку, є більш демократичнішим і гуманнішим по відношенню до неповнолітніх, на відміну від українського. Судді мають більше можливостей замінити тяжче покарання м'якшим-при призначенні покарання. Ордонанс передбачає набагато ширший діапазон покарань неповнолітнім, ніж в Україні, проте їх спрямованість направлена радше на ресоціалізацію і виправлення неповнолітніх, ніж на покарання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2734:yuvenalna-yustitsiya-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350

2. *Ковтун Н. Я.* Поняття, система та види додаткових покарань для неповнолітніх за КК України : автореф. дис. ... ступеня канд. юрид. наук: спец.12.00.08 / Н. Я. Ковтун. – Київ, 2010. – 18 с.
3. *Мачужак Я. В.* Формування системи ювенальної юстиції в Україні: перспективи створення ювенальних судів / Я. В. Мачужак, І. Б. Лавровська // Відновне правосуддя в Україні. – Щоквартальний бюлетень. – № 3. – 2005. – С. 59-69.
4. *Артеменко Н. В.* Особенности ответственности и наказания несовершеннолетних в уголовном праве Франции // Ученые записки ДЮИ. Ростов-на-Дону; Изд-во ДЮИ, 2002. Т. 19.
5. *Артеменко Н. В.* Особенности ответственности и наказания несовершеннолетних в уголовном праве Франции // Ученые записки ДЮИ. Ростов-на-Дону; Изд-во ДЮИ, 2002. Т. 19.

Ю. М. Жмур
доцент кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат юридичних наук, доцент
О. О. Гоцуляк
студентка 2 курсу факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

На сьогоднішній день, проблема кримінальної відповідальності неповнолітніх є надзвичайно актуальною. Злочинці-підлітки потенціально “запрограмовані” на вчинення правопорушень у майбутньому, тому становлять велику загрозу миру, безпеці й громадському порядку суспільства. Так, за даними Генеральної прокуратури України, аналізуючи статистику правопорушень у I півріччі 2018 року, можна спостерігати наступні відомості: правоохоронці затримали близько 53 тисяч злочинців, серед яких понад 1700 неповнолітніх [2].

Т. О. Гончар, О. М. Джужа, В. Ф. Мороз, О. П. Чугаєв, В. С. Орлов, А. П. Тузов, Н. В. Ортинська, Д. О. Кіш, Т. І. Дмитришина, М. С. Таганцев, А. В. Савченко, В. М. Бурдін у свої працях досліджують й аналізують особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх, причини підліткової злочинності і профілактично-виховні заходи щодо попередження вчинення правопорушень. Але більшість існуючих методологічних підходів вивчення даної теми не відповідають сучасним реаліям суспільного життя. Тому основною метою статті є дослідження оновлених підходів до вирішення актуальних проблем кримінальної відповідальності неповнолітніх.

Для початку варто зазначити, що серед причин підліткової злочинності виділяють сімейне насильство, булінг, стрімке падіння рівня життя, великий вплив

засобів масової інформації, збільшення рівня алкоголізму та наркоманії серед дорослих людей, що стає наслідком конфліктів і агресії.

Кримінальна відповідальність неповнолітніх врегульована ст. 98 КК України, згідно якої до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань як штраф, громадські роботи, виправні роботи й арешт. Крім того, ч. 2 ст. 98 передбачає застосування додаткових покарань у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [1].

Неповнолітні, що вчинили кримінально каране діяння, є особливими суб'єктами і потребують окремої уваги та ставлення суду до призначення їм покарання. Досить часто до таких осіб, які вчинили злочин вперше застосовується звільнення від покарання та виконання примусових заходів виховного характеру у вигляді передачі неповнолітнього під нагляд одного з батьків або осіб, які їх замінюють. Наприклад, такий захід виховного характеру, як застереження, полягає в роз'ясненні судом неповнолітньому наслідків його дій, оголошенні осуду за ці дії та попередженні про настання суворих наслідків в разі продовження протиправної поведінки чи вчинення нового злочину. Призначення такого гуманного покарання, як показує практика, малоефективне, оскільки неповнолітній, який вчинив злочин, не має змоги повною мірою проаналізувати і усвідомити суспільну небезпеку свого протиправного діяння, отримати всі необхідні елементи виховання. Тому такі особи продовжують вести злочинний спосіб життя.

Загальні кримінологічні дослідження вказують, що значна кількість неповнолітніх, які відбували покарання у місцях позбавлення волі, після закінчення його строку продовжують злочинну діяльність. Це, насамперед, пов'язане з криміногенними зв'язками, яких набуває засуджений під час перебування разом з іншими злочинцями. Період позбавлення волі не сприяє правовій адаптації особи і формуванню її здорової психіки, а навпаки спричиняє появу нових знань, умінь, навичок, ідей щодо вчинення майбутніх правопорушень.

На противагу, такий вид покарання, як громадські роботи, не дивлячись на його м'який характер, сприяє зниженню рецидиву злочинів. У судовій практиці його почали використовувати ще у 1971 в Швейцарії. Кримінальний Кодекс передбачав застосування громадський робіт до осіб від 7 до 18 років [3]. Але зниження рецидиву – це не єдина позитивна риса такого способу впливу на злочинця. По-перше, під час відбування покарання неповнолітній, що вчинив злочин, залучається до праці, здобуває необхідні трудові навички, спілкується з правослухняним населенням, що позитивно впливає на його виправлення і правову соціалізацію [4, с. 30]. По-друге, держава витрачає мінімум коштів лише на забезпечення діяльності органів, що ведуть контроль і облік за виконанням цього примусового заходу. Крім того, відбуваючи покарання, неповнолітній своєю працею приносить користь суспільству і суспільним

інтересам, а безоплатність такої діяльності викликає почуття сорому, несправедливості, що у свою чергу змушує правопорушника обмірковувати свої вчинки.

Виправні роботи є ще одним дієвим видом покарання, проте його практичне застосування можливе лише до осіб, які працюють. Неповнолітні ж рідко офіційно оформляють трудові правовідносини в силу небажання роботодавця сплачувати податки і створювати усі необхідні умови відповідно до встановлених вимог.

Серед дослідників існують думки про застосування нових заходів впливу на неповнолітніх. Так, наприклад, В. М. Бурдін пропонує ввести такі альтернативні види покарання як: покладення на неповнолітнього, який досяг 15-річного віку, з урахуванням його майнового становища або наявності відповідних трудових навичок, обов'язку усунути заподіяну шкоду або виконати на користь потерпілої сторони певні роботи з метою компенсації заподіяної шкоди.

Проаналізувавши теоретичні дослідження науковців кримінального права, статистичні дані практичного застосування заходів виховного характеру неповнолітніх і їх результативність, можна дійти до наступних висновків:

- Види покарання, що передбачені кримінальним законодавством щодо неповнолітніх, потребують негайного оновлення відповідно до змін в суспільному житті для збільшення ефективності їх застосування;

- Покарання за злочини повинно бути максимально конкретизованим, індивідуалізованим, виходячи із виняткових обставин та враховуючи особу винного. Оскільки завданням примусових заходів, крім відновлення соціальної справедливості, є виправлення засудженого й попередження вчинення ним нових злочинів у майбутньому, судом ретельно повинні бути досліджені як біологічні, так і соціальні особливості правопорушника. Проте індивідуалізація покарання із врахуванням особливостей суб'єкта злочину є на низькому рівні;

- Необхідно прийняти єдиний нормативно-правовий акт, який би чітко і всебічно регулював кримінальну відповідальність неповнолітніх;

- Громадські роботи мають високий коефіцієнт корисної дії, проте рівень призначення його в Україні є надзвичайно низький.

- Дослідивши сучасні проблеми кримінальної відповідальності неповнолітніх, варто сказати, що державі необхідно звернути особливу увагу на нагальні проблеми заходів покарання таких осіб, удосконалити законодавство, доповнивши його альтернативними, більш ефективними видами впливу, адже майбутнє залежить насамперед від нового покоління, його правосвідомості і правослужняності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 р., № 2341–III // ВВР України. –2001. – № 25-26. – Ст. 131.
2. *Істратенко І. М.* Стан злочинності у I півріччі 2018 року // Держстат України. – 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/dop/09/sz0618w_u.pdf

3. Європейські громадські санкції та заходи [Текст]: (Матеріали семінарських слухань 11-12 квітня 2000 р.) / Міністерство юстиції України, Рада Європи. – Київ : Логос, 2000. – 116 с.
4. *Ніколаєнко С. І., Ніколаєнко О. С.* Проблеми адаптації в процесі правової соціалізації та десоціалізації особистості / С. І. Ніколаєнко, О. С. Ніколаєнко // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 1(4). – С. 27-32.

Ю. М. Жмур
доцент кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат юридичних наук, доцент
І. А. Клімова
студентка 2 курсу факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Проблема насильства в сім'ї є актуальною у всьому світі. Домашнє насильство є грубим порушенням порушення прав людини. Щоденно воно здійснює посягання на найцінніші блага людини – життя і здоров'я, честь і гідність. Таке небезпечне явище відоме і сучасному українському суспільству, що підтверджується даними соціологічних опитувань населення України, за яким майже половина населення відчула на собі різні форми насильства [1].

Метою статті є визначення стану нормативно-правового забезпечення запобігання та боротьби з різними проявами насилля щодо домашнього насильства на національному рівні в Україні.

Правова база про запобігання та протидію домашньому насильству складається з Конституції України, Закону України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” та інших нормативно-правових актів, які регулюють відносини щодо попередження та протидії насильству в сім'ї. Норми Основного Закону України визначають та гарантують охорону і захист прав, свобод та інтересів сім'ї та людини. Це показано зокрема у ст. ст. 3, 21-24, 27-29, 32, 51, 52 [2].

Україна на державному рівні визнала наявність проблеми домашнього насильства у 2001 році, коли, на підставі положень Конституції України та Конвенції ООН про права дитини, було прийнято Закони України “Про охорону дитинства” та “Про попередження насильства в сім'ї”. В цих законодавчих актах було дано визначення таких понять як “насильство”, “жертва насилля”, а також було введено термін “захисний припис”. Для реалізації цих законів було прийнято низку підзаконних нормативно-правових актів [3]. Але потреба впровадити правові норми,

які відповідатимуть сучасним міжнародним та європейським стандартам зумовила прийняття 7 грудня 2017 року Закону України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” [4], який скасував дію попереднього Закону “Про попередження насильства в сім’ї”, а також розширював коло суб’єктів, на яких покладається здійснення заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, а також коло осіб, на яких розповсюджується дія цього Закону.

Крім указаних нормативно-правових актів, які регулюють попередження насильства в сім’ї на національному рівні, необхідно згадати й нормативно-правові акти, які передбачають відповідальність за вчинення насильства в сім’ї, зокрема Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Цивільний кодекс України тощо [5].

Рішучими вважаються зміни до кримінального законодавства держави у цій сфері, коли 11 січня 2019 року набрав чинності Закон України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашнього насильства та боротьби з цими явищами” [6], який був спрямований на криміналізацію домашнього насильства. Даний закон визначає, що домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров’я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи каратиметься громадськими роботами на строк від ста п’ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п’яти років, або позбавленням волі на строк до двох років [7].

Дослідивши дане питання, можна зробити висновки, що проблема насильства в сім’ї є дуже поширеною в Україні. Проте законодавець прагне виконати взяті на себе зобов’язання, що пов’язані з необхідністю розробки концепції державної політики, спрямованої на боротьбу із зазначеними злочинними проявами. Отже, дана тема потребує ще подальшого наукового дослідження, адже нові зміни в законодавстві тільки почали діяти й ще не можна з точністю визначити їх ефективність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пивоваров В. В., Ілліна А. В. Кримінологічний аналіз законодавства про запобігання і протидію домашньому насильству / В. В. Пивоваров, А. В. Ілліна // Порівняльно-аналітичне право. – 2018. – № 1. – С. 280-284.
2. Конституція України: чинне законодавство станом на 02 лютого 2018р.:; Офіц. текст. – Київ : Алерта, 2018. – 80 с.
3. Старчук О. В., Торчило Я. О. До питання правового регулювання протидії домашньому насильству / О. В. Старчук, Я. О. Торчило. // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2017. – С. 96-99.

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // База даних “Законодавство України” / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60306 (дата звернення 20. 03.2019).
5. *Ткаленко О. М.* Нормативно-правове забезпечення попередження насильства в сім’ї в Україні: стан та перспективи розвитку / О. М. Ткаленко // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 3. – С. 35-38.
6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: закон України від 06.12. 2017 № 2227-VIII // База даних “Законодавство України” / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення 20. 03.2019).
7. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Р. А. Казак
асистентка кафедри історії
держави і права України та зарубіжних країн
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук/ PhD
(м. Харків)

TERMS “ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY” AND “SUSTAINABLE DEVELOPMENT” IN UKRAINIAN POLICY AND LEGAL SCIENCE

An environmental sustainability and ways of its legal protection are constantly discussed in the world of legal science. Undoubtedly, the main period of the rise of environmental and legal thought was the 90’s of the last century, when foreign scholars vigorously discussed and scientifically grounded concept of “sustainable development”. But, unfortunately, in Ukrainian scientific thought, its development this term did not occupy a significant place, and was subsequently calibrated with the term “екологічна сталість” (*ekolohichna stalist’*), which means "environmental constancy", therefore does not reflect the true nature of this concept.

The concept of environmental sustainability closely relates to the policy of "sustainable development", which often appears as a term in Ukrainian legal acts. For example, in the text of the Law of Ukraine "On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period to 2020", this term is used 16 times. Due to its widespread usage, the concept of "sustainable development" requires a thorough study and doctrinal explanation. A general understanding of the social benefits of implementing the concept of sustainable development must be formed from the beginning, from an understanding of the very nature and essence of the term.

Sometimes even Ukrainian scholars use the English-language term “sustainable development” without translating into Ukrainian language, noting that it is “multifaceted and ambiguous: it can be analyzed in systems of various sizes” [1, p. 19]. By agreeing to this

approach, we support and recommend the use of the English-language analogue, in order to avoid the misunderstanding of the very essence of the term sustainable development.

In general, ukrainian scientific works are more focused on methodological issues of the practical implementation of the concept of sustainable development, without revealing contradictions between normative consolidation, appropriate translation and social understanding in domestic practice, in comparison with foreign research. One can not agree with the opinion of Nadosha O. [2] that the first issue of “sustainable development” was outlined in 1992 at the UN Conference on Environment and Development in Rio de Janeiro, where representatives of 179 states adopted a program of economic and social the development of mankind in the future century, formulated in the document "Agenda 21". Indeed, despite the fact that from the global point of view, the concept of sustainable development "is considered a dominant ideology of the 21st century, which is explained by the awareness of the world community of the need to ensure the reconciliation of the interests of the present and the future," it was formally expressed in the second half of the twentieth century, from the time of awareness the inevitability of the contemporary social problems that arose in the ecological, economic and socio-cultural spheres. These three elements, the "three pillars" [3], as they are called in foreign scientific literature and policy, consists the concept of sustainable development.

Asking the definition of the essence of the concept of "sustainable development", important methods of knowledge are seen in the methods of linguistic analysis and legal linguistics; and the inductive method will outline the essence of "environmental sustainability" as an integral part of the above concept. The public needs the definition of environmental sustainability that is understandable, logical and useful to facilitate understanding, communication and effective action of all key actors (the state, the community itself, academia, etc.). In previous studies, we have already faced with the problem of defining terms in the field of environmental law [4, p. 21]. A similar situation is now with the terms "sustainable development" and "environmental sustainability", which originals translated into Ukrainian violating its logical essence. In Ukrainian they sound and mean like – “constant development” and “environmental contancy” - which violated the nature of dynamic process.

After analyzing numerous studies of Ukrainian and foreign scientists in the field of environmental sustainability and sustainable development in general, one can conclude that there is currently no universally agreed definition of these terms. Ukrainian legislator points out as the root causes of environmental problems – “insufficient understanding of the priorities of preservation of the environment and the benefits of sustainable development in society” [5], therefore it is necessary to expand the knowledge about the fact what the "sustainable development" is and its connection with the modern ecological situation in Ukraine and in the world.

As a conclusion, the term, which is more appropriate in essence and perception, is proposed to be considered not “sustainable development”, but “balanced development”, and

therefore, by analogy, not “ecological sustainability”, but “ecological balance”. It is precisely this translation that will correspond to the aspects of equilibrium and the interconnection of all elements of this concept. Environmental sustainability can not be considered and investigated separately from other elements that collectively form a productive foundation for sustainable development. An important advantage of clarity of translation and general definition is that it facilitates the avoidance of logical problems of perception, and therefore makes more effective actions aimed at achieving the goal associated with the use of the term.

REFERENCES :

1. Кузьміна О. С. (2015). Аналіз підходів до трактування поняття сталий розвиток підприємства”. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*, 5 (1), – С. 13-21.
2. Надоша О. В. Теоретико-методологічний аналіз сталого розвитку у контексті сучасних дослідницьких підходів / О. В. Надоша. // Державне управління: удосконалення та розвиток. - 2011. - № 10. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_10_4.
3. United Nations General Assembly (2005). 2005 World Summit Outcome, Resolution A/60/1, adopted by the General Assembly on 15 September 2005, [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf
4. Kazak R. (2015) Ukrainian Legislation on Biodiversity Protection in Latter Half of 20th Century: Problematic Issues and European Experience, OIDA International Journal of Sustainable Development, Canada. –2015. –Vol. 8. – № 7. –pp. 21-26.
5. Закон України від 21.12.2010: Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 26, ст. 218

О. В. Костенко
аспірант НДІ інформатики і права НАПрН України
(м. Київ)

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОВІРЧИХ ПОСЛУГ ДО РЕГЛАМЕНТУ ЄС

Останнім часом в Україні значного поширення набули дискусії щодо запровадження в діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування цифрових сервісів, таких як е-державні послуги, е-документообіг, е-петиції тощо. Каталізатором процесів цифровізації стала “Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони” (далі – Угода) [1]. Одним із важливих напрямків імплементації є забезпечення вимог частини 1 статті 140 “Нормативно-правові аспекти електронної торгівлі” Угоди щодо визнання сертифікатів електронних підписів, виданих населенню, та сприянню розвитку послуг транскордонної сертифікації. Побудова системи довіри в он-лайн середовищі є

ключовим завданням для сучасного економічного та соціального розвитку. Відсутність довіри, зокрема, через наявність правової невизначеності стримує широке застосування електронних довірчих послуг.

В Європейському Союзі основним документом, що регулює інфраструктуру електронних довірчих послуг є “Регламент (ЄС) №910/2014 Європейського Парламенту та Ради щодо електронної ідентифікації та трастових сервісів для електронних операцій на внутрішньому ринку та скасування Директиви 1999/93/ЄС” (далі – Регламент 910) [2]. Регламент спрямовано на забезпечення високого рівня довіри до електронних послуг шляхом надання загальної правової основи для безпечної електронної взаємодії між підприємствами, громадянами і державними органами, тим самим підвищуючи ефективність державних і приватних онлайн послуг, електронного бізнесу та електронної торгівлі в ЄС. Регламент визначає загальні правові рамки, що стосуються використання електронних довірчих послуг, встановлює умови транскордонної сумісності і визнання кваліфікованих електронних підписів країнами-членами ЄС.

Суспільні відносини в Україні, що виникають під час процесів створення, використання, розповсюдження і споживання електронних довірчих послуг та цифрових підписів, в тому числі і в транскордонному режимі, регулюються новим Законом України “Про електронні довірчі послуги” [3] та понад 20 нормативно-правовими актами. В Україні діє 24 акредитованих та 8 зареєстрованих центрів сертифікації ключів, з яких Засвідчувальний та акредитований центри Національного банку України, 12 державних, 14 приватних акредитованих та зареєстрованих центрів, а кількість суб’єктів, що мають цифровий підпис на кінець 2018 року становила близько 5 млн. фізичних та юридичних осіб. Зазначені суб’єкти правовідносин складають сталу трирівневу систему суспільних відносин, на першому рівні якої регулюються правовідносини між фізичним та юридичним особами (підписувачами), на другому рівні – між підписувачами та постачальниками (надавачами) послуг цифрового підпису, на третьому рівні регулюються відносини між постачальниками електронних довірчих послуг та державними регуляторами.

Діюча в Україні система суспільних відносин в сфері цифрового підпису та електронних довірчих послуг має суттєві недоліки, що ускладнює інтеграцію нашої держави в сферу європейських та світових транскордонних цифрових довірчих послуг і значно обмежує економічний потенціал країни в цілому. Цій системі притаманні такі недоліки як: спрямованість законодавства на інтеграцію в правове поле виключно Європейського Союзу; відсутність правових змін, які мають створити спрощені, лояльні умови громадянам для транскордонного обміну і визнання іноземних сертифікатів цифрового підпису; відсутність єдиного (типового) цифрового підпису в органах державної влади та місцевого самоврядування; неможливість фізичним та юридичним особам отримати надійну, швидку та гарантовану верифікацію як національних, так і іноземних цифрових підписів. Але основною проблемою

суспільних відносин в даній сфері на сьогодні залишається забезпечення довіри до використання цифрових підписів і електронних довірчих послуг як на національному, так і на транскордонному рівні. Така система суспільних відносин в сфері цифрового підпису та електронних довірчих послуг в транскордонному режимі не ефективна і потребує трансформації у більш сучасну.

З метою створення умов в Україні, які б спонукали фізичних та юридичних осіб до більш широкого використання таких цифрових інструментів як цифровий підпис та електронні довірчі послуги не тільки на внутрішньому ринку але й інтегрувати до європейських та глобальних електронних систем електронної комерції та послуг, пропонується запровадити нову модель суспільних відносин в сфері цифрового підпису.

Нова модель суспільних відносин в сфері цифрового підпису в Україні має чотирирівневу структуру [4]. Перший та другий рівні моделі, на відміну від аналогічних у діючій системі, доповнюється імперативними нормами матеріального права, які встановлять загальнообов'язкові форми юридичної відповідальності за порушення суб'єктами зобов'язань, визначених Законом.

Третій рівень моделі, що визначає діяльність системи органів, які здійснюють державне регулювання у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації буде доповнено новим суб'єктом – центральним органом виконавчої влади, що забезпечить державне регулювання застосування електронних довірчих послуг та цифрових підписів в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Четвертий рівень моделі суспільних відносин в сфері цифрового підпису в Україні забезпечить встановлення надійних юридичних процедур визнання іноземних сертифікатів, а також визнання процедур ідентифікації підписувачів/надавачів цифрового підпису, шляхом створення єдиного державного правового шлюзу між українським законодавством та юрисдикціями і технологіями різних країн в сфері цифрового підпису. Новий суб'єкт четвертого рівня запропонованої моделі – державний цифровий довірчий центр, який має координувати діяльність суб'єктів сфери цифрового підпису під час транскордонної взаємодії між українськими і закордонними суб'єктами права. Державний цифровий довірчий центр забезпечить функціонування правових механізмів визнання іноземних цифрових сертифікатів, а також надійну верифікацію будь-якого цифрового підпису виданого в Україні або в іноземній країні за певних правових умов.

Внесення змін в законодавство України та створення Державного цифрового довірчого центру сприятиме:

- поліпшенню довіри у громадян та юридичних осіб до електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації, особливо під час здійснення транскордонної взаємодії між Україною та країнами світу;

- активізації в Україні електронної транскордонної торгівлі та інших транскордонних електронних сервісів;

- поширенню правової обізнаності серед користувачів електронних послуг та зменшенню ризиків скоєння правопорушень із використанням цифрового підпису;
- покращенню репутації державних електронних сервісів та поліпшенню міжнародного іміджу України в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони /Кабінет Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/00ukraine-euassociationagreementbody.pdf> (дата звернення 06.03.2019).
2. REGULATION (EU) No 910/2014 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 23 July 2014 [Електронний ресурс] // Official Journal of the European Union [веб-сайт] – 201. – Режим доступу до ресурсу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1527856717659&uri=CELEX:32014R0910> (дата звернення 18.06.2018).
3. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII/ Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>. (дата звернення 18.06.2018).
4. *Костенко О. В.* Правове регулювання транскордонного визнання сертифікатів електронних підписів та електронних довірчих послуг в міжнародному законодавстві / О. В. Костенко // Науковий вісник публічного та приватного права : фаховий збірник наукових праць. – 2018. – С. 130-139.

О. О. Кульчицький
аспірант кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗМІН У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОВ'ЯЗАНИХ З БАНКОМ ОСІБ В УКРАЇНІ

На важливість проблематики в Україні щодо визначення банками пов'язаних з ними осіб протягом останніх років неодноразово вказували зміни, що відбулись у банківському законодавстві, активне нормативно-правове регулювання відповідної проблематики Національним банком України (НБУ), який відповідно до законодавства України наділений повноваженнями державного регулювання ринку банківських послуг, а також присвячені даній проблематиці офіційні повідомлення НБУ щодо результатів перевірки операцій банків з пов'язаними з ними особами. НБУ підтвердив численні випадки порушень банками вимог до операцій з пов'язаними особами [1]. Зазначені порушення пов'язані з проведенням банками операцій з особами, які не були ідентифіковані банками як пов'язані з ними особи та у подальшому були виявлені НБУ, що мало наслідком порушення встановлених НБУ нормативів.

У зв'язку з цим, вважаємо, необхідним кроком НБУ внапрямку мінімізації таких порушень, є постійна актуалізація нормативної складової у регулюванні відносин банків з пов'язаними особами з урахуванням викликів сьогодення.

У розрізі вищезазначеного, звертає пильну увагу прийняття Правлінням НБУ постанов від 26.11.2018 № 125 [2] та від 18.12.2018 № 139 [3], предметом правового регулювання яких, зокрема, було питання визначення пов'язаних з банком осіб. При цьому, на даний час, відсутній окремий теоретично-правовий аналіз в розрізі унесених цими постановами змін до законодавства України.

Метою дослідження є з'ясування і аналіз актуальних підходів НБУ до розв'язання проблематики щодо визначення банками пов'язаних з банком осіб відповідно до вищевказаних нормативно-правових актів НБУ та правові наслідки передбачених цими актами змін у сфері пов'язаних з банком осіб.

Насамперед, варто зазначити, що спеціальним нормативно-правовим актом, що регулює визначення пов'язаних із банком осіб та порядок подання банками інформації НБУ про таких осіб є постанова Правління НБУ від 12.05.2015 № 315 (зі змінами). Відповідно до пункту 1 глави 1, пункту 1 глави 2 розділу II даного Положення визначення осіб пов'язаними з банком особами здійснюється банками та НБУ згідно з вимогами статті 52 Закону України "Про банки і банківську діяльність" та з урахуванням вимог цього Положення [4].

Постановою Правління НБУ від 26.11.2018 № 125, в свою чергу, було внесено низку змін до вищезазначеного Положення, які, у тому числі, безпосередньо стосуються проблематики визначення банком осіб пов'язаними з ним особами.

Серед таких змін, на нашу думку, слід виділити наступні:

1) скасування обов'язку для банків затверджувати переліки пов'язаних з банком осіб правлінням банку (зміни до пункту 1 глави 1 розділу II Положення про визначення пов'язаних із банком осіб). Це, на нашу думку, надає банку можливість самостійно встановлювати порядок визначення в банку пов'язаних з ним осіб та органи управління банку, що прийматимуть рішення щодо пов'язаності таких осіб. Дані зміни, на нашу думку, є виправданими та усувають процедурні складнощі для банку щодо визначення осіб пов'язаними з банком, так як засідання правління банку, як правило, не здійснюються щоденно, а по мірі необхідності з урахуванням внутрішніх документів банків, у той час як банку, зокрема, при укладенні правочинів з клієнтами чи для розрахунку встановлених НБУ нормативів, необхідно щоденно ураховувати у діяльності операції з пов'язаними особами;

2) регламентація випадків, при яких банк має право не відносити особу, що визначена НБУ пов'язаною із банком, до пов'язаних з банком осіб, а саме відповідно до пункту 6 глави 2 розділу II Положення про визначення пов'язаних із банком осіб банк має право визначити непов'язаною із банком фізичну або юридичну особу, яка була визначена НБУ пов'язаною з банком, лише відповідно до рішення НБУ про скасування/припинення дії/зміну рішення про визначення особи пов'язаною з банком

або у зв'язку з припиненням цивільної правоздатності фізичної або юридичної особи. Варто зазначити, що відповідно, до статей 25, 91 Цивільного кодексу України цивільна правоздатність фізичної особи припиняється у момент її смерті, а юридичної особи - з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення, яке, з урахуванням статті 104 Цивільного кодексу України, відбувається в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації [5].

Дана зміна, вважаєм, спричинена тим, що передбачена Положенням про визначення пов'язаних із банком осіб норма про обов'язок банку визначити пов'язаною особу, про пов'язаність якої прийнято рішення НБУ (абзац перший пункту 6 глави 2 розділу II), разом з тим не зобов'язує банк після визначення ним такої особи пов'язаною, у подальшому розкривати інформацію про особу як про пов'язану, про що можна також зробити висновок з пункту 2 глави 1 розділу II даного Положення, що покладає на банк актуалізацію інформації про пов'язаних осіб на підставі змін інформації щодо особи, визначеної пов'язаною з банком.

У свою чергу, вищевказані зміни до пункту 6 глави 2 розділу II вищезазначеного Положення <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-15 - n21>, на нашу думку, унеможливають самостійне правомірне виключення банком пов'язаних осіб в інших, ніж передбачені вище випадках, зі звітності банку про пов'язаних осіб, що подається до НБУ. В разі невиконання банком цього припису, це слід кваліфікувати як порушення нормативно-правового акту НБУ, що є підставою для застосування НБУ до такого банку заходів впливу відповідно до законодавства України.

На нашу думку, такі зміни усунули потенційну можливість для окремих банків формально підходити до обов'язку визначити пов'язаними осіб, що були виявлені НБУ, для прикладу, не відносити таких осіб до пов'язаних в разі зміни кінцевих бенефіціарних власників пов'язаної з банком юридичної особи на інших осіб, які є номінальними власниками. Однак, з іншої сторони, у випадку дійсних змін щодо пов'язаності особи з банком, банку для актуалізації у звітності відповідної інформації необхідно буде (якщо зміни не пов'язанні із припиненням правоздатності особи) проходити процедури перевірки НБУ визначення відсутності ознак пов'язаності особи з банком, у порядку передбаченому пунктом 4 глави 2 розділу II Положення про визначення пов'язаних із банком осіб. Це, на нашу думку, може призводити до подання банком протягом цього періоду не повністю актуальної інформації щодо пов'язаності особи. У зв'язку з цим, доцільно у даному Положенні перебачити строк, у який НБУ прийматиме рішення щодо непов'язаності особи з банком в разі подання банком відповідного клопотання, так як на даний момент такий строк у цьому акті не передбачено.

Крім того, постановою Правління НБУ від 18.12.2018 № 139 було внесено зміни до пункту 1.8 глави 1 розділу II Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, що затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368 [6], із

яких впливає підхід регулятора, що передбачає зменшення розміру регулятивного капіталу банку з урахуванням обсягу заборгованості пов'язаних з банком осіб, що перевищує обсяги такої заборгованості у межах встановленого НБУ нормативу кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами. Таким чином, якщо банк допускає перевищення нормативного значення вищезазначеного нормативу, то відповідний ризик має покриватися банком за рахунок власних коштів.

Дані зміни, вважаємо, можуть здійснювати суттєву превентивну функцію щодо дотримання банками вимог у сфері пов'язаних з банком осіб та несуть для банків посилення відповідальності за понадлімітні операції з пов'язаними особами, так як в разі порушення вищевказаного нормативу, попри те, що банк повинен здійснити зменшення регулятивного капіталу з урахуванням обсягів перевищення цього нормативу, даний захід не передбачено законодавством як захід впливу. За цих обставин складається ситуація, що банк за недотримання вимог щодо даного нормативу також повинен нести відповідальність відповідно до статті 73 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, оскільки це є порушенням статті 58 Закону України “Про Національний банк України” та нормативно-правових актів НБУ, що надає регулятору підстави застосовувати до банку заходи впливу попри відповідне коригування ним капіталу.

Крім того, з урахуванням вищезазначених змін, порушення нормативу кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами може мати також наслідком порушення інших економічних нормативів – нормативів капіталу, за порушення яких, за певних умов, відповідно до законодавства НБУ зобов'язаний віднести банк до категорії проблемних або неплатоспроможних. Тобто, у певних випадках може скластися ситуація, коли одне порушення банку фактично призвело до порушення двох різних економічних нормативів, які згідно з вимогами НБУ є різними порушеннями. У цьому випадку, на нашу думку, слід враховувати, що відповідно до статті 61 Конституції України ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, та застосовувати у такому разі захід впливу, який є обов'язковим згідно із законом, або у випадках, коли застосування заходів впливу є правом НБУ – захід впливу за порушення одного із даних нормативів.

Таким чином, вищевказані зміни, внесені постановами Правління НБУ від 26.11.2018 № 125 та від 18.12.2018 № 139, дають можливість стверджувати, що законодавство у 2018 році розширило перелік правових інструментів щодо запобігання та нівелювання у майбутньому ризиків фінансування банками бізнесів своїх власників та інших пов'язаних осіб із порушенням нормативних вимог НБУ, що є метою розбудови комплексної програми ідентифікації та моніторингу операцій з пов'язаними особами, анонсованої НБУ у 2018 році [7].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Прес-реліз НБУ від 24.02.2017 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.bank.gov.ua/article/44617163?annId=44617164×tamp=1488182141000>;
2. Про внесення змін до Положення про визначення пов'язаних із банком осіб: постанова Правління Національного банку України від 26.11.2018 № 125 // База даних “Законодавство України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125500-18>;
3. Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: постанова Правління Національного банку України від 18.12.2018 № 139 // База даних “Законодавство України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0139500-18>;
4. Положення про визначення пов'язаних із банком осіб: постанова Правління Національного банку України від 12.05.2015 № 315 // База даних “Законодавство України”. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-15/print1509540346927259>;
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435–IV // База даних “Законодавство України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>;
6. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368 // База даних “Законодавство України”/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01/print>;
7. Прес-реліз НБУ від 23.01.2018 // [Електронний ресурс]. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=62840349.

*Л. Ф. Купіна
професор кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Київ)*

ЧИННИКИ ВИДІВ ЕФЕКТИВНОСТІ НОРМ ТРУДОВОГО ПРАВА

Виокремлення видів ефективності норм права обумовлене загальнотеоретичними положеннями про класифікацію норм права взагалі. О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко визначають класифікацію норм права як поділ на окремі види за певними суттєвими ознаками, які визначають специфічну роль кожного із різновидів норм у регулюванні суспільних відносин. Серед ряду можливостей, які породжує вірна класифікація норм права, вчені виділяють встановлення шляхів вдосконалення правотворчої та правозастосовної практики з метою підвищення її ефективності [3, с. 648]. Саме такий підхід дозволяє дослідити зв'язок між нормою права і результатом її дії, в залежності від тієї групи ознак, які були покладені в основу класифікації даного виду норм права.

На підставі загальної концепції дослідження поняття ефективності правових норм, можна прийти до висновку, що співвідношення цілей, визначених законодавцем при формулюванні норми права, та результатів, досягнутих внаслідок її реалізації і є ефективністю правової норми. Але, враховуючи об'єктивні та суб'єктивні чинники, які

впливають на процес реалізації норми, ефективність набуває різних ознак, які за своїм характером дають змогу розмежувати той самий результат дії, в залежності від наслідку який наступив і тим самим встановити вид ефективності норми прав.

В своїх дослідженнях щодо умов ефективності норм права В. А. Бондаренко приходять до висновку, що умови, які стосуються самої норми можна позначити як чинники досконалості законодавства [1, с. 33].

О. І. Дунас стверджує, що на формування норм права, які трансформуються в соціальні джерела права, впливає складна, політструктурована багаторівнева система чинників суспільного життя на різному етапі розвитку держави та суспільства, яка в прямо чи опосередковано визначає зміст права. До найсуттєвіших компонентів цієї системи слід віднести економіку, політику соціальну структуру суспільства, ідеологію, психологію та моральність [2, с. 6].

Н. М. Пархоменко підкреслює, що підвищення ефективності норми права залежить від економічних, соціальних, політичних, правових, ідеологічних та культурних чинників. При цьому, дослідниця зазначає, що на конституційне та адміністративне законодавство більший вплив справляють політичні фактори, на цивільне – економічні, на трудове – соціальні. Дані думки дозволяють продовжити зроблені вченими висновки, що наведена система чинників визначає загальний рівень правової ефективності в суспільстві на певному етапі свого розвитку [5, с. 354].

Варто зазначити, що в юридичній літературі існують різні теорії щодо правової ефективності, яку часто ототожнюють з видом ефективності або навпаки розмежовують. У своїх працях щодо дослідження ефективності норм з охорони праці А. В. Шумський прийшов до висновку, що рівень ефективності норм при врегулюванні відносин з охорони праці, залежить від чинників технічного, економічного, психологофізіологічного, соціального, санітарно-гігієнічного, інформаційного, естетичного та організаційного характеру. Це, в свою чергу, створює підстави для виокремлення та дослідження видів ефективності норм з охорони праці з метою подальшого вдосконалення законодавства про працю [6, с. 11].

Цікавим є той факт, що незважаючи на різні висновки щодо співвідношення рівня ефективності та видів ефективності, вчені виводять свої теорії, керуючись одним класифікатором – чинники різного правового та суспільного характеру, які дозволяють виокремити види ефективності норм права. Ми також є послідовниками даної теорії, щодо застосування чинників в залежності від характеру дії правової норми, при дослідженні ефективності норм трудового права, та в своїх дослідженнях виділяли наступні чинники: політичні, соціальні, організаційні, формальні, процедурні та матеріальні [4, ст. 144]. Політичний чинник дії правової норми визначає як правова норма сприяє досягненню цілей та завдань держави. Соціальний чинник дії правової норми визначає як дана норма вирішує проблеми певної групи суспільства. Формальний характер ефективності правової норми проявляється в її формах виразу, тобто в конкретних нормативних актах – законах, постановах, правилах, інструкціях,

що, в свою чергу, забезпечує і відповідний результат дії даної норми на певну групу суспільних відносин. Під час прийняття правової норми, прослідковується процедурний характер дії правової норми, адже дотримання механізму розробки, погодження та схвалення правила поведінки, впливає на результат прийнятої норми, оскільки порушення процедури її прийняття може привести до незадовільного результату дії правової норми, який може виникнути внаслідок неузгодженості централізованої норми з локальною. Як приклад, слід навести – встановлення в колективному договорі підприємства режиму роботи, який погіршує становище працівників порівняно із Кодексом законів про працю України. Аналогічно проявляється як матеріальний, так і організаційний характер дії правової норми як чинники її ефективності. Реалізація кожного нормативного акту повинна бути забезпечена достатніми матеріальними ресурсами в певному середовищі, адже без фінансування любого суспільного процесу, в тому числі і трудового ефективність прийнятого нормативного акту, практично є нульовою. Такою ж є і ситуація із організаційним характером дії правової норми, зміст якого полягає в наявності певного колективу, на якого поширюється прийнята норма права або який забезпечує її виконання.

На нашу думку, саме сукупний прояв політичного, соціального, формально, процедурного, матеріального та організаційного характерів дії правової норми дає можливість говорити про ефективність норми трудового права, яка здатна врегулювати суспільні відносини в сфері застосування, організації та забезпечення праці громадян. Діючі правові норми повинні виражати волю суб'єктів їх впливу, при цьому не мати прихованих цілей, які можуть впливати на характер дії цієї норми, тобто давати подвійний результат, в тому числі і негативний. Саме про ефективність правової норми можна говорити тоді, коли завчасно відомий її результат, який і проявляється як у всіх вище зазначених характерах дії правової норми. Разом з тим, це не повинно означати, що ефективність правової норми це позитивний наслідок врегульованого суспільного відношення, адже норма права може не породжувати наслідок своєї дії, а бути виключно правовим регулятором чи того чи іншого суспільного правовідношення, якою, наприклад є ст. 4 Кодексу законів про працю України, якою визначено, що законодавство про працю складається з Кодексу законів про працю України та інших актів законодавства України, прийнятих відповідно до нього. Таким чином, ефективність норм трудового права це не лише результат дії правової норми, а й своєрідний причинний зв'язок між цим результатом та цілями, які ставилися під час розробки та прийняття даної норми права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Бондаренко В. В.* Умови ефективності застосування адміністративно-правових норм / Вікторія Вікторівна Бондаренко // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Юридичні науки. – 2016. – № 855. – С. 32-37.

2. *Дунас О. І.* З'ясування сутності джерел права / Оксана Ігорівна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія “Юриспруденція”. – 2013. – № 6-3. – Том 1. – С. 6.
3. *Зайчук О. В.* Теорія держави і права. Академічний курс / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
4. *Купіна Л. Ф.* Поняття ефективності норм трудового права / Людмила Францівна Купіна // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Серія 18. Економіка і Право. – 2016. – Вип. 31. – С. 144.
5. *Пархоменко Н. М.* Ефективність законодавства України на сучасному етапі: проблеми забезпечення / Наталія Миколаївна Пархоменко. – Ефективність норм права. – Збірник наукових праць. – Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції. – Київ.: Ніка-Центр. – 2016. – С. 354.
6. *Шумський А. В.* Эффективность законодательства об охране труда в СССР (на материалах строительных предприятий): автореф. дисс. на соискание научн. степени кад. юрид. наук: спец.12.00.05. “Трудовое право. Право социального обеспечения” / А. В. Шумский. – Москва. – 1990. – 21 с.

Т. В. Маньгора
старший викладач кафедри права
Вінницького національного аграрного університету,
кандидат юридичних наук
(м. Вінниця)

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЮ ТА НАГЛЯДУ ЗА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Україна має природні та економічні можливості стати важливим експортером сільськогосподарської продукції до країн ЄС. Інтеграційні європейські процеси в сільському господарстві зумовлені підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом в 2014 р. Україна стала однією з п'яти найбільших країн-експортерів сільськогосподарської продукції до ЄС. Такі дані оприлюднила Єврокомісія у дослідженні щодо стану торгівлі аграрною продукцією у період з листопада 2017 року до жовтня 2018 року [1]. Відповідно до Глави IV “Санітарні та фітосанітарні заходи”, Україна повинна запровадити еквівалентну європейській систему контролю за якістю та безпечністю харчової продукції. З цією метою Уряд схвалив Всеохоплюючу стратегію імплементації Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV “Торгівля і питання, пов’язані з торгівлею” Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 р. № 228-р. [2], якою визначено графік систематичної нормативно-правової адаптації законодавства

України до законодавства ЄС. Основні зобов'язання України в рамках Стратегії включають:

- реформування системи державного контролю безпечності харчових продуктів, кормів та побічних продуктів тваринного походження відповідно до актів права ЄС;
- встановлення вимог до виробництва та обігу новітніх харчових продуктів, харчових добавок, предметів і матеріалів, що контактують з харчовими продуктами;
- вдосконалення законодавства про надання споживачам інформації про харчові продукти;
- реформування механізму державного регулювання виробництва та обігу кормів;
- вдосконалення законодавства про ГМО в харчових продуктах і кормах;
- вдосконалення механізму державного регулювання виробництва та обігу ветеринарних препаратів;
- перегляд максимальних рівнів залишків ветеринарних препаратів, пестицидів та агрохімікатів, а також забезпечення ефективного моніторингу за такими залишками;
- вдосконалення законодавства про здоров'я та благополуччя тварин;
- боротьба з інфекційними та іншими захворюваннями серед тварин;
- поліпшення фітосанітарного стану в Україні та забезпечення захисту здоров'я рослин [3].

Адаптація вітчизняного АПК до умов та вимог Європейського Союзу вимагає прийняття нових нормативно-правових актів, вдосконалення чинних. Гармонізація законодавства України щодо контролю та нагляду за забезпеченням якості та безпеки харчових продуктів відповідно європейських стандартів – складний процес, який потребує співпраці державних органів та виробників сільськогосподарської продукції з врахуванням європейських орієнтирів та рекомендацій. Протягом 2015 р. по теперішній час зроблено важливі кроки щодо адаптації українського законодавства в сфері забезпечення якості та безпеки харчових продуктів до законодавства ЄС. Були прийняті такі Закони України: “Про побічні продукти тваринного походження, що не призначені для споживання людиною” від 20.09.2016 р. [8], “Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин” від 18.05.2017 р. [6], “Про безпечність та гігієну кормів” від 21.12.2017 р. [7], “Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції” від 10.07.2018 р. (введення в дію відбудеться 02.08.2019 р.), Закон України “Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів” від 06.12.2018 р. (введення в дію відбудеться 06.08.2019 р.), крім того були внесені зміни до чинних нормативно-правових актів: Митного кодексу України, законів України: “Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів” від 23.12.1997 р. [4], “Про ветеринарну медицину” від 25.06.1992 р., “Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності” від 5.04.2007 р. [5], та інших виданих

відповідно до них нормативно-правових актів, що дало можливість запровадити європейську модель забезпечення безпеки харчових продуктів, яка побудована на принципі “від лану до столу”.

Закон України “Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров’я та благополуччя тварин”, прийнятий з метою гармонізації законодавства України відповідно до Регламенту Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 854/2004 від 29.04.2004 р., яким встановлюються спеціальні норми офіційного контролю продуктів тваринного походження, призначених для споживання людьми, Регламенту Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 669/2009 від 24.07.2009 р. щодо застосування Регламенту Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 882/2004 щодо підвищеного рівня офіційного контролю імпорту деяких видів кормів і харчових продуктів нетваринного походження та про внесення змін до Рішення 2006/504/ЄС та Директиви Ради 97/78/ЄС від 18.12.1997 р., якою встановлюються принципи управління організацією ветеринарних перевірок продуктів, що ввозяться в Співтовариство з третіх країн.

Закон України “Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції”, прийнятий від 10.07.2018 р., введений в дію відбудеться 02.08.2019 р. [9]. Цей Закон визначає основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, засади правового регулювання органічного виробництва, обігу органічної продукції та функціонування ринку органічної продукції, правові основи діяльності центральних органів виконавчої влади, суб’єктів ринку органічної продукції та напрями державної політики у зазначених сферах.

З метою реформування системи державного нагляду та контролю за якістю та безпечністю харчової продукції у Верховній Раді зареєстровані законопроекти:

- № 7210 від 19.10.2017 р. “Про внесення змін до деяких законів України щодо відстеження і маркування генетично модифікованих організмів та обігу, відстеження і маркування харчових продуктів, кормів та/або кормових добавок, ветеринарних препаратів, отриманих з використанням генетично модифікованих організмів” – Регламент (ЄС) 1829/2003, Регламент (ЄС) 641/2004.

- № 7489 “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення заходів стосовно забезпечення простежуваності” від 16.01.2018 р.

- № 4611 “Про вимоги до предметів та матеріалів, що контактують із харчовими продуктами” від 06.05.2016 р. – Регламент (ЄС) 1935/2004. 17 січня 2019 р. Верховна Рада відхилила законопроект № 4611 “Про вимоги до предметів та матеріалів, що контактують із харчовими продуктами”.

Отже, в Україні відбувається адаптація українського законодавства в сфері контролю та нагляду за забезпеченням якості та безпеки харчових продуктів відповідно європейських стандартів, що сприяє збільшенню продукції українських

аграріїв на європейському ринку. Заходи пов'язані з імплементацією європейського законодавства в даній сфері потребують узгоджених дій Верховної Ради, Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства охорони здоров'я України, Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство екології України, їх органи на місцевому рівні для того, щоб виконати зобов'язання передбачені Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Україна увійшла у ТОП-5 найбільших експортерів аграрної продукції до Євросоюзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eu-ua.org>.
2. Про схвалення Всеохоплюючої стратегії імплементації Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV “Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею” Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 228-р.[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2016-%D1%80>
3. Санітарні та фітосанітарні заходи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://eu-ua.org>.
4. “Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів”: Закон України від 23 грудня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 19. – Ст. 98.
5. “Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності”<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80>: Закон України від 5 квітня 2007 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2007. - № 29. - Ст. 389.
6. “Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин”: Закон України від 18 травня 2017 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 3129. – Ст. 343.
7. “Про безпечність та гігієну кормів”: Закон України від 21 грудня 2017 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2018. - № 10. – Ст. 53.
8. “Про побічні продукти тваринного походження, що не призначені для споживання людиною: Закон України від 20 вересня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 44. – Ст. 745.
9. “Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції”: Закон України від 10 липня 2018 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 36. – Ст. 275.

М. В. Менджул
доцент кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Ужгород)

ПРИНЦИП НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Визначальним принципом регулювання сімейних відносин як в Україні, так і в державах Європейського Союзу, є принцип найкращих інтересів дитини. Враховуючи підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, і обов'язок нашої держави адаптовувати національне законодавство до європейського, виникає питання як про нормативне визначення, так і про практичну реалізацію вказаного принципу.

Принцип найкращих інтересів дитини на міжнародному рівні визначений Конвенцією про права дитини від 20 листопада 1989 р., зокрема ст. 3 встановлює: “В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини” [1]. Таким чином, на міжнародному рівні не просто встановлено принцип найкращих інтересів дитини, але і визначено надзвичайно широку сферу його дії, що вкотре підкреслює універсальність вказаного принципу.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), розглядаючи справи щодо захисту прав дітей, застосовує принцип найкращих інтересів дитини у різних випадках:

По-перше, значна частина рішень Європейським судом з прав людини винесена у справах щодо возз'єднання сім'ї. У справі “Olsson v. Sweden (no. 1)” від 25 березня 1988 р. було констатовано факт порушення статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі - Конвенції) не самим рішенням про відібрання трьох дітей від батьків під державну опіку, а саме способом виконання цього рішення (відокремлення дітей та розміщення їх на далекі відстані один від одного, що в підсумку призвело до обмеження їх контакту з батьками та між собою) [2]. У справі Olsson v. Sweden (no. 2)” від 30 жовтня 1992 р. заявники оскаржували заборону соціальної служби вивезти двох молодших дітей з відповідних прийомних сімей, що перешкоджало возз'єднанню сім'ї [3]. ЄСПЛ при розгляді цієї справи врахував, що контакти дітей з біологічними батьками були дуже рідкісні (вони не зустрічалися з своєю матір'ю з 1984 року, а батька бачили один раз), і діти дуже прив'язалися до прийомних сімей, звикли до оточення, і висловили бажання залишитися в прийомних будинках. В даному випадку, керуючись інтересами дітей не було визнано факту порушення ст. 8 Конвенції.

У рішенні “*Amanalachioai v. Romania*” від 26 травня 2009 р. ЄСПЛ зауважив, що “інтереси дітей вимагають, щоб сімейні зв’язки порушувалися лише при “особливо виняткових” обставин, і “має бути вжито всіх заходів для збереження особистих зв’язків і, якщо це необхідно, для відновлення сім’ї”. В цій справі суд також відмітив: “той факт, що дитина могла бути поміщена в більш сприятливе середовище для її виховання, саме по собі не виправдовує її видалення з-під опіки біологічних батьків”. Причини, наведені національними судами для відмови D. в поверненні її батькові, не могли вважатися “особливо винятковими” обставинами, що виправдовують розрив сімейних зв’язків. ЄСПЛ неодноразово зазначав, що ст. 8 Конвенції включає право батьків на те, щоб було вжито заходів, спрямованих на возз’єднання з їхньою дитиною, а також зобов’язання національних органів влади вжити всіх необхідних для цього заходів.

Аналіз практики, показує, що інтереси дитини можуть переважати над інтересами батьків. Наприклад, у рішенні по справі “*Naase v. Germany*” від 8 квітня 2004 р. суд констатував, що: “Якщо після того, як діти були від’єднанні від батьків, вони вже довгий час перебувають під новою опікою (проживають у новій сім’ї), небажаність для дітей нових змін у їхньому сімейному становищі може виявитись більш важливим фактором, аніж інтерес батьків у поверненні дітей” [4].

У п. 76 рішення “*М.С. проти України*” від 11 липня 2017 р. ЄСПЛ спираючись на рішення у справі “*Мамчур проти України*” від 16 липня 2015 р. [5], зауважив, що при встановленні найкращих інтересів дитини в конкретній справі необхідно враховувати: 1) в найкращих інтересах дитини є збереження її зв’язків із сім’єю, крім випадків, коли доведено, що сім’я є непридатною або явно дисфункціональною; 2) в найкращих інтересах дитини забезпечити її розвиток в безпечному, надійному та стабільному середовищі, яке не є дисфункціональним.

По-друге, ЄСПЛ вважає, що стосунки між усиновлювачем і усиновленою дитиною, як правило, мають сімейний характер і охороняються статтею 8 Конвенції, і крім того, якщо стосунки виникли із законного та щирого усиновлення, то це можна вважати достатньою підставою для застосування до них таких гарантій захисту, які стаття 8 Конвенції передбачає для сімейного життя (див. рішення у справі (*Pini and Others v. Romania*) пункти 140 і 148, ECHR 2004-V). У справі “*Курочкін проти України*” від 20 травня 2010 р. ЄСПЛ вкотре підкреслив, що здійснення заходів, спрямованих на роз’єднання сім’ї є втручанням надзвичайно серйозного характеру. Рішення про вжиття такого заходу має спиратися на досить переконливі та зважені аргументи, які обов’язково мають враховувати інтереси дитини. В цій справі було визнано порушення статті 8 Конвенції, оскільки рішення про скасування усиновлення було ухвалено на підставі висновку національних судів про те, що “заявник не користувався авторитетом і не продемонстрував свою здатність забезпечувати належне виховання дитини”. При цьому, після скасування усиновлення хлопчик і далі проживав із заявником, і через кілька місяців заявник навіть був призначений

підклувальником дитини. Суд встановив, що подальші дії не підтверджують висновки національних судів про нездатність заявника забезпечувати виховання дитини.

По-третє, доволі часто в рамках ст. 8 Конвенції ЄСПЛ розглядає питання контактів з дитиною та права на спілкування з нею того з батьків, що проживає окремо, або інших родичів. Так, Громадянин Фінляндії Хокканен протягом 3 років навмисно обмежувався у контакті зі своєю дочкою, яку після смерті дружини, виховували її батьки. У рішенні від 23 вересня 1994 р. ЄСПЛ вказав, що “обов’язок національних органів влади вживати заходів для полегшення возз’єднання сім’ї не є абсолютним, оскільки возз’єднання батьків з дитиною, яка деякий час прожила з іншими особами, може бути неможливо здійснити негайно і може вимагати проведення підготовчих заходів”. При цьому Суд вкотре підкреслив необхідність врахування “найкращих інтересів дитини” та її прав за статтею 8 Конвенції, а також зауважив, що “там, де контакти з батьками можуть загрожувати цим інтересам або втручатися в ці права, національні органи влади повинні дотримуватися справедливого балансу між ними” (п. 58) [6].

По-четверте, предметом розгляду в ЄСПЛ є справи, пов’язані із позбавленням батьківських прав. У справі “Хант проти України” ЄСПЛ визнав порушення ст. 8 Конвенції, оскільки заявник не був залучений в провадження щодо позбавлення батьківських прав в достатній мірі для забезпечення захисту своїх інтересів, а державні органи вийшли за межі своєї дискреції і не забезпечили рівновагу між інтересами заявника та інших осіб. У п. 54 Суд нагадав, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага, і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків. Крім того, стаття 8 Конвенції забороняє батькам вживати заходи, що можуть якимось чином зашкодити здоров’ю або розвитку дитини (див. рішення у справі *Johansen v. Norway* від 7 серпня 1996 року, п. 78) [7].

По-п’яте, при розгляді справ про встановлення батьківства ЄСПЛ також керується принципом найкращих інтересів дитини. Зокрема в рішеннях ЄСПЛ, обґрунтовує, що відповідно до статті 8 Конвенції при розгляді скарги про встановлення батьківства суди повинні приділяти особливу увагу інтересам конкретної дитини (див. Рішення у справі “*Jevremović v. Serbia*” від 17 липня 2007 року, “*Калачева проти Російської Федерації*” від 7 травня 2009 р., “*Kautzor v. Germany*” від 24 вересня 2012 р.).

Таким чином, в практиці Європейського суду з прав людини принцип найкращих інтересів дитини постійно знаходить своє практичне втілення. ЄСПЛ неодноразово підкреслює про широкий консенсус, у тому числі в міжнародному праві, що в усіх рішеннях щодо дітей мають переважати їхні найкращі інтереси. Більше того, в практиці Європейського суду з прав людини інтереси дитини, залежно від їх характеру та важливості, можуть переважати інтереси батьків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (Дата звернення: 17.03.2019).
2. Olsson v. Sweden (no. 1). URL: <https://precedent.in.ua/2016/04/09/olsson-protyv-shvetsyy/> (Last accessed: 25.03.2019).
3. Olsson v. Sweden (No. 2). 30, October 1992. URL: http://www.hrcr.org/safrica/dignity/olsson_sweden.htm (Last accessed: 27.03.2019).
4. Справа Хаас проти Німеччини (Haase v. Germany), 8.04.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_225/print (Дата звернення: 28.03.2019).
5. Справа “Мамчур проти України”, 16.07.2015 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a93 (Дата звернення: 28.03.2019).
6. Hokkanen v. Finland. URL: <http://www.c-g.org.uk/camp/hr/hokkanen.htm> (Last accessed: 29.03.2019).
7. Справа “Хант проти України”, 7.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_126 (Дата звернення: 28.03.2019).

*А. Г. Миронов
аспірант кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ДО УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Після 2014 року, з часу підписання Україною угоду про асоціацію з Європейським Союзом, у нашої держави відкрилось широке “вікно можливостей” для здійснення реформ у різних сферах суспільного життя. Вказане сприймається як унікальний шанс для докорінних змін в організаційно-правовому забезпеченні вітчизняної сфери охорони здоров'я, стан якої продовжує залишатись незадовільним. Одним із важливих чинників, на який варто звернути увагу при реформуванні української охорони здоров'я є державний контроль у цій сфері.

Раніше ми зазначали, що функція контролю перебуває у тісному зв'язку з іншими функціями публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я, вона полягає в оцінці відповідності здійснення цих функцій завданням, що стоять у цілому перед системою управління. Контроль дає можливість не лише коригувати управлінську діяльність у сфері охорони здоров'я, а й допомагає передбачити перспективи подальшого розвитку та досягнення конкретного результату [1, с. 169]. Відтак це надає об'єктивну можливість здійснювати моніторинг стану справ у

медичній галузі із залученням державних контролюючих структур як внутрішньовідомчих, так і зовнішніх.

Стаття 426 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом стверджує, що Сторони розвивають співробітництво в галузі охорони здоров'я з метою підвищення рівня його безпеки та захисту здоров'я людини як передумови сталого розвитку та економічного зростання [2]. Як видається, належне організація державного контролю у цій сфері є безсумнівною запорукою підвищення рівня безпеки охорони здоров'я та захисту здоров'я людини.

Чинниками, які з нашої точки зору свідчать про актуальність дослідження державного контролю у сфері охорони здоров'я як об'єкта адміністративно-правової науки і як фактору імплементації вітчизняного законодавства відповідно до Угоди про асоціацію, можуть вважатись наступні:

– по-перше, вкрай незадовільні показники співвідношення народжуваності та смертності. В Україні уже далеко не перший рік спостерігається негативна тенденція щодо від'ємного показника чисельності населення. Не беручи до уваги міграційні показники та інші чинники, які спричиняють зміни у чисельності населення, констатуємо одну фактично небезпечну тенденцію: кількість осіб, які народжуються в Україні, є меншою, ніж кількість осіб, що помирають. Такого роду природна депопуляція повинна сприйматись як загроза національній безпеці;

– по-друге, медична реформа, яка наразі активно впроваджується в Україні, тією чи іншою мірою торкається всіх членів суспільства. Очевидним є значний ступінь соціальної напруги, який супроводжує вищеназану реформу. Система контролю за проведенням новацій також не є ефективною. Значною мірою певні організаційно-правові кроки перебувають поза контролем як громадськості, так і держави (як би це не виглядало парадоксально);

– по-третє, чітке усвідомлення того, що державний контроль повинен сприйматись як засіб забезпечення та підвищення якості медичної допомоги. А останнє, без всякого перебільшення, є основною метою правового регулювання та державного впливу: медична допомога повинна бути не лише доступною, але і якісною.

Що ж необхідно розуміти під охороною здоров'я, стан якої переважною більшістю фахівців розглядається як незадовільний? Базовий документ, який є основою медичного законодавства України, – Основи законодавства про охорону здоров'я містить твердження, відповідно до якого охорона здоров'я – це система заходів, що здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, закладами охорони здоров'я, фізичними особами – підприємцями, які зареєстровані в установленому законом порядку та одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики, медичними та фармацевтичними працівниками, громадськими об'єднаннями і громадянами з метою збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної

працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя [3]. Здавалося б, ураховано багато складових охорони здоров'я (суб'єкти публічної адміністрації, заклади охорони здоров'я, медичні та фармацевтичні працівники тощо), виокремлено мету (якою справедливо є збереження і відновлення здоров'я, збільшення тривалості життя людини), – проте чи достатньо це для того, щоб вважати такого роду визначення ідеальним? Звичайно ні. Проте воно може використовуватись для потреб чинного медичного законодавства, на його основі можна планувати визначення інших медичних термінів, які є важливими не тільки для медичної, але і для юридичної науки і практики.

Скажемо більше. Якщо ми візьмемо перспективу запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування, то, за думкою В. Ю. Стеценко, то воно спрямоване не тільки на зміну фінансування охорони здоров'я, але і на зміну організаційних структур медицини, котрі обумовлюють посилення безпеки медичної допомоги [4, с. 51-52]. Нам видається, що зазначене вище визначення охорони здоров'я в цілому може бути використане і для такого роду новацій. В тому числі і для створення системи контролю за запровадженням обов'язкового медичного страхування в Україні.

Своєю чергою, до особливостей охорони здоров'я як об'єкта державного контролю можуть бути віднесені:

- висока соціальна значущість;
- дотичність медичної допомоги до всіх членів суспільства у той чи інший період їхнього життя;
- комплексність;
- наявність державних, комунальних, приватних та відомчих закладів охорони здоров'я;
- поступове переміщення акцентів з всеосяжності медичної допомоги на безоплатних засадах до чіткого переліку послуг, які гарантовано надаються особі на безоплатній основі;
- санітарно-епідемічний напрям, контроль за обігом наркотиків, лікарські засоби та контроль за їх виробництвом, якістю, клінічними випробуваннями тощо, – далеко не повний перелік потенційно можливих видів контролю у сфері охорони здоров'я громадян;
- внутрішній та зовнішній аспекти спрямованості контролю в сфері медичної діяльності, які мають різні прояви та акцентуацію.

Таким чином, нам видається, що Угода про асоціацію з Європейським Союзом є тим унікальним для нашої держави шансом, при реалізації якого система охорони здоров'я України зможе суттєво покращити стан справу тому числі за рахунок належної організації державного контролю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Миронов А. Г.* Державний та громадський контроль у сфері охорони здоров'я: спільні риси, відмінності та пріоритети в сучасній Україні // Публічне право. 2018. № 1. С. 165-170
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // Офіційний вісник України. 2014. № 75. Ст. 2125
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
4. *Стеценко В. Ю.* Обов'язкове медичне страхування як крок до вирішення багатьох проблем української медицини: правові засади // Публічне право. 2016. № 3. С. 48-53

О. О. Морозова
доцент кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат політичних наук, доцент
В. О. Морозова
аспірантка кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ІНФОРМАЦІЮ ПРО СТАН СВОГО ЗДОРОВ'Я

Така інформація передбачає відомості про стан здоров'я фізичної особи, історію її хвороби, про мету запропонованих досліджень та лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання тощо, яку медичний працівник (лікар, медичний заклад) зобов'язаний надати на вимогу фізичної особи (пацієнта) або його законних представників. Відповідно до ст. 285 Цивільного Кодексу України (далі ЦК України) [1], повнолітня фізична особа має право на достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються її здоров'я. Відповідно до ст. 39 Основ законодавства України про охорону здоров'я [2] медичний працівник зобов'язаний надати пацієнтові (фізичній особі) в доступній формі інформацію про стан його здоров'я, мету проведення запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, у тому числі наявність ризику для життя і здоров'я.

Хоча в законодавстві чітко передбачено право особи на повну та достовірну інформацію про стан свого здоров'я, серед науковців точиться дискусія щодо того, як це розуміти та яку інформацію лікар все ж повинен надати пацієнту про стан його здоров'я. Законодавець ускладнює здійснення цього права обмеженнями, пов'язаними з відповідними правами медичних працівників. У ч. 3 ст. 285 ЦК України

запропоновано наступне: якщо інформація про хворобу фізичної особи може погіршити стан її здоров'я або стан здоров'я батьків (усиновлювачів), опікуна, піклувальника, зашкодити процесові лікування, медичні працівники мають право дати неповну інформацію про стан здоров'я фізичної особи, обмежити можливість їх ознайомлення з окремими медичними документами.

У чинному законодавстві назріла об'єктивна потреба конкретизувати умови здійснення та обмеження права медичних працівників на надання фізичним особам неповної інформації про стан здоров'я, обмеження права їхнього доступу до окремих медичних документів, коли інформація про хворобу фізичної особи може погіршити стан здоров'я та зашкодити процесові лікування.

Можна запропонувати декілька шляхів розв'язання зазначеної проблеми, наприклад, законодавчо закріпити вичерпний перелік випадків надання такого права медичним працівникам або законодавчо закріпити й визначити конкретні критерії та умови, за яких допускається надання медичними працівниками не повної інформації про стан здоров'я фізичної особи або обмеження права такої фізичної особи на ознайомлення з медичними документами.

Однак реалізація перелічених шляхів породжує серйозні сумніви, тому що визначити та перелічити усі випадки надання такого права медичним працівникам та конкретні критерії і умови їх реалізації практично неможливо.

Вважаємо, що фізична особа повинна самостійно розпоряджатися своїм здоров'ям та життям. Єдиним винятком, на наш погляд, коли фізичній особі може надаватися не повна інформація щодо стану її здоров'я, може бути лише її власна відмова від отримання такої інформації.

Слід зазначити, що вказане стосується лише дієздатних, повнолітніх осіб. Якщо інформація про стан здоров'я стосується неповнолітнього пацієнта, то право на отримання такої інформації належить батькам (опікунам, піклувальникам) неповнолітнього. Те саме стосується і осіб, які опікуються недієздатною особою.

Законодавець, визначаючи права фізичних осіб на інформацію, робить акцент не на обов'язок медичного працівника, а на праві пацієнта. Інформація про стан здоров'я не може надаватися особі проти її волі. Медичні працівники не зобов'язані за власною ініціативою повідомляти фізичній особі всю, без виключення, інформацію щодо стану її здоров'я та результатів процесу лікування. Але, лікар не вправі відмовити фізичній особі у проханні ознайомити її зі всіма відомостями, що стосуються стану її здоров'я: діагноз, методи лікування, хід та результати лікування тощо. На наш погляд, якщо фізична особа хоче знати всю правду, медичний працівник повинен її надати, навіть, якщо це буде повідомлення про невиліковну хворобу та неминучу близьку смерть. Обмеження такого права, не надання особі усієї правди щодо стану її здоров'я, позбавляє особу раціонально спланувати залишок свого життя, здійснити усі необхідні розпорядження щодо свого майна, виконати останні обов'язки перед близькими, закінчити розпочату роботу, підготуватися належним чином до

свого відходу тощо. Важливість таких юридичних фактів очевидна. До того не можна ігнорувати ту обставину, що перед будь-яким медичним втручанням пацієнт повинен дати інформовану добровільну згоду. У випадку, якщо мова йде про надання недостовірних або неповних відомостей, то рішення пацієнта буде прийматися в умовах порушення його права на одержання інформації, і в цьому разі ми маємо справу вже із двома порушеннями правових норм – згодою на медичне втручання й необхідність адекватного інформування пацієнта.

Зважаючи на це, наголошуємо на доцільності внесення законодавчих змін і скасування зазначених норм, в яких закріплене право медичних працівників у певних випадках надавати неповну інформацію про стан здоров'я особи чи обмежувати доступ до документів, які містять таку інформацію. Такі зміни нададуть фізичній особі можливість у повній мірі реалізувати своє право на інформацію, гарантоване Конституцією України та законами України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний Кодекс України: закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.

С. І. Шимон
завідувач кафедри підприємницького
та корпоративного права КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
доктор юридичних наук, доцент
(м. Київ)

ПРАВОВА ОХОРОНА ТОРГІВЕЛЬНОЇ МАРКИ У КОНТЕКСТІ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄС

Підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода) зобов'язало Україну, серед іншого, запровадити європейські стандарти правової охорони об'єктів промислової власності, зокрема, торговельної марки. Питанням правової охорони торговельних марок відведено окремі положення Угоди (зокрема, статті 193-200) та Додатків ХХІІ-С і ХХІІ-Д до неї.

На сьогодні в Україні торговельні марки охороняються як об'єкти права інтелектуальної власності. Базовими щодо цього є положення Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) та Закону України “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” від 15 грудня 1993 р. (далі – Закон).

Помітною є відмінність вже в самій назві цього об'єкта правової охорони: на відміну від положень Угоди та норм ЦК України, які охороняють торговельну марку, норми Закону поширюються на “знак для товарів і послуг”. Отже, насамперед, положення базового Закону мають бути узгоджені з термінологією ЦК України та Угоди.

Положення частини 1 ст. 492 ЦК України визначають, що торговельною маркою може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. На тлі цього підходу норми Закону виглядають більш суворими та дещо архаїчними, бо за ст. 5 Закону правова охорона надається знаку, який не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі, вимогам Закону України “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки” та на який не поширюються підстави для відмови в наданні правової охорони, встановлені цим Законом. Отже, законодавча формула, яка визначає в базовому Законі умови надання торгівельній марці правової охорони потребує осучаснення відповідно до національного цивільного законодавства, яке гармонізує з європейськими стандартами.

Окремої уваги заслуговує питання про підстави *відмови* в наданні правової охорони торговельної марки. Так, у ч. 2 ст. 193 Угоди сторони зобов'язалися встановити єдині підстави для відмови у реєстрації або визнання недійсною реєстрації торговельної марки.

За Угодою не можуть бути зареєстровані як торговельні марки або у випадках, коли вони зареєстровані, можуть бути визнані недійсними такі об'єкти: а) позначення, які не можуть становити торговельну марку; б) торговельні марки, які не мають жодної розрізняльної здатності; в) торговельні марки, які складаються виключно з позначень або даних, які можуть використовуватися у торгівлі для вказівки на вид, якість, кількість, призначення, вартість, географічне походження або на час виготовлення товарів чи послуг або інші характеристики товарів чи послуг; г) торговельні марки, які складаються виключно з позначень або даних, які стали загальноживаними у сучасній мові або у добросовісній та звичайній торговельній практиці; д) позначення, які відображають лише форми, що обумовлені природним станом самих товарів; або форми товару, яка обумовлена необхідністю отримання технічного результату, або форми, яка надає товарам істотної цінності; е) торговельні марки, які суперечать публічному порядку або загальноприйнятим принципам моралі; ж) торговельні марки, які носять такий характер, що вводять споживача в оману, наприклад щодо характеру, якості або географічного походження товару чи послуги; з) торговельні марки, які не дозволені компетентними органами і є такими, що підлягають відмові в реєстрації або визнанню недійсними згідно зі статтею 6 ter Паризької конвенції.

Відповідно до ч. 3 ст. 193 Угоди торговельна марка не реєструється або може бути визнана недійсною (коли зареєстрована): а) якщо вона є тотожною до раніше зареєстрованої торговельної марки, і товари або послуги, для яких торговельна марка заявлена або зареєстрована, є тотожними до товарів або послуг, для яких раніше зареєстрована марка охороняється; б) якщо через свою тотожність або схожість до раніше зареєстрованої торговельної марки та тотожність або схожість товарів чи послуг, на які поширюються торговельні марки, існує імовірність, що споживач може їх сплутати, зокрема імовірність асоціації з раніше зареєстрованою торговельною маркою.

Національні законодавчі підстави для відмови в правовій охороні торговельної марки, які визначені у ст. 6 Закону, суттєво відрізняються. Так, відповідно до цього Закону не можуть одержати правову охорону позначення, які зображують або імітують: державні герби, прапори та інші державні символи (емблеми); офіційні назви держав; емблеми, скорочені або повні найменування міжнародних міжурядових організацій; офіційні контрольні, гарантійні та пробірні клейма, печатки; нагороди та інші відзнаки; а також позначення, які: звичайно не мають розрізняльної здатності та не набули такої внаслідок їх використання; складаються лише з позначень, що є загальноживаними як позначення товарів і послуг певного виду; складаються лише з позначень чи даних, що є описовими при використанні щодо зазначених у заявці товарів і послуг або у зв'язку з ними, зокрема вказують на вид, якість, склад, кількість, властивості, призначення, цінність товарів і послуг, місце і час виготовлення чи збуту товарів або надання послуг; є оманливими або такими, що можуть ввести в оману щодо товару, послуги або особи, яка виробляє товар або надає послугу; складаються лише з позначень, що є загальноживаними символами і термінами; відображають лише форму, що обумовлена природним станом товару чи необхідністю отримання технічного результату, або яка надає товарові істотної цінності; позначення, які є тотожними або схожими настільки, що їх можна сплутати зі знаками, раніше зареєстрованими чи заявленими на реєстрацію в Україні на ім'я іншої особи для таких самих або споріднених з ними товарів і послуг; знаками інших осіб, якщо ці знаки охороняються без реєстрації на підставі міжнародних договорів, учасником яких є Україна, зокрема знаками, визнаними добре відомими відповідно до статті 6 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності; фірмовими найменуваннями, що відомі в Україні і належать іншим особам, які одержали право на них до дати подання до Установи заявки щодо таких же або споріднених з ними товарів і послуг; кваліфікованими зазначеннями походження товарів (у тому числі спиртів та алкогольних напоїв), що охороняються відповідно до Закону України "Про охорону прав на зазначення походження товарів". Не реєструються в Україні також позначення, які відтворюють: промислові зразки, права на які належать в Україні іншим особам; назви відомих в Україні творів науки, літератури і мистецтва або цитати і персонажі з них, твори мистецтва та їх фрагменти без згоди власників

авторського права або їх правонаступників; прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети і факсиміле відомих в Україні осіб без їх згоди.

Аналіз норм Угоди дає підстави для висновку, що європейські системи забезпечують при реєстрації нової торговельної марки захист інтересів власників існуючих об'єктів промислової власності у дещо інший спосіб. Так, права власників добре відомих торговельних марок забезпечуються через створення умов для ефективності тої правової охорони, яка передбачена для них статтею 6 bis Паризької конвенції і статтею 16(2) і 16(3) Угоди ТРІПС. Існуючі права інтелектуальної власності на географічні зазначення походження товарів забезпечуються добросовісним використанням описових термінів, що пов'язані з торговельною маркою, таким чином, що такі обмежені винятки враховують законні інтереси власника і торговельної марки, і третіх осіб.

Новацією, що обумовлена Угодою, є для України і *часткова* відмова в реєстрації торговельної марки (часткове анулювання чи визнання недійсною реєстрації), що передбачена ст. 199 Угоди. Яка встановлює, що якщо підстави для відмови у реєстрації, для анулювання чи визнання недійсною реєстрації торговельної марки існують лише стосовно частини товарів або послуг, для яких вона була заявлена чи зареєстрована, то відмова у реєстрації або анулювання чи визнання недійсною реєстрації застосовується лише до відповідних товарів або послуг. Адже на сьогодні національний Закон передбачає лише часткову недійсність свідоцтва про реєстрацію чи часткове припинення за умови, якщо знак не використовується в Україні протягом трьох років від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва (або від іншої дати після цієї публікації) щодо частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг – за умови, що власник свідоцтва не зазначить поважні причини такого невикористання.

Така очевидна і суттєва невідповідність між приписами базового Закону та нормами Угоди про асоціацію вимагає зміни національного законодавства про правову охорону торговельних марок не шляхом внесення змін до діючого Закону, а розробкою принципово нового закону, який урегулює всі питання прав на торговельну марку та правил її використання в обороті.

ПАНЕЛЬ IV
ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Т. В. Гавронська
старший викладач кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат юридичних наук
(м. Київ)

УЧАСТЬ ТА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ НАПРЯМКУ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку українського суспільства і держави може бути охарактеризований як трансформативний, для якого характерним є прагнення створення громадянського суспільства та ефективного правового забезпечення.

Інтеграція України у світове співтовариство, а також урахування вимог міжнародно-правових актів, породжують низку питань до ролі громадянського суспільства.

Ратифікувавши 16 вересня 2014 р. Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, взявши на себе зобов'язання щодо переформатування власної правової системи на принципах дотримання прав та основоположних свобод людини, забезпечення верховенства права, що в перспективі дозволить нашій державі долучитися до спільноти цивілізованих демократичних держав, ставши повноправним членом Європейського Союзу.

Затвердження Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки зумовлено необхідністю створення державою сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, різноманітних форм демократії, участі налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Питання розбудови громадянського суспільства регулюється Главою 26 Розділу V “Економічне та галузеве співробітництво” Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Співпраця між Сторонами у цій сфері охоплює такі напрямки:

розширення контактів та взаємний обмін досвідом між секторами громадянського суспільства в Україні та державах-членах ЄС, залучення організацій громадянського суспільства до реалізації проектів Угоди про асоціацію, зокрема, моніторингу її виконання, популяризація України. Зокрема її історії та культури серед країн ЄС, інформування про діяльність ЄС в українських ЗМІ, зокрема про базові цінності, функціонування інституцій та основні політики Європейського союзу, сприяння процесу інституційної розбудови та консолідації організацій громадянського суспільства [1].

Для досягнення більшого впливу громадянського суспільства у зазначених цілях, потрібно проводити професійні семінари для підвищення кваліфікації цільової аудиторії; забезпечення додаткових можливостей для реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, задоволення суспільних інтересів з використання різноманітних форм демократії участі, громадянської ініціативи та самоорганізації.

Стратегія базується на принципах:

- пріоритету прав і свобод людини та громадянина;
- верховенства права, прозорості, відкритості та взаємовідповідальності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та організацій громадянського суспільства. Політичної неупередженості і недискримінації стосовно усіх видів організацій громадянського суспільства. Забезпечення конструктивної взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та організацій громадянського суспільства. Сприяння залученню громадськості до процесів формування та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення [2].

Громадянське суспільство приймає значну участь у розбудові України як європейської держави. Торік Україна помітно просунулася у реалізації реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади, розпочалося практичне впровадження комплексної реформи державного управління. Завдяки успішному виконанню плану дій з візової лібералізації, що дозволило Україні отримати безвізовий режим з ЄС.

Згідно Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 рр. чітко визначені проблеми розвитку громадянського суспільства, мета та принципи стратегії, стратегічні напрямки та завдання, створення сприятливий умов для формування та інституційного розвитку організацій громадянського суспільства, забезпечення ефективних процедур участі громадськості під час формування та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення, стимулювання участі організацій громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України, створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці та реалізація, моніторинг та оцінка виконання стратегії владою та громадянським суспільством [2].

Угода України з ЄС допоможе громадянському суспільству отримати досвід Європейського Союзу і рухатись в напрямку розвитку України як цивілізованої правової Європейської держави і прискорити вступ України до Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
2. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки : затверджено Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/682016-19805>.
3. *Шайгородський Ю.* Громадянське суспільство в Україні: чинники і особливості формування / Ю. Шайгородський // Сучасна українська політика. – Київ : Центр соціальних комунікацій, 2013. – Вип. № 28. – С. 323-334.
4. “Про громадські об’єднання”: Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.

О. С. Дмитренко
*доцент кафедри політичних наук,
публічного управління та адміністрування
НПУ імені М. П. Драгоманова
кандидат політичних наук, доцент
(м. Київ)*

НОВИЙ ПУБЛІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Модернізація державного управління в Україні тісно пов’язана з процесами демократизації. Однак, коли сьогодні в Україні тільки починають втілюватися на практиці принципи публічного управління, більшість розвинених країн вже переходять до набагато сучасніших управлінських моделей. Широкої популярності серед них набула теорія “Нового суспільного управління” або “Нового публічного менеджменту” (New Public Management). Ця концепція з’явилася у 80-і роки ХХ ст. Вона стала реакцією на кризові явища у державі побудованій на принципах бюрократії, ієрархічної організації, централізації, стабільності організації державної служби. Концепція “Нового публічного менеджменту” багато в чому запозичує методи які застосовуються в бізнесі та у практиці корпоративного управління. Ці методи орієнтовані, перш за все, на підвищення ефективності та гнучкості прийняття управлінських рішень, зменшення ієрархічності державного апарату, делегування повноважень з вищого рівня на нижчий, посилення механізмів зворотного зв’язку між державою та суспільством.

У 1982 р. вийшла книга Т. Пітерсона і Р. Уотермана під назвою “У пошуках ефективного управління”, що стала свого роду біблією американських державних адміністраторів. Автори книги досліджували роботу таких корпорацій, як Боїнг, ІВМ та Макдональдс роботу яких вони визнали як “саму довершеність”. В результаті дослідження було виявлено, що в управлінні цих корпорацій є ряд спільних рис, які доцільно було б запозичити для підвищення ефективності діяльності державних установ. Це зокрема:

1. Схильність до дії. Ефективна організація одразу приступає до справи, у той час як чиновник державної установи аналізує, радиться, але не приймає рішення, поки його не змусять до цього.

2. Бути ближче до клієнта. Ефективні організації уважно прислухаються до запитів клієнта й реагують на його вимоги. У протилежному випадку, вони банкрутують. Основній же частині державних установ це не загрожує. Так місцева влада є монополістом у наданні багатьох публічних послуг, які більше ніким не надаються.

3. Самостійність і заповзятість. Людей варто стимулювати в прояві відповідальності й ініціативності, у відмові від рутини й від покірнього слідування інструкціям.

4. Ефективність через людей. Кожен працівник корпорації стимулюється в прояві новаторства, що служить поліпшенню роботи корпорації в цілому. У державній сфері акцент ставиться на зниженні витрат, а не на поліпшенні якості послуг.

5. Виконувати роботу незважаючи на зміни в системі цінностей. Люди, що працюють в корпорації розділяють загальну систему цінностей і мають як мотивацію мету самої корпорації. Відомо, що цінності яких дотримуються політики, з часом змінюються. Якщо державні чиновники розділяють ідеї однієї партії, то вони не зможуть працювати якщо до влади прийде інша партія.

6. Простота структури, не роздуті штати. Ефективна корпорація має просту структуру з невеликою кількістю ієрархічних рівнів. Такий підхід суперечить традиційній бюрократичній структурі з безліччю ієрархічних рівнів

7. Поєднання “твердості” і “м’якості”. Реалізація основних цілей контролюється згори, водночас нижні ієрархічні рівні самостійні в діях, що сприяє досягненню цих цілей [3].

Наведені вище риси ефективного управління були покладені в основу принципів нового публічного менеджменту, таких як: принцип приватизації публічних послуг, принцип “єдиного вікна”, принцип якості менеджменту в публічному секторі тощо.

В управлінській практиці таких зарубіжних країн як США, Великобританія, Нова Зеландія, Ірландія досить розповсюдженою формою державно-приватного партнерства стала приватизація державних послуг які надаються населенню. Досвід приватизації державних послуг у Великобританії показав, що приватний сектор може

надавати публічні послуги значно ефективніше і швидше ніж державні служби вже хоча б тому, що будучи комерційним сектором, він зацікавлений виконати їх з прибутком для себе. Сьогодні у Великій Британії існують так звані “державно-приватні товариства” (Public-Private Partnership), які займаються вивезенням побутового сміття, інспектують дорожній рух, несуть службу з охорони аеропортів та залізничних колій, обслуговують тюрми та здійснюють лікарняні послуги. В результаті, громадяни стали отримувати більш продуктивні і дешевші державні послуги, оскільки з’явився конкурентний ринок державних послуг [1].

Принцип “єдиного вікна” використовується з ціллю оптимізації обробки запитів громадян, клієнтів, силових структур та інших органів. Головною ідеєю “єдиного вікна” є скорочення працівників, які спілкуються з клієнтом в процесі прийняття і обробки його замовлення. Саме це і відображається у назві принципу, коли користувач звертається до “єдиного вікна” на будь-якому етапі спілкування з компанією – оформлення документів, отримання довідки, видача товару або якийсь інший вид взаємодії. Даний принцип економить як час очікування клієнта, так і гроші на утримання додаткових працівників. Для ефективного впровадження цього принципу необхідно спростити бюрократичні процедури, покращити комп’ютеризацію управлінських процесів, прискорити взаємодію між окремими державними структурами, а також додатково навчити їх працівників.

Принцип якості в менеджменті є новою культурою обслуговування. Цей принцип має на меті, в першу чергу, знизити вартість наданих публічних послуг, визначити задоволеність громадян державними послугами та збільшити зацікавленість державних службовців кінцевими результатами своєї діяльності.

На початку 80-х рр. деякі федеральні агентства США, щоб послабити соціальну напругу через неефективну діяльність держави, почали експеримент з використання принципів якості. Використовуючи досвід таких великих компаній, як Ford Motors, Harley Davidson, IBM, NASA, армійські підрозділи, податкові відомства та інші агентства почали використовувати методики і інструменти якості з метою перепланування своєї роботи. Так, у 1987 р., в одному з Центрів податкового управління при Міністерстві фінансів США, було прийнято рішення про застосування принципу якості в менеджменті. Стимулом до цього стала стурбованість керівництва в неефективній взаємодії між вищим керівництвом і працівниками організації. Після того, як група із представників вищого керівництва Центру пройшла навчання на курсах управління якістю, вони самостійно розробили власний дводенний курс навчання “Розуміння потреб споживача”. Під час навчання кожен учасник визначав хто його споживачі, їх вимоги, і схематично уявляв процес взаємодії з ними. Від усіх слухачів курсів вимагалось також розробити план з покращення послуг, що надаються населенню. Головними завданнями Центру стали: залучення кожного працівника в процес прийняття рішень, фокус на споживача і постійне покращення взаємостосунків з ним. З метою залучення працівників у вирішенні завдань забезпечення якості при

оцінці і відборі працівників для просування їх на керівні посади, в Центрі була використана методика 360 градусів, застосовувалась система визнання і винагороди працівників за вклад в покращення якості послуг, заохочувалась участь в зібраннях, радах, урочистих святкуваннях досягнень. Організаційною формою залучення працівників у покращення якості процесу управління стали крос-функціональні команди, що об'єднували як представників керівництва, так і службовців. Метою роботи таких команд було вирішення певних проблем. Наприклад, одна з команд розробила рекомендації по покращенню процесу переписки з платниками податків. Використання цих рекомендацій призвело до підвищення точності підготовки кореспонденції з 91, 8 до 92,2% в період з 1992 по 1993 рр. Була підвищена своєчасність відправки і обробки кореспонденції з 68,4 до 86,5%. Центром була організована служба роботи з споживачами, за допомогою якої платники податків могли отримати персональну консультацію з певних проблем. З початку роботи її послугами скористалися 23 тис. платників податку, і в 96% випадків їх запити задовольнялися миттєво. Раніше вони вимушені були писати листи або дзвонити по телефону, щоб залишити свій запит, і потім чекати на нього відповідь. Також були дороблені і покращені інструкції для платників податку, в результаті чого відсоток помилок при заповненні декларацій в період з 1989 по 1992 рр. скоротився з 8,3 до 5,5%, тобто було виправлено 400 тис. помилок. Загальна економія, отримана в цей період в результаті використання принципів якості, склала 27 млн. доларів[2].

Таким чином, як свідчить позитивний досвід зарубіжних країн, в модернізації державного управління в Україні, слід активно використовувати нові принципи публічного управління. Звичайно, що при впровадженні зарубіжного досвіду слід враховувати суспільно-політичні, економічні, соціальні та інші фактори, що існують в Україні, оскільки є певні межі доцільного втілення принципів нового публічного менеджменту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Лукина В. А.* Приватизация государственных услуг населению: тенденции и проблемы. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/privatizatsiya-gosudarstvennyh-uslug-naseleniyu-tendentsiya-i-problemy>
2. Менеджмент качества в государственных учреждениях. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ria-stk-ru/mmqa/detail.hph?id=7701>
3. *Пасічник М. В.* Механізми впровадження нового публічного менеджменту: досвід США. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://academy.gov.ua/ej/ej9/doc_pdf/Pasichnyk_MV.pdf

*А. А. Карнаух
доцент кафедри політичних наук,
публічного управління та адміністрування
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат політичних наук, доцент
(м. Київ)*

ПОЛІТИЧНА ДОВІРА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ МОДЕЛІ

Проблема політичної довіри на сьогодні є актуальною в науковій літературі, особливо активно досліджуватися дана тематика почала наприкінці ХХ століття у працях Ш. Айзенштадта, Б. Барбера, С. Ліпсета, Н. Лумана, Б. Міцтел, А. Селігмана, У.Шнейдера, П.Штомпки та ін. Українські вчені також вивчають різні аспекти політичної довіри, зокрема, Є. Головаха, В. Ігнатів, А. Ковальова, О. Крутий, С. Макєєв, В. Мальцев, І. Мартинюк, С. Наумов, В. Нечипоренко, Н. Паніна, Ю. Пахомов, А. Ручка, А. Хохлова та ін.

У науковій теорії більшість вчених виділяє дві моделі довіри: культурологічну та інституційну, кожна з цих моделей має два рівні, а саме мікрорівень і макрорівень. Зокрема, на мікрорівні увага зосереджується на окремій особистості та особливостях її соціалізації. Оскільки умови соціалізації, норми, цінності у всіх різні, відповідно довіра у певних членів суспільства не однакова – це є основною тезою мікрорівневих теорій довіри до політичних інститутів. На макрорівні аналіз факторів довіри передбачає розгляд культурних особливостей і попереднього досвіду жителів країни в цілому. Всі члени певного суспільства довіряють або не довіряють політичним інститутам – це є базовою тезою мікрорівневих теорій. Звісно, у всіх членів суспільства не може бути однаковий рівень довіри чи недовіри до політичних інститутів, але макрорівневі теорії роблять акцент на тому, що середній рівень довіри чи недовіри варіюється залежно від країни.

Прихильники культурологічних теорій (Г. Алмонд, С. Верба, Р. Інглехарт, Р. Патнем, М. Фолі, Б. Едвардс, Р. Джекмен, Р. Міллер, М. Леві) вважають, що довіра до політичних інститутів визначається зовнішніми факторами, вона виникає поза політичною сферою. Так, на думку Р. Патнема, “чим вищий рівень довіри в суспільстві, тим більша ймовірність співпраці” [1, с. 208]. Для спільної діяльності основною перешкодою Р. Патнем вважає відсутність довіри між індивідами, а тому важливо створити умови для її виникнення, що є провідною детермінантою для добровільної співпраці в спільноті. Вона забезпечує повне додержання зобов’язань, адже махінації, непрозорість дій, шахрайство стануть причиною зневіри та одержання репутації людини, якій не можна довіряти та мати з нею будь-справи. Це призводить до того, що найбільший збиток одержує не той кого обдурили, а той, хто обдувив [2, с. 214].

Прихильники культурологічної точки зору вважають, що політична довіра є проекцією міжособистісної довіри. Міжособистісна довіра розглядається як основа формування політичної довіри. У рамках культурологічних концепцій політична довіра розглядається як складова соціального капіталу.

Представники інституційних теорій (Дж. Колеман, К. Шепсл, Д. Старк та інші) стверджують, що політична довіра має політичне походження і залежить від успішної роботи політичних інститутів. Довіра має раціональні підстави, вона залежить від оцінки громадянами роботи інститутів влади, обраного урядом економічного та політичного курсу [3]. Виходячи з даної теорії інституційна довіра суспільства розглядається як наслідки, а не причини ефективності діючих політичних інститутів. Отже, політичні інститути, які діють ефективно викликають довіру у суспільства, а ті, що діють неефективно – недовіру суспільства.

Слід зазначити, що науковці У. Мішлер та Р. Роуз визначають об'єднуючий чинник як в культурологічних, та і в інституційних трактуваннях детермінант довіри до політичних інститутів, який полягає в тому, що довіра формується за рахунок досвіду, набутого індивідом. Відмінності між даними підходами полягають лише в тому, на якому життєвому етапі людина набуває досвіду, який буде відбиватися на рівні довіри до політичних інститутів. Отже, для культурологічних теорій характерним буде ранній життєвий досвід соціалізації, а для інституційного – більш пізня соціальна адаптація та досвід усвідомлення результатів функціонування політичних інститутів. Так, автори пропонують обидва підходи об'єднати в один, який вони визначають як “модель довічного навчання”, за цим підходом індивід набуває відповідний досвід все життя. Спочатку має сформуватися міжособистісна довіра як “результат раннього, до політичного досвіду, і, відповідно, може проектуватися на політичні інститути” [4, с. 477], що є постулатом культурологічних теорій; згодом, в залежності від того, як життєвим досвідом особистості первинні установки підтверджуються або спростовуються її свідомими оцінками результатів діяльності політичних інститутів, довіру або недовіру до політичних інститутів може бути посилена або ослаблена – що є характерним для інституційних теорій.

Щодо міжособистісної довіри, з цим в українців, більш-менш, все добре. Довіра громадян міцніша до людей, яких вони частіше бачать на вулиці і з якими спілкуються. Саме тому довіра до місцевих органів влади вища, ніж до центральних. Президент, прем'єр, міністр віддалені досить далеко і не розуміють потреб, які є в даному селі і місті, а є конкретний сільський голова, якого я знаю, що це насправді хороша людина. Якби у цих людей був безпосередній контакт з президентом, міністрами, парламентаріями, то і довіра до них було б кращою.

Ще один важливий факт – це інформація, яку людина побічно отримує, наприклад, черпає її з ЗМІ. Відповідно картинка зі ЗМІ буде впливати на сприйняття тих інститутів.

Українці ніколи особливо не були прихильними до влади. Переважна більшість українців вважає, що всі органи влади (як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях) працюють непрозоро та не достатньо відкрито. Зокрема, президентам не особливо вдавалося завоювати до себе прихильність народу: більша частина співвітчизників вірять їм лише в перший рік після виборів, а потім цей показник неухильно знижується; низький рівень довіри до парламенту в основному пов'язаний з візуальною картинкою на телебаченні – кнопкодавством, бійками, скандалами та іншими неприємними моментами.

Гілкі української влади у сплеску недовіри повинні звинувачувати винятково себе, приховуючи свої реальні доходи і витрати та використовуючи службове становище в особистих цілях.

Робота з інформування суспільства про суть реформ і про плани уряду, повинна проводитися щодня, інакше влада позбудеться залишків довіри. Тема відкритості влади завжди буде залишатися актуальною.

Йдеться про системну і дійсно тривалу роботу, що вимагає глибокого знання предмета і використання всіх найефективніших засобів комунікації для різних цільових аудиторій. Зрозуміло, це вимагає кардинально інших підходів до побудови системи публічних комунікацій, усвідомлення важливості та складності завдання і залучення до її вирішення професіоналів. Необхідно чітко ідентифікувати брак інформації і вибудовувати системну довгострокову програму інформування суспільства щодо ключових реформ, формувати ключові тези зрозумілою аудиторії мовою, дискутувати з опонентами і забезпечити зворотний зв'язок [5].

Довіру можна дуже швидко втратити, якщо не бути максимально відкритим у всіх сферах державного управління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Творення демократії: Традиції громадянської активності в сучасній Італії [Текст] / Р. Д. Патнем разом з Р. Леонарді та Р. Й. Нанетті ; пер. з англ. В. Ющенко. – Київ : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 302 с.
2. *Ковязіна К. О.* Особливості концепції соціального капіталу в роботах Роберта Д. Патнема. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/osoblivosti-kontseptsiyi-sotsialnogo-kapitalu-v-robotah-roberta-d-patnema>
3. Динаміка політичної довіри сучасних українських громадян. Режим доступу: <http://turboreferat.ru/sociology/dinamka-poltichno-dovri-suchasnih-ukranskih/167503-840006-page3.html>
4. *Кузина И. И.* Доверие к политическим институтам: сущность, детерминанты и украинский контекст / И. И. Кузина // *Методологія, теорія та практика соціологічного суспільства* : збірник наукових праць. – Випуск 15. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – 730 с.
5. *Власть должна научиться разговаривать с украинцами.* – Режим доступа : <https://ny.ua/opinion/vlast-dolzhna-nauchitsja-razgovarivat-s-ukraintsami-75762.html>

А. А. Карнаух
доцент кафедри політичних наук,
публічного управління та адміністрування
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат політичних наук, доцент
Л. І. Николин
студентка 2 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ – ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В ЄС

На сьогоднішній день Європейський Союз (ЄС) вважається найважливішим стратегічним партнером України у сфері економічного та політичного співробітництва. Основні напрямки та умови співпраці між обома сторонами закріплені в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що була підписана у 2014 році та набула чинності 1 вересня 2017 року. Угода про Асоціацію зосереджує свою увагу на “підтримці основних реформ у країнах-підписантах, їх економічному відновленні, управлінні, секторальній співпраці та далекосяжній лібералізації торгівлі з ЄС” [2, ст. 197-198]. Таким чином, велика частина Угоди присвячена питанням торгівлі та передбачає створення глибокої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ). Крім того, Угода про асоціацію передбачає створення спеціальної інституційної інфраструктури для моніторингу, контролю та оцінки її виконання обома сторонами, у тому числі створення органу відповідального за врегулювання конфліктів, у разі недотримання умов договору підписантами [1, ст. 6-7]. Отже, Угода про асоціацію є всеохоплюючим документом, який надає Європейському Союзу важелі для впливу на зміни в українській політиці, таким чином сприяючи наближенню українського законодавства до європейського.

Варто зазначити, що кінцева мета Угоди про асоціацію – інтеграція країни-партнера в єдиний європейський Внутрішній ринок. Щоб досягти цієї цілі угода передбачає зобов’язання імplementувати елементи правової системи Європейського Союзу (спільний доробок норм ЄС або “*acquis communautaire*”) управовий порядок країни-партнера. Іншими словами, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачає “європеїзацію” різних сфер української політики та, зокрема тих, що підпадають під дію угоди про створення ЗВТ. ЄС пропонує країнам партнерам вигідні умови економічної співпраці, що дозволяє просувати власні політичні цінності та практики через “принцип умовності” [6, ст. 289]. Принцип умовності, що закладений в угоді про асоціацію суттєво відрізняється від попередніх угод укладених між Україною та ЄС (зокрема Угода про Партнерство та

Співробітництво, що попередньо регулювала відносини Україна-ЄС). В даному випадку він передбачає два компоненти: положення, що стосуються загальних цінностей та доступу до ринку [5, ст. 4].

Пункти договору, що стосуються загальних цінностей, передбачають зобов'язання України поважати та дотримуватися суспільних цінностей Європейського Союзу, що зазначені у статті 2 Договору про Європейський Союз. Цей тип “принципу умовності” пов'язаний з положенням про “істотні складові угоди” та з положенням про призупинення, що надає Європейському Союзу право відкликати чи призупинити угоду або деякі її частини у разі порушення країною-партнером загальних цінностей. Положення про призупинення існувало в попередніх міжнародних угодах ЄС, однак у випадку угоди про асоціацію воно було значно розширено. Наприклад, він дає право ЄС “призупинити надання конкретних пільг в рамках ПВЗВТ, у випадку серйозного порушення прав людини та основних свобод” [5, ст. 5]. Серед інших положень, стаття 6 Угоди про асоціацію, яка стосується “співпраці у сфері внутрішніх реформ”, також підпадає під категорію загальних цінностей. Тому Україна зобов'язана “забезпечити, щоб її внутрішня політика ґрунтувалася на принципах стабільності, ефективності демократичних інститутів та верховенства права, поваги до прав людини та основних свобод”. Таким чином, українська сторона повинна сприяти інституційним реформам та адаптації норм ЄС до українського законодавства [3].

Що стосується положення про доступ до ринку, договір передбачає дещо асиметричний спосіб співпраці і вимагає від України адаптацію норм ЄС до Європейського законодавства у сфері торгівлі. Це означає, що Україна зможе отримати пільговий доступ до Внутрішнього ринку ЄС лише після виконання набору законодавчих вимог, включених до Угоди про асоціацію. Однак така сувора умова застосовується лише до деяких частин ЗВТ, тоді як різні розділи Угоди мають різний ступінь “умовності”. Механізм моніторингу, що реалізується Радою Асоціації та спеціальними комітетами, заснований з метою оцінки прогресу впровадження норм ЄС [5, ст. 210-211].

Незважаючи на суттєво посилений принцип умовності, Угода про асоціацію не містить положень стосовно членства України в Європейському Союзі, проте вона також не заперечує такої перспективи. Варто підкреслити, що на сьогоднішній день, Угода про асоціацію, яку ЄС підписав з Україною (а також з Грузією та Молдовою) є найбільш комплексним та амбіційним договором укладеним ЄС із зовнішнім партнером. Положення договору, особливо ті, що стосуються ПВЗВТ, передбачають поступове зближення економічних та політичних зв'язків між країнами-підписантами з перспективою вступу до Внутрішнього ринку ЄС. Тому, Угоди про Асоціацію 2014 року вважаються угодами нового покоління, що зорієнтовані на інтеграцію. Така співпраця передбачає впровадження принципів, концепцій та умов договору, що повинні інтерпретуватися та застосовуватися так, ніби третя країна є членом

Європейського Союзу [4, ст. 161]. Такій унікальній, по своїй сутності, угоді вже присвоїли характеристику “інтеграція без членства”.

Отже, будучи важливим стратегічним партнером, Європейський Союз безсумнівно має вплив у сфері формування української державної політики. Цей вплив регулюється Угодою про асоціацію, яку Україна підписала з Європейським Союзом і розповсюджується не тільки на сфери пов’язані з економікою та торгівлею. Однак, не зважаючи на існування комплексного механізму взаємодії та інтеграції, перспективи повного членства України в Європейському Союзі не є предметом договору і можуть бути розглянуті після повної імплементації Угоди про асоціацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рудік О. М. Інституційне забезпечення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Аспекти публічного управління: 9-10 (11-12), 2014, с. 5-11.* URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/111/111>
2. Chochia, A., Popjanovski, J. “Change of Power and Its Influence on Country’s Europeanization Process. Case study: Georgia”, in T. Kerikmäe & A. Chocia, *Political and Legal Perspectives of the EU Eastern Partnership Policy*, Cham, Springer, 2016, pp. 197-198.
3. Official Journal of the European Union, *Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part*, Brussels, 21 March 2014.
4. Petrov, R. “Implementation of Association Agreements between the EU and Ukraine, Moldova and Georgia: Legal and Constitutional Challenges” in T. Kerikmäe & A. Chocia, *Political and Legal Perspectives of the EU Eastern Partnership Policy*, Cham, Springer, 2016, p. 161.
5. Van der Loo, G. *The EU-Ukraine Association Agreement and Deep and Comprehensive Free Trade Area: A New Legal Instrument for EU Integration Without Membership*, Leiden, Boston, Brill Nijhoff, 2016
6. Wincott, W. “The Idea of the European Social Model: Limits and Paradoxes of Europeanization” in K. Featherstone & C. M. Radaelli, *The Politics of Europeanization*, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 289.

О. В. Новакова
*професор кафедри політичних наук,
публічного управління та адміністрування
НПУ імені М. П. Драгоманова,
доктор політичних наук, професор
(м. Київ)*

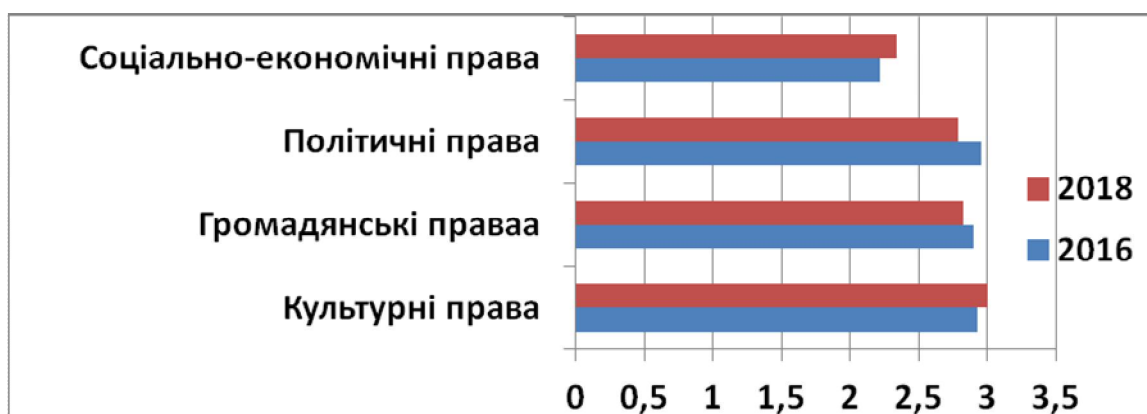
ПРАВА ЛЮДИНИ: СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Дотримання прав і свобод людини є пріоритетним завданням демократичного суспільства. Україна, отримавши державну незалежність, також почала торувати шлях до демократичності та верховенства права. Про це свідчить закріплення прав і свобод громадянина в окремому розділі Конституції України. Зокрема стаття 21 Основного Закону проголошує рівність усіх людей у гідності та правах. На думку науковців

“Конституція України закріпила якісно нову систему прав і свобод людини та громадянина, до якої включено відповідні положення міжнародно-правових актів, які безпосередньо стосуються прав і свобод громадянина та містять відповідні зобов’язання держав-учасниць щодо визнання, легалізації, гарантування реалізації, а також охорони і захисту таких прав і свобод з боку держави та її інституцій” [1].

У той же час, повільний хід соціально-політичного реформування, збереження значної частини тоталітарно-авторитарних впливів, анексія частини території та розгортання військового конфлікту на Сході – це чинники, які сьогодні значно ускладнюють проблему гарантування та реалізації прав людини в Україні. У Доповіді ООН щодо ситуації з правами людини в Україні 16 серпня – 15 листопада 2018 року зазначається, що **понад чотири мільйони осіб, зокрема більш ніж 1,5 мільйона внутрішньо переміщених осіб (ВПО), страждають від безпосередніх наслідків збройного конфлікту та порушень їх громадянських прав** [2].

Важливим показником рівня забезпечення прав людини виступає оцінка цього процесу самими громадянами, яка за результатами досліджень 2016-2018 років має посередні показники (не вище 3-х з 5-ти можливих балів) [3, с. 26-27].

З представленої діаграми видно, що динаміка тут є зовсім незначною: дещо підвищилися оцінки дотримання культурних, соціальних та економічних прав танатомість знизилися показники забезпечення громадянських і політичних прав.

Проблемою виступає також дисбаланс та безсистемність в політиці української держави щодо захисту прав людини. За висновками експертів основна увага приділяється військовому конфлікту та боротьбі з корупцією, а суто права людини залишаються на другому плані. Тобто суттєво послаблюються ціннісна основа реформування, що може приводити до зниження ефективності та відхилення від стратегії реформ, викривлення їх кінцевої мети [4].

Можна стверджувати, що права людини в нашій країні досі мають значною мірою декларативний характер, вони закріплені, проголошені, але часто не гарантовані. Причини такою ситуації містяться у різних галузях суспільного життя, але провідну роль відіграє протиріччя між правовими нормами та фактичними

соціальними можливостями їх реалізації на практиці. І головним тут є зовсім не економічні проблеми, а реальність прагнення держави захистити права та створити максимально сприятливі умови для життя громадян.

Тісний взаємозв'язок успішності проведення основних реформ в Україні та забезпечення прав людини був відмічений під час прес-конференції до 70-річчя ухвалення Загальної декларації прав людини та Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, що відбулася у Києві 6 грудня 2018 року. Головними спікерами – Є. Захаровим (директор Харківської правозахисної групи) та О. Павліченком (виконавчий директор Української Гельсінкської спілки з прав людини) – було зазначено: “Хай би про що ми говорили – про реформу поліції чи прокуратури, зловживання в СБУ чи боротьбу з корупцією, допомогу внутрішнім переселенцям чи черги на лінії розмежування – ми завжди відповідаємо на запитання: чи зневажає держава свободу людини та чи спрямована вона на припинення чи бодай пом'якшення людських страждань, або, навпаки, є до них байдужою? Це запитання, як лакмусовий папірець, відділяє тренд на відхід від пострадянської держави й перетворення на державу, в якій переважають європейські цінності, від консервативного тренду на збереження радянських рудиментів, закорінених у нелюдських практиках комунізму” [5].

В основі прав людини лежать демократичні цінності, такі як справедливість, свобода, гідність. Розуміння значення та повага до них визначає рівень розвитку суспільства. З огляду на це цікавим є дослідження, проведене Фондом “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва щодо ціннісного виміру прав людини в Україні. Аналіз представлених даних дозволив створити уявлення про рівень підтримки українцями певних політико-культурних цінностей.

Таблиця 1

Динаміка підтримки політико-культурних цінностей українцями

1	Цінність	Відсоток визнання як основної	
		2016	2018
	Свобода	80,3	86,0
	Справедливість	70,1	69,7
	Безпека	71,9	66,5
	Гідність	64,4	62,5
	Рівність	56,7	58,0
	Відповідальність	49,3	52,3
	Вільний розвиток особистості	55,4	52,0
	Порядок	43,9	46
	Законослухняність	47,5	41,3
	Матеріальна забезпеченість	44,7	40,9
	Мораль	44,2	40,1
	Патріотизм	38,0	31,9
	Толерантність	25,0	27,7

* Таблицю складено за даними соціологічних досліджень Фонду “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва [3, с. 17-18]

Дані таблиці свідчать про високі показники підтримки цінностей свободи та справедливості. Цей показник значно перевищує результати, отримані при опитуваннях у інших пострадянських країнах, де прихильність до порядку, як провідної цінності, є набагато більшою. Така ситуація певним чином пояснює несприйняття українцями недемократичних форм влади. У той же час, занепокоєння викликає доволі низька оцінка толерантності та патріотизму, що може суттєво завадити побудові ефективної національної державності та політичній ідентифікації громадян.

Відштовхуючись від ціннісних показників, доцільно розглянути ступінь підтримки українцями певних прав людини, що продемонстровано у наступній таблиці.

Таблиця 2

Найважливіші для українських громадян права людини

№	Право	Відсоток підтримки	
		2016	2018
	Право на життя	77,7	84,9
	Право на соціальне забезпечення	63,2	58,6
	Право на справедливий суд	56,0	58,0
	Право на працю та справедливі умови праці	55,0	55,7
	Право на житло	58,3	55,2
	Право на освіту	57,2	54,9
	Право на свободу та особисту недоторканість	52,6	54,9
	Право на достатній життєвий рівень	50,6	47,6
	Право розпоряджатися власною долею	44,8	47,1
	Свобода думки, совісті, релігії	45,5	42

* Таблицю складено за даними соціологічних досліджень Фонду “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва [3, с.23-22]

Таким чином, спостерігається певний пріоритет соціально-економічних прав перед громадсько-політичними, що свідчить про наявність патерналістських очікувань захисту від держави. У той же час, українці починають усвідомлювати важливість політичних та громадянських прав, реалізація яких саме створює механізми для подолання соціально-економічних проблем, забезпечення сталого розвитку країни, підвищення добробуту кожного громадянина. Розуміння цього виступає важливою протидією популістським обіцянкам певних політичних сил, що пропонують людям відмовитися від частини прав і свобод в обмін на гарантування добробуту та порядку. Як правило, в результаті громадяни так і не отримують покращення життя, а втрачені права не дають можливості активно та усвідомлено діяти у соціально-політичному просторі, самотійно будуючи своє життя та свою державу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Прієшкіна О. В.* Забезпечення прав людини в Україні: стан та перспективи. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12528/Prieshkina_Zabezpechennia_prav_liudyny.pdf
2. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 серпня – 15 листопада 2018 року. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/24thReportUkraineAugust_November2018_UKRANIAN.pdf
3. Що українці знають і думають про права людини: оцінка змін (2016-2018) / Резюме дослідження. Київ, 2018. 96 с.
4. Права людини в Україні 2014. Доповідь правозахисних організацій. URL: <http://helsinki.org.ua/index.php?r=1.4.1.11>
5. Про права людини в Україні в 2018 році – до 70-річчя прийняття Загальної декларації та Конвенції про геноцид. URL: <http://khp.org/index.php?id=1544100253>

М. А. Остапенко
*професор кафедри політичних наук,
публічного управління та адміністрування
НПУ імені М. П. Драгоманова,
доктор політичних наук, доцент
(м. Київ)*

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: ПОПУЛІЗМ VS ПЛЮРАЛІЗМ

Громадянське суспільство є важливим суб'єктом демократичних перетворень та консолідації демократії. В останні роки в Україні збільшилася кількість громадських об'єднань. Помітними стали громадські ініціативи, серед яких – сприяння проведенню реформ, протидія корупції, допомога армії, вимушеним переселенцям з тимчасово окупованих територій Донбасу та Криму.

Варто відзначити і довіру суспільства до громадських організацій. Зокрема, фахівці відзначають високий ступінь суспільної довіри до волонтерів, який “перевищує рівень довіри до церкви” [2, с. 17]. До громадського сектору це навіть більше, ніж довіра. Соціологи вказують на виникнення нового типу патерналізму – “патерналізму громадських організацій”. Так, І. Бекешкіна описує його у такий спосіб: “якщо ми не довіряємо державним інституціям, то ми довіримо це громадянському суспільству”, при чому “самі в громадському житті участі не беремо, але хай громадські організації зроблять все, що треба” [1].

Вітчизняні науковці вказують на позитивні та негативні тенденції розвитку громадянського суспільства в Україні. Останні, на нашу думку, сприяють, серед іншого, і посиленню популізму: “прояви радикальних громадських протестів; гібридне використання зацікавленими акторами квазігромадянської активності в цілях

політичної боротьби, маніпулювання громадською активністю та демократією участі (проплачені протестні заходи, “кишенькові” громадські ради, псевдогромадський характер слухань); використання неурядових організацій різними політичними та фінансово-економічними акторами, створення “кишенькових” громадських організацій з боку політичних партій та олігархічних структур” та інші [2, с. 7-8].

Плюралізм громадянського суспільства спостерігається у багатоманітності його інтересів та ініціатив. Упродовж 2017–2018 рр. експерти фіксують розширення спектра громадського сектору, “що зумовлено появою нових соціальних груп населення (учасників АТО/ООС, внутрішньо переміщених осіб та ін.), відтак поширення як неінституційних громадських ініціатив, так і нових організаційно-інституційних форм громадської самоорганізації – ОГС, зорієнтованих на потреби учасників АТО/ООС, внутрішньо переміщених осіб та інших соціальних груп, які постраждали внаслідок бойових дій на сході України; утворення коаліцій та мереж вітчизняних ОГС (наприклад, громадська мережа “Свої”), що спрямовували свою діяльність на вирішення нагальних проблем представників як зазначених вище груп, так і соціально незахищених та інших верств населення” [2, с. 45]. Відбувається “мілітаризація громадянського суспільства”: “поява низки громадських об’єднань, діяльність яких вузько орієнтована на вирішення проблем, пов’язаних із конфліктною ситуацією на сході України”; поширення в Україні створених під певні політичні сили або ж кланово-олігархічні (політико-економічні) групи парамілітарних формувань (“приватних армій”), утворених на базі громадських об’єднань учасників АТО/ООС або шляхом залучення до цих формувань демобілізованих українських військових – учасників бойових дій на сході України” [2, с. 46].

Одними із вагомих чинників популяризації популізму, на наш погляд, є “формування псевдогромадського сектору; фінансова залежність організацій від грантів, слабкий зв’язок їх із населенням; відсутність солідарності всередині самого громадського сектору; нестача потрібного рівня кваліфікації” [1].

Погоджуємось із науковцями, що багаточисельність зареєстрованих громадських організацій не визначає їх якість: “псевдогромадський статус багатьох з них, “кон’юнктурність” (через тенденцію трансформуватися в політичні партії) та “псевдогромадськість” громадських організацій, які або не існують за місцем реєстрації, чи створені під одну особу, або мають однакову назву та невідому діяльність, або очолювані однією людиною, що обумовлено або намаганням отримати піар-користь (боротьбою за населення та території) або фінансовими інтересами” [Цит. за: 3, с. 247-248].

Псевдодіяльність організацій позначається на змісті та формах громадської участі більшості населення: це користь; захист від небезпеки; отримання грошей [Цит. за: 3, с. 248-249].

Незначне залучення громадян до соціальної активності, до участі в діяльності громадських організацій залишається однією з ключових проблем громадянського

суспільства. Разом з тим, високі показники запасу довіри громадян до волонтерських організацій можуть позитивно вплинути і на довіру громадським організаціям, які за мету мають реальну громадську діяльність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Від сильного громадянського суспільства до сталої громадської участі. Матеріали публічної дискусії “Громадянське суспільство в 2018-му: нові виклики, нові завдання”. URL: <http://dif.org.ua/article/vid-silnogo-gromadyanskogo-suspilstva-do-staloi-gromadskoi-uchasti>.
2. Громадянське суспільство України: сучасні практики та виклики розвитку: аналіт. доповідь / В. М. Яблонський, Т. В. Андріюченко, І. Е. Бекешкіна [та ін.]; за заг. ред. О. А. Корнієвського, Ю. А. Тищенко, В. М. Яблонського. – Київ: НІСД, 2018. – 128 с.
3. *Мордовець М. В.* Громадянська активність в Україні: динаміка та основні форми. Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 53. С. 241-252. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1829/Mordovets%20Gromadyanska%20aktivnyst.pdf?sequence=1>.

О. О. Постоловська
*викладач кафедри політичних наук,
публічного управління та адміністрування
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ГЕНДЕРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Серед засадничих принципів демократичного життя є гендерна рівність. Міжнародне право визначає рівність чоловіків та жінок в усіх аспектах політичного процесу. Питання участі жінок у політиці та безпосередньо у процесі прийняття рішень базуються на міжнародних та Європейських стандартах і має практичний досвід вирішення. Проблема представлення жінок у політичній еліті аналізується з точки зору можливості жінки нарівні із чоловіками бути на посаді чи реальне знаходження на посадах, які пов’язані із прийняттям рішення чи здійсненні впливу на їх прийняття. Цей “маркер” може розглядатись як показник гендерної рівності суспільства. Представлення та захист інтересів виборців, а також різних соціальних груп (етнічних, професійних, регіональних, релігійних, демографічних) потребує не лише участі чоловіків. Низький рівень представництва і незначна участь жінок у процесах прийняття рішень є одним із викликів сучасної демократії.

Вивчаючи питання представлення жінок у політичній еліті, варто звернутися до Пекінської платформи 1995 року, де наголошується про те, що “рівність під час ухвалення рішень є невід’ємною частиною визнання прав жінок, та що рівна участь жінок у процесі прийняття рішень є не тільки вимогою звичайної справедливості або демократичності, але також необхідною умовою врахування інтересів жінок” [3, с. 4].

Фахівці відзначають світову тенденцію зростання участі жінок у прийнятті політичних рішень. Дослідження фіксують, що “дев’ять країн (у 2017 році їх було шість) мають близько 50% або більше жінок на міністерських посадах: Іспанія (47%), Нікарагуа (55,6%), Швеція (54,4%), Албанія (53,3%), Колумбія(52,9%), Коста-Ріка (51,9%), Руанда (51,9%), Канада (50%) і Франція (50%). ... Серед країн пострадянського простору лідирують Латвія, Молдова та Естонія, де понад третина міністрів – жінки. У Грузії цей показник сягає 27%, в Україні – 20%. До речі, приблизно на цьому ж рівні в загальному списку розташувалися Велика Британія та США [1;2]. Основними сферами, де задіяні жінки, є переважно соціальні питання, а також, “порівняно з 2017 роком на 30% збільшилася кількість жінок-міністерок оборони, на 52,9% – міністерок фінансів і на 13,6% – міністерок закордонних справ” [2].

Водночас президентка Міжпарламентського союзу й депутатка Мексики Г. Куевас Баррон вказує, що попри “певний позитивний рух, переважна більшість очільників урядів – чоловіки. ... Важливо визначити основні бар’єри, які перешкоджають доступу жінок до прийняття рішень” [2].

В останні роки в Україні помітним є прогрес у забезпеченні гендерної рівності. Водночас не можна сказати про високий рівень участі українських жінок у процесах прийняття державних рішень. Україна демонструє освіченість і високу кваліфікацію жінок, значну частку жінок серед українських виборців. Разом з тим, є недооціненим потенціал жінок у політичній еліті. Це відтворюється на гендерному дисбалансі у багатьох суспільних галузях та потребує глибокого вивчення та запровадження європейських норм демократії та гендерної рівності. Також важливим є урахування факторів та чинників, аналіз сформованих передумов, що впливають на вирішення представленості українських жінок в політичній еліті. Зокрема, інтерес представляє вивчення гендерних стереотипів. За оцінками фахівців, серед вітчизняного електорату наявною є певна гендерна “індиферентність” стосовно керівних посад політичних партій та об’єднань: “На думку більшості виборців, лідер партії має бути наділений певними чеснотами, здібностями та вміннями, ніж бути тільки представником певної статі” [3, с. 13].

Звичайно, досягнення гендерної рівності у політичній сфері і в суспільстві загалом є складним процесом та потребує певного часу. Основними акцентами цього процесу мають бути: послідовність; уникнення обмеженості лише “антидискримінаційного характеру”; позитивний досвід досягнення “дійсної рівності” як рівності можливостей, доступу до можливостей та рівноцінності результатів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Парламенти світу вже майже на чверть складаються із жінок – дослідження. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/parlamenti-svitu-vzhe-majzhe-na-chvert-skladayutsya-iz-zhinok-doslidzhennya/>

2. У штаб-квартирі ООН розповіли, скільки жінок-міністерок в урядах країн світу. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/u-shtab-kvartiri-oon-rozpovili-skilki-zhinok-ministerok-v-uryadah-krayin-svitu/>
3. Участь жінок у політиці та процесі прийняття рішень в Україні. Стратегії впливу. Український жіночий фонд. Київ. 2011. 41 с. URL: <https://www.osce.org/uk/odihr/85975?download=true>

Л. М. Радченко
доцент кафедри політичних наук,
публічного управління та адміністрування
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат політичних наук, доцент
(м. Київ)

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ УКРАЇНИ І СТРУКТУРАМИ ЄС

Одним із головних елементів розвитку демократичної держави в сучасній Україні є наявність громадянського суспільства. Основою його становлення є вираження і захист важливих потреб та інтересів особи, а також налагодження соціального зв'язку між людьми. Питання про наявність чи відсутність громадянського суспільства в українській державі є досить актуальним на сучасному етапі державотворення. Громадянське суспільство утворює не держава, а її громадяни. Свідченням існування його зрілості є визначення індивідами своїх потреб та здатності їх задовольнити спільними зусиллями. Громадянське суспільство передбачає визначення пріоритетності та цінності індивіда, його прав і свобод, захист його інтересів та потреб, а також створення відповідних механізмів для цього. Таке суспільство сприяє розвитку плюралізму, соціальної справедливості, ефективної політики.

Головні вектори побудови громадянського суспільства в сучасній Україні можуть бути наступними: створення реальних механізмів впливу пересічних громадян на рішення влади; розширення політичної участі і політичної активності; підвищення рівня політичної культури населення; обмеження впливу держави на діяльність громадських організацій, рухів тощо; налагодження механізмів зворотного зв'язку між державою та суспільством; дійсний захист прав і свобод людини і громадянина; сприяння відкритості суспільства; розвиток політичної освіти і патріотичного виховання молодого покоління та ін.

Країни Західної Європи вже пройшли етап становлення громадянського суспільства, яке знаходиться на вищому рівні, ніж в Україні, тому потрібно запозичувати їх досвід для побудови української демократичної держави. Як зазначає В. Співак, становлення громадянського суспільства у європейських державах

супроводжувалося поєднанням національної свідомості і громадянською свідомістю, прагненням націй на власне самовизначення та право демократичного урядування, гарантуванням прав і свобод людей, вимогою чіткого розподілу гілок влади, існуванням єдиної національної мови тощо [3, с. 473].

Так, Євросоюз надає великого значення проблемам громадянського суспільства для розв'язання проблем внутрішньої єдності, що відіграє важливу роль для інтеграції, а також деяких аспектів загальноєвропейської політики. Так як ЄС є одним із основних центрів міжнародної ефективної плюралістичної демократії, тому проблеми захисту прав людини не можуть вирішуватися самотійно. Взаємини між структурами Євросоюзу і громадянським суспільством здійснюються шляхом надання консультацій із Європейською конфедерацією допомоги та розвитку щодо неурядових організацій, Європейською мережею незалежних політичних фондаций за розвиток демократії і співробітництва, Європейською мережею фондаций за демократію, Європейським Ліанзонським офісом і мережею інститутів з прав людини і демократії [4]. Кожного року ЄС організовує зустрічі із різними неурядовими організаціями чи проводять публічні онлайн консультації з приводу проблем захисту прав людини, соціального розвитку та охорони навколишнього середовища. Значне місце займають питання взаємовідносин громадянського суспільства та ЄС щодо інтеграційних процесів та розробки механізмів включення громадянського суспільства до управління удосконаленням об'єднання.

З 1 вересня 2017 року набрала чинності Угода про Асоціацію між Україною та ЄС, згідно із якою пріоритетними стають питання про покращення соціального стану людей, їх гідне життя і добробут. Головне завдання громадянського суспільства полягає у вирішенні наступних проблем: трудового права, споживчого кошику, мінімальних соціальних стандартів, соціального страхування, дієвого соціального діалогу, пенсійної реформи, проблеми зайнятості населення, тарифного регулювання в сфері ЖКГ, надання соціальних послуг [1, с. 88]. Підписання даної Угоди є показником визначення векторів міжнародної політики України та її інтеграції до європейської спільноти, а громадянське суспільство матиме змогу залучатися до того, що відбувається навколо Угоди.

У 26 главі даної Угоди мова йде про співробітництво з питань громадянського суспільства, де викладені запропоновані зміни: взаємообмін досвідом між громадянським суспільством України та членами-країнами ЄС; участь громадських організацій і рухів у реалізації основних положень Угоди про Асоціацію, а також у розвитку взаємовідносин між Україною та Євросоюзом; розуміння країнами-учасницями ЄС історії, культури, традицій України і навпаки, що має сприяти налагодженню співробітництва між сторонами тощо.

Взаємодія між Євросоюзом і громадянським суспільством української держави належно підкріплена на правовому рівні, а також сприяє зростанню впливу громадянського суспільства на структури ЄС та його подальший розвиток.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гревцова Л. Становлення громадянського суспільства в Україні як суб'єкта національної безпеки держави // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікація. – 2013. – № 2. – С. 85-89.
2. Громадянське суспільство і Європейський Союз : функціонування й співпраця // Віче. – січень 2015. – № 2. – С. 12-19.
3. Співак В. М. Громадянське суспільство в Україні : проблеми становлення в умовах глобальних трансформацій // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2010. – Випуск 59. – С. 468-476.
4. Cooperation with civil society // European Union EXTERNAL ACTION: Foreign policy: Protecting human rights worldwide [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/human_rights/cooperation_with_ngo/index_en.htm
5. The role of civil society in EU integration processes: Real engagement through effective involvement // A collection of Conference speeches, Yerevan, 22-23 November 2012 / Visegrad Fund. – Yerevan: International Center for Human Development, 2012. – 80 p.

Є. Є. Стівбун
аспірант кафедри політичних наук,
публічного управління та адміністрування
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: E-GOVERNMENT

На сьогодні інтеграція України до світового економічного простору є нагальним завданням розбудови державності та економіки. Євроінтеграція – вибір України, який посідає особливе місце у системі зовнішньополітичних пріоритетів.

Реформа державного управління є однією з основних реформ у країнах з перехідною економікою, що здійснюють комплексні реформи у різних сферах державної політики. Дієва бюрократична система є одним з основних чинників конкурентоспроможності країни. Ефективна державна політика у різних сферах можлива за наявності професійної, підзвітної, результативної та ефективної системи центральних органів. Зниження адміністративного навантаження державного регулювання, покращення якості надання адміністративних послуг, забезпечення законності та передбачуваності адміністративних дій покращує позиції держави у світових рейтингах конкурентоспроможності [9].

Електронний уряд являється ключем до реформ в Україні. Електронний уряд (англ. e-Government) – це модель державного управління, яка заснована на використанні сучасних інформаційних та комунікаційних технологій з метою підвищення ефективності та прозорості влади, а також встановлення суспільного контролю над нею [1].

Реформа кожної галузі – будь то охорона здоров'я, освіта, будівництво, в сучасних умовах повинна спиратися на ІТ. Це дозволить досягти певного рівня прозорості і ефективності. Взагалі раніше е-уряд сприймався, як щось інноваційне, а насправді це необхідність у сучасному світі, умова, яка дає можливість ефективного управління в такий динамічний час.

Система електронного уряду забезпечить збирання, введення, пошуку, оброблення, збереження та виведення на вимогу користувача згідно з визначеними критеріями інформаційних ресурсів, яка покликана забезпечити надання органами влади послуг фізичним та юридичним особам, а також їх інформування про діяльність органів влади [2].

Світовими лідерами у впровадженні таких цифрових технологій вважаються Австралія, Південна Корея. А серед країн ЄС це Естонія, Данія, Нідерланди, Великобританія.

В Україні введено ряд електронних послуг у сфері будівництва (e-dabi.gov.ua). У соціальній сфері – субсидії і допомоги при народженні дитини вже призначаються в режимі онлайн (msp.gov.ua). Також створено можливість реєстрації бізнесу не виходячи з будинку (online.minjust.gov.ua). Всього урядом визначені близько 100 послуг, які найбільш необхідні громадськості, а також мають корупційні ризики і мають бути переведені в онлайн до кінця 2018 р. [7].

Зробивши у 2016 році використання системи електронних закупівель ProZorro обов'язковим для всіх державних замовників, держава змогла вивільнити 9 млрд грн, які можуть бути спрямовані на нагальні потреби економіки чи оборони [6].

Іншим прикладом застосування ІТ у реформуванні став запуск електронного декларування восени 2016 року.

Проект має на меті спростити подання публічними службовцями їх декларацій майнового стану, доступ до них та їх перевірку.

Майже 136 тис відповідальних посадових осіб уперше в історії нашої держави розкрили свої статки [6].

Реформа адміністративних послуг – це не лише створення сучасних центрів. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України запустило оновлену версію пілотного проекту Єдиного державного порталу надання адміністративних послуг. Уже доступні перші електронні послуги з можливістю авторизації за допомогою електронного цифрового підпису [5].

У Кабінеті електронних сервісів Міністерства юстиції України можливе отримання документів з державних реєстрів в режимі on-line, здійснити реєстраційні дії у державних реєстрах України в електронному вигляді а також здійснити пошук необхідної інформації у цих реєстрах. Серед реєстрів, які користуються попитом це:

- Державний реєстр речових прав на нерухоме майно. Отримання відомостей про зареєстровані речові права на нерухоме майно можливе за одним із критеріїв: за

вказаною адресою, реєстраційним номером об'єкта нерухомості, кадастровим номером земельної ділянки або ідентифікаційними даними фізичної або юридичної особи;

- Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Дозволяє отримати відомості з автоматизованої системи збирання, накопичення, захисту, обліку та надання інформації про юридичних осіб та фізичних осіб;

- Єдиний державний реєстр судових рішень. Дозволяє здійснити пошук та отримання електронних копій судових рішень.

- Загалом Кабінет електронних сервісів Міністерства юстиції України налічує більше 20 різноманітних державних реєстрів [4].

На сьогодні впроваджено систему електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОВВ), яка призначена для автоматизації процесів створення, відправлення, передавання, одержання, оброблення, використання, зберігання, знищення електронних документів та копій паперових документів в електронному вигляді з використанням електронного цифрового підпису які не містять інформацію з обмеженим доступом, та контролю за виконанням актів, протокольних рішень Кабінету Міністрів України та інших документів.

На сьогодні у СЕВ ОВВ налічується 739 користувачів, якими є відповідальні посадові особи Секретаріату Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органів виконавчої влади [3].

Іншою системою є АСКОД, яка автоматизує процеси реєстрації, обробки, проходження і контролю виконання службової кореспонденції, внутрішніх документів і звертань громадян, розрахована на використання фахівцями діловодства в Міністерствах, відомствах, інших державних установах і на підприємствах. Цей програмний продукт забезпечує роботу як окремого інспектора-діловода, так і цілих підрозділів (канцелярії, управління справами, загального відділу і т.д.). Система впроваджена й успішно функціонує в Секретаріаті Президента України, Національному банку України, Міністерстві надзвичайних ситуацій України, Київській обласній адміністрації, комерційних банках і окремих міністерствах [8].

Успішність впровадження електронного документообігу багато в чому залежить від підтримки з боку керівництва організації. Державні органи в основному структури більш бюрократизовані ніж комерційні організації, тому прийняття керівництвом документу з формалізованими правилами, де чітко буде розділено потоки проходження електронних і паперових документів і описані основні принципи роботи з електронними документами, допоможе співробітникам швидше адаптуватись до роботи в нових умовах.

Отже, перед Україною стоїть головне завдання – реформування системи для досягнення результативної, ефективної, комплексної та взаємопов'язаної діяльності, спрямованої на вироблення і втілення в життя державної політики і рішень, здійснення регулятивних та обслуговуючих функцій в інтересах усього суспільства.

Застосування цифрових технологій може стати для України унікальним інгредієнтом прискорення реформ за напрямками, які демонстрували відставання. Повне переформатування правил надання послуг та їх істотне спрощення можливі виключно за умови впровадження електронної взаємодії усіх реєстрів та систем як одного цілого.

ЛІТЕРАТУРА:

1. The World bank. e-Government. www.worldbank.org
2. Вікіпедія. Електронний уряд. www.wikipedia.org
3. Державне підприємство “Державний центр інформаційних ресурсів України”. www.dir.gov.ua
4. Міністерства юстиції України. Кабінет електронних сервісів. www.kar.minjust.gov.ua
5. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Єдиний державний портал надання адміністративних послуг. www.www.my.gov.ua
6. Національна Рада Реформ. Звіт про реформи – 2016: цифрові технології прискорюють зміни. www.reforms.in.ua
7. ООО “Издательский Дом УМХ”. Министерство IT-технологий: Рыженко – о будущем Украины и конце бюрократии. (14.07.2017) www.aif.ua
8. Херсонська обласна державна адміністрація. Електронний документообіг – теорія і практика. www.khoda.gov.ua
9. Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу. Стратегія реформування державного управління України на 2016–2020 роки (19.01.2018). www.center.gov.ua

*А. В. Тарасюк
кандидат юридичних наук,
головний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту
інформатики і права Національної
академії правових наук України
(м. Київ)*

КІБЕРТЕРОРИЗМ – СУЧАСНА ЗАГРОЗА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасні процеси глобалізації та тенденції розвитку суспільства призвели до зростання транснаціонального тероризму, прояви на озброєнні терористів новітніх інформаційних технологій та виникнення принципово нового виду тероризму – комп’ютерного, безпосередньо пов’язаного з рівнем науково-технічного прогресу. Інформаційні технології, які були створені з метою розширення можливостей отримання-передачі даних та комунікацій, стали джерелом нової загрози [6, с. 14].

Широке впровадження кібернетичних інформаційно-технологічних систем (автоматизованих комп'ютерних інформаційних систем) на світовому рівні поряд з налагодженням тісної взаємодії між окремими людьми, спільнотами, народами, суспільствами, державами виявляє багато проблем, які потребують наукового дослідження і практичного вирішення. Серед них практика використання сучасних інформаційних технологій в антисоціальних, переважно злочинних цілях [4, с. 43].

У соціологічному та кримінологічному аспектах щодо антисоціальних проявів у сфері застосування комп'ютерних технологій в Україні та за її межами вживається не тільки чітко визначена в законодавстві термінологія кваліфікації правопорушень, а й понятійні новації, через які відображаються окремі аспекти суспільних відносин, що набули розповсюдження у практиці. Частина з цих новацій з подання журналістів та публіцистів використовується за аналогією до традиційних понять, змістовий комплекс яких історично сформувався у національній науковій юридичній літературі та законодавстві, частина – запозичена з термінології інших мов, правових систем інших держав. Таким чином, порівнюються нові суспільні відносини з традиційними. У когнітивному (пізнавальному) аспекті такі новації використовуються для формування усвідомлення широким колом громадськості розуміння новел суспільних відносин, які потребують дослідження і відповідного адекватного формулювання та відображення у правових нормах.

Більшість новел понятійного апарату мають переважно орієнтовне значення як робочі проекти формування змісту окремих соціальних явищ, які склалися у суспільній свідомості, але не набули чіткого формулювання на науковому і законодавчому рівнях. Зазначені положення стосуються і такого соціального явища, яке в соціології та кримінології здобуло назву “комп'ютерна злочинність” [4, с. 43-44]. Чинний КК України містить поняття “Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку” (Розділ XVI).

Перехід на методи електронного управління технологічними процесами створив підстави для появи принципово нового виду тероризму – кібертероризму: втручання в роботу компонентів телекомунікаційних мереж, які функціонують в середовищі комп'ютерних програм чи несанкціонована модифікація комп'ютерних даних, що викликає дезорганізацію роботи критично важливих елементів інфраструктури держави і створює небезпеку загибелі людей, спричинює настання значної майнової шкоди чи інших суспільно небезпечних наслідків [5, с. 189]. Вище викладене обумовлює неоднозначність розуміння досліджуваного суспільного явища. Спробуємо проаналізувати наукові підходи до його розуміння в контексті аналізу “комп'ютерної злочинності (кіберзлочинності)”, “комп'ютерного тероризму (кібертероризму)” та “комп'ютерної війни (кібервійни)”.

На думку О. В. Матвєєвої під комп'ютерним тероризмом (кібертероризмом) слід розуміти умисну, політично вмотивовану атаку на інформацію, яка обробляється комп'ютером, комп'ютерну систему і мережі, що створює небезпеку для життя і здоров'я людей або настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були скоєні з метою порушення суспільної безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту [5, с. 189].

Кібервійна (англ. *Cyber-warfare*) – комп'ютерне протистояння у просторі Інтернету. Спрямована передусім на дестабілізацію комп'ютерних систем і доступу до Інтернету державних установ, фінансових та ділових центрів і створення безладу та хаосу в житті країн, які покладаються на Інтернет у повсякденному житті. Міждержавні стосунки і політичне протистояння часто знаходять продовження в Інтернеті у вигляді кібервійни: вандалізму, пропаганді, шпигунстві, та безпосередніх атаках на комп'ютерні системи та сервери [3].

Український професор міжнародного права О. О. Мережко визначає кібервійну так: “кібервійна” – використання Інтернету й пов'язаних з ним технологічних і інформаційних засобів однією державою з метою заподіяння шкоди військовій, технологічній, економічній, політичній та інформаційній безпеці та суверенітету іншої держави [7].

Як визначив експерт з безпеки уряду США Р. А. Кларк, в своїй книзі “Кібервійна” (англ. *CyberWarfare*) (вийшла в травні 2010) “кібервійна – дії однієї національної держави з проникнення в комп'ютери або мережі іншої національної держави для досягнення цілей нанесення збитку або руйнування” [1]. Американський журнал Економіст (англ. *The Economist*) описує кібервійну як “п'яту область війни, після землі, моря, повітря і космосу” [1].

При цьому, аналізуючи наш предмет дослідження, підтримаємо думку про те, що кіберзлочинність не обмежується рамками злочинів, скоєних у глобальній мережі Інтернет. Вона розповсюджується на всі види злочинів, учинених в інформаційно-телекомунікаційній сфері, де інформація, інформаційні ресурси, інформаційна техніка можуть бути предметом (метою) злочинних посягань, середовищем, в якому вчиняються правопорушення, і засобом чи знаряддям злочину [2, с. 19].

Враховуючи вищевикладене, зазначимо, що “кіберзлочинність (комп'ютерна злочинність)” є узагальнюючим поняттям щодо “кібертероризму (комп'ютерного тероризму)” та “кібервійни (комп'ютерної війни)”. В той же час “кібервійна (комп'ютерна війна)” може бути здійсненна шляхом використання кібертероризму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Clarke, Richard A. *Cyber War*, HarperCollins (2010).
2. Бурбело Б. А. Протидія кіберзлочинності як складова інформаційної безпеки державного забезпечення // Актуальні питання діяльності правоохоронних органів у сфері протидії

- кіберзлочинності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 12 листоп.2014 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : Права людини, 2014. – 200 с.
3. Кібервійна. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]. – <https://en.wikipedia.org/wiki/Cyberwarfare>
 4. *Кравчук О. В.* Кібербезпека у гібридній війні : навчальний посібник / О. В. Кравчук. – Хмельницький. Хм. ЦНТЕІ, 2016. 130 с.
 5. *Матвєєва О. В.* Кібертероризм у контексті сучасних маргінальних процесів / О. В. Матвєєва // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 103(1). – С. 184-190. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_103%281%29__27
 6. *Мельник Д.* Запобігання комп'ютерному тероризму як один із напрямів протидії тероризму в Україні // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні, 2(21), 2010. С. 14-19.
 7. *Мережко О.* Проблеми кібервійни та кібербезпеки в міжнародному праві / О. Мережко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3233>.

О. В. Токарчук
доцент кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Київ)

МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЕМІГРАНТІВ

Протягом тисячолітньої історії християнство в Україні зіткнулося з рядом катаклізмів та руйнувань. Кожне століття означено певними змінами у взаєминах між державою та церквою. Звернення до духовних, інтелектуальних пошуків українських емігрантів у міжвоєнний період у певній мірі передбачає дискусію про релігійні цінності, мету та засоби їх досягнення, сутність розуміння життя і свободи, відносини між державою та церквою і, взагалі, місце та роль церкви, значення релігії у державотворчих процесах.

Сьогодні ми простежуємо чітку державну політику в галузі церковного й релігійного життя в Україні. Так, 15 грудня 2018 р. відбулася важлива подія історичного значення – створення Української Помісної Автокефальної Православної Церкви. Український народ – православні, греко-католики, римо-католики, протестанти, іудеї, мусульмани – громадяни, цінністю для яких є свобода, стали свідками створення у незалежній українській державі незалежної православної церкви як запоруки державного суверенітету.

Президент України П. Порошенко у своєму виступі на Всеукраїнському Православному Об'єднаному Соборі підкреслив, що автокефалія є частиною державницької проєвропейської та проукраїнської стратегії, яка послідовно втілюється

в життя. Це – основа нашого власного розвитку, зазначив він, розвитку держави й нації.

Щодо моделі державно-церковних відносин у незалежній Україні, то задекларований принцип відокремлення церкви від держави, підтверджують і слова президента П. Порошенка: “Держава не буде втручатися в діяльність церкви. В освячену Томосом православну церкву нікого силоміць запрошувати не буде. Це – питання вільного вибору для кожного віруючого”. Президент наголосив на повазі з боку влади вибору віруючих, яку церковну структуру відвідувати, проте держава гарантуватиме права священників і мирян УПЦ Московського патріархату, які добровільно приймуть рішення спільно творити Єдину Українську Православну Помісну Церкву, позбувшись впливу Москви.

Усвідомлення значимості релігійної сфери для державного функціонування в процесі становлення демократичної, правової держави, пошук оптимальних шляхів та визначення пріоритетів у державно-церковних відносинах актуалізують наукову спадщину еміграції міжвоєнного періоду. Українські інтелектуали за кордоном формували у науковому та освітньому просторі нове стратегічне бачення історії та перспектив розвитку Східної і Центральної Європи та допомагали елітам країн свого перебування побачити свій власний інтерес, який можна було б використати на користь українському народові.

Взаємини влади з релігійними організаціями на сучасному етапі розвиваються на принципово нових умовах, але ставлення до вищезначених проблем українських мислителів у зарубіжжі залишається значущим та вкрай актуальним.

Відносини між державою та церквою впливають в значній мірі на більшість державницьких процесів, цілісність нації, її досягнень як у внутрішньому політичному житті, так і на міжнародній арені [2, с. 3]. Церква виховує громадянина.

Б. Андрусин та В. Бондаренко виділяють такі моделі державно-церковних відносин: 1. Держава розглядає церкву як невід’ємну частину державного організму – синкретична модель; 2. Держава розглядає церкву як певне суспільне утворення, що з окремих причин знаходиться поза системою, є чужим елементом у державі, іноді розглядається як ворожа щодо держави сутність – антагоністична модель; 3. Держава розглядає церкву як суб’єкта, що має рівні права, а відносини з нею є взаємовигідними; це партнер держави, який діє у суспільстві поруч з державою, іноді їх інтереси переплітаються; церква не зливається з державою, але й не протиставляє себе їй – симбіотично-партнерська модель [1]. Таким чином, моделі взаємин між державою та церквою побудовані на потрійному розділенні, де базовими є політичні засади співпраці держави і церкви

В. Слободян виокремлює державно-центристську модель стосунків держави і церкви, модель ліберального нейтралітету, традиційно-консервативну модель. Дослідивши праці В. Липинського, автор дійшов висновку, що, власне, третя модель формувалася у тих суспільствах, де церква і релігія долучилися до становлення

культури та державотворення, адже церква – це основа моральної і соціальної дисципліни, вона впорядковує людські інстинкти та бажання, думки, що є добром, а що злом у суспільному житті [9, с. 108].

Державно-центристська модель стосунків держави і церкви впливає з постійних впливів, втручань влади у функціонування релігійної організації, коли остання стає абсолютно залежною від держави [9, с. 106]

Модель ліберального нейтралітету зумовлена бездіяльністю та своєрідною сторонністю держави по відношенню до церкви, виключенні останньої з сфери політичної активності народу [9, с. 106].

У. Кошетар вказує, що правова система та політичний устрій держави здійснюють миттєву реакцію та вплив на релігію. Взаємини між церквою і державою дослідниця розглядає в залежності від конкретних історичних обставин. Моделі державно-церковних відносин українського інтелектуала В. Липинського та англійського дослідника Ф. Вогамана, ідеї яких розділяє практично століття, характеризуються винятковою схожістю. У. Кошетар, з'ясувавши концептуальні погляди вчених щодо стосунків влади та релігійних організацій, наводить типологію їх взаємодії: 1. Церковні провідники, релігійні установи з відповідною ціллю повністю підчиняють і контролюють державу – теократія; 2. Держава підчиняє і бере під контроль церкву; 3. Держава відокремлена від церкви; відповідно до правових норм держава не втручається у діяльність церкви, але й не ставиться вороже до неї; 4. Держава відокремлена від церкви, протиставляючи себе їй, релігійні організації і державні інституції налаштовані вороже один проти одного [6, с. 55].

Українські консерватори зосереджували увагу на пошуках моделей державно-церковних відносин в контексті перспектив українського державотворення. Пропонувалося створення правової клерикальної монархії й проголошення територіального патріотизму, який ґрунтувався би на християнських морально-етичних принципах греко-католицької церкви, як однієї з головних засад. Українська національна держава повинна була стати уособленням поєднання християнської та світської консервативної теорії [5, с. 14-15]. У доктрині українського консерватизму державою повинні керувати світські особи, які мають для цього матеріальні підстави, повинні визнавати й підтримувати авторитет церкви. Діяльність церковних інститутів покликана обмежувати притаманний людині егоїзм. Християнська церква виступала обмежуючим, з іншого боку формуючим чинником, маючи чітку ієрархічну структуру, традицію, організацію та дисципліну [5, с. 15].

С. Онищук підкреслює, що розвиток політико-правової, філософської думки у період Середніх віків та Нового часу про зародження і границі у стосунках між державою і церквою здійснив вагомий вплив на становлення сучасної типології державно-церковних взаємин, властивих певній країні у конкретний історичний період [8, с. 64-65].

На наш погляд, збережені не тільки християнством, але й іншими релігійними вченнями загальнолюдські цінності, що по різному проявляються у кожній окремій національній культурі, набуваючи в ній особливого характеру, потребують утвердження і поваги. Християнство як чинник персоніфікації і самоорганізації особистості має надважливе значення для нашої держави, що має тривалу історію та самобутню глибоку культуру.

Події у світі, та й саме життя висувають і ставлять у центр філософське питання української духовності з віковичними релігійними основами, яка відроджується стихійно на рівні окремих особистостей, наголошуючи на цінності свободи кожної людської особи, першорядному значенні, а головне забезпеченні природних прав людини. Моральне оновлення та оздоровлення суспільства, формування нового самобутнього світогляду відбуватиметься поступово. Значення церкви тут ключове.

Світська влада повинна вірити у релігію, церква якої є споконвічною у державі. В цьому контексті варто звернутися до слів В. Липинського: "...ледачий, або переконаний кимось в неморальності панування та володіння землею, м'якотілий і м'якодухий "ліберальний" дідич продав своє село Жидові, або вибрали невіруючого старшину, чи раду громадську, тоді моральний авторитет священника серед громадянства не тільки тратить для такої влади всяке значення, але стає для неї шкідливим і небезпечним..." [7, с. 97].

Б. Андрусишин та В. Бондаренко наголошують на відсутності чіткої правової бази щодо участі церкви у політичному процесі, що є загрозою для держави, коли, наприклад, постало б питання захисту її від бунтівних дій окремих релігійних організацій на політичному ґрунті, в той же час неприпустимо дозволити окремим політикам використовувати можливості релігійних організацій у власних цілях [2, с. 361].

В. Липинський писав, що основою взаємовідносин між державою і церквою, політикою і релігією, владою і суспільством, силою і культурою, мечем та ідеєю є взаємне визнання та підтримка авторитету світської та церковної влад . На думку мислителя, у державі повинні діяти однаково для всіх норми громадської моралі; церковній владі слід контролювати й обмежувати дії світської влади, зважаючи на авторитет моральних норм. Таким чином, за теорією ученого, державна влада повинна бути зосереджена в руках матеріально незалежних "войовників-продуцентів", а релігійна – в руках ідейної, дисциплінованої, організованої інтелігенції [4, с. 315].

Я. Турчин проаналізувала погляди О. Ейхельмана щодо державно-церковної взаємодії. Ключовою у концепції вченого стала засада релігійної свободи. Він розмежовував поняття державності, права, закону та релігійних уподобань, разом з тим, розглядав церкву як важливий елемент побудови громадянського суспільства. З його погляду, держава має бути реально відокремлена від церкви, а правові норми – від церковного функціонування [10, с. 26].

В. Старосольський проаналізував розвиток відносин держави і церкви, зазначивши, що кожна нова фаза цих взаємин, це тісний зв'язок обох, але їх боротьба за

гегемонію. Прикметно, що співіснування держави і церкви у Візантії були відмінними від подібних відносин у світських Стародавньому Римі та Греції.

Український мислитель О. Бочковський уважав, що християнство, як світова релігія виявила яскраво універсалістські й наднаціональні змагання. Католицька церква прямувала до політичного проводу в Європі, Рим мріяв про домінування над всім християнським світом, папи римські вели боротьбу з представниками світської держави. Дослідник стверджував, що “це була боротьба середньовічної теократії з молодією плеократією, цебто відцерковленої державою”. Він відгукується про ці змагання як про найдраматичніший епізод європейської історії на зламі середньовіччя та нового часу [3, с. 171].

У подальшій перспективі головним напрямком розвитку взаємин між державою та церквою в Україні залишається партнерство двох суспільних інститутів. Держава повинна надавати всебічну підтримку церкві, останній, як важливому інституту громадянського суспільства, слід активно сприяти вирішенню наявних проблем в українському суспільстві засобами, передбаченими чинним законодавством [2, с. 372].

За умов тотальної глобалізації суспільного життя на порядок денний постає проблема формування нового прогресивного мислення, що сприяло б розв’язанню питань “всесвітнього масштабу”. Як бачимо, висновки українських мислителів у еміграції щодо моделі державно-церковних відносин різнилися, але вони базувались на власних спостереженнях ситуації у світі в конкретних історичних обставинах, на власному досвіді, пошуки їх спрямовувалися не лише на знаходження оптимальної форми держави та її взаємин з церквою, але й до досягнення суті людини, оскільки вона є вирішальним чинником світового розвитку, основою будь-якої держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Андрусишин Б. І.* Державно-церковні відносини: природа, зміст, характер функціонування, типологізація / Б. І. Андрусишин, В. Д. Бондаренко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. – 2009. – Вип. 7. – С. 94-104.
2. *Андрусишин Б. І.* Державно-церковні відносини: історія, сучасний стан та перспективи розвитку: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Б. І. Андрусишин, В. Д. Бондаренко. – Київ: Вид-во імені М. П. Драгоманова, 2011. – 387 с.
3. Бочковський О. Вступ до націології / О. Бочковський. – Український Технічно-Господарський Інститут. – Регенсбург, 1947. – 235 с.
4. В’ячеслав Липинський та його доба: Книга перша: наукове видання; упорядники: Т. Осташко, Ю. Терещенко. – Київ, Темпора, 2010. – 560 с.
5. *Кошетар У. П.* Роль Української греко-католицької церкви у формуванні галицького консерватизму 1900–1939 рр. [Текст]: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Кошетар Уляна Петрівна; Запорізький національний ун-т. – Запоріжжя, 2007. – 20 с.
6. *Кошетар У. П.* Філософська парадигма державотворчої концепції В. Липинського / У. П. Кошетар // Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія: зб. наук. праць. – Київ: Вид-во Національного авіаційного університету “НАУ-друк”. – 2009. – № 1 (9). – С. 54-60.

7. *Липинський В.* Релігія і церква в історії України / В. Липинський – Накладом Видавництва Корпорації “Булава”. – Нью Йорк, 1956 р. – 111 с.
8. *Онищук С. В.* Формування партнерської моделі державно-церковних відносин в Україні: теоретичні і прикладні засади / С. В. Онищук // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. – Львів : ЛРІДУ, 2015. – Вип. 42. – С. 61-67.
9. *Слободян В. Я.* Соціокультурна роль релігії та церкви в державотворчому дискурсі Українського консерватизму / В. Я. Слободян // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. Серія : Державне управління. – 2017. – № 1. – С. 104-111.
10. *Турчин Я.* Ідея правової держави в науково-теоретичній спадщині Отто Ейхельмана / Я. Турчин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : збірник наукових праць. – Львів : Вид-во НУ “Львівська політехніка”, 2008. – Вип. 20. – С. 23-29.

ПАНЕЛЬ V

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

І. О. Апончук
студент I курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ БЮРОКРАТІЇ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Актуальність дослідження проблеми професійної бюрократії на сучасному етапі пов'язана із зміною ролі держави та її інститутів в житті суспільства, що призводить до пошуків нової моделі ефективного управління не лише в Україні, але і в більшості країн світу. Багато країн ще чітко не визначилися, яка ж держава необхідна в умовах становлення інформаційного суспільства – сильна або слабка. Однак тенденції суспільно-політичного розвитку останніх років на пострадянському просторі вказують на пріоритет сильної держави з розгалуженою вертикаллю влади. Не випадково, що і в Україні, після низки невдалих спроб реформування держави на користь зменшення її ролі у соціально-економічних процесах, знову повертаються до ідеї створення сильної держави, проте на основі демократичних принципів.

Метою статті є аналіз і вивчення різних механізмів ефективного управління в діяльності державних органів, а також спроба пошуку оптимальної моделі управління для України та місця останньої в ній.

Питанню моделей управління та бюрократії присвячено багато праць відомих дослідників таких, як: М. Вебер, А. Токвіль, Дж. Міль, М. Елброу, Р. Арон, П. Бурдьє, Дж. Берхем, М. Джіліас, В. Цветков, В. Горбатенко, В. Скрипнюк. А. Пригожин та ін.

Перспективним в пошуку нової моделі професійної бюрократії в Україні повинно стати розуміння того, що демократичний режим ефективний тільки при наявності сильного апарату управління. Тому не випадково, мета створення незалежної української держави з самого початку мислилась в нерозривному зв'язку із завданням становлення демократії. Однак, як показала практика та проведені пізніше опитування громадської думки, уявлення про демократію та шляхи руху до неї були різні не тільки у окремих категорій населення, але й у самих ініціаторів незалежності [4, с. 138].

Сучасна демократія практично завжди ґрунтується на процедурі виконання і чіткого дотримання законів. Демократія і законність виступають як метод і спосіб державного управління. Ступінь розвитку демократії дедалі більшою мірою стає умовою ефективного управління. Ефективність управління, у свою чергу, є гарантом стабільності демократичного режиму, розширення і поглиблення конституційних основ демократизації в організації та діяльності апарату державного управління [7, с. 141]. Отже, пріоритетним напрямком в пошуку нової моделі професійної бюрократії в Україні буде збереження та вдосконалення вертикалі влади при розвитку демократичних принципів, таких, наприклад, як створення сприятливих умов для розвитку особистості.

Вже з кінця 60-х років XX століття світова наука про державне управління і адміністративна практика веде в цьому напрямку інтенсивний пошук. Істотно переглядається класична парадигма розвитку бюрократії та принципи її побудови. Веберівська модель, яка відповідала умовам управління індустріальним суспільством, виявилася неадекватною інформаційним, технологічним та соціальним викликам часу [5, с. 12].

Якісно змінилися і складові професіоналізму в умовах становлення інформаційного суспільства. Професіонал у державному управлінні – це, перш за все, особа яка приймає рішення. Не тільки набір відповідних знань, умінь та професійних навичок, але й розуміння перспективи, відкритість до змін, соціальна активність, відданість справі обумовлюють зміст поняття професіоналізму у державному управлінні. Зміни у розумінні якості та змісту управлінської праці призвели до розвитку модернізаційних ідеологій, різноманітних “реалістичних концепцій”. Своє застосування на практиці ці концепції отримали у вигляді побудови різних моделей розвитку професійної бюрократії, особливо в країнах Заходу. Досить популярною для трансформації суспільства стала так звана “вестмінстерська” модель реформ у сфері державного управління. Основи “вестмінстерської” моделі були закладені як базові принципи в Концепцію адміністративної реформи в Україні 1997 року.

Ключовою ідеєю подібних реформ (в ідеальному варіанті) було привнесення “менеджеріальних” або економічних методів і засобів керування в сферу державного управління. Передбачалося, в першу чергу, подолати бюрократичну ієрархічність через створення безлічі нових агентств, що володіють більшою свободою, ніж колишні державні організації [6, с. 51-52]. У зв’язку з цим значно змінилося співвідношення різних рівнів влади (загальнонаціонального, регіонального та муніципального), функції та повноважень керівників. У свою чергу громадський контроль над діяльністю адміністрації повинен був поліпшити якість послуг та підвищити довіру населення уряду. Підсумки подібних реформ на Заході критикують з різних позицій, але перш за все за їх вузько ліберальну і антисоціальну спрямованість. У Великій Британії, наприклад, перетворення у сфері державного управління призвели до перетворення єдиної ієрархічної системи управління в більш складну напівринкову

систему. Комерціалізація і диференціація умов праці чиновників підірвали престиж держави як “ідеального роботодавця” і сприяли підризу авторитету держави в суспільстві [3, с. 42]. До того ж ринкова конкуренція в бюрократичному середовищі сприяла підризу однієї з головних цінностей формальної організаційної структури – корпоративної етики і кодексу адміністративної моралі. Все це викликало глибоку кризу й призвело до нестабільності положення цивільної служби та службовців у Великобританії.

Впровадження тільки західних норм і принципів в управління без їх критичного осмислення, без опори на власні традиції призвели до того, що вітчизняні реформи останніх років у сфері державного управління не мали успіху. На думку В. Авер'янова, адміністративна реформа в Україні здійснюється повільно і важко. Серед причин такого стану він відзначає і недостатнє фінансування, і незавершеність у забезпеченні законодавчо-адміністративної реформи, і ряд інших причин [1, с. 19-20].

Генезис професійної бюрократії в Україні вказує на те, що велике значення завжди приділялося єдності управління, що більш характерно для континентальної європейської традиції управління. Централізація управління досягалася за рахунок чіткості ієрархічної структури, підлеглості і узгодженості елементів системи один з одним. Форми горизонтального управління спочатку підкорялися мобілізаційним завданням держави. Це давало можливість системі управління навіть у найтяжчі і для неї трансформаційні періоди підтримувати гомеостазіс.

Перспективним при створенні нової моделі професійної бюрократії в Україні є вдосконалення системи управлінських послуг. На думку дослідників Центру політико-правових реформ, управлінські послуги повинні бути класифіковані і впорядковані [2, с. 29]. Робота з вивчення управлінських послуг має бути спрямована на розробку певних уніфікованих стандартів для впорядкування діяльності органів у цій сфері. Доцільно так організувати систему придбання управлінських послуг, щоб вона була зручна для громадян, вимагала б мінімум довідок, матеріальних і моральних коштів на їх отримання. Вирішення цієї проблеми дозволило б наблизити державне управління до потреб громадян, що посилює б контроль за діяльністю управлінців з боку держави і громадськості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Авер'янов В. Б.* Органи виконавчої влади в Україні / В. Б. Авер'янов. – Київ : Ін Юро, 1997. – 48 с.
2. *Коліушко І. Б., Авер'янов В. Б., Тимошук В. П., Куйбіда Р. О., Голосніченко І. П.* Адміністративна реформа для людини (науково-практичний нарис) / І. Б. Коліушко, В. Б. Авер'янов, В. П. Тимошук, Р. О. Куйбіда, І. П. Голосніченко. – Київ : Факт, 2001. – 72 с.
3. *Концепція реформування політичної системи України.* – Київ, 2001. – 45 с.

4. *Котельников В. С.* Определение национальных интересов: версия государственного строительства в Украине в контексте мирового опыта / В. С. Котельников // *Полис.* – 2000. – № 6. – С. 136-146.
5. *Оболонский А. В.* Бюрократия для XXI века? Модели государственной службы: Россия, США, Англия, Австралия / А. В. Оболонский. – Москва : Дело, 2002. – 168 с.
6. *Сморгунов Л. В.* Сравнительный анализ политико-административных реформ: от нового государственного менеджмента к концепции “governance” / Л. В. Сморгун. // *Полис.* – 2003. – № 4. – С. 50-59.
7. *Цветков В. В., Горбатенко В. П.* Демократія – Управління – Бюрократія: в контексті українського суспільства : монографія / В. В. Цветков, В. П. Горбатенко. – Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 248 с.

Д. Р. Артельська
студентка 4 курсу факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

КОЗАЦЬКА ДЕРЖАВА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО: ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ ТА ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ

Здобутий на хронологічному етапі в XVII ст. досвід розбудови незалежної соборної держави не лише тією чи іншою мірою позначився на самосвідомості нації та ідентифікації українців в континентальних соціально-політичних системах, а й своєрідно переломився суспільно-політичною думкою кількох наступних століть та народною історичною пам'яттю, зафіксованою в створюваних по слідах подій зразках пісенно-фольклорної творчості, а пізніше культурно-мистецьких пам'ятках.

Нова держава увійшла в простір ранньомодерної європейської цивілізації під самоназвою “Військо Запорозьке”, тобто, означувалася терміном з поліваріантною семантикою. Питання ж подальшого застосування з метою ідентифікації створеного у роки Української революції XVII ст. національного державного організму інших політонімів або ж історико-географічних назв (Гетьманат, Гетьманщина, Україна, Україна-Русь, Малоросія чи Мала Росія) становить дискусійну проблему. Проте це справа майбутнього [4, с. 265].

Права українського козацтва формувались на основі існуючих традицій. На змісті станових ознак позначилися суспільні привілеї боярства та шляхти. Правове утвердження козацького стану тривало майже 100 років. В умовах іноземного панування цей процес не завжди мав позитивну тенденцію, т.я. суперечив прагненню шляхти до необмеженої влади в тогочасному українському суспільстві. Урядові постанови 1570–1580 рр. XVI ст. знаменували початок формування козацького стану. В подальшому козацтво прикладало багато зусиль для збереження своїх прав та привілеїв шляхом використання дипломатії. Але починаючи з сер. 20-х років XVII ст. у їх відстоюванні козаки застосовували радикальні методи, які проявлялись у збройній боротьбі. Під час Національно-визвольної війни козацтво інтенсивно

трансформувалося у привілейований стан. В той же час, законодавча влада, виконавча влада та судова влада зосередилися в руках старшини, яка, в свою чергу, перетворилася в окремих соціальний прошарок [3, с. 13].

Козацька держава Богдана Хмельницького стала другим (враховуючи досвід Київської Русі) історичним етапом становлення державності в Україні. У цій державі загальні збори всіх козаків (генеральна козацька рада) або загальні збори козаків, міщан і особисто вільних селян (чорна рада) вважалися носієм всієї повноти державної влади. Тільки Рада мала право обирати гетьмана і генеральну старшину, вирішувати найбільш важливі питання зовнішньої та внутрішньої політики держави. Система органів державного управління та місцевого врядування в ній складалася із Загальної козацької військової Ради, Гетьмана Війська Запорозького, генеральної старшини, а по регіонах – із полковників разом із полковою старшиною та сотниками. На практиці ж реальна влада із самого початку сконцентрувалася у руках гетьмана і його найближчого оточення, а сама Рада перетворилася з часом в інструмент боротьби за владу. Зі зміцненням в Україні впливу Московської держави повноваження гетьмана і Ради були істотно обмежені [1, с. 133].

Взаємини гетьмана, генеральної та місцевої старшини регулювалися спеціальним договором, який за прикладом Польської держави того часу вважався обов'язковим для всіх сторін. У Конституції (договорі) гетьмана Пилипа Орлика (1710 р.) було зроблено першу в Україні спробу реформувати систему державного управління на засадах європейських принципів поділу влади, народного представництва і незалежного місцевого самоврядування.

Успадкований від Запорозької Січі адміністративно-територіальний устрій став у Козацькій державі логічним продовженням вічових традицій Київської Русі. Полки і сотні вважалися не тільки військовими, але й адміністративними одиницями, а полковники і сотники, як і сам гетьман, були одночасно й бойовими командирами, і цивільними адміністраторами. У Козацькій державі всі урядники – від гетьмана до представника сотенної старшини – формально обиралися самими козаками, хоча вже при Богдані Хмельницькому реальна виборність фактично була відсутньою.

Унікальний в європейській державно-управлінській практиці того часу принцип виборності всіх посадових осіб у державі дав змогу забезпечити тісну взаємодію старшини і рядових козаків, що реально зміцнювало засади демократії в українському суспільстві. Разом з тим саме цей принцип підсилював відцентрові тенденції в українській старшині, оскільки в разі необхідності він давав легітимну санкцію будь-яким сепаратистським устремлінням окремих полковників в епоху Руїни [3, с. 12].

Богдан Хмельницький показав себе блискучим дипломатом. Саме завдяки своєму політичному таланту він зміг створити сильну державу, добитися її визнання на європейській політичній арені. Для збереження держави доводилося проводити гнучку зовнішню політику і шукати союзників серед близьких і далеких країн. Можна виділити три основні напрямки зовнішньої політики Богдана Хмельницького.

Європейський напрямок був репрезентований відносинами із такими країнами як Венеція, Швеція, Австрія, Молдова, Бранденбург, Валахія та Трансільванія. Ці зв'язки допомогли вирвати Україну із смертельних обійм Речі Посполитої та змусити європейську спільноту рахуватися із новою державою – Військом Запорізьким.

Турецько-кримський напрямок надав можливість гетьманові отримати від турецького султана Мехмеда IV значну допомогу для України. Але закріпленню дружніх відносин між Військом Запорізьким і Османською державою та її кримським підданам заважали прагнення Туреччини перетворити українські землі на протектну територію, певна непослідовність зовнішньої політики Богдана Хмельницького, політика “виснаження двох сторін” Кримського ханства.

У російському напрямку Богдан Хмельницький добився значних зрушень. Він спонукав Росію виступити у ролі “гаранта українських вольностей” та єдиновірного протектора. Але українсько-мовські відносини влітку 1657 року набули вкрай небезпечного, критичного характеру. Утвердження жорсткого політичного курсу корони Романових щодо України, яке відбувалося при посиленні соціально-політичних суперечностей в українському суспільстві, вступив у різке протиріччя із державотворчими планами її керівництва та виступив своєрідним каталізатором внутрішніх конфліктів у Війську Запорізькому, переростаючи таким чином в одну з важливих передумов Руїни [6, с. 44].

Отже, досліджені дані змушують нас визнати Богдана Хмельницького із усіх українських гетьманів – найвеличнішою фігурою. Рівного йому за талантами й авторитетом послідовника ні виявилось. Після його смерті в Україні почалася боротьба за владу, що принесла українському народу руйнування й незліченні нещастя. Державотворчий та військовий досвід часів Богдана Хмельницького в широких масштабах був використаний багатьма наступними поколіннями. Також погоджуємося з розхожою думкою, що без основи, закладеної Богданом Хмельницьким, не було б сучасної української цивілізації.

Головне завдання української дипломатії періоду Визвольної війни полягало у тому, щоб запобігти утворенню антиукраїнської коаліції за участю Польщі, Криму, Османської імперії та інших країн. Міжнародні відносини у цьому напрямку не були сприятливими для України після союзу з Московською державою: якраз напередодні Переяславської ради у грудні 1653 р. був укладений польсько-татарський антимосковський мир. Попри взаємну недовіру поляків і татар, нова ліга почала набирати все більш виразних рис, ворожих українській політиці [5, с. 73].

Переяславсько-Московський договір був військово-політичним союзом двох самостійних держав при протекції чит васалітеті московського царя над Українською державою. Укладаючи його, обидві сторони по-різному розуміли його суть. Богдан Хмельницький прагнув одержати від Москви військову допомогу для остаточного подолання Польщі, забезпечити в подальшому самостійність і незалежність Української козацької держави. Москва ж, сприймаючи Козацьку державу “під високу

государеву руку” і терплячи тимчасову незалежну політику Богдана Хмельницького, сподівалась з часом зміцнити проєкторат та ліквідувати Українську козацьку державу. Цей договір став поворотним пунктом в історії України і Росії. Завдяки людським і матеріальним ресурсами України Росія вийшла з європейської ізоляції та домоглася з часом перетворення у велику державу. Переяславсько-Московський договір не ставив своїми завданнями зберегти незалежну Українську державу. Після смерті Богдана Хмельницького Україна потрапила у залежність від Росії. Питання її соціально-економічного і політичного розвитку з часом все більше стали вирішуватись з огляду на інтереси Російської імперії.

Під час визвольної війни виявилися виняткові дипломатичні здібності Богдана Хмельницького, його вміння глибоко й об’єктивно аналізувати зовнішню політику держав Центральної, Східної і Південно-Східної Європи, знаходити вихід навіть із надзвичайно складних зовнішньополітичних ситуацій. Чигирин перетворився на один з визначених центрів міжнародного життя. Гетьманська держава налагодила дипломатичні зв’язки з Річчю Посполитою, Московією, Оттоманською Портою, Кримським ханством, Молдовою, Трансильванією, Валахією, Швецією, Австрією, Венецією, Бранденбургом [2, с. 136].

Зовнішня політика – мистецтво можливого. Ресурсу міцності, закладеного хитромудрими комбінаціями Хмельницького у фундамент української автономії, вистачило на ціле сторіччя. Цього ж запасу стало й для того, щоб український етнос відчув себе народом, нацією, здатним і зобов’язаним створити власну повноцінну державу. Державу – члена європейської сім’ї народів. Зовнішня політика цього визначального періоду творилася витонченим розумом, але чистими руками, у відповідності із загальноприйнятими нормами тогочасного міжнародного права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Атаманова Н. В.* Забезпечення правового порядку в Україні інституціями запорізького козацтва / Н. В. Атаманова // *Актуальні проблеми держави і права.* – 2011. – № 5. – С. 131-135.
2. *Бойко О. Д.* Історія України: навч. посіб. [для студентів вищих навч. закладів] / О. Д. Бойко. – Київ: Академвидав, 2005. – С. 126-144.
3. *Губань Р.* Адміністративно-територіальний устрій Гетьманщини / Р. Губань // *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.* – 2017. – Том 28 (67). – № 1. – С. 11-14.
4. *Козацька держава Богдана Хмельницького* // *Акимович Є. О.* Українська культура в історичному вимірі: (IX–XVII століття) / Є. О. Акимович. – Одеса: Маяк, 2009. – С. 262-266.
5. *Макарчук В.* Моральні риси дипломатичної тактики Б. Хмельницького // *Матеріали другоїпольсько-української наукової зустрічі “Козацькі війни XVII ст. в історичній свідомості польського та українського народів”* / за ред. Л. Зашкільняка. – Львів-Люблін, 1996. – С. 72-75.
6. *Хмельницька Л. В.* Національно-визвольна війна українського народу середини XVII століття: лекція 5 / Л. В. Хмельницька. – Київ; Переяслав-Хм.: Лукашевич О. М., 2013. – 44 с.

ВПЛИВ “БРЕКСІТУ” НА ПРАВА ГРОМАДЯН ЄС ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

7 лютого 1992 року в місті Маастрихт (Нідерланди) між членами Європейської спільноти був підписаний Маастрихтський договір (договір про утворення Європейського Союзу). Договір набрав чинності 1 листопада 1993, що призвело до утворення Європейського Союзу. Були поставлені певні цілі, а саме: сприяти економічному та соціальному прогресу європейських народів, високому рівню зайнятості й досягненню збалансованого, сталого розвитку, сприяти утвердженню самобутності Союзу на міжнародній арені, здійснення загальної зовнішньої політики й політики безпеки, посилення захисту прав та інтересів громадян. Знаковими цілями є об'єднання зусиль у реалізації спільної зовнішньої політики й політики безпеки; європейського громадянства; гармонізації юридичних і політичних порядків країн-членів у просторі без кордонів.

23 червня 2016 року відбувся референдум про вихід Великобританії з ЄС. Відповідний процес отримав назву “Брексіт” (англ. Britain’s exit). Стаття 50 Маастрихтського договору зазначає, що будь-яка держава-член Організації відповідно до своїх конституційних прав може прийняти рішення про вихід зі складу Союзу. Держава-член, яка приймає рішення про вихід, повідомляє про свій намір Європейську раду [1]. Відповідним правом 29 березня 2017 року скористалася Великобританія. Датою виходу Великобританії з ЄС має бути 29 березня 2019 року.

Співпраця держав Європейського Союзу є настільки тісною та взаємозалежною, що вихід однієї з держав-членів з цієї системи підіймає безліч питань, як надалі будуть реалізовуватися права громадян ЄС та громадян країни, що вирішила покинути Союз.

Окрім впливу на права людини й громадянина безліч політологів та науковців ставлять питання щодо подальшого становища Європи загалом, адже вихід Великобританії з ЄС вплине не лише на права людини й громадянина, а й на економічні, торгові відносини. Так, наприклад Ірландія країна, яка зазнала найбільш негативного впливу від виходу Великобританії з ЄС. Крім Гібралтару, що межує з Іспанією, Ірландія є єдиною країною в ЄС, яка має сухопутний кордон з Британією. Економічні збитки від “Брексіта” найбільш відчутні для цієї країни. Щотижневий обсяг британсько-ірландської торгівлі на момент Брексіта становив 1,2 мільярда євро, створюючи в двох країнах близько 400 000 робочих місць. Важливим питанням є суверенітет Великобританії, адже Північна Ірландія є регіоном, який не згоден на розрив зав'язків з Республікою Ірландія і створення жорсткого кордону. Схожу позицію займають шотландці. Шотландія виступить проти угоди з ЄС по “Брексіту”, якщо шотландській стороні не буде гарантовано збереження членства в Митному

союзу ЄС. Якщо відповідні умови не будуть виконані шотландці можуть задуматися про вихід зі складу Сполученого Королівства.

Вихід Великобританії з ЄС вплине також на становище, як громадян ЄС у Великобританії, так і на становище громадян Великобританії, що проживають в ЄС. Між Швейцарією і Великобританією була підписана двостороння угода в грудні 2018 року, яка зможе починаючи з 29 березня захистити інтереси та права як громадян Великобританії, які проживають в Швейцарії, так і, навпаки, права й інтереси швейцарських громадян, які перебувають чи проживають у Великобританії. Посвідки на проживання будуть продовжуватися, у них залишиться доступ до послуг системи охорони здоров'я, до вакансій на ринку праці та до послуг в області соціального забезпечення [2, с. 4].

Важливі зміни також відбудуться у сфері цивільного судочинства, як для Великобританії так і для Європейського Союзу.

Відповідні зміни більшості держав світу відчують всі, хто має відношення до бізнесу, адже сьогодні, Великобританія являється одним з найбільших центрів для вирішення комерційних спорів.

Багато компаній, обираючи право, яке регулюватиме міжнародний контракт, зупиняються саме на англійському праві, бо впевнені у тому, що англійська правова система має надійні засоби захисту їхніх інтересів, а саме – англійські суди, які відзначаються сталістю. З виходом Великобританії з Європейського Союзу вона вже не зможе керуватися правилами й процедурами Європейського Союзу при вирішенні відповідних спорів, а буде керуватися виключно національним законодавством, що не створить зобов'язань для судів інших держав. Також до цього часу Великобританія та ЄС не дійшли згоди стосовно статусу та обов'язковості рішень Суду ЄС для Великобританії після її виходу [3, с. 95].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Договір о Європейском Союзе (Маастрихт, 7 февраля 1992 года) [Електронний ресурс] // Законодавство України. Європейський Союз – 1992. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029.
2. Explainer for the agreement on arrangements between Iceland, the Principality of Liechtenstein and the Kingdom of Norway, and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, following the withdrawal of the United Kingdom from the European Union [Електронний ресурс] // HM Government – 2018 – Режим доступу до ресурсу: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/766998/Explainer_-_UK-EEA-EFTA_Separation_Agreement.pdf
3. Draft Withdrawal Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community [Електронний ресурс] // European Commission Draft Withdrawal Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/negotiation_agreementsatom-energy-15mar_en.pdf.

*В. О. Бердник
В. А. Потапенко
студентки 4 курсу факультету соціології і права
Національного технічного університету України
“Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського”
(м. Київ)*

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Наявність налагодженої системи державних закупівель товарів, робіт та послуг є передумовою повноцінного функціонування будь-якої держави світу, так Україна не є виключенням. Тож, на нашу думку, щоб стверджувати про важливість цієї процедури, необхідно знати приблизні обсяги державних закупівель у нашій державі. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, обсяг державних закупівель товарів, робіт і послуг у 2014 р. склав 260,2 млрд грн, в I кварталі 2015 р. – близько 103,5 млрд грн [2]. Проте, на жаль, більша частина тих коштів, що виділяється державою на закупівлі, витрачається неефективно у кращому випадку, а в гіршому – попадає до карманів можновладців. Таким чином, саме корупція стає головною проблемою нецільового використання коштів держави. За оцінками спеціалістів, річні втрати від корупційних зловживань в сфері державних закупівель складають 10-15% видаткової частини державного бюджету, або 35 – 50 млрд грн. [2]. Причиною таких значних втрат є поширення хабарництва та інших корупційних злочинів як з боку розпорядників державних коштів, так і з боку учасників торгів.

Варто зазначити, що важливим кроком у процесі регулювання даної проблеми стало прийняття Закону “Про публічні закупівлі”, яким було впроваджено систему електронних закупівель – ProZorro. [1]

Щодня у системі ProZorro розігрується приблизно 1 млрд. гривень на тендерних закупівлях. Проте більшість тендерів є наперед прописаними та свержкорупційними. Це і стає основним заробітком учасників публічних закупівель. Таким чином, виникає нагальна проблема економії державного бюджету та зупинення його розкрадання.

На перший погляд, система ProZorro повинна допомогти, по-перше, підвищити рівень “прозорості” закупівельних процедур, по-друге, простежити використання бюджетних коштів, по-третє, знизити рівень корупції у цій сфері. Але попри все, на сьогоднішній день механізм здійснення публічних закупівель є недосконалим, адже існує безліч корумпованих схем, які дозволяють отримувати надвисокі прибутки учасникам публічної закупівлі товарів, робіт і послуг.

Зокрема, за даними аудиторської компанії “Ernst&Young” у 2017 році Україна посіла 1 місце за рівнем корупції серед всіх країн Європи, Близького Сходу, Індії та Африки (ЕМЕІА) [2]. Серед сфер, де можливі корупційні ризики, варто назвати і

сферу публічних закупівель, яка є відносно новою для України. Конкретними факторами, причинами, які створюють умови нецільового використання державних коштів є:

1) державні підприємства можуть завищувати фактичні витрати підприємства шляхом включення до калькуляцій товарів, робіт, послуг, які насправді не виконуються;

2) зменшення загальної ціни договору за рахунок укладення додаткових угод, які приводять до зменшення фактичних витрат за договором без зміни ціни договору;

3) катастрофічно завищені бюджети, в основному на закордонний товар, які ніхто не контролює;

4) застосування переговорних процедур до тих тендерів, де ці процедури заборонені Законом “Про публічні закупівлі”;

5) створення дискримінаційних умов на торгах, для штучного обмеження кількості можливих учасників. Замовник, щоб забезпечити участь потрібних організацій і освоєння бюджету, вводить в технічну, кваліфікаційну, договірну частину вимог нездійсненні умови, які в подальшому легко обходить переможець торгів, потрібний замовнику;

6) участь підставних, неіснуючих компаній, які не просто беруть на себе функції другого і третього учасника тендеру, а ще й, іноді, виграють торги. У 90% випадків, дві компанії коштують просто-таки під бюджетом з досить незначною різницею в ціні, ставок на аукціоні не відбувається, учасники зустрічаються в подібних умовах десятки разів, без будь-яких санкцій;

7) відмова певному постачальнику з підстав, не визначених в тендерній документації.

Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок про те, що сфера публічних закупівель в нашій державі потребує більш ретельного державного регулювання, зокрема, шляхом регламентації діючого законодавства. Саме це дозволить досягти бажаної прозорості у публічних закупівлях та значно знизити рівень реалізації корупційних схем.

Варто підкреслити, що важливим етапом на шляху побудови ефективної системи публічних закупівель в Україні є використання європейського досвіду подолання даної проблеми. Адже, Європейський Союз має найбільш розвинену систему державних закупівель, що слугує орієнтиром для багатьох країн світу. І навіть попри це, ЄС підраховує, що корупція у сфері державних закупівель поглинає близько 2 млрд. євро щороку по всій території Європейського Союзу.[3] Саме тому Європейським Союзом була прийнята низка Директив з питань державних закупівель, які охоплюють фундаментальні принципи процесів закупівель. Їх основна мета – подолання бар’єрів для торгівлі, тобто усунення будь-яких обмежень доступу до участі в державних закупівлях в ЄС.

Важливе значення для удосконалення в нашій державі процесу державних закупівель відіграє Угода про асоціацію між Україною та ЄС, Глава 8 якої охоплює розробку заходів із запровадження повноцінних систем закупівель в Україні у відповідності до стандартів ЄС. Зокрема, в Угоді зазначено, що її укладення "...передбачає забезпечення взаємного доступу до ринків державних закупівель на основі принципу національного режиму на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях для державних контрактів та договорів концесії у традиційних галузях економіки, а також у комунальному господарстві. Це передбачає послідовне наближення законодавства України у сфері державних закупівель до acquis ЄС у сфері державних закупівель..." [4].

Зі сторони України положеннями Угоди про асоціацію передбачено перехідний період до восьми років для повної адаптації системи державних закупівель України до стандартів ЄС. Перш за все, це відображено в графіку імплементації чинних Директив ЄС, передбачено їх надійне та ефективне виконання.

Важливість виконання Директив ЄС обумовлюється, тим що в них чітко передбачено, яким чином необхідно досягти прозорості у сфері публічних закупівель. Зокрема, це: оприлюднення правил закупівель, планів закупівель, тендерних оголошень, розкриття критеріїв оцінки у запрошенні до участі в конкурсі, публікація інформації про укладені контракти та сплачені суми, створення належних та своєчасних механізмів оскарження, а також впровадження практики повідомляти посадовими особами, що залучені до процесу державних закупівель, про наявний фінансовий інтерес чи конфлікт інтересів [3]. Таким чином, перелічені елементи покликані забезпечити проведення чесних, неупереджених і недискримінаційних процедур.

Наразі, Україна знаходиться на шляху імплементації національного законодавства відповідно до стандартів ЄС. На нашу думку, це дозволить налагодити заходи контролю, що сприятимуть підвищенню конкуренції, мінімізації ризику шахрайства, корупції, надмірних витрат та неналежного розпорядження державними коштами. З боку ЄС, важливим чинником є підтримка різноманітних ініціатив та реформ України шляхом допомоги в фінансуванні. Адже надання такої підтримки великою мірою сприяє швидшому впровадженню стандартів прозорості та чесності у системі державних закупівель в Україні, які є загальноприйнятими в ЄС.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про публічні закупівлі : Закон України №922-VIII від 25.12.2015 // Урядовий кур'єр № 55 від 23.03.2016.
2. Результати дослідження. URI: <http://www.ey.com/ua/uk/newsroom/news-releases/news-ey-senior-managers-failing-to-set-righttone-on-business-ethics-finds-ey-fraud-survey>. 144 4. "An overview of European good practices in public procurement" Ada POPESCU, Mihaela ONOFREI, Christopher KELLEY // EASTERN JOURNAL OF EUROPEAN STUDIES. – Volume 7, Issue 1, June 2016. (дата звернення: 30.03.2019)

3. Корупція та державні закупівлі: міжнародні правові інструменти- URL: <http://eupublicprocurement.org.ua/international-legal-tools-and-anti-corruption-efforts-regarding-public-procurement.html> (дата звернення: 30.03.2019)
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони - URL:: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 30.03.2019)

Е. М. Бовкун
аспірант відділу конституційного права
та місцевого самоврядування
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького
Національної академії наук України

ПРОБЛЕМА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИХ ТА ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Проблема внутрішнього вимушеного переселення є однією з найбільш гострих та існувала на усіх етапах розвитку людства. На рубежі XIX та XX століть вказана проблема стала актуальнішою, оскільки явища глобалізації сприяли активізації міграційних процесів. Однак, напевно, ні в одній країні світу розвиток міграційних процесів не протікав так, як на території України.

Термін “міграція” походить від латинського слова “migratio”, що означає переміщення, переселення. Соціологічний словник визначає міграцію, як географічний рух індивідів або груп індивідів, тобто мобільність людей у вузькому або ширшому географічному просторі [1, с. 224]. У той же час, А. Хомра під категорією “міграція населення” розуміє територіальне переміщення населення, яке пов’язане із зміною місця їх проживання [2, с. 7].

Основною характерною рисою внутрішньої міграції є те, що особи, які переміщуються всередині країни, є, зазвичай, громадянами цієї країни. Нині, міждержавні конфлікти є не набагато рідшим явищем, ніж внутрішні конфлікти та громадянські війни. Вказана обставина, на практиці призводить до зменшення кількості біженців та збільшення кількості осіб, які змушені покинути місця їх проживання.

При цьому, варто зауважити, що дослідники, розглядаючи категорію “міграція”, зосереджують свою увагу на її причинах, наслідках, вимірах у цифрах, проте не дають визначення предметові дослідження. У той же час, потреба у чіткому визначенні категорії “міграція” стає більш актуальнішою в умовах сьогодення, у зв’язку із зростаючою диверсифікацією міграційних потоків.

Перша хвиля масового переселення в Україні відбулася внаслідок аварії на Чорнобильській атомній електростанції. Так, у результаті забруднення радіоактивними

речовинами території колишнього Чорнобильського району біля 200 тисяч осіб вимушені були покинути місця їх постійного проживання.

Для врегулювання їх статусу було прийнято низку нормативно-правових актів, зокрема, Закон України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” від 28.02.1991 року № 796-XII [3], постанову Ради Міністрів Української Радянської Соціалістичної Республіки та Української Республіканської Ради професійних спілок “Про додаткові заходи щодо посилення охорони здоров’я та поліпшення матеріального становища населення, яке проживає на території, що зазнала радіоактивного забруднення в результаті аварії на Чорнобильській АЕС” від 14.12.1989 року № 315 [4], постанову Кабінету Міністрів України “Про порядок відселення та самостійного переселення громадян з територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС” від 16.12.1992 року № 706 [5] та інші.

Друга хвиля масового переселення в Україні відбулася внаслідок окупації Кримського півострова Російською Федерацією та збройного конфлікту на території Донецької та Луганської областей. Відтак, питання комплексного законодавчого врегулювання конституційно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб потребувало негайного вирішення. З метою врегулювання вказаного питання законодавцем було прийнято Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” від 20.10.2014 року № 1706-VII, який врегулював питання забезпечення прав і свобод, у тому числі, і конституційних, громадян України, які виїхали за межі тимчасово окупованої території [6]. При цьому, було прийнято низку інших нормативно-правових актів для врегулювання правового статусу внутрішньо переміщених осіб.

У міжнародному праві під категорією “внутрішньо переміщені особи” (Internally displaced persons) прийнято розуміти - групу осіб, що були вимушені покинути свої домівки чи місця звичного проживання, зокрема, в результаті або для запобігання наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насильства, порушення прав людини, стихійних або спричинених діяльністю людини лих та які не перетинали міжнародно визнані державні кордони. При цьому, в 1998 року Організацією Об’єднаних Націй (United Nations) були затверджені Керівні принципи щодо внутрішньо переміщених осіб (Guiding Principles on Internal Displacement). У вказаному документі перераховуються і узагальнюються права у галузі прав людини і гуманітарного права, що стосуються переміщених всередині країни осіб [7].

В Україні проблема внутрішнього вимушеного переселення є малодослідженою, оскільки в юридичній науці відсутні ґрунтовні дослідження вказаної проблематики. Окремі напрацювання щодо проблем внутрішньо переміщених осіб все-таки наявні у вітчизняній науці, однак вони розроблені в галузях політології, історії, соціології, психології, економіки тощо.

При цьому, українське законодавство, зокрема, Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” від 20.10.2014 року № 1706-VII, визначає, що внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру (стаття 1) [6].

Відтак, основними ознаками внутрішньо переміщених осіб є: вони є фізичними особами; мають громадянство України; можуть не мати громадянства України, проте перебувають і постійно проживають на території України на законних умовах; під час зміни місця проживання не перетинають державний кордон України [8, с. 189].

Таким чином, з огляду на досвід минулого, складну теперішню ситуацію та потенційну можливість загострення стану безпеки людей як у нашій державі, так і у світі загалом, варто зауважити, що проблема внутрішньо переміщених осіб тривалий час залишатиметься актуальною. Проте зрозуміло, що Україна розпочала роботу в цьому напрямі за умови відсутності належної основи, тому механізм забезпечення конституційних прав внутрішньо переміщених осіб, на сьогодні, поки що не відповідає дійсним потребам таких осіб. Зазначені інститути потребують подальшого поліпшення й еволюції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Geist, Bohumil. Sociologický slovník. Praha: Victoria Publishing, 1992. 647 p.
2. *Хомра А. У.* Миграция населения: вопросы теории, методики исследования. Київ : Наукова думка, 1979. 148 с.
3. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28.02.1991 року № 796-XII. 1991. № 16. Ст. 200.
4. Про додаткові заходи щодо посилення охорони здоров'я та поліпшення матеріального становища населення, яке проживає на території, що зазнала радіоактивного забруднення в результаті аварії на Чорнобильській АЕС: Постанова Ради Міністрів Української Радянської Соціалістичної Республіки та Української Республіканської Ради професійних спілок від 14.12.1989 року № 315. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-89-%D0%BF>.
5. Про порядок відселення та самостійного переселення громадян з територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.1992 року № 706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-92-%D0%BF>.
6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 1. Ст.1.
7. Guiding Principles on Internal Displacement / United Nations Human Rights. URL: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/IDPersons/Pages/Standards.aspx>.
8. *Лушпієнко Ю.* Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні / Юлія Лушпієнко // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. С. 188-193.

ЖІНОЧА ЗЛОЧИННІСТЬ

Жіноча злочинність є складовою частиною загальної злочинності, при цьому характеризується особливими кількісними та якісними показниками, специфікою особистості правопорушника, окремими детермінуючими факторами протиправної поведінки.

Діяльність із профілактики, припинення та виявлення злочинів, скоєних жінками, також має відмінні риси. В наш час питома вага жіночої злочинності становить 15% [1, с. 88], однак в різні історичні епохи вона була значно вищою (у більшості це корисливі та насильницькі злочини) [2, с. 93].

До числа негативних тенденцій жіночої злочинності слід віднести:

- 1) зростання злочинного професіоналізму й організованості в жіночому кримінальному середовищі;
- 2) збільшення кількості тяжких злочинів в загальній масі жіночої злочинності;
- 3) зниження вікового порога при вчиненні першого злочинного діяння;
- 4) вчинення злочинів на ґрунті помсти, заздрості, ревнощів [3, с. 23];
- 5) тісний взаємозв'язок з соціально-негативними вадами суспільства (алкоголізм, наркоманія, проституція, лудоманія, дармоїдство, бродяжництво, суїцид і ін.);
- 6) поширення жіночої кримінальної субкультури [3, с. 25].

Жінки найбільш часто скоюють такі злочини, як злочини проти чужої власності (крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрата майна), втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність, злочини в сфері економічної діяльності, роздрібний продаж неповнолітнім алкогольної продукції, утримання місць розпусти, незаконний оборот наркотичних засобів, психотропних та сильнодіючих речовин, злочини, які пов'язані з організацією проституції і розповсюдженням порнографії. Висока кримінальна активність жінок реєструється в сфері торгівлі, побутового обслуговування населення, банківської справи, кредитних і страхових відносин [4, с. 59].

Жінки нерідко виступають в ролі скупників краденого, звідниць, посібників і підбурювачів різних злочинів. Так, в Полтавській області мати наркоторгівця довгий час приховувала свого сина від правосуддя. Намагаючись повести розслідування по помилковому сліду, вона написала заяву в поліцію про зникнення сина, а пізніше впізнала його в одному з утоплеників. Такими діями жінка навмисне перешкоджала встановленню істини у кримінальній справі [5, с. 89].

У структурі жіночої злочинності окреме місце займають насильницькі злочини. Здавалося б, жінки і насильство – непорівнянні категорії, але слідчо-судова практика доводить протилежне. Жінки скоюють вбивства, як правило, на ґрунті особистих

неприятних відносин, сімейно-побутових проблем, зловживанням алкогольними напоями.

Незважаючи на те, що питома вага вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, в загальній кількості зареєстрованих умисних вбивств і замахів, становить (0,8%), такі діяння відрізняються високою латентністю [5, с. 89].

Жінки скоюють вбивства в стані афекту, а також при перевищенні меж необхідної оборони. Нерідкі випадки навмисного заподіяння шкоди здоров'ю, побоїв, катувань, погрози вбивством.

Інтерес до феномену жіночої злочинності цілком зрозумілий з урахуванням особливого місця жінок в системі суспільних відносин, виконуваних ними соціальних функцій і ролей, а також несприятливих наслідків їх протиправної поведінки. Важка жіноча доля описана в творах вітчизняних класиків прози і поезії Т. Шевченка, Марка Вовчка, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Франка тощо.

Для жінок найбільша кримінальна активність припадає на вік 27-40 років. Чим вищим є освітній рівень, тим нижчим є показник здійснення насильницьких, корисливо-насильницьких, майнових злочинів. Це твердження не відноситься до економічних, посадових, корупційних, комп'ютерних злочинів.

Сімейний стан жінок, засуджених за вчинення кримінально караних діянь, виражається в тому, що 34% з них ніколи не перебували у шлюбі, 28,6% на момент вчинення злочину жили разом, 16% були розлучені або були вдовами і тільки 21,4% перебували в офіційному шлюбі [5, с. 89].

На прийняття рішення жінкою вчинити злочин значний вплив роблять такі фактори: відсутність стабільного заробітку, невирішеність житлової проблеми, тривала психотравмуюча ситуація. Близько 31% засуджених жінок до скоєння злочину страждали від алкогольної або наркотичної залежності. Після закінчення 1-2 років після відбуття покарання в місцях позбавлення волі, 1/5 жінок знову робить суспільно небезпечне діяння [6, с. 27].

Серед жінок-злочинниць, які залишили свій слід в історії, виділяються Лукреція Борджіа, Елізабет Баторі, Джейн Топпан, Белль Соренсен Ганнес, Софія Блювштейн ("Сонька Золота ручка"), Бонні Паркер, Антоніна Макарова, Ірма Грезе, Ельза Кох, Ейлін Уорнос, сестри Гонсалес.

На кримінологічні показники жіночої злочинності впливають такі фактори, як: затяжна економічна криза, низький рівень заробітної плати, інфляція, збільшення міграційних потоків, зростаюча напруженість в суспільстві, зниження значущості сімейних цінностей. В той же час жінки більш імпульсивні та емоційні, ніж чоловіки. Їх психологічні травми нерідко носять затяжний характер [7, с. 59].

Часті побутові конфлікти, неблагополучна сімейна обстановка, негативні приклади аморальної можуть бути причинами жіночої злочинності, особливо серед неповнолітніх та молоді.

На нашу думку, недостатньо вивчене кримінальне середовище і субкультура жінок, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі. Варто відзначити, що стратифікація жінок-злочинниць в пенітенціарних установах істотно відрізняється від чоловічої. До 70-х років ХХ століття до каст засуджених відносилися “багдадки”, “жучки”, “воровайки”. В справжній період в ієрархії жінок, які утримуються в місцях позбавлення волі, виділяються: “багатоходки”, “воровайки”, “пацанки”, а також групи, які принижують і експлуатують ув’язнених [6, с. 31].

Загальносоціальні заходи попередження жіночої злочинності різноманітні. До них відносять численні економічні, політичні, морально-психологічні, правові, а також організаційні, педагогічні, медичні, санітарно-епідеміологічні, технічні та інші заходи [6, с. 33].

Окремого опрацювання заслуговує проблема духовного і морального виховання підлітків і молоді. Вимагає подальшого вдосконалення система психологічної, педагогічної та юридичної підтримки осіб, які опинилися у важкій життєвій ситуації, що характеризуються вчиненням антигромадських вчинків і правопорушень.

До ефективних заходів попередження даного виду злочинності слід віднести:

- а) створення сприятливих умов для жіночої праці та відпочинку;
- б) реалізацію соціальних гарантій;
- в) охорону материнства і дитинства;
- г) освітнє і культурне просвітництво;
- д) забезпечення особистої недоторканності жінки [3, с. 72].

Профілактику пияцтва і алкоголізму, наркоманії та токсикоманії, проституції і статевої розбещеності, бездоглядності та сімейного неблагополуччя, релігійних та етнічних конфліктів.

Отже, незважаючи на те, що жінок більше ніж чоловіків, жіноча злочинність у декілька разів менша за злочинність серед чоловіків. Тому жіночій злочинності не приділяють такої пильної уваги, а вважають її вторинною по відношенню до чоловічої злочинності. Однак жіноча злочинність на даний момент має швидші темпи зростання, ніж чоловіча, що не може не викликати стурбованості в суспільстві. Також жіноча злочинність має більшу латентність. Прояви жіночої злочинності є найвищими у сферах, до яких жінка найбільше залучена – сімейно-побутовій та серед професій, які традиційно вважаються “жіночими”. При цьому жінкам, які пройшли через місця позбавлення волі, складніше дається процес ресоціалізації. Всі ці фактори потрібно враховувати при подальшій розробці проблеми та при впровадженні програм із попередження та подолання наслідків жіночої злочинності

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Блага А.* Про жіночу злочинність / А. Блага // *Право України.* – 1999. – № 9. – С. 88-89.
2. *Меркулова В.О.* Особливості жіночої рецидивної злочинності / В.О. Меркулова // *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України.* – 2000. – № 2. – С. 93-98.

3. *Бадира В.А.* Правові основи виправлення та ресоціалізації жінок, засуджених до позбавлення волі : [монографія] / В. А. Бадира, Т. А. Денисова. – Запоріжжя, 2009. – 168 с.
4. *Ломброзо Ч.* Женщина преступница и проститутка / Ч. Ломброзо, Г. Ферреро ; Предисл. В. Чудновского. – Ставрополь : Издательство А. А. Торбы, 1991. – 224 с.
5. *Блага А.* Про жіночу злочинність / А. Блага // Право України. – 1999. – № 9. – С. 88-89.
6. *Ломброзо Ч.* Женщина преступница и проститутка / Ч. Ломброзо, Г. Ферреро ; Предисл. В. Чудновского. – Ставрополь : Издательство А.А. Торбы, 1991. – 224 с.

А. В. Вознюк
студент 2 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ОСВІТНІХ СИСТЕМ У КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС

Однією з ознак розвитку сучасного суспільного життя є міждержавна інтеграція, яка зачіпає не тільки політичні та економічні відносини, але також відносини в соціальних сферах. Однією із плідних систем взаємодії європейських держав на сучасному етапі є співробітництво у сфері освіти. Освіта як комплексний процес підготовки людини до життя і трудової діяльності має величезне соціально-економічне значення. Країни Європейського Союзу характеризує високий рівень освіти, викладання і освіченості населення, підготовки кваліфікованих кадрів і, як наслідок, значний відсоток кваліфікованої робочої сили на ринку праці. Високий ступінь інтеграції економік держав-членів, відбування можливостей для безперешкодного пересування мешканців цих країн по всій території Союзу диктує необхідність інтеграції систем освіти та професійного навчання з метою збільшення якості, різноманітності професій і мобільності працівників на ринку праці, створення сприятливих умов для реалізації громадянами Союзу права на освіту для підвищення якості освіти в цілому. Освітня сфера є однією з найважливіших на шляху інтеграції до об'єднаної Європи – впровадження європейських норм і стандартів в освіті сприятиме підвищенню в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграції до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього середовища [1].

У загальному, Європейський Союз налічує близько 4000 університетів та інших вищих навчальних закладів і понад 19 мільйонів студентів. За останні п'ять років кількість та різноманітність вищих навчальних закладів істотно збільшилася. Така тенденція пов'язана із прагненням країн-членів ЄС подолати низький рівень освіти, який був визнаний одним із чинників, економічної кризи в ЄС. За даними Єврокомісії 73 мільйони європейців, близько 25% дорослих, мають низький рівень освіти. Близько 20% 15-річних не мають достатніх навичок грамотності, а в п'яти

країнах більше 25% з низькою успішністю в читанні (Болгарія 41%, Румунії 40%, на Мальті 36%, Австрія 27,5% і Люксембург 26 %). Раннє закінчення школи залишається на неприйнятно високому рівні у таких державах як: Іспанія де він становить 26,5%; Португалія 23,2%. (цільовий показник ЄС становить менше 10%). Менше 9% дорослих навчаються протягом усього життя (цільовий показник ЄС становить 15%).

Освітня політика Європейського Союзу, розпочавши власне формування із створенням перших співтовариств, продовжує розвиватися, реагуючи на зміни в суспільстві. В ході свого становлення політика ЄС у сфері освіти пройшла декілька етапів: перший етап – охоплює період із 1951 р. до 1970 р. – відбувається процес становлення Європейських співтовариств, які були утворені в першу чергу задля економічної інтеграції. Освітня сфера розглядається в основному в контексті формування внутрішнього ринку, тому не визначається як пріоритетний напрям; другий етап – охоплює період із 1971 р. до 1984 р. – відбувається побудова співробітництва держав у сфері освіти, приймаються перші спільні програми дій у сфері освіти та професійної підготовки та починає формуватись інституційна база для їх реалізації; третій етап – охоплює період із 1985 р. до 1991 р. – підкреслюється значущість людських ресурсів, необхідність посилення компетенції і підвищення ролі Співтовариства в галузі освіти, як факторів, що спричиняють за собою подальшу, ще більш глибоку інтеграцію в економічній і соціальній сферах. Поширюються процеси інтенсифікації діяльності в галузі освіти шляхом впровадження різноманітних освітніх програм (як то Gravier, Petra, Esprit, Erasmus); четвертий етап – охоплює період із 1992 р. до 1999 р. – введення освітньої сфери до компетенції Європейського Союзу та виділення основних цілей та завдань поряд із іншими спільними політиками Союзу; п'ятий етап – охоплює період із 2000 р. до 2019 р. – побудова зони європейської освіти [2].

Проблемним питанням вищої освіти ЄС вбачається недосконалість управління системою освіти на регіональному рівні. Кожна країна-учасниця має власну систему освіти, притаманні їй особливості, але загальної, європейської моделі все ще не визначено. В першу чергу це стосується економічних складових: державного і приватного, національного та регіонального (європейського) інвестування.

Освітня політика ЄС належить до базових горизонтальних політик ЄС та формується відповідно до регулятивного методу, що засвідчує давня історія і рівень залучення інституцій до особливостей формування та реалізації освітньої політики ЄС. Освітня політика ЄС формується відповідно до принципу субсидіарності, який означає, що кожна країна ЄС несе цілковиту відповідальність за організацію своєї системи освіти, професійної підготовки та зміст навчання. Роль ЄС полягає у сприянні розвитку якісної освіти шляхом заохочення держав-членів до співпраці і, в разі потреби, підтримці та доповненні їхньої діяльності. Тож відповідно до цих положень ЄС має у своєму розпорядженні низку специфічних засобів заохочення співпраці в цій галузі та підтримки національних освітніх політик ЄС.

Держави-члени ЄС, розуміючи важливість освітньої складової для гармонійного розвитку ЄС та підвищення його конкурентоспроможності, звертають увагу на цю сферу в рамках наднаціональних інституцій та намагаються проводити спільні заходи.

Економічний та соціальний розвиток ЄС на сучасному етапі змінює освітню політику, адже розвиток суспільства знань, розширення ринку праці та зміцнення соціальних зв'язків змушує політиків приділяти значну увагу системі освіти та її ефективності. При цьому все більше говорять про необхідність дотримання та розвитку спільних принципів освітньої політики ЄС, до яких належать: свобода руху знань; мобільність студентів та викладачів; багатомовність; автономія університету; освіта, зорієнтована на результати навчання; забезпечення якості вищої освіти; принцип взаємозаліку кредитів; єдина структура освітніх ступенів (кваліфікацій); ціложиттєве навчання; трициклова освіта; принцип трикутника знань; принцип свободи навчання та викладання.

Саме тому дослідження **освітніх систем** країн Європейського Союзу, спрямоване на виявлення сутності, головних напрямів та чинників, що зумовлюють спільність та розбіжність у функціонуванні та розвитку освіти країн Європейського Союзу, дозволить: визначити майбутні цілі освітніх систем, враховуючи спільні риси та національне різноманітті; визначити нові європейські нормативи, основні вміння, які необхідно набути з метою здійснення навчання впродовж життя; пристосувати європейські формальні та неформальні системи освіти до потреб суспільства, що ґрунтуються на знаннях, та спрямувати на розвиток особистої мотивації, критичного мислення та вміння вчитися; удосконалити наявні освітні системи та розробити нові диференційовані стратегії; зберегти прозорість та взаємне визнання дипломів та свідоцтв про освіту, незважаючи на неоднорідність окремих освітніх систем на території Європейського Союзу.

Освіта і наука у глобалізованому світі стали визначальним чинником людського розвитку. Сьогодні вони є безальтернативним засобом національного самоутвердження. Стати повноцінним учасником глобальної політики, економіки і культури може лише та країна, в якій інтелектуальні професії стали масовими, а інвестиції у розвиток людського потенціалу – найвагомішими і найефективнішими.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Авишеньок Н.* Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах глобалізації світового освітнього простору // Науковий вісник Чернівецького університету: [збірник наукових праць]. – 2017. – Вип. 468. – С. 42-56;
2. *Локшина О. І.* Етапи розвитку стратегії Європейського Союзу у галузі освіти. – 2016 – С. 140-147.

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Однією з найгостріших питань в українському суспільстві, що постає на сьогоднішній день є проблема правопорушень неповнолітніх. Над пошуком шляхів її вирішення працює широке коло фахівців різних наукових галузей: кримінології, юриспруденції, психології, педагогіки, соціальної педагогіки, соціології, правознавства тощо.

За статистичними даними на сьогодні злочинність неповнолітніх має таку структуру: злочини, пов'язані з наркотиками – 2,8%; хуліганство – 6,2%; крадіжки – 70,5%; злочини проти життя та здоров'я – 2,1%; інше – 9,4%.

Злочинність серед молоді все більше набуває групового характеру. Питома вага злочинів, учинених групами, становить понад 70%. Щодня підлітки в Україні вчиняють понад 100 злочинів, у тому числі одне вбивство або злочин із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, одне зґвалтування, два-три розбійні напади, вісім пограбувань, сімдесят крадіжок приватного та державного майна [1].

Основними причинами правопорушень неповнолітніх є:

– соціально-економічні: зубожіння населення; відсутність цивілізованих ринкових відносин; розвиток тіньової економіки; зростання в суспільстві соціальної напруги, рівня безробіття, зокрема серед молоді (кожний третій випускник школи й ПТУ та кожний п'ятий випускник вищих навчальних закладів – безробітні). Окрім цього, політична нестабільність загострює економічну та соціальну ситуацію в Україні;

– несприятливе сімейне оточення (сорок відсотків неповнолітніх правопорушників виховувалося в неблагополучних сім'ях: з них 30% – у неповних, 45% – у конфліктних, 25% – в асоціальних і кримінальних сім'ях). У той же час шістдесят відсотків неповнолітніх правопорушників виховувалося в зовнішньо благополучних сім'ях, проте, з них 55% виховувалося в матеріально незабезпечених сім'ях, 35% – у сім'ях із низьким культурно-освітнім рівнем батьків, а 10% – у досить заможних родинах);

– проблеми у взаємостосунках неповнолітнього в шкільному середовищі (антипедагогічні методи роботи вчителів із важковиховуваною дитиною, конфліктні ситуації в класному колективі, неуспішність у навчанні, слабкий зв'язок між школою та сім'єю);

– окремо потрібно виділити низький рівень правової освіти та виховання в школі та сім'ї й формування на цій основі правового нігілізму – негативного або байдужого ставлення до норм державного права;

– негативний вплив позашкільного середовища: скорочення системи закладів дозвілля для неповнолітніх призводить до незайнятості вільного часу дітей та підлітків (в Україні три тисячі населених пунктів не мають жодного закладу культури, 6,5 тисяч культурних закладів зачинено, а ще 500 знаходяться в аварійному стані); негативний вплив засобів масової інформації, що пропагують культ фізичної сили та агресію [2, ст. 35].

В емоційно-вольовій сфері підлітків, що скоїли злочини, найчастіше фіксуються ослаблення відчуття сорому, байдуже ставлення до переживань інших, нестриманість, грубість, брехливість, несамокритичність. Виражене ослаблення вольових якостей констатується лише у 15-25% випадків.

Емоційна неврівноваженість, пихатість, упертість, нечутливість до страждань інших, агресивність також можна віднести до найбільш поширених характерних рис неповнолітніх злочинців.

В абсолютній більшості неповнолітній злочинець – це особа, що має звички, схильності, стійкі стереотипи антигромадської поведінки. З них випадково здійснюють злочину діяльність одиниці [3].

Роль сім'ї у становленні молодого людини є вирішальною. Як підтверджують дослідження українських і західних кримінологів, важливим є емоційний зв'язок дитини з батьками або одним із них. Якщо немає емоційного контакту і прив'язаності у сім'ї, у поведінці неповнолітніх розвиваються різного роду відхилення від норми.

Згуртовані родини, яким притаманні послідовні дії батьків стосовно дітей, ефективний контроль, міцні емоційні зв'язки, можуть подолати несприятливі соціальні умови. Діти, які виховуються у таких родин, мають відносно невеликі шанси перетворитися на правопорушників.

І навпаки, у зовнішньо благополучній і матеріально забезпеченій родині можуть зростати егоїстичні, бездушні до почуттів інших неповнолітні, які демонструють зневагу до морально-правових правил і норм суспільства, оскільки саме таку поведінку вони спостерігали у своїй сім'ї [4].

Агресивна поведінка дітей нерідко пов'язана з насильством у родині з боку батьків. Адже дуже часто вона є першим кроком, який призводить до скоєння злочинів. Статистика свідчить, що 70% батьків, які жорстоко поводитися з дітьми, у дитинстві зазнавали саме такого поводження.

Переважає більшість родин, в яких жили неповнолітні правопорушники, мала ворожу атмосферу: у них переважали брехня, лайки, безчинства, а матеріальний рівень та рівень культури і освіти батьків був низьким [5].

Також важливим чинником даного виду злочинності є стосунки між неповнолітнім та системою навчальних закладів. Відсутність індивідуального підходу до кожного учня як через обтяженість педагогічних працівників, так і низькі фахові здібності деяких із них; сприймання педагогами учнів та їх батьків як джерела отримання додаткового заробітку і внаслідок цього несправедливе оцінювання знань

учнів (меркантильний або корупційний підхід); відсутність програм, розрахованих на неоднакові здібності дітей [6].

Серйозно впливає на формування особистості дитини сфера проведення дозвілля. Що стосується неповнолітніх правопорушників, то саме беззмістове, бездіяльне проведення вільного часу в групі однолітків або старших товаришів разом із пляшкою спиртного, цигарками призводить до того, що такий спосіб життя стає звичкою, потім формує відповідні потреби. Велика кількість дітей, яких можна назвати дітьми вулиці, є тим сприятливим фактором, який збільшує їх втягнення у проституцію, насилля, вживання (розповсюдження) наркотиків, торгівлю людьми, трудову експлуатацію [7].

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Фарафонова Т. В.* Погляди зарубіжних учених на проблему відхилень у поведінці неповнолітніх
2. Кримінологія : підручник / за заг. ред. О. М. Джужи. – Київ : Юрінком Інтер, 2002. – С. 271.
3. *Іванов Ю. Ф., Джужа О. М.* Кримінологія : навчальний посібник. – 2-ге вид., доповн. та перероб. – Київ : Вид. Паливода А.В., 2008.
4. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підруч. / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2009.
5. Соціальна робота: технологічний аспект : навч. посібник / за ред. А. Й. Капської. – Київ : Центр навч. літ., 2004.
6. Кримінологія : підручник / за заг. ред. О. М. Джужи. – Київ : Юрінком Інтер, 2002. – С. 271;
7. *Курило В. І., Михайлов О. Є., Яра О. С.* Кримінологія: Загальна частина : курс лекцій. – Київ : Кондор, 2006.

*Л. М. Галайко
студентка 2 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК СПРОЩЕНОЇ ПРОЦЕДУРИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Статтею 55 Конституції України закріплено право людини та громадянина на судовий захист. Важливим напрямом діяльності, спрямованої на підвищення ефективності механізму судового захисту є запровадження необхідних процесуальних форм, які, в свою чергу, могли б забезпечувати швидкий і всебічний розгляд та вирішення цивільних справ [1]. У цивільному законодавстві України однією з таких

форм є наказне провадження. Цей інститут був впроваджений в українське право законодавцем на рівні з двома іншими – позовним та окремих.

На нашу думку, введення наказного провадження було зумовлене потребами судової практики, адже використання складної цивільної процесуальної форми позовного провадження для розгляду та вирішення безспірних вимог сторін видається недоцільним.

Виходячи з аналізу тематичних наукових статей та публікацій, варто зауважити, що процесуальні особливості наказного провадження рідко були самостійним об'єктом повного і всебічного цивільно-процесуального дослідження.

Наказне провадження як форма вирішення спору має свою історію і бере початок з римського права. Прообраз наказного провадження (спрощення судового процесу) мав місце ще за часів римського права. Так, одним із засобів надзвичайного процесуального захисту в римському праві наряду з реституцією були преторські інтердикти [2, с. 48].

Зауважимо, що чинне цивільно-процесуальне законодавство чітко визначає лише поняття “судовий наказ”, а саму дефініцію “наказне провадження” роз'яснює постановою Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ “Про практику розгляду заяв у порядку наказного провадження” № 14 від 23.12.2011 р. Так, відповідно до п. 1 абзацу першого цієї постанови, наказне провадження є самостійним і спрощеним видом судового провадження у цивільному судочинстві при розгляді окремих категорій справ, у якому суддя в установлених законом випадках за заявою особи, якій належить право вимоги, без судового засідання і виклику стягувача та боржника на основі доданих до заяви документів видає судовий наказ, який є особливою формою судового рішення.

Визначення поняття судового наказу встановлено ЦПК України, а саме: “судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених ст. 161 цього Кодексу” [4].

Окрім того, чинне процесуальне законодавство України встановлює чіткий вичерпний перелік підстав, за яких може бути видано судовий наказ. У процесі розвитку національного права він дещо розширився. Тому, на сьогодні судовий наказ можливо видати якщо:

- заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати та середнього заробітку за час затримки розрахунку;

- заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника;

- заявлено вимогу про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та 3 відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості;

– заявлено вимогу про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину – однієї чверті, на двох дітей – однієї третини, на трьох і більше дітей – половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб;

– заявлено вимогу про стягнення аліментів на дитину у твердій грошовій сумі в розмірі 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб;

– заявлено вимогу про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів;

– заявлено вимогу до юридичної особи або фізичної особи – підприємця про стягнення заборгованості за договором (іншим, ніж про надання житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення), укладеним у письмовій (в тому числі електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [4].

Щодо процесуальних особливостей наказного провадження, варто також зазначити, що сторони у ньому виступають не як позивач та відповідач, а як заявник (кредитор) та боржник. Ними можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Ініціатива порушення наказного провадження (видачі судового наказу) належить, як правило, заявнику (кредитору).

Заяву має бути подано до суду з дотриманням передбаченої законом процедури, вона має ґрунтуватися на матеріально-правовій нормі. У разі неналежного оформлення заяви застосовуються правила, передбачені ст.165 ЦПК України, тобто заява залишається без руху з наданням певного строку на усунення недоліків, а в разі невиконання вимог суду – повертається заявникові.

До заяви про видачу судового наказу потрібно додати:

- 1) документ, що підтверджує сплату судового збору;
- 2) документ, що підтверджує повноваження представника, якщо заява підписана представником заявника;
- 3) копія договору, укладеного в письмовій (в тому числі електронній) формі, за яким пред'явлено вимоги про стягнення грошової заборгованості;
- 4) інші документи або їх копії, що підтверджують обставини, якими заявник обґрунтовує свої вимоги.

Звичайно, обов'язковим елементом при поданні заяви про видачу судового наказу є сплата судового збору у визначеному законодавством розмірі. Ставка судового збору для подачі такої заяви є достатньо невисокою та лояльною, порівняно з відсотком, встановленим за подання інших процесуальних документів. Так, нині

ставка судового збору для подання заяви фізичною особою складає – 0,1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що дорівнює 176,20 грн., а юридичною особою або фізичною особою – підприємцем – 0,5 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, тобто 881, 00 грн.

Водночас, спрощеність наказного провадження полягає й у процедурі розгляду заяв про видачу судового наказу. Законодавством встановлено, що справа розглядається суддею одноособово, а також не передбачається проведення судового засідання й виклику сторін для надання ними своїх пояснень.

Судовий наказ, у разі прийняття заяви про його видачу, видається протягом п'яти днів з дня її надходження (ст. 167 ЦПК). Раніше, до внесення змін до ЦПК у 2017 р., цей строк становив лише 3 дні.

На думку більшості практиків та науковців, цей строк був дійсно занадто короткий для винесення справедливого, законного рішення. Так, дослідник Д. Луспеник називав його “занадто скороченим” і на його думку “найбільш правильно було б установити як мінімум п'ятиденний строк про видачу судового наказу” [5, с. 91]. Натомість К. Кучерук, хоч і підтримував думку про необхідність збільшення строку розгляду справи в порядку наказного провадження, але вважав, що “доцільно продовжити його як мінімум до 15 днів” [6, с. 110].

Ми ж вважаємо, що 5 днів для розгляду заяви про видачу судового наказу є оптимальним строком, а от продовження його до 15 днів, навпаки затягувало б належний захист цивільних безспірних прав.

Ще однією особливістю судового наказу є те, що оскарженню в апеляційному порядку він не підлягає, проте може бути скасований після подання боржником заяви про скасування судового наказу до суду, який його видав, у порядку передбаченому ст. 170 ЦПК України.

Підсумовуючи, зазначимо, що наказне провадження є дійсно ефективним інструментом в системі реалізації й захисту конституційних прав людини і громадянина, а також вагомим важелем у процесі цивільного судочинства загалом.

Найголовнішою перевагою наказного провадження поміж інших видів є те, що кредитор у судовому порядку та у короткий строк може захистити своє суб'єктивне право у формі безспірної вимоги. У результаті розгляду судом видається судовий наказ, який одночасно є як формою судового рішення, так і виконавчим документом.

Серед процесуальних особливостей наказного провадження нами виокремлено такі як:

- 1) об'єктом судового захисту є безспірне право та інтерес кредитора;
- 2) відсутність спору про право;
- 3) спеціальні суб'єкти: заявник (кредитор) та боржник;
- 4) судовий наказ як особлива форма судового рішення;
- 5) спрощена процедура:

– відсутність попереднього судового засідання, судового розгляду справи по суті;

– судовий наказ видається за відсутності сторін;

б) скорочені строки видачі судового наказу;

7) судовий наказ не оскаржується у апеляційній та касаційній інстанціях.

Як показує міжнародний досвід, розширення категорії справ, які можуть бути розглянуті у порядку наказного провадження, та удосконалення самої процедури розгляду таких справ у суді дійсно сприяють процесуальній економії і зменшенню навантаження на судову систему.

Нині такі ж результати повинні бути досягнуті і в Україні за рахунок спрощення процедури розгляду судових справ щодо безспірних вимог сторін та прискорення розгляду нескладних і менш значних справ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Єрошенко О. Б. Проблема визначення судового наказу як одного із видів судових рішень / О. Б. Єрошенко // Вісник одеського національного університету. Правознавство. – 2011. – Вип. 15. – С. 109-14.
3. Вайнраух Л. А. Механізм скасування судового наказу в сучасному цивільному процесі / Л. А. Вайнраух, І. А. Гамбург // Держава та регіони. – 2012. – № 2. – С. 34-40.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: прийнятий 18 березня 2004 року [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
5. Луспенік Д. Наказне провадження: його цілі, процедура, проблеми та шляхи їх вирішення / Д. Луспенік // Право України. – 2004. – № 7. – С. 89–94.
6. Кучерук К. І. Наказне провадження: питання теорії та практики / К. І. Кучерук // Держава та регіони. – 2012. – № 2. – С. 109-112.
7. Романюк Я. Актуальні питання реформування цивільного процесуального законодавства України / Я. Романюк, І. Бейцун // Право України. – 2012. – № 8. – С. 288-305.

*Т. М. Галенко
студентка 3 курсу факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ЕКОЛОГІЧНЕ ПИТАННЯ В УГОДІ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Нині в Україні та в світі загалом гостро постало питання збереження навколишнього середовища. У зв'язку з появою нових суспільних відносин, розвитком науки та промисловості, з'являється дедалі більше негативних факторів впливу на довкілля. Відповідно, з'являється потреба у вдосконаленні вже існуючого

законодавства та здійснення реформування екологічної політики, впорядкування зовнішніх та внутрішніх екологічних відносин шляхом формування належних методів та форм управління в сфері навколишнього середовища. Дані процеси реалізуються в рамках виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка відіграє важливу роль у реформуванні екологічної сфери законодавства України та сприяння створенню екологічної безпеки в країні та світі.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС – це широкомасштабний міжнародний договір, в якому визначено основні напрямки співпраці між Україною та Європейським Союзом, визначено певні зобов'язання нашої держави щодо реформування практично всіх галузей законодавства для приведення останнього у відповідність до законодавства ЄС в рамках євроінтеграції [1, с. 15].

Зокрема, в Главі 6 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС закріплено норми про Навколишнє середовище: сприяння реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки; збереження природних ресурсів та покращення системи охорони здоров'я; підвищення рівня виробництва із застосуванням сучасних технологій та сприяння інтеграції екологічної політики в інші сфери суспільного життя. Реалізація вищезазначених норм матиме позитивні наслідки для громадян і підприємств України та Європейського Союзу.

Співробітництво даних держав має сприяти їх екологічному розвитку та передбачати підвищення екологічної безпеки, що має на меті захист і поліпшення якості навколишнього середовища, пріоритетність громадського здоров'я, ощадливість та раціональність у використанні природних ресурсів з метою їх збереження та участь сторін у заходах, що організуються на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення гострих екологічних проблем у сферах, що стосуються зміни клімату, якості води, повітря, корисних копалин, штучного забруднення землі та інших природних надр, створення генетично-модифікованих організмів, освіти й навчальної підготовки компетентних осіб, доступ до інформації про екологічне середовище, сприяння збільшення спеціалістів з екологічного управління, цивільного захисту в разі стихійного лиха чи антропогенних загроз, міського середовища чи екологічних зборів.

Сторони угоди, в рамках екологічного спілкування обмінюються інформацією та досвідом з питань екології та сфер, що мають безпосередній на неї вплив. Обмінюються досвідом щодо подолання стихійних лих, епідемій та інших явищ природного та антропогенного характеру, розробками нових екологічно-чистих технологій із метою подальшого спільного їх застосування. В рамках Угоди також передбачено здійснення спільної діяльності на регіональному та міжнародному рівнях [2].

Даний договір регламентує співробітництво у сфері цивільного захисту, що здійснюється шляхом імплементації інших угод у цій галузі. Таке співробітництво передбачає залучення фахівців до участі у спільних проектах, симпозиумах, конференціях, обміну досвідом та важливою інформацією, в тому числі найновішими та найостаннішими розробками в сфері сучасних технологій, обмін даними про надзвичайні ситуації та навколишнє середовище з подальшою оцінкою наслідків

їхнього впливу та подолання цих наслідків. Залучення експертів, а у разі необхідності спостерігачів під час проведення окремих навчань та тренінгів, що організуються однією із сторін, посилення існуючого співробітництва щодо найефективнішого використання можливостей цивільного захисту.

Співробітництво України та ЄС має охоплювати передбачені в Угоді цілі:

- розвиток всеосяжної стратегії з питань екології, що має наслідком включення інституцій для гарантії виконання та впровадження законодавчих змін з посилення охорони природи, розподіл повноваження природоохоронних органів на різних рівнях влади, вдосконалення процедури прийняття рішень з екологічних питань та їх виконання, визначення необхідних людських і фінансових ресурсів та механізм їх перегляду;

- розвиток галузевих стратегій, що спрямовані на покращення якості водних, земельних ресурсів, управління ними;

- управління та контроль відходів, попередження промислових забруднень та промислових аварій з попередньо чітко визначеними термінами та основними етапами імплементації угоди в частині, що містить норми про навколишнє середовище, адміністративною відповідальністю та фінансовими стратегіями залучення інвестицій [2].

Україна рухається в напрямку адаптації вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу, що має своє зовнішнє вираження в таких змінах:

- зростання розмірів штрафів за браконьєрство;

- схвалення урядом Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища;

- підписання між Україною та ЄС угоди про поширення індикативних карт Європейської транспортної мережі TEN-T на Україну (2017);

- підписання угоди з Молдовою про лібералізацію повітряного сполучення;

- прийнята Державна програма та Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2020 року;

- було прийнято Закони України “Про оцінку впливу на довкілля” (2017), “Про стратегічну екологічну оцінку” (2018);

- урядом затверджено Концепцію реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року (2016);

- урядом розроблено та затверджено Стратегію низьковуглецевого розвитку України до 2050 року (2018); (перелік вищезазначених реформ не є вичерпним, адже триває підготовка та розроблення ще ряду екологічних стратегій та концепцій) [3].

Отже, однією з найважливіших сфер людської діяльності є сфера, в якій людина існує. Стан навколишнього середовища безпосередньо залежить від людської діяльності, так само, як і людська діяльність залежить від стану екології. Угода про асоціацію між Україною та ЄС від 27 червня 2014 року є важливим документом, реалізація якого (з боку України) дає початок реформуванню більшості найважливіших галузей законодавства, відповідно торкається і сфери навколишнього середовища та передбачає її реформування з метою підвищення рівня правового регулювання екологічних відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрусевич Н., Голубовська Г. Належне екологічне врядування в Україні: відповідність європейським принципам [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rac.org.ua/uploads/content/463/files/analytics2.pdf>.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
3. Поступ України у виконанні двадцяти досягнень Східного партнерства до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://menr.gov.ua/news/32852.html>.

О. О. Гарбар
студент 1 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕЯКИХ СТАТЕЙ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІНДЕКСІВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Мета даного дослідження полягає в співставленні деяких статей Конституції України з їх практичним забезпеченням, котре аналізується через призму індексів міжнародних організацій.

Для аналізу нами було вирішено обрати чотири статті Конституції, серед них: 8-ма, 16-та, 41-ша, 42-га.

Розпочати варто зі статті 8, яка говорить нам наступне: “В Україні визнається і діє принцип верховенства права” [7, с. 51]. На нашу думку, рівень практичного забезпечення даної статті можна оцінювати виходячи з Індексу верховенства права (The Rule of Law Index), котрий було розроблено міжнародною організацією World Justice Project. Згідно з доповіддю “The Rule of Law Index 2017–2018” Україна займає 77 місце з 113 держав світу [4, р. 21]. Якщо порівнювати країни регіону Східної Європи і Центральної Азії, то тут Україна займає 8-му позицію із 13. З наявної інформації цілком очевидно, що цей показник, наразі, знаходиться далеко не на найкращому рівні. Україна повинна сприяти зміцненню рівня верховенства права, адже воно, наприклад, відіграє позитивну роль у залученні іноземних інвестицій [1, р. 35], які можуть зміцнити українську економіку. Вважаємо, що підтримка належного рівня верховенства права є одним із наріжних каменів для подальшого існування та успішного розвитку України як незалежної держави. Досягнення високого рівня верховенства права – це вагомий вклад в забезпечення національних інтересів.

Стаття 16. говорить нам про той факт, що конституційно закріпленим обов’язком держави є: “Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України...”. Можна оцінити виконання даної статті скориставшись Індексом

екологічної ефективності (The Environmental Performance Index). Якщо ми поглянемо на останню доповідь (EPI 2018), то побачимо, що Україна посіла 109 місце із 180 проаналізованих держав даного рейтингу. Така оцінка ставить нас між Туреччиною (108 місце) та Гватемалою (110 місце) [10]. Не можна не сказати про той факт, що збройний конфлікт на Сході також підсилив фактор загроз для екології. Наприклад, у ході конфлікту на території Донецької та Луганської областей, як було зазначено в звіті УГСПЛ, виникли наступні проблеми: “...сталось значне забруднення довкілля хімічними токсичними речовинами, уламками металів і важкими металами внаслідок артилерійських обстрілів та застосування вибухівки; утворилися численні воронки, що понівечили землю й знищили природні заповідні території...” [9, с. 20].

Статтею 41. Конституції гарантується право власності, зокрема: “Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним” [6]. Варто пов’язати це твердження з Міжнародним індексом прав власності (International Property Rights Index), який було підготовлено Альянсом прав власності (Property Rights Alliance). Згідно з доповіддю “The IPRI 2018” Україна займає 110 місце з 125 країн рейтингу [3, р. 14], це вказує нам на досить серйозні проблеми із захистом прав власності громадян. Щоб не бути голослівним у даному твердженні, варто послатися на той факт, що за статистикою ГПУ впродовж 2013–2018 рр. на території України сталося 1690 рейдерських захоплень (див. рис. 1). Цілком очевидно, що така ситуація не сприяє добробуту населення та знижує престиж держави, наприклад, в очах потенційних інвесторів, а також власних громадян, які тільки планують починати якусь справу.

Кількість рейдерських атак по рокам

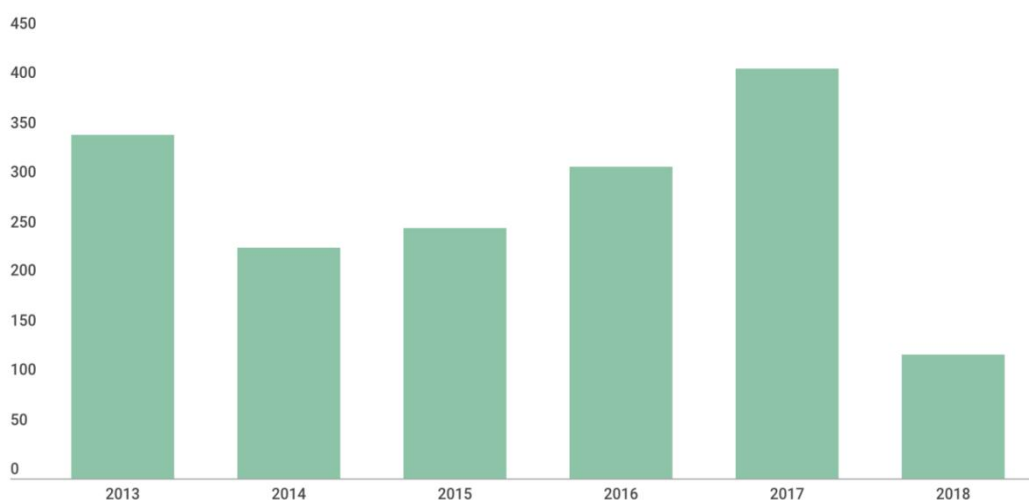

Рис. 1. Кількість рейдерських атак [5]

Перейдемо до статті 42: “Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом”. Вважаємо, що її забезпечення можна перевірити за допомогою Індексу легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index), котрий публікує Світовий банк. Україна, згідно з останньою доповіддю “Doing Business 2019”, змогла піднятися на 5 позицій у порівнянні з минулою доповіддю, з 76-го на 71-ше місце (див. рис. 2). Всього у рейтингу оцінюється 190 країн світу. Проте, для підвищення власних позицій Україні ще потрібно чимало працювати над політичною стабільністю, а також над якістю функціонування інститутів, які безпосередньо впливають на підприємництво. Наприклад, судів та митних і податкових органів, що мають проблеми з корупцією [8]. Створення більш сприятливих умов для розвитку бізнес середовища сприятиме укріпленню середнього класу. Це позитивно вплине на раціональність виборів, адже середній клас більш свідомо розуміє свої інтереси, а також має потрібні ресурси для їх захисту.

Рис. 2. Легкість ведення бізнесу в Україні [2]

Таким чином, можна зробити висновок, що індекси, які розробляються міжнародними організаціями, цілком можуть бути застосовані для аналізу забезпечення конституційних прав в Україні, а також в інших державах світу.

Зрозуміло, що рейтинги не завжди можуть відобразити всю повноту і реальність того чи іншого явища в житті певної держави або суспільства, проте, дослідникам варто брати їх до уваги як один із компонентів, що забезпечить більш об'єктивне бачення ситуації в процесі подальшого аналізу певних наукових проблем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. 2013 Index of Economic Freedom [Electronic resource] // The Heritage Foundation – Mode of access: https://www.heritage.org/index/pdf/2013/book/index_2013.pdf
2. Ease of Doing Business in Ukraine [Electronic resource] // Trading Economics – Mode of access: <https://tradingeconomics.com/ukraine/ease-of-doing-business>
3. International Property Rights Index 2018 [Electronic resource] – Mode of access: https://s3.amazonaws.com/ipri2018/IPRI2018_FullReport2.pdf
4. The WJP Rule of Law Index 2017–2018 [Electronic resource] – Mode of access: https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-ROLI-2018-June-Online-Edition_0.pdf
5. В Україні щороку зростає кількість рейдерських захоплень [Електронний ресурс] // Економічна правда – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/07/2/638303/>
6. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
7. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відпр. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2011. – 1128 с.
8. Найбільш корумпованими державними органами є суди – дослідження [Електронний ресурс] // Економічна правда – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/01/29/633500/>
9. На межі виживання: знищення довкілля під час збройного конфлікту на сході України / А. Б. Блага, І. В. Загороднюк, Т. Р. Короткий, О. А. Мартиненко, М. О. Медведєва, В. В. Пархоменко; за заг. редакцією А. П. Буценка / Українська Гельсінська спілка з прав людини – Київ :, КИТ, 2017. – 88 с. з іл.
10. Позиції України в рейтингу екологічної ефективності у 2018 році [Електронний ресурс] // Громадська спілка “Економічний дискусійний клуб” – Режим доступу до ресурсу: <http://edclub.com.ua/analytika/pozyciyi-ukrayiny-v-reytingu-ekologichnoyi-efektyvnosti-u-2018-roci>

В. В. Геращенко
аспірантка кафедри педагогіки і психології вищої школи
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ЕТИКА ЮРИСТА ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Минулого року на базі Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах II Харківського міжнародного юридичного форуму відбулося виїзне засідання робочої групи Міністерства освіти і науки України з вироблення Концепції розвитку юридичної освіти. У засіданні робочої групи взяли участь залучені Програмою USAID “Нове правосуддя” іноземні експерти: головний стратег та директор з адміністрування Національної конференції екзаменаторів іспиту на доступ

до правничої професії (США) Келлі Еарлі, доктор права, голова департаменту міжнародних зв'язків Міністерства юстиції Північного Рейну – Вестфалії, суддя у відставці Регіонального суду Дюссельдорфа (Німеччина) Міхаель Шольц.

Експерти зібралися для узгодження позицій щодо подальших кроків затвердження Концепції розвитку юридичної освіти, нормотворчих механізмів її втілення, основних концептуальних принципів розвитку правничої освіти в Україні.

Проект концепції передбачає введення єдиного кваліфікаційного іспиту для всіх правників, описує компетентності, якими повинна володіти людина з юридичною освітою, та містить вказівки щодо нових методик викладання.

Метою концепції є вдосконалення правничої освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії, сприяння становленню в Україні правничої освіти як системи стандартів змісту та методики викладання правничих дисциплін, базованих на формуванні правничих навичок, обізнаності щодо питань етики та прав людини, розумінні фундаментальної ролі правника в утвердженні верховенства права через захист прав і свобод людини, а також стандартів доступу до правничої професії.

Відповідно до основних принципів ООН щодо суспільної ролі й місця правника, визначено, що юрист – це особа, що на засадах кваліфікації та дотримання високих стандартів моральності та професійної етики здійснює свою діяльність з урахуванням публічного порядку держави. Звідси основне завдання вищої юридичної освіти полягає у підготовці кваліфікованих фахівців у галузі права, які працюють на утвердження в суспільстві верховенства права та правової свідомості й правової культури [1, с. 3].

Кожен, хто має намір стати юристом, має чітко усвідомлювати ту сукупність професійно – етичних вимог, що пред'являються до нього суспільством. Ця сума етичних вимог входить у поняття “етична культура юриста”, яка складає основу, стрижень професійної культури [2, с. 124].

Робота будь – якого юриста характеризується щоденним спілкуванням з різними людьми, які найчастіше знаходяться в залежному від нього становищі, і тому потребують його дбайливого відношення. Ці стосунки мають бути побудовані на моральних принципах і нормах, що виражаються в моральній свідомості і моральній поведінці юриста. Етична культура характеризується категоріями етики та моральними принципами, що лежать в основі діяльності людей тої чи іншої професії, моральними якостями, що регламентують їх професійну діяльність та іншими моральними аспектами службової діяльності. Професійна культура характеризується такими поняттями як “професійний обов'язок”, “професійна гідність”, “професійна честь”. Мають досить визначений професійний зміст у юридичній діяльності і такі етичні категорії як відповідальність, справедливість, гуманізм та інші [2, с. 125].

У зв'язку з цим в Україні активно запроваджують етичні кодекси юристів. Це своєрідні довідники, які призначені для уточнення місії, цінностей і принципів,

пов'язуючи їх зі стандартами професійної поведінки. Етичний кодекс супроводжує юриста ще з лав студентства та допомагає вирішити одне з головних завдань вищої школи – всебічно духовного, морального, національно – свідомого і гармонійного розвитку особистості студента. В основу етичного кодексу має бути покладений зарубіжний досвід, який допоможе утвердити морально – етичні цінності і норми на засадах гуманності, толерантності, довіри, ввічливості та відповідальності.

На V з'їзді Спілки юристів України (16 травня 2001 р.) було визначено та затверджено Основні засади професійної етики юристів України, що виступають важливою передумовою реалізації можливостей і потенціалу юристів у професійній діяльності та є певним узагальненням морально допустимих стандартів поведінки юристів. Узагальнені моральні стандарти поведінки конкретизуються кодексами етики, правилами поведінки та дисциплінарними статутами окремих професійних груп юристів і морально зобов'язують усіх юристів України дотримуватися їх у своїй професійній діяльності [3, с. 5]. Основні засади професійної етики юристів України допоможуть укріпити престиж юридичної професії, зміцнити репутацію юристів, в яких би ланках правової системи України вони не працювали, підвищення їх честі та гідності, а також для підвищення авторитету української держави.

У 2009 році відбувся Форум молодих юристів України. Учасники Форуму закликали юристів дотримуватися високих стандартів професійної компетентності, етичності, турбуватися про правовий захист громадськості, оберігати й примножувати позитивний імідж української юридичної професії, постійно підвищувати рівень професіоналізму. Постійне вдосконалення, безперервне підтримання професійного рівня та підвищення кваліфікації є моральним обов'язком кожного юриста.

Для підвищення рівня професіоналізму існує курс “Особистість юриста. Навички майбутнього” який допоможе сформувати сильну особистість. Курс складається з 11 модулів, в яких слухачі матимуть змогу дізнатися про психологію людини, а саме: контроль власних емоцій та розпізнавання чужих, як трактувати жести та міміку, а також відмінності людей за різною типологією. Курс розкриває важливу для майбутніх юристів тему етики юриста.

Як вказує Р. Де Джордж, “... етику взагалі можна визначити як систематичне прагнення осмислити наш індивідуальний і громадський моральний досвід таким чином, щоб встановлювати правила, які повинні керувати поведінкою людей, виробляти цінності, яких варто дотримуватися, а також щоб виховувати такі риси характеру людей, які корисно в собі розвивати” [4, с. 44].

Етика утримує юриста від непривабливих вчинків, дає уявлення оточуючим про високі професійні та моральні критерії, яким повинен відповідати юрист. На жаль, нерідко юристи відступають від вимог етики, можливо, це пов'язано з недостатньою деонтологічною підготовкою. Часто юриста цікавить досягнення конкретної мети, і методи, які ними використовуються, не завжди етичні. Тому, етику юристи повинні вивчати ще з лав студентства. У процесі вивчення студенти повинні отримувати

цілісне уявлення про важливі практичні аспекти юридичної діяльності, розвивати етичне мислення, формувати позитивну правосвідомість, правову активність, активну політичну та громадську позицію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ухач В. З. Юридична деонтологія і професійна етика / В. З. Ухач. – Тернопіль : Вектор, 2015. – 335 с.
2. Тимчук Г. С. Університетська освіта та юридична деонтологія / Г. С. Тимчук. – Київ : КНЕУ, 2011. – 210 с.
3. Калганова О. А. Моральна культура юриста як складова юридичної професії / О. А. Калганова, Л. В. Гапоненко // Розбудова держави і права: питання теорії та конституційної практики. – 2013. – № 1. – С. 3-7.
4. Де Джордж Р. Т. Деловая этика / Р. Т. Де Джордж. – Москва : Прогресс, 2011. – 496 с.

В. Ю. Гуз
студент 4 курсу факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ЧИ ПОТРІБНА В УКРАЇНІ ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ЗБРОЇ

За період військової агресії в Україні, суспільство поділилося групи.

Перша група, котрі “За легалізацію зброї”, інша навпаки, проти. Якщо подивитись на проведення соціологічного опитуванням громадян інтернет ресурс “korrespondent.net”, то за його статистикою більшість громадян проти такого (47% категорично проти та 9% не зовсім підтримують).

Дослідження було проведено з 27 лютого по 7 березня 2018 року. Всього було опитано 1286 чоловік. Вибірка, розроблена для дослідження, є репрезентативною для дорослої аудиторії інтернет ЗМІ (від 18 років), які живуть в Україні. Похибка – 2,8% [2].

Країни в котрих збройове законодавство більш лояльне в даному питанні

Норвегія

У цій країні один з найбільших в світі показників кількості зброї у населення. Громадяни можуть придбати майже будь-який тип зброї. Право на володіння зброєю не закріплено законом, а бажаючі отримати дозвіл на придбання зброї, повинні вказати причину покупки.

Перед отриманням дозволу потрібно буде пройти перевірку біографічних даних і навчальний курс на стрільбищі. Відсоток населення зі зброєю – 31,3%.

Продаж напівавтоматичних гвинтівок дозволений за наявності дозволу.

Сербія

У сербів багата збройова історія, і населення може отримати дозвіл на придбання більшості типів зброї. Але отримати цей дозвіл важко, і якщо вам відмовили, то подати заявку вдруге не можна.

За рік дозволено купувати не більше 60 патронів (на стрільбища це правило не поширюється), а релоад боєприпасів – заборонений. Відсоток населення, що володіє зброєю становить 15,81%.

Продаж напівавтоматичних гвинтівок дозволений лише в окремих випадках.

Канада

Канаді люблять полювати і змагатися на стрільбищах, навіть попри досить успішне антизбройове лобі. У Канаді заборонений продаж пістолетів зі стволом завдовжки менше ніж 4,1 дюйми, магазинів для напівавтоматичних гвинтівок із місткістю більше ніж 5 патронів, і пістолетних магазинів на більше ніж 10 патронів. На володіння і придбання зброї також потрібно мати дозвіл. Зберігання – тільки під замком, і жодного використання для самозахисту. Купівля напівавтоматичних гвинтівок дозволена, але сильно обмежена.

США

Це країна з найбільш багатою збройовою традицією. Друга поправка до Конституції гарантує право на володіння і носіння зброї, що було підтверджено рішенням суду у справі Округу Колумбія проти Хеллера в 2008 році. А коли хтось намагається обмежити права громадян у цій сфері, то він зазвичай отримує відсіч, завдяки великій та організованій частці виборців, котрі відстоюють свої права на зброю [5].

За критерієм регулювання права населення на озброєний захист, держави можна поділити на три групи:

1 – які повністю легалізували використання зброї і надали їй у вільний доступ (прикладом є США);

2 – які легалізували використання зброї за умов проходження особою певної процедури її отримання (наприклад, Чехія, де застосовують тестування);

3 – держави, які не легалізували використання зброї або легалізували лише певні її види (короткоствольна або довгоствольна) (прикладом таких країн може бути Україна, в якій легалізована довгоствольна зброя, і також Японія, де немає навіть однієї одиниці зброї на тисячу жителів) [2].

Позитивні та негативні наслідки вільної купівлі чи носіння вогнепальної зброї

Негативні наслідки легалізації зброї:

- 1) збільшення кількості вбивств та самогубств від вогнепальної зброї;
- 2) збільшення кількості осіб, засуджених за перевищення меж необхідної оборони;
- 3) використання зброї при вчиненні інших злочинів;
- 4) небезпека для поліції при затриманні злочинців;

5) зброя потрапить до рук злочинців тощо.

До позитивних наслідків можна віднести:

1) зменшення кількості злочинів проти власності;

2) більш безпечне перебування вдома за наявності зброї (хоча і зараз є можливість тримати вдома вогнепальну мисливську зброю);

3) в умовах агресії Росії проти України населення має бути готовим для здійснення збройного опору агресору, проте гарантії такого відвернення агресії немає [1].

Відповідно до прикладів міжнародної практики легалізація зброї зменшує кількість певних злочинів в середньому на 8%, але збільшує кількість потерпілих від конкретних злочинів на 50-55%. А тому необхідно залишити кримінальну відповідальність відповідно до чинного КК України. Водночас підтримую прийняття закону про зброю для спрощення регулювання цієї сфери державою.

Якими документами регулюється обіг вогнепальної та холодної зброї в Україні:

Перший – інструкція МВС, що визначає, зокрема, придбання й застосування зброї.

Другий – постанова Верховної Ради про право власності на окремі види майна.

Третя – постанова Кабінету міністрів “Про затвердження Положення про дозвільну систему”.

На думку Сергія Старенького, ці документи не є зовсім вірними та говорять про це такими словами: *“Навіть та інструкція, яка регламентує порядок реєстрації зброї, зокрема нагородної, свідчить про те, що під реєстрацію підпадає нагородна зброя, вручена згідно з законом. А закону ж немає. Згідно з інструкцією, нагородна зброя має зберігатись у спеціально відведеному для цього місці. Тобто користуватись нею ніхто не може. Але такий “нонсенс” зручний.”* [3]

Отже, на нашу думку

Якщо взяти до уваги стан країни в якому ми зараз знаходимося, то може лише сказати, що наш менталітет до такого не підготовлений. Для прикладу США, то в цій країні працівники державної правової служби (поліція), знаходиться в край небезпечному стані, та за їх законодавством вони мають право відкривати вогонь у 2-х випадках:

1) нема іншого способу запобігти втечі;

2) підозрюваний становить значну загрозу життю і здоров'ю поліцейського або інших осіб [5].

Якщо брати нашу країну для прикладу, то наші працівники поліції дуже сильно цінують життя правопорушників, навіть коли їм життя в дуже великій небезпеці, застосування зброї з їх сторони дуже рідко зустрічаються. Матеріальний стан громадян країни знаходиться не благополучному рівні. При легалізації зброї, підвищення рівня злочинності пов'язані з грабуванням людей буде підвищені в рази,

вбивства по необережності також зростуть. Також потрібно буде змінювати 36 статтю ККУ (необхідна оборона), тому що ясність цієї статті ще не всім науковцям та суддям в Україні не є ясною, судова практика також мало що може сказати, так як ця стаття є зіткненням права з правом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. “Все, що треба знати Сьогодні” Вільне володіння зброєю: розгул злочинності чи право на самозахист [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/svobodnoe-vladienie-oruzhiem-razgul-restupnosti-ili-pravo-na-samozashchitu-1111541.html>
2. “Корреспондент.net” Більшість українців проти легалізації зброї – опитування. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3955869-bilshist-ukraintsiv-proti-lehalizatsii-zbroi-opytuvannia>
3. “POLITEKA.net.ua” Нелегальний обіг зброї, вбивча статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://politeka.net/ua/reading/analytics/590893-nelegalnyj-oborot-oruzhiya-ubijstvennaya-statistika/>
4. ТЕКСТИ.ORG.UA “СМЕРТЕЛЬНА СИЛА” чому поліція США не вагаючись стріляє у правопорушників. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/65476/Smertelna_sylya_Chomu_policiya_SShA_ne_vagajuchys
5. Українська асоціація власників зброї. 10 країн з лояльним збройовим законодавством [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zbroya.info/uk/blog/3906_desiatka-krayin-z-naibilsh-loialnim-zbroiovim-zakonodavstvom/

В. В. Гундерчук
*студент 2 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Одна з основних властивостей інтелектуальної власності полягає в тому, що вона повинна приносити матеріальну чи іншу користь. Це може бути додатковий прибуток, отриманий від використання інтелектуальної власності у сфері виробництва. Іноді інтелектуальна власність у явному вигляді може не приносити прибутку, але, створюючи додаткові труднощі для конкурентів, полегшує тим самим просування власних товарів і послуг на ринок. Нарешті, вона може сприяти особистісному, культурному і духовному розвитку громадян [1, с. 268].

Однак для того щоб одержати ту чи іншу користь від права на об’єкт інтелектуальної власності (ОІВ), необхідно спочатку його створити, а для цього потрібно витратити фінансові, людські та інші ресурси. Тому якщо на цьому підприємстві розроблена нова технологія одержання виробів з використанням власного ОІВ, а конкурент почав незаконно виготовляти ці самі вироби за цією самою

технологією, то його вироби виявляться дешевшими, а отже, і більш конкурентоспроможними. Таким чином, творець об'єкта інтелектуальної власності опиниться у невідгідному становищі.

Вперше захист прав інтелектуальної власності у сучасному розумінні було здійснено у Великобританії, в 1615 р. там було видано перший в історії патент, а вже в 1709 р. парламентом було прийнято відомий Статут королеви Анни – перший закон про авторське право (копірайт – від англ. *copyright* – право копіювати) “Про заохочення утворення шляхом закріплення за авторами чи набувачами копій друкованих книг прав на останній час, що встановлюється відтепер” [2, с. 10]. Цей закон забезпечував автору виключне право друкувати і публікувати книгу упродовж 14 років від дати першої публікації, а також передавати це право торговцю. Законом передбачалося подвоєння цього терміну ще на 14 років, якщо автор був живий.

У 1791 і в 1793 рр. був закладений фундамент французької системи авторського права. На відміну від англійської системи у французькій права автора інтерпретуються як авторські права, якими автор користується все життя. Однак і в Англії, і у Франції авторські права розглядалися, по суті, як права власності, що мають економічну цінність, тобто як матеріальні права.

Наступний імпульс розвитку авторського права дали філософи Німеччини, зокрема Еммануїл Кант. Вони бачили в копірайті не просто форму власності, що забезпечує економічну вигоду для автора, а щось більше – як частину своєї особистості. Зрештою, ця ідея привела до вироблення системи неекономічних або немайнових прав інтелектуальної власності.

Пріоритетне значення інтелектуальної власності серед інших об'єктів власності було втілене в законодавстві деяких штатів США. Наприклад, у законі штату Масачусет від 17 березня 1789 р. відзначено, що “немає власності, яка належить людині більше, ніж та, котра є результатом її розумової праці”.

Сучасна форма закону про копірайт закріплена в законі Сполучених Штатів Америки 1976 р., що передбачає захист здобутків упродовж усього життя автора і 50 років після його смерті.

Зазначимо, що існує концептуальне розходження у відношенні до копірайту в країнах загального права і країнах континентальної правової сім'ї. У перших ставляться до копірайту як до форми власності, що може бути створена індивідуальним чи колективним автором і, будучи створеною, підлягає комерційній експлуатації, так само, як будь-яка інша власність. При цьому складові права копірайту спрямовані винятково на здобуття економічної вигоди. У країнах континентальної системи права авторське право також має характеристики власності й закон спрямований на захист економічного змісту цієї власності. Однак у цьому випадку авторське право втілює також ідею про те, що твір автора є вираженням його особистості, яке вимагає такого самого захисту, як і економічний потенціал твору.

Після проголошення незалежності й державотворення України 24 серпня 1991 р. почалося формування спеціального законодавства, що регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності.

Початком становлення законодавства України про інтелектуальну власність вважається день прийняття Закону України “Про власність” [3], тобто 7 лютого 1991 р. Цим Законом результати інтелектуальної власності вперше були визнані об’єктами права власності. Деякі норми, які відносять до інтелектуальної власності, знайшли своє відображення в інших законах України.

Першим нормативним актом на шляху створення спеціального законодавства про промислову власність було “Тимчасове положення про правовий захист об’єктів промислової власності і раціоналізаторських пропозицій”, затверджене Указом Президента України 18 вересня 1992 р.. З того часу ця дата стала професійним святом винахідників і раціоналізаторів України.

Однак основними джерелами права промислової власності, що склали основу спеціального законодавства про інтелектуальну власність, стали Закони України: “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” [4], “Про охорону прав на промислові зразки” [5], “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” [6], які набрали чинності 15 грудня 1993 р.

У той самий період були прийняті Закони України: “Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності” (нині нечинний) [7], “Про охорону прав на сорти рослин” [8], “Про захист від недобросовісної конкуренції” [9], “Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем” [10].

Для розвитку зазначеного законодавства про промислову власність Державним патентним відомством України було розроблено і прийнято понад 70 підзаконних актів, що регулюють відносини у сфері набуття прав на об’єкти промислової власності.

Основним законом, що регулює правовідносини у сфері авторських і суміжних прав, став Закон України “Про авторське право і суміжні права” [11]. Питання правової охорони прав авторів знайшли своє відображення також у Постановах Кабінету Міністрів України, серед яких: “Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва” та “Про державну реєстрацію прав автора на добутки науки, літератури і мистецтва” (2003), а також у нормативних актах Державного підприємства “Українське агентство з авторських і суміжних прав”.

Принциповим моментом у розбудові законодавства про інтелектуальну власність стало прийняття у 1996 р. Конституції України, яка проголосила: “Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами інтелектуальної, творчої діяльності”.

Завершальним актом у розбудові законодавства України у сфері інтелектуальної власності стало прийняття у 2003 р. Верховною Радою України Цивільного кодексу України, Книга IV якого має назву “Право інтелектуальної власності”.

Важливим джерелом права інтелектуальної власності також є міжнародні конвенції і договори, до яких приєдналася Україна.

Таким чином, в Україні вже створена законодавча база, що регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності. Але попереду чекає велика робота щодо її вдосконалення та гармонізації з міжнародним законодавством.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Право інтелектуальної власності : підручник. – Вид. 2, змін. 1 доп. / О. П. Світличний. – Київ : НУБІП України, 2016. – С. 268.
2. *Потехіна В.* Становлення авторського права у прецедентній правовій системі // Інтелектуальна власність. – 2004. – № 5. – С. 10-16.
3. Про власність: Закон України від 07.02.1991 № 697-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.Rada.gov.ua.
4. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 № 3687-ХІІ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.Rada.gov.ua.
5. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15.12.1993 № 3688-ХІІ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.Rada.gov.ua.
6. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 № 3689-ХІІ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.Rada.gov.ua.
7. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності: Закон України від 18.02.1992 № 2132-ХІІ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.Rada.gov.ua.
8. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21.04.1993 № 3116-ХІІ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.Rada.gov.ua.
9. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.Rada.gov.ua.
10. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем: Закон України від 05.11.1997 № 621/97-ВР // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.Rada.gov.ua.
11. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.Rada.gov.ua.

К. В. Дмитренко
студентка 2 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

СХИЛЯННЯ ДО ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ

Проблема поширення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів – це їх згубний вплив на свідомість людини від чого в подальшому залежить її поведінка, та власне сам спосіб життя. Зрозуміло, що дане питання потребує законодавчого регулювання у всіх сферах суспільних відносин. Тому незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів варто віднести до глобальних проблем людства.

Одним із кроків до поширення наркотичних засобів та психотропних речовин серед населення є саме схилення до вживання таких речовин, що дозволяє значно розширити коло споживачів.

Суспільна небезпечність злочину схилення до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів полягає в тому, що таким чином поширюється зловживання наркотиками та їх неконтрольоване споживання, а також виникає ринок споживачів для збуту наркотичних засобів чи психотропних речовин та поширюється їх незаконний обіг. Вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів населенням, а особливо молоддю, має прямий причинно-наслідковий зв'язок з показниками здоров'я нації. [7, с. 228]

Як бачимо, ситуація стосовно поширення наркоманії є досить вагомою проблемою в Україні, адже кількість наркозалежних збільшується. Проте, на нашу думку, саме проблемі схилення до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів приділяється досить мало уваги з боку правоохоронних органів, саме, через це наркоманія поширюється швидкими темпами серед населення, а особливо серед молоді, яка є фундаментом нашого майбутнього.

Дана проблема є досить актуальною в наш час і в нашому суспільстві. Адже несвоєчасне виявлення злочину, передбаченого статтею 315 Кримінального кодексу України (далі – КК України), призведе до більш глобальних проблем, наприклад: масового поширення наркоманії серед населення, яка призведе до неконтрольованого та незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. У результаті ми матимемо хворе суспільство, поширення ВІЛу, СНІДу, інших інфекційних невиліковних хвороб та злочинне середовище.

Для більш ефективного регулювання даного питання, варто розглянути кримінально-правову характеристику злочину, передбаченого статтею 315 КК України.

Предметом злочину не обов'язково мають бути наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги в сукупності, ним може виступати лише один із видів наркотичних засобів.

Як бачимо, наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770, з яким знайомий не кожен пересічний громадянин, тому при розгляді злочинів, передбачених ст. 315 КК України обов'язково треба мати висновок експерта, що дасть змогу правильно та об'єктивно кваліфікувати злочин.

Злочин, передбачений статтею 315 Кримінального кодексу України, об'єктом посягання визначає саме здоров'я населення. Дійсно, життя та здоров'я населення вважаються найвищою цінністю й обов'язком держави є захист від будь-яких протиправних посягань. Зрозуміло, що таким злочинам приділяється особлива увага, тому серед них своє місце займає й схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів.

Об'єктивна сторона злочину характеризується схилянням певної особи до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Під схилянням до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів необхідно розуміти будь-які умисні ненасильницькі дії, спрямовані на те, щоб збудити в іншій особі бажання чи добитися від неї згоди вжити їх хоча б один раз. [6]

Варто зазначити, що таке схиляння можливе у будь-яких формах. Може проявлятися у проханнях, пропозиціях, умовляннях, переконування вжити зазначені засоби, будь-які обіцянки або, навіть, тиск на конкретну особу.

Важливо завернути увагу й на те, що: по-перше, якщо особа самостійно проявляє зацікавлення, ініціативу, розпитує про відчуття, враження від дії наркотичних та психотропних засобів, то такі дії не можна кваліфікувати за статтею 315 КК України; по-друге, коли особа самостійно провокує іншу до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, розповідає про ефект від дії таких засобів, провокує до їх вживання, то лише в такому випадку варто говорити саме про схиляння до вживання наркотичних засобів.

Суб'єкт злочину загальний. Тобто, особа, яка на момент вчинення даного злочину досягла 16 років.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. На нашу думку, прямий умисел може полягати саме у бажанні розповсюдити серед населення наркотичні засоби, викликати бажання у особи їх вжити, для випробування на собі дії наркотичних речовин, що має на меті сприяння подальшому успішному їх збутові серед населення.

Вважаємо, що особа, яка здійснює схиляння, повністю усвідомлює вину та суспільну небезпечність свого діяння.

Отже, аналіз кримінально-правових ознак злочину, передбаченого ст. 315 КК України, дав змогу охарактеризувати поняття “схиляння до вживання наркотичних засобів” і визначити його як будь-які умисні ненасильницькі дії, спрямовані на те, щоб збудити в іншій особі бажання чи переконати її вжити наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, учинені з метою збуту таких засобів, речовин або їх аналогів.

Проблема схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, на жаль, існувала й існує донині в нашому суспільстві. Наше населення є не достатньо захищеним від незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин. Існує достатня кількість прогалин у національному законодавстві з приводу регулювання даного злочину, усунення яких, дасть змогу більш ефективній протидії схилянню до вживання наркотичних засобів. В першу чергу, необхідно покращити діяльність правоохоронних органів у сфері обігу наркотичних засобів, адже попередження схиляння до вживання наркотичних засобів та психотропних речовин дасть змогу в майбутньому вберегти населення від більш тяжких злочинів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141. (остання редакція від 15.03.2016).
2. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 07.03.2018). – Х. : Одісей, 2018.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 16.03.2018: (офіц. текст). – Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2018. – 376 с
4. Закон України “Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори” № 60/95-ВР від 28.12.2015 // Відомості Верховної Ради. - 1995, № 10, ст.60.
5. Кримінально-правова характеристика схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / М. М. Давидова // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2016. – № 4. – С. 156-167.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [текст] / за заг. ред. О. М. Литвинова. – Київ : “Центр учбової літератури”, 2017. – 528 с.
7. *Шевчук О. М.* Поняття державного контролю у сфері обігу наркотичних засобів / О. М. Шевчук // Університетські наукові записки. – 2013. – № 1. – С. 226-232.

М. О. Дяченко
студентка 4 курсу факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова (м. Київ)

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯКОСТІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

У ст. 49 Конституції України закріплено, що кожен має право на охорону здоров'я та медичну допомогу. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування [1]. Це положення визначає ставлення до

здоров'я людини та має особливе значення з погляду відповідних зобов'язань держави перед громадянами і суспільством.

Питання нормативно-правових аспектів організації та управління сферою охорони здоров'я висвітлювали у своїх наукових працях О. В. Виноградов, З. С. Гладун, С. В. Істомін, Т. Ю. Коваленко, З. О. Надюк, Г. О. Слабкий, В. М. Сорока, О. М. Ціборовський та інші науковці.

Але незважаючи на кількість наукових праць у цій сфері, вона потребує докладного вивчення та удосконалення нормативної бази для регулювання відносин у сфері охорони здоров'я.

Найважливішою категорією інструментів державного регулювання, за допомогою яких держава вимагає від суб'єктів відносин у сфері охорони здоров'я виконання своїх рішень, є законодавство. Законодавство України у сфері охорони здоров'я – це комплекс законодавчих і нормативно-правових актів, які регулюють правові, соціально-економічні, організаційні, фінансові та морально-етичні основи розвитку і функціонування системи охорони здоров'я в Україні [3, с. 87].

Законодавство України у сфері якості надання медичних послуг населенню складається з відповідних нормативно-правових актів, що здійснюють правове регулювання у цій сфері. Т. Коваленко наголошує, що одна його частина визначає засади правового регулювання організації та здійснення управління у сфері охорони здоров'я в цілому, а друга – це законодавство, яке визначає норми правового регулювання здійснення державного управління з контролю якості надання медичної допомоги [3, с. 89].

У 2017–2018 роках був колосальний прорив у сфері охорони здоров'я. Відбулась медична реформа, був прийнятий Закон України “Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення” [2]. Таким чином, в Україні відбувається подальше вдосконалення управління якістю медичної допомоги, що надається населенню, та розвиток стандартизації у сфері охорони здоров'я. Прийняття низки уніфікованих клінічних протоколів надання медичної допомоги на засадах доказової медицини; протоколів діяльності медичної сестри, акушерки, фельдшера, провізора, затверджених відповідними нормативно-правовими актами, суттєво доповнили наявний інструментарій управління якістю у вітчизняній медичній галузі [4, с. 106].

З огляду на загалом низький рівень управління медичною сферою з боку місцевих органів виконавчої влади (як власників медичних закладів, що виконують делеговані їм державні функції у сфері охорони здоров'я), стратегічним пріоритетом її інституційного реформування є створення госпітальних округів і рад [5, с. 32].

Сучасний стан якості медичних послуг в Україні не повною мірою відповідає потребам суспільства та вимогам часу, про що свідчать високі показники дитячої смертності, перевищення показників смертності населення над народжуваністю. Після проведення нами аналізу медичної реформи ми зрозуміли, що на якість медичних послуг в Україні впливають такі негативні чинники, як недостатній рівень

капіталовкладень та належного фінансування, відставання технічного оснащення медичних закладів від рівня наукового прогресу, низька мотивація та недостатнє заохочення медичних працівників. На даний момент реформа не дала явного результату тільки тому, що мало часу функціонувала, але ми сподіваємось на кардинальні зміни, які покращать сферу надання медичних послуг. Основною причиною наявності слабких сторін, відміни або зміни нормативно-правових актів є відсутність їх наукового обґрунтування та повного розрахунку наслідків і ризиків, які вона за собою може принести.

Реформу має супроводжувати відповідне нормативно-правове, ресурсне та матеріальне забезпечення. Не менш важливим є суворий контроль за виконанням поставлених реформою завдань. Водночас сучасна медична реформа має враховувати особливості забезпечення прав медичних працівників усіх рівнів надання медичної допомоги.

Ми цілком погоджуємося з тим, що результатом такого реформування має стати створення національної моделі охорони здоров'я, діяльність та інфраструктура якої відповідатимуть потребам населення та враховуватимуть географічні, історичні й культурні особливості України.

Механізм контролю якості, який має бути постійним і спрямованим на підвищення якості медичних послуг, у нас витіснено різного роду перевітками, коли в медичному закладі трапляється надзвичайна подія (смерть хворого чи скарга пацієнта) – системи управління якістю медичної допомоги в тому вигляді, як вона існує у розвинених країнах, ми не маємо.

Отже, варто підтримати думку фахівців, які ведуть мову про необхідність створення Національної агенції контролю якості (за прикладом інших країн), яка була б незалежною, не підпорядкованою МОЗ, укомплектованою фаховими експертами із досвідом роботи в цьому напрямку для ефективної перевірки усіх медичних закладів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Закон України Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2018. – № 5, ст. 31.
3. *Коваленко Т. Ю.* Державне управління у сфері санаторно-курортного забезпечення дітей в Україні: нормативно-правові аспекти / Т. Ю. Коваленко // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 1 (8). – С. 86-92.
4. *Перов С. В.* Нормативно-правові засади державного забезпечення якості медичної допомоги / С. В. Перов // Вісник АМСУ. Серія: “Державне управління”, № 2 (11), 2014 – С. 102-108.
5. *Поворозник М. Ю.* Трансформаційні перетворення системи охорони здоров'я в Україні: євроінтеграційний вимір / М. Ю. Поворозник // Інтелект ХХІ. – 2018. – № 1. – С. 28-32.

Д. О. Дубінко
здобувач НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИНЦИПІВ ФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Актуальність теоретичних і практичних питань, пов'язаних з необхідністю подальшого розвитку та вдосконалення судової системи України є беззаперечною. Зокрема, проведення ефективної судової реформи, спрямованої на вдосконалення організації судового управління загалом, його демократизації та розширення гарантованого Конституцією України права на судовий захист і на доступ до правосуддя, переосмислення місця та значення державного управління в судовій системі обумовлюють актуальність обраної теми [1, с. 242].

Як відомо суть демократизації судової системи полягає у визнанні людини – учасника судового процесу – звинувачуваного, свідка, судочинців (адвоката, прокурора, судді) як головних суб'єктів життєвого процесу, самодостатньої й незаперечної особистості; демократичне судочинство має здійснюватись за принципом людиноцентризму.

Демократизація вітчизняного судочинства передбачає зміну принципів, напрямів та пріоритетів його організації й функціонування. У сучасних умовах розвитку правової держави в Україні людина повинна мати вільний доступ до судочинства, вона має відчувати себе захищеною від сваволі будь-кого, в першу чергу від державного чиновника наділеного владою.

Як показує практика здійснення правосуддя у цивілізованих країнах, демократичне судочинство має здійснюватись на основі принципів людиноцентризму та гуманізму. Зокрема, зміст гуманізму як правового принципу характеризується такими рисами: визнання цінності людини, її прав та свобод; гуманне ставлення до особи; закріплення в праві прав, свобод людини як самостійних цінностей; спрямованість механізму правового регулювання на пріоритетне забезпечення прав та свобод людини; введення відповідної системи гарантій прав та свобод людини; врахування в правовому регулюванні гармонійного співвідношення інтересів особи, суспільства та держави [2, с. 7].

Характеризуючи сутність демократизації національної судової системи, на наше переконання, варто замислитись над умовами та специфікою роботи суддів у сучасних надскладних умовах – недоукомплектованість суддівського корпусу, перевантаженість суддів справами, не завжди належні умови роботи, тиск на суддів (у крайньому випадку, пов'язаний з загрозою їхньому життю), нестабільна законодавча база тощо. Отже, принцип гуманізму має застосовуватися і при розгляді роботи суддів.

З метою усунення вищезначених недоліків та підвищення якості здійснення судочинства, на переконання А. Ємельянова, доцільно вести періодичні внутрішні статистичні звіти за такими напрямками:

– аналіз навантаження на суддів. При проведенні аналізу навантаження необхідно враховувати періоди відпусток (лікарняних) суддів, кількість робочих днів у місяці, оскільки такі чинники можуть впливати на автоматичний розподіл судових справ. Як засвідчує практика, найбільш оптимальним періодом для аналізу навантаження є 3 місяці. Отримані результати можна використовувати при оцінці правильності проведення спеціалізації суддів, необхідності ротації тощо.

– аналіз щодо окремих категорій справ. Такий підхід є невід’ємною складовою аналізу навантаження, який дозволяє виявити тенденції збільшення або зменшення певних видів спорів.

– аналіз кількості скасованих судових рішень. Цей статистичний показник є головним при оцінці якості роботи суду. При цьому до складання цієї статистичної звітності повинні бути залучені не тільки працівники відповідного аналітичного або статистичного відділу, а й власне судді, які мають аналізувати свої показники [3, с. 33-34].

Після Революції Гідності одним з засобів демократизації судової системи в Україні стало здійснення люстрації під тиском громадянського суспільства.

Аналізуючи особливості застосування механізму люстрації в цілому як засобу очищення влади (судової зокрема), ми звернемось до основних рекомендацій Парламентської асамблеї Ради Європи. Зокрема в них мова йде про те, щоб закони про люстрацію й схожі до них адміністративні заходи відповідали вимогам правової держави, зосереджувались на захисті прав людини й процесі демократизації. Ключові положення резолюції 1096 регламентуються “Керівними принципами для забезпечення відповідності законів про люстрацію і подібних адміністративних заходів вимогам держави, заснованої на верховенстві права”. Основною метою люстрації тут визнано захист молодих демократій, а не покарання винних осіб, що належить до компетенції кримінального законодавства.

Механізм люстрації взагалі й у судовій системі зокрема варто застосовувати вкрай обережно, забезпечуючи реалізацію принципів людиноцентризму та презумпцію невинуватості. Люстраційні заходи у постмайданній Україні були спрямовані в першу чергу проти тих суддів, які брали активну участь у боротьбі проти громадських активістів, оголошували неправові вироки. В той же час, завжди є спокуса використати даний механізм проти політичних опонентів, зреалізувати його у боротьбі за владу.

Вочевидь, демократизація судової системи у кінцевому результаті має забезпечити дію права та закону у всій повноті задля відстоювання принципів правової держави, а також прав і свобод громадянина.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Квасневська Н. Д.* Загальні проблеми реформування судової системи України / Н. Д. Квасневська // Південноукраїнський правничий часопис. – 2015. – № 2. – С. 242-245.
2. *Пепеляєв С. Г.* Європейський правовий гуманізм як чинник реформування кримінальнопроцесуального права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 “Філософія права” / С. Г. Пепеляєв. – Київ, 2005. – 17 с.
3. *Ємельянов А.* Методи підвищення функціональної якості судочинства / А. Ємельянов // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 2. – С. 30-38.

Ю. Р. Зубенко
студентка 2 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ, СТАНДАРТИ ТА НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку суспільства і держави, в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів міжнародні договори, стандарти та норми міжнародного права становлять складну, багатогалузеву систему, яка охоплює практично всі сфери суспільного та державного життя.

У системі міжнародних відносин міжнародні договори, стандарти та норми міжнародного права виконують низку важливих правових функцій, які стосуються, насамперед, упорядкування міжнародних відносин, формування їхньої правової основи та виступають засобом розвитку мирного співробітництва між націями, незалежно від відмінностей в їхньому державному і суспільному ладі. Міжнародні договори утворюють правову основу міждержавних відносин, будучи засобом підтримки загального миру і безпеки, розвитку міжнародної співпраці, захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина відповідно до цілей і принципів Статуту ООН, Загальної Декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права та багатьох інших Міжнародних Договорів, які мають не менш важливе значення.

Слід зазначити, що міжнародні договори є необхідним елементом нового світового правопорядку, вони посідають центральне місце в галузі міжнародного публічного права. Значення та роль міжнародних договорів та стандартів неухильно зростає. Усі розвинені держави світу та майже всі держави, що розвиваються підписують міжнародні договори та угоди, таким чином беручи на себе зобов'язання з

їх неухильного виконання, бо головним обов'язком для будь-якої демократичної держави є захист прав, свобод та інтересів людини та громадянина.

Кожна норма міжнародного права перед тим, як стати частиною національного законодавства повинна пройти всі стадії укладення міжнародного договору, які передбачені Віденською конвенцією “Про право міжнародних договорів” 1969 року [1]. Відповідно до вищезазначеної конвенції, першою стадією укладання міжнародного договору є розробка та ухвалення тексту договору; другою – встановлення автентичності тексту договорів, третьою – вираження згоди на його обов'язковість. Так, статтею 9 Конституції України передбачено, що “чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України” [4].

Увагу треба акцентувати також на Законі України “Про міжнародні договори України”, а саме на статті 8 “згода України на обов'язковість для неї міжнародного договору може надаватися шляхом підписання, ратифікації, затвердження, прийняття договору, приєднання до договору. Згода України на обов'язковість для неї міжнародного договору може надаватися й іншим шляхом, про який домовилися сторони”.

Для того, щоб міжнародний договір став частиною національного законодавства його треба ратифікувати або затвердити. Зазвичай, у всіх державах світу ратифікацію здійснює законодавчий орган влади. Україна не є виключенням з цього правила. Чинним законодавством України передбачено, що “ратифікація міжнародних договорів України здійснюється шляхом прийняття закону про ратифікацію, невід'ємною частиною якого є текст міжнародного договору. На підставі підписаного та офіційно оприлюдненого Президентом України закону Голова Верховної Ради України підписує ратифікаційну грамоту, яка засвідчується підписом Міністра закордонних справ України, якщо договором передбачено обмін такими грамотами”.

З вищезазначеного конституційного положення випливають два важливих аспекти:

Перший – міжнародний договір через згоду Верховної Ради України на його обов'язковість (така згода надається у формі прийняття Верховною Радою закону про ратифікацію міжнародного договору) стає частиною національного законодавства України. Це означає, що положення, які передбачені міжнародним договором є обов'язковими для всіх фізичних, юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Жодних застережень з цього приводу Конституція України не містить.

У зв'язку з цим, очікувати, поки норми міжнародного права будуть трансформовані в норми національного законодавства не потрібно.

Другий – ратифікований міжнародний договір набуває подвійного характеру. З однієї сторони він залишається джерелом міжнародного права, з іншої – стає джерелом національного законодавства.

Досить часто, як на доповнення до цих аргументів посилаються: – на статті 26 і 27 Віденської конвенції “Про право міжнародних договорів” 1969 року (ратифікованої Україною 14 травня 1986 року, коли вона була ще у складі СРСР), у яких зафіксовано, що “кожен чинний договір є обов’язковим для його учасників і повинен сумлінно виконуватись” (*parata sunt servanda*) та що його “учасник не може посилатись на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору”; –та на статтю X Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року, в частині третій якої зазначається, що “Українська РСР визнає пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права” [2].

Не маємо жодного сумніву з приводу необхідності дотримання Україною принципу сумлінного виконання взятих на себе міжнародних зобов’язань (*parata sunt servanda*), але зауважуємо на тому, що даний принцип прямо не передбачений Конституцією України. Він впливає із загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, якими Україна відповідно до статті 18 Конституції зобов’язується керуватися у своїй зовнішньополітичній діяльності.

Що стосується затвердження, то “затвердженню підлягають міжнародні договори України, які не потребують ратифікації, якщо такі договори передбачають вимогу щодо їх затвердження або встановлюють інші правила, ніж ті, що містяться в актах Президента України або Кабінету Міністрів України” [3].

Детально проаналізувавши українське законодавство приходимо до висновки, що Україна визнає пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права над нормами внутрішньодержавного права. Також, акцентуємо увагу на наступному аспекті: якщо міжнародним договором встановлені інші правила, ніж ті, які передбачені національним законодавством України, то в даному випадку будуть застосовуватися норми міжнародного права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118
2. Декларація про державний суверенітет України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1990. – № 31. – ст. 429. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
3. Закон України “Про міжнародні договори України” [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 50. – ст. 540. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
4. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

К. С. Іваненко
студент 2 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНИ

Актуальність процесів європейської інтеграції України в умовах прогресивного впливу глобалізації та виявлення природи впливу зумовлена тим, що для цієї проблеми немає готових рішень і новизні проблеми повинна відповідати новизна підходів до її осмислення.

Протягом ХХІ століття вітчизняна наука отримала значні результати, які спрямовані на кращі надбання світової наукової думки і розгляд найбільш різноманітних аспектів євроінтеграційного процесу.

За останні 5 років процес європейської інтеграції України зазнав впливу інших процесів економічного і політичного характеру, які прямо не пов'язані відносинами нашої держави з країнами Європейського Союзу та в цілому ЄС, а мають глобальний світовий характер.

Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності, перш за все, полягає в підтримці державою українських галузей виробництва, тому що існує наявність жорсткої конкуренції з боку імпортованих товарів. За таких умов підйом і функціонування національного виробника стає неможливим.

Статтею 18 Конституції України визначено, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визначеними принципами і нормами міжнародного права [1].

Стаття 9 Конституції України передбачає, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України [1].

Отже, Основним Законом нашої держави передбачається, що засади зовнішньоекономічної діяльності встановлюються та визначаються виключно законами України та/або міжнародними договорами, які ратифіковані Верховною Радою України.

Ключовим нормативно-правовим актом, який регулює зовнішньоекономічну діяльність, є Закон України від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ “Про зовнішньоекономічну діяльність”, у якому виділені всі ключові принципи, передбачено встановлення спеціальних правових режимів зовнішньоекономічної діяльності та який містить санкції до учасників зовнішньоекономічної діяльності та важелі захисту їх прав та інтересів [2].

Зовнішньоекономічна діяльність – діяльність суб’єктів господарської діяльності України та іноземних суб’єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами (абзац дванадцятий статті 1 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” [2].

Отже, після аналізу визначення, передбаченого чинним законодавством України, вважаємо за необхідне навести своє визначення. Зовнішньоекономічна діяльність це різновид діяльності вітчизняних та іноземних суб’єктів господарювання, побудована на договірних (контрактних) взаємовигідних відносинах, які мають зовнішньоекономічний характер.

Досить цікавим є факт, що міжнародне законодавство та законодавство Європейського Союзу не містить поняття “зовнішньоекономічна діяльність”, в свою чергу користуються поняттями “взаємних торгових відносин” та “міжнародної торгівлі”, а Генеральна угода по тарифам і торгівлі 1994 року взагалі не містить поняття “торгівля”.

Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованою із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014, частиною про застосування підприємницької діяльності стосується заходів, ухвалених або таких, що підтримуються Сторонами, які впливають на заснування підприємницької діяльності у всіх сферах економічної діяльності, за винятком: видобутку, виробництва та переробки ядерних матеріалів; виробництва або торгівлі зброєю, боєприпасами та військовими матеріалами; аудіовізуальних послуг, комп’ютерної системи бронювання, послуг з експлуатації аеропортів, тощо [3].

Порядок урегулювання зовнішньоекономічних відносин, які будь-яким чином пов’язані з правопорядком, з іноземним суб’єктом регулюється нормами Закону України від 23.06.2005 р. № 2709-IV “Про міжнародне приватне право” [4].

Я також погоджуюся з думкою М. П. Мешко, стосовно того, що нашій державі, доцільно було б долучитися до участі у міжнародних мережевих програмах для сформування інституційної основи для розвитку високотехнічних послуг. Для ефективного розвитку експортного потенціалу високотехнологічних послуг, на нашу думку, доцільно долучати досвід країн Європейського Союзу [5, с. 59-64].

Зважаючи на викладене вище, можна зробити висновок, що перспективи зовнішньоекономічної діяльності в Україні першочергово пов’язані з виходом української продукції (товарів і послуг) на міжнародний ринок, створенням привабливого інвестиційного середовища та покращенням партнерських стосунків з країнами Європейського союзу.

Щодо ефективності зовнішньоекономічної діяльності в Україні, хотілось би звернути увагу на наступне: вкрай важливою умовою зовнішньоекономічної

діяльності підприємства для злагодженої і врівноваженої системи регулювання, яку може забезпечувати Україна для сталого і прогресивного розвитку у зовнішньоекономічній діяльності країни, є швидка реакція на будь-які проблеми, які пов'язані з останньою та нетерпимість до повільного прийняття рішень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. / Відомості Верховної Ради. –1996. – № 30.
2. Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII “Про зовнішньоекономічну діяльність” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30.11.2015, підстава v2980321-15 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
4. Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV “Про міжнародне приватне право” [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.
5. *Мешко Н. П.* Розвиток експортного потенціалу України у сфері високотехнологічних послуг в умовах євроінтеграції / Н. П. Мешко, Д. М. Щитов // Агросвіт. – 2014. – № 16. – С. 59-63.

Л. А. Кеба
студентка 3 курсу факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова (м. Київ)

ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ ЯК ОДИН З ЕТАПІВ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС

У квітні 2013 року Україною було зроблено черговий прогресивний крок на шляху до інтеграції з Європейським співтовариством, а саме, Верховною Радою України було прийнято Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб”. У зв’язку з чим, Загальна частина Кримінального кодексу України доповнилась розділом XIV-1 під назвою Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Угодою про асоціацію України з Європейським Союзом, було закладено підвалини введення таких змін до КК України. Так, зокрема, стаття 13 Угоди передбачає умову про співпрацю на двосторонньому, регіональному та міжнародному рівнях з метою запобігання та боротьби з тероризмом. Крім того, стаття 20 Угоди зумовлює імплементацію відповідних міжнародних стандартів, зокрема стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей та

фінансуванням тероризму (FATF) та стандартів, рівнозначних тим, які були прийняті Союзом [3].

Відповідно до статті 96³ КК України, підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою або за дорученням чи наказом, за змовою та в співучасті, або іншим шляхом таких злочинів як: умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму; створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань; викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем та інші [2, с. 1].

Такі, безумовно прогресивні зміни на практиці зіткнулися з деякими проблемами української правової системи. Наприклад, як відомо, Кримінальний закон визначає суб'єктом кримінальної відповідальності лише фізичну осудну особу, більше того, притягнення до відповідальності підприємств, установ та організацій суперечить такому фундаментальному принципу кримінального права, як принцип особистої відповідальності [1, с. 9]. А від так, не визначений є і механізм захисту прав осіб, які володіють корпоративними правами щодо юридичних осіб. Наприклад, такі особи можуть не мати ніякого відношення до вчинення уповноваженими особами злочинів, не брати участі у них, не отримувати вигоду від цих діянь, проте внаслідок притягнення підприємства до кримінальної відповідальності можуть бути порушені їх права. Тобто, фактично, відповідальність будуть нести особи, які не вчиняли злочину, що суперечить основним завданням кримінального права й кримінального процесу – покарання винних та недопущення покарання невинних [4].

Щодо порядку притягнення до відповідальності юридичної особи теж існують певні складнощі, обумовленні здебільшого недосконалою системою досудового розслідування, адже на слідчого, прокурора та слідчого суддю покладаються обов'язок вирішити, чи від імені та в інтересах саме юридичної особи її уповноважена особа вчинила злочин, чи достатньо вжито заходів юридичною особою для запобігання злочину тощо. Як вбачається з положень ст. 96⁶ КК України, до юридичних осіб судом можуть бути застосовані такі заходи кримінально-правового характеру: штраф, конфіскація майна, ліквідація. До того ж, штраф та ліквідація можуть застосовуватися лише як основні заходи кримінально-правового характеру, а конфіскація майна - лише як додатковий. При застосуванні заходів кримінально-правового характеру юридична особа зобов'язана відшкодувати нанесені збитки та шкоду в повному обсязі, а також розмір отриманої неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою.

Рішення про застосування заходів кримінально правового характеру щодо юридичних осіб знаходить свій вияв у резолютивній частині обвинувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила один зі злочинів,

передбачених у ст. 96-3 КК України. Однак, незважаючи на те, що ці заходи хоча і реалізуються через ухвалення обвинувального вироку, який є змістовною ознакою саме кримінальної відповідальності, до юридичної особи, зважаючи на її правову природу, застосовуються заходи кримінально-правового характеру, які не є кримінальною відповідальністю. Інакше кажучи, до юридичної особи застосовується не кримінальна відповідальність у виді покарання, а державне реагування у виді заходів кримінально-правового характеру [5, с. 37].

Отже, положення КК України, які передбачають настання кримінальної відповідальності юридичних осіб, сприяють дотриманню вимог індивідуалізації заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у процесі їх застосування (ст. ст. 96-10, 96-11 КК України), можна оцінити позитивно вже за фактом їх існування. Водночас, вони не позбавлені недоліків та потребують свого коректування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України Станом на 12 лютого 2018 року. – Х. : Право? 2018. – 270 с.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23 травня 2013 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 12.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] / Міжнародний документ від 27.06.2014. Ратифікована 16.09.2014 р. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
4. Притягнення юросіб до кримінальної відповідальності в Україні: міф чи реальність? // Юридична газета. – 2016.
5. Особливості кримінального провадження щодо юридичної особи : науково-методичні рекомендації / К. Л. Бугайчук, А. М. Яценко, І. В. Лешукова, О. О. Кочура, А. В. Даниленко. – Харків : ХНУВС, 2015. – 60 с.

К. О. Котик
*студентка 1 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ОСНОВНА ПРОБЛЕМАТИКА КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 117 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: УМИСНЕ ВБИВСТВО МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Соціална держава – це соціально орієнтована держава, що визнає людину найвищою соціальною цінністю, завданнями соціально орієнтованої держави є

соціальна допомога індивідам, які потрапили у важку життєву ситуацію. Але основним і невід'ємним обов'язком держави є захист **життя людини**. Проблема насильства, жорстокості та зростання кількості злочинів, які посягають на життя та здоров'я людини на сьогодні набуває особливої актуальності. Така ситуація у країні зумовлена різноманітними факторами, такими як:

- складна політична ситуація у державі;
- соціально-економічні негаразди;
- міжособистісні конфлікти у суспільстві, тощо.

Необхідність виявлення та аналізу причин злочинів, точна кваліфікація злочинів проти життя та здоров'я особи, передусім, зумовлена практичною потребою ефективної протидії такій злочинності, прогнозування та виявлення й усунення нових умов, що можуть спричинити здійснення цих протиправних дій [4, с. 98].

Одним із заходів спрямованих на захист життя дитини від протиправних посягань на нього навіть матері є стаття 117 Кримінального кодексу України, яка визначає її відповідальність за умисне вбивство своєї новонародженої дитини.

У юридичній літературі визначено, що складом злочину є сукупність встановлених у кримінальному законі юридичних ознак (об'єктивних і суб'єктивних), що визначають вчинене суспільно-небезпечне діяння як злочинне. Кожен злочин має свої особливі ознаки, які відрізняють його від іншого, але часто виникають протиріччя у тлумаченні ознак певного злочину.

Об'єктом злочину передбаченого статтею 117 КК України – є життя новонародженої дитини, поруч з тим варто зазначити саме власної новонародженої дитини матері, яка посягає на її життя. На перший погляд здається, що об'єкт злочину абсолютно зрозумілий і не потребує додаткового тлумачення, але виникає питання, як визначити період новонародженості дитини?

На сьогодні, при кваліфікації даного злочину використовується період, який визначений судовою-медициною. Тобто, саме перших 24 години життя дитини є об'єктом злочину передбаченого статтею 117 КК України. Але хоча на практиці застосовується саме цей термін немає жодного юридичного документу, який би визначав останнє як вірно та чи правильно, відповідно, кваліфікується злочин визначити точно неможливо і питання лишається відкритим.

Об'єктивною стороною злочину прийнято вважати сукупність певних для кожного злочину ознак, таких як:

А) суспільно-небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на об'єкт злочину. У даному випадку мати новонародженої дитини має вчинити певні дії спрямовані на позбавлення останньої життя або цей злочин може бути вчинено у формі бездіяльності, у випадку, якщо суб'єкт злочину не діятиме у ситуації, яка загрожуватиме новонародженій дитини, можлива відмова від годування чи догляду за дитиною, що призведе до її загибелі.

Б) суспільно-небезпечні наслідки – такими наслідками відповідно до статті 117 Кримінального кодексу України є смерть беззахисної істоти – новонародженої дитини [3, с. 160].

В) причинний зв'язок між дією (бездіяльністю) і наслідками, які настали. Тобто важливо визначити чи саме діяння матері призвели до трагічних наслідків, чи існувала інша загроза, яка слугувала причиною загибелі дитини. Визначення цієї умови дозволяє уникнути ситуації коли невинний може бути притягнутий до відповідальності, що є неприпустимим.

Г) спосіб, місце, час, обстановка, засоби і знаряддя вчинення злочину є невід'ємними складовими об'єктивної сторони складу даного злочину і саме ці умови часто викликають запитання та суперечки. Вище при розгляді об'єкту злочину, невизначеним постало поняття “новонародженості” дитини і при визначення об'єктивної сторони, а саме встановлення часу коли було вчинено злочин, має велике значення тлумачення цього поняття. Також у статті 117 КК України зазначено, що діяння кваліфіковане за цією статтею має бути вчинено “під час пологів або відразу після них”.

Суб'єктом даного злочину може бути лише мати своєї новонародженої дитини, осудна та така, що досягла чотирнадцятирічного віку, тобто суб'єкт спеціальний. Визначено, що суб'єкт має бути осудним, але поряд із тим у юридичній літературі зазначається, що під час пологів та відразу після них, у проміжок часу, який визначає диспозиція 117 статті КК України, жінка знаходиться у особливому психофізичному стані. За таких обставин неможливо визначити чи усвідомлює породілля усі свої діяння, тому вчені і визначають такий стан обмежено осудним, що викликає багато запитання [1].

Суб'єктивна сторона досліджуваного злочину – це психічне ставлення суб'єкта до вчиненого діяння, а саме виражається у прямому умислі матері вбити свою новонароджену дитину.

У цьому випадку присутній тимчасовий психічний розлад, який послаблює здатність матері усвідомлювати свої дії та керувати ними, відповідно до цього вище було зазначено, що жінка у цій емоційно складній та напруженій ситуації є обмежено осудною і хоча ця складова є менш важливою при кваліфікації злочину, але знову ж викликає багато суперечок.

Отже, було виявлено низку невирішених проблем, які безумовно перешкоджають під час кваліфікації злочину передбаченого статтею 117 Кримінального кодексу України: умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини.

Звичайно, виділення даного злочину у окрему статтю є гарним показником розвитку кримінального законодавства, однак воно лишається недосконалим та в результаті на практиці викликає чималу кількість розбіжностей під час кваліфікації злочину та визначення покарання для злочинця.

Водночас, було розглянуто статистичні дані, які щомісяця розміщуються на офіційному сайті Генеральної прокуратури України, результати вражають. За звітний

2017–2018 роки, кожного місяця було обліковане не одне кримінальне правопорушення за статтею 117 КК України [2].

Для вирішення зазначеної проблематики на нашу думку, необхідно вдосконалити кримінальне законодавство, а саме:

1. Доповнити статтю 117 Кримінального кодексу України кваліфікуючими ознаками, такими як: вчинення даного злочину групою осіб, з особливою жорстокістю, способом небезпечним для життя багатьох людей. Відповідальність має бути чітко прописана за цими кваліфікуючими ознаками, оскільки об'єктом злочину є абсолютно беззахисна істота і в деяких випадках покарання має бути набагато жорсткішим, аніж відповідальність передбачена статтею 115 КК України, якою керуються у зазначених випадках.

2. Уповноважений державний орган має розтлумачити такі поняття як “новонародженість” та який період охоплює поняття “під час та одразу після пологів”, це допоможе чітко окреслити часові межі, в які може вчинятися даний злочин.

3. До вже зафіксованого покарання як альтернативу варто додати заходи примусового медичного характеру, які будуть призначатися на основі судово-медичної експертизи, яку також варто запровадити як обов'язкову умову перед винесенням певного виду покарання. Такий вид покарання дозволить жінці у деяких складних випадках стабілізувати своє психічне здоров'я, а не остаточно втратити його, без належної медичної допомоги у місцях позбавлення волі.

4. Необхідно створити механізм захисту та підтримки для вагітних жінок та молодих матерів. Невід'ємною складовою, якого, стане психологічна та матеріальна підтримка, щоб кожна жінка було емоційно спокійною та впевненою у тому, що буде захищена незалежно від її сімейного чи фінансового стану.

Лише, системний, комплексний підхід допоможе уникнути вчинення даного злочину, а у іншому випадку коли сталась невідворотна ситуація, щоб відповідно до законодавства покарання було доцільним, справедливим та сприяло одужанню та виправленню засуджених.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n313>.
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – 2017, 2018. – Режим доступу до ресурсу : https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820, https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820.
3. Кримінальна відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини // Право : збірник наукових знань Харківського Національного педагогічного університету ім. Г. С. Сководи. – 2011. – № 17. – С. 157-164.
4. Товмазова Є. М. Відмежування умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК України) від умисного вбивства малолітньої дитини (п. ч. 2 ст. 115 КК України) / Є. М. Товмазова. // Право. – 2014. – № 2. – С. 96-102.

КОНСТИТУЦІЙНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ВЕРХОВНОГО СУДУ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

В результаті проведеної судово-правової реформи однієї з найсерйозніших трансформацій зазнав Верховний Суд України, що викликало жваві дискусії серед політиків, юристів-науковців, юристів-практиків, а особливо суддів. Залишаючись найвищим судом у системі судів загальної юрисдикції, Верховний Суд, на думку деяких науковців, був позбавлений частини своїх повноважень щодо здійснення судочинства.

Тому сьогодні при розгляді питання конституційно-правового статусу Верховного Суду важливим є зміст його конституційної правосуб'єктності. Саме категорія “конституційно-правовий статус”, отримавши широке визнання, виступає важливим науковим інструментом визначення місця та ролі Верховного Суду не лише в судовій системі, а й у суспільстві та державі. За допомогою даної категорії можна виявити основні структурні елементи конституційно-правового статусу Верховного Суду та окреслити їх особливості.

Незважаючи на велику кількість літературних джерел, присвячених дослідженню правового статусу Верховного Суду та його окремих елементів (В. Бринцев, Т. Варфоломеєва, В. Городовенко, В. Долежан, С. Ківалов, М. Козюбра, М. Костицький, В. Маляренко, І. Марочкін, В. Нор, А. Осетинський, М. Орзіх, Д. Притика, А. Селіванов, Н. Сібільова, В. Смородинський, В. Стефанюк, Ю. Шемшученко, О. Ющик та інші), питання конституційної правосуб'єктності Верховного Суду залишається малодослідженим. Так, у конституційно-правовій доктрині суб'єктним складом конституційно-правових відносин цікавилися М. Баглай, Д. Белов, Ю. Бисага, З. Гладун, В. Журавський, В. Копейчиков, В. Кравченко, В. Кравчук, В. Мелашенко, В. Погорілко, О. Скрипнюк, О. Совгіря, Ю. Тодика, В. Федоренко, О. Фрицький, Ю. Шемшученко, Н. Шукліна та ін. Однак, на жаль, лише в деяких працях приділялась належна увага проблематиці, пов'язаній з конституційною правосуб'єктністю судів взагалі та Верховного Суду, зокрема.

У сучасному конституційному праві відсутня єдність думок щодо сутності та змісту правосуб'єктності. Зокрема, В. Погорілко та В. Федоренко говорять, як про правоздатність і дієздатність, що визначається нормами конституційного права [1, с. 30]. Автори стверджують, що конституційна правосуб'єктність може як встановлюватися, так і визнаватися нормами конституційного права. Зокрема, за рядом колективних суб'єктів конституційних правовідносин правосуб'єктність визнається і в окремих випадках не потребує спеціального законодавчого закріплення. Наприклад, згідно зі статтею 11 Конституції України держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також

розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України, тобто Українська держава визнає основні природні права національних і етнічних спільнот [2, с. 150].

О. Скрипнюк вказує, що для кожного окремого суб'єкта конституційного права властиве своє коло суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, які у своїй взаємодії утворюють конституційну правосуб'єктність [3, с. 59]. При цьому, автор вважає, що права суб'єктів конституційно-правових відносин визначаються можливістю певної діяльності або поведінки, набуття, володіння, користування певними політичними та іншими цінностями. Такі права традиційно закріплюються в їх компетенції, закріпленій Конституцією та законами України.

Обов'язки суб'єктів конституційно-правових відносин – це нормативно визначена міра належної діяльності або поведінки учасників правовідносин у сфері конституційних правовідносин [4, с. 88].

Н. Шаптала та Г. Задорожня зазначають, що конституційну правосуб'єктність складають правоздатність, дієздатність та деліктоздатність. Конституційна правосуб'єктність при цьому встановлюється нормами і принципами конституційного права.

Конституційну правоздатність, Н. Шаптала та Г. Задорожня визначають як здатність суб'єкта конституційно-правових відносин мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки, які встановлені і гарантовані конституційно-правовими нормами і принципами.

Конституційна правоздатність настає з моменту народження і припиняється з настанням смерті. Конституційна правоздатність має універсальний і абсолютний характер, тому нею володіють усі без винятку члени суспільства. Обсяг дієздатності залежить від ряду ознак, зокрема віку, психологічного стану особи тощо. Конституційна деліктоздатність, на думку вищевказаних авторів, являє собою здатність суб'єкта конституційно-правових відносин нести безпосередню юридичну відповідальність за порушення конституційно-правових норм [5, с. 178].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р., з наступними змінами та доповненнями // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55/1. – 1900 с.
2. *Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л.* Конституційне право України : підручник / за заг. ред. В. Л. Федоренка. – 4-те вид., перероб. і доопр. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2012. – 576 с.
3. *Оверчук С. В.* Верховний Суд України в системі судів загальної юрисдикції / С. В. Оверчук // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку: всеукр. наук.-практ. конф. : зб. наук. праць / Київський ун-т права НАН України. – Київ : Вид-во Європейського ун-ту, 2011. – С. 256.
4. *Романюк Я. М.* Виступ на науково-практичній конференції: Верховний Суд України і демократичне суспільство: витоки та перспективи / Я. М. Романюк // Вісник Верховного Суду України. – 2013. – № 2. – С. 15.
5. *Шаптала Н. К., Задорожня Г. В.* Конституційне право України : навч. посіб. / Н. К. Шаптала, Г. В. Задорожня. – Дніпропетровськ : ТОВ “ЛізуновПрес”, 2012. – 472 с.

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Конституція України, визнавши людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, встановила широкий перелік прав людини і громадянина. Особливе місце в системі цих прав займають трудові права, головним з яких є право на працю, що включає можливість кожного заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Громадяни реалізують свої трудові права, вступаючи в трудові відносини з певним роботодавцем. З метою належної регламентації трудових відносин в Україні створено розгалужену систему нормативно-правових актів у сфері праці.

Зниження соціальних гарантій, масові порушення трудового законодавства, невідповідність нормативно-правової бази нинішнім суспільним відносинам негативно позначаються на соціально-трудових взаємовідносинах між працівниками, роботодавцями та державою, що спричиняє виникнення трудових спорів. Нестабільність становища працівників, їх фактична залежність від роботодавця, наявність такого негативного фактора як затримка із виплатою заробітної плати особливо загострюють проблему трудового спору. Це призводить до протестів працівників різних галузей народного господарства, в тому числі до застосування крайньої форми вирішення трудових спорів – страйків.

Вирішення трудових спорів і конфліктів є суттєвою проблемою як для України, так і для інших держав. Сьогодні спостерігається активний розвиток конфліктології в Україні. Дана наука вивчає причини, що спричинили конфлікт, зміст і способи попередження виникнення як трудових, так і інших соціальних конфліктів.

До причин виникнення трудових конфліктів під час використання найманої праці треба, на наш погляд, віднести причини:

- правового (юридичного) характеру;
- економічного характеру;
- соціального характеру;
- організаційно-виробничого характеру [6].

Причиною виникнення трудових спорів є негативні фактори навколишньої дійсності, які сприяють порушенню прав та інтересів суб'єктів трудових відносин, а також неоднозначному тлумаченню цими суб'єктами чинних правових норм. А конкретні факти порушення трудових прав певних суб'єктів є причиною для активних дій по захисту своїх прав – це юридичні факти, які породжують трудові спори тобто, є підставою для їх виникнення.

Виникнення та розв'язання трудових спорів є досить поширеним та складним явищем, тому сторони соціально-трудова відносин повинні долати всі труднощі на підприємстві, в установі, організації для того, щоб не допустити виникнення конфліктних ситуацій.

Стан сучасних взаємовідносин між найманими працівниками та роботодавцями ґрунтується на досягненнях, здобутих у боротьбі трудових має за поліпшення своїх умов праці та побуту.

Врегулювання розбіжностей та вирішення трудових спорів, конфліктів здійснюється за допомогою окремих, самостійних процедур, таких, як: висування вимог найманими працівниками та їх розгляд роботодавцем, примирення за допомогою третьої сторони, страйк як крайній засіб для задоволення вимог найманих працівників.

У цей час науковці виділяють багато підходів щодо проблем класифікації трудових спорів, що підкреслює можливість їх типології за різними критеріями. Такий підхід до класифікації трудових спорів досить суттєво відрізняється від класифікації трудових спорів радянськими вченими.

На думку А. Є. Пашерстніка, всі трудові спори поділяються на три групи за їх підвідомчістю. До першої групи відносяться спори, для яких розціночно-конфліктна комісія є першою обов'язковою інстанцією. До другої групи відносяться спори, що вирішуються в особливому порядку вищестоящими посадовими органами та особами. У третю групу входять спори, що можуть вирішуватись як в комісії, так і в судах [8, с. 18].

Створення ефективної системи вирішення трудових розбіжностей за умов ринкової економіки передбачає ретельне дослідження вітчизняного правового досвіду в цій частині. Правове регулювання трудових відносин нашої країни має багатовікову історію. Цей правовий досвід став формуватися практично одночасно з затвердженням трудового права як самостійної правової галузі, причиною виникнення якої виявилася необхідність захисту осіб найманої праці від надмірної експлуатації та запобігання тим самим соціальним потрясінням у суспільстві [7, с. 26].

Одним із перших органів процедури примирення, до якого повинні звернутися сторони, є примирна комісія. Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону примирна комісія – це орган, призначений для вироблення рішення, що може задовольнити сторони колективного спору, та який складається із представників сторін [3].

Важливим аспектом примирної процедури є діяльність незалежного посередника. Діяльність цієї особи чи групи осіб у європейських державах поширена практично всюди і розглядається як самостійний та ефективний спосіб вирішення колективних трудових спорів, конфліктів. В українському законодавстві діяльність незалежного посередника не визначається як самостійна стадія розв'язання спору на відміну від інших держав СНД [1, с. 22], більше того, назва “посередництво” як поняття, як окрема категорія в трудовому законодавстві України не вживається.

Право громадян на судовий захист є найважливішою гарантією забезпечення трудових прав працівників в умовах ринкових відносин. З прийняттям Конституції України були розширені можливості судового захисту прав і свобод, у тому числі й трудових.

Роль суду в захисті трудових прав громадян, визначається положенням судової влади серед атрибутів держави, заснованого на принципі поділу влади. Вона – стержень, інструмент, який покликаний забезпечувати правовий порядок, підтримувати законність і притягувати до відповідальності за неправомірну поведінку. Загальне значення судової влади – самостійність і незалежність її статусу – перетворення судової форми захисту трудових прав у вірне, надійне й зрозуміле її джерело [5].

У судах, згідно з законом розглядаються трудові спори за заявами:

1) працівника чи власника або уповноваженого ним органу, коли вони не згодні з рішенням комісії по трудових спорах підприємства, установи, організації (підрозділу);

2) прокурора, якщо він вважає, що рішення комісії по трудових спорах суперечить чинному законодавству [4].

Трудові спори становлять особливу групу спорів, що виникають між суб'єктами суспільства. Відносини, які виникають у зв'язку із застосуванням найманої праці, є дуже важливими для економічного розвитку держави. Насамперед, це зумовлено тим, що економічні відносини нерозривно пов'язані з трудовими, так як розвиток економіки будь-якої країни світу прямо залежить від ринку праці. Стан ринку праці дозволяє судити про стабільність країни, національне благополуччя, ефективність соціально-економічних перетворень.

Недоліки трудового законодавства спостерігаються у судовому порядку вирішення трудових розбіжностей. В юридичній літературі неодноразово висловлювалася думка щодо того, що діюча сьогодні система та процесуальна форма судового захисту в сфері трудових правовідносин значно відстає від вимог оперативності та якості розгляду індивідуальних трудових спорів [2, с. 108].

Отже, на підставі викладеного можна зробити висновок, що сучасне трудове законодавство України з урегулювання індивідуальних трудових спорів потребує ретельного перегляду та вдосконалення, бо існуючі прогалини тільки ще більше сприяють виникненню спорів між суб'єктами трудових правовідносин. Україна потребує такої системи правових норм з вирішення індивідуальних трудових спорів, яка буде відповідати міжнародним правовим стандартам, світовій практиці, що склалася та покликана забезпечувати збереження соціальної стабільності між роботодавцями та працівниками. Головну роль у такій системі повинно бути відведено спеціалізованій трудовій юстиції, до якої також буде входити комісія по трудових спорах у якості примирного органу. Все це є логічним наслідком визнання автономії трудового права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Головина С. Ю. Рассмотрение судами дел по спорам, возникающих из трудовых правоотношений / С. Ю. Головина // Арбитр. и гражд. процесс. – 2010. – № 4. – 22 с. – С. 2-10.
2. Дашутін І. В. Шляхи вдосконалення судового захисту трудових прав громадян / І. В. Дашутін // Форум права. – 2008. – № 1. – 108 с. – С. 108-112.
3. Закон України “Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)” від 3 березня 1998 р. № 137/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 34. – Ст. 227
4. Науково-практичний коментар Кодексу законів про працю України [Електрон. ресурс] / під ред. В. І. Прокопенко, Л. О. Кузнецова та ін. – Х.: Консум, 2003. – Режим доступу: // <http://apelyasia.org.ua>
5. Нестерова Т. А. Судебная реформа и защита трудовых прав / Т. А. Нестерова // Труд. право. – 2004. – № 8 (54). – 10 с. – С. 10-19.
6. Лавріненко О. В. Поняття, правова природа, причини й значення службово-трудоових спорів: дослідження теоретичних та прикладних аспектів / О. В. Лавріненко // Екон., фінанси, право. – 2006. – № 8. – С. 15-30.
7. Лазор В. В. Правове регулювання правових спорів, конфліктів і порядок їх вирішення на сучасному етапі / В. В. Лазор. – Луганськ: Вид-во “Література”, 2004. – 332 с. – С. 26.
8. Пашерстник А. Е. Рассмотрение трудовых споров / А. Е. Пашерстник. – Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1988. – 214 с. – С. 18.

Д. О. Лахман
студентка 4 курсу факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ПРОЦЕС ПРАВОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО СТАНУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ

Уже багато років не втрачають своєї актуальності питання реалізації в Україні принципу верховенства права. Це можна пояснити тим, що в результаті проведення фундаментальних наукових досліджень, розробки, у зв'язку з цим, національного законодавства має бути реалізований етап ефективного втілення законодавчих норм у життя. Якщо ж брати до уваги принцип верховенства права, то на сьогоднішній день не доводиться вести мову про належну реалізацію правових приписів, в яких його закріплено.

Як слушно зазначає Є. Бурмака, ефективність втілення принципу верховенства права в життя більшою мірою залежить не від формального закріплення його в законодавстві, не від наявності відповідних державних інституцій, діяльність яких спрямована на його практичне забезпечення, а в першу чергу від рівня правосвідомості й правової культури суспільства, у тому числі представників влади.

Оптимальним же шляхом досягнення високого рівня суспільної та індивідуальної правосвідомості та правової культури є правова соціалізація [1, с. 79].

На сьогодні принципу верховенства права приділена достатня увага як на міжнародному, так і на національному рівні. Так, стаття 3 Статуту Ради Європи містить положення про те, що кожний член Ради Європи обов'язково повинен визнати принципи верховенства права та здійснення прав людини і основних свобод всіма особами, які знаходяться під його юрисдикцією [2].

Для розуміння вагомості реалізації принципу верховенства права в Україні, вважаємо за потрібне, звернутися до існуючої на сьогоднішній день практики та констатувати той факт, що рівень неправової поведінки, зокрема представників влади та правоохоронних органів, яка формально є законною, обумовлює неможливість говорити про свідоме виконання правових вимог та високий рівень правової свідомості відповідних суб'єктів. Аналізуючи дану ситуацію, приходимо до висновку, що реалізація принципу верховенства права видається можливою лише за наявності високого рівня правосвідомості членів суспільства.

Правова соціалізація – це двосторонній процес взаємодії особи і суспільства, в якому особа оволодіває системою настанов і оцінювальних орієнтацій як стандартів правомірної поведінки, умінням визначати своє місце в суспільстві та зворотно впливати на формування правових цінностей суспільства.

На сьогодні специфічним недоліком правової свідомості окремих молодих людей є хибні уявлення про зміст правових норм. Індивідуальна правосвідомість – це соціально-психологічна єдність людини. Вона завжди виникає як відображення конкретних умов людини, особливостей структури особистості. Наразі вона є її відображенням суспільного життя. Формування індивідуальної правосвідомості – найважливіший шлях становлення особистості, що відбувається під час засвоєння та усвідомлення норм і цінностей.

Важливою проблемою правової соціалізації, що пов'язана з дієвістю принципу верховенства права, є той факт, що часто громадяни та посадові особи дотримуються норм права не через свідому повагу до цих норм та усвідомлення необхідності їх виконання, а через загрозу покарання за їх недотримання.

У зв'язку з цим, виникає достатньо цікава ситуація, коли після здобуття Україною незалежності громадяни, втративши “священний страх” перед державою, починають досить критично ставитися й до державного апарату, і до встановлених ним правил поведінки. Не маючи відчутної вигоди від правомірної поведінки та водночас значною мірою звільнившись від страху перед неминучістю покарання, громадяни починають зіставляти свою поведінку не із загальнозначущими правилами, закріпленими в нормах права, а з очікуваною вигодою або з передбачуваною небезпекою планованого вчинку.

Отож, зважаючи на дану ситуацію, право значною мірою втрачає свої загальну значущість і результативність. Відповідно посилюється правовий нігілізм, що виражається як у пасивних, так і в активних формах [3, с. 6].

Сучасне державознавство акцентує увагу на тому, що необхідний двосторонній тісний консенсусний діалог між державою та громадянським суспільством, тому актуальними проблемами сьогодення є не тільки підвищення правової культури суспільства, але й пов'язане з ним питання формування правової держави. Для успішного реформування судової, конституційної та адміністративної системи необхідно мати в арсеналі належну основу, чим і є розвинений інститут громадянського суспільства. В цьому аспекті вагома роль правової соціалізації як процесу та наслідку взаємодії окремої особи та й всього суспільства з правом.

Унаслідок ефективної правової соціалізації в широкому контексті відбувається розвиток національної правової системи та державності з високими правовими та демократичними стандартами, утвердження в суспільній свідомості принципів верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини і громадянина, законності, незалежності суду і підкорення його лише закону, ефективної боротьби з корупцією і злочинністю.

У період, коли наша держава готується до вступу в Європейський Союз, ефективна діяльність державної соціальної системи є надзвичайно важливою: імплементація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачає, зокрема, адаптацію законодавства України у сфері правового регулювання соціальних відносин до права Європейського Союзу й положень Угоди. Отже, взявши за основу ратифіковану Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 червня 2014 р., у якій фактично задекларовано європейські стандарти соціальної держави, українській спільноті в процесі імплементації цих стандартів у своє національне законодавство необхідно обов'язково враховувати вітчизняну специфіку формування сучасної соціальної держави в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бурмака Є. А. Проблемні питання процесу правової соціалізації в контексті сучасного стану реалізації верховенства права в Україні / Є. А. Бурмака // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 79-85. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
2. Статут Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_001/conv.
3. Коваленко І. П. Правова соціалізація особистості як процес формування правової культури / І. П. Коваленко // Культура України. – 2011. – № 32. – С. 1-8.

ПОНЯТТЯ І ВИДИ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

Дорожньо-транспортна пригода – це подія, яка сталася в результаті руху транспортних засобів, внаслідок якої отримали поранення або загинули люди, або нанесені матеріальні збитки. Згідно Правил дорожнього руху до складу транспортних засобів віднесено пристрої для перевезення людей і вантажів. Тому до ДТП відносяться події із автомобілями, машинами на автомобільних шасі, колісними тракторами, трамваями, тролейбусами, мотоциклами, мопедами, які підлягають реєстрації.

Згідно із статистикою дорожньо-транспортних пригод в Україні: наїзд ТЗ на пішоходів, понад 40% від загального числа ДТП; зіткнення транспортного засобу, понад 35%; перекидання транспортного засобу, близько 9%; наїзд транспортного засобу на велосипедистів, близько 5%; наїзд транспортного засобу на перешкоду, близько 7%; падіння пасажирів, до 1%; інші події, до 3% [5].

В залежності від різновиду наїзду методика досліджень, що пов'язані із встановленням механізму дорожньо-транспортних пригод може змінюватись.

Кожна вчинена дорожньо-транспортна пригода за своїми характеристиками, механізмами вчинення та подальшого розслідування справи є індивідуальною. Проте всі правопорушення цього виду мають спільні деталі та ознаки, що дозволяє віднести їх до певного виду. Можливість класифікувати та систематизувати об'єкти та явища має важливе значення для будь-якої сфери наукового пізнання.

Варто зазначити, що до дорожньо-транспортних пригод не відносяться події, пов'язані із виконанням навантажувально-розвантажувальних робіт на автомобільному транспорті, а також пожежі, які виникли внаслідок самозаймання транспортних засобів, наприклад від несправної електропроводки, удару блискавки або негерметичності паливної системи [3].

Дорожньо-транспортні пригоди необхідно відрізнити від дещо схожих подій:

- пригоди з тракторами, іншими самохідними машинами і механізмами під час виконання ними основних виробничих функцій, для яких вони призначені;
- пригоди, що викликані пожежами на транспортних засобах, що рухаються, виникнення яких не пов'язане з технічною несправністю останніх;
- пригоди, що виникли внаслідок навмисних дій, спрямованих на позбавлення життя або заподіяння шкоди здоров'ю людей чи майну;
- пригоди, що скоєні під час проведення змагань автомобільного чи мотоциклетного спорту;
- пригоди, що стали результатом стихійного лиха;
- пригоди, що сталися внаслідок спроби потерпілого заподіяти собі смерть;

– пригоди, що виникли внаслідок порушень техніки безпеки і правил експлуатації транспортних засобів при відсутності водія за кермом;

– пригоди, що скоєні на територіях підприємств, аеродромів, військових частин та інших об'єктів, які огорожені та охороняються;

– пригоди, що виникли при зчепленні-розчепленні транспортних засобів із причепами, тракторними саньми і сільськогосподарським знаряддям тощо.

Отже, дорожньо-транспортна пригода:

– це обставина, яка може бути здійснена у виді дії чи події;

– невід'ємним елементом дорожньо-транспортної пригоди є те, що в ній приймав участь хоча б один транспортний засіб у стані руху;

– треба мати на увазі, що обставина ДТП може наставати незалежно від місця (на магістралі, шосе, вулиці, залізничному переїзді, полі, території підприємства, у дворі тощо), це стосується й випадків скоєння за допомогою транспортних засобів різних робіт (дорожніх, сільськогосподарських, будівельних та ін.);

– у більшості випадків ДТП скоюють внаслідок порушення хоча би однією особою ПДР – іншими словами, вчинення особою правопорушення, яке з об'єктивної сторони характеризується протиправним діянням;

– особи, які вчиняють ДТП, як правило, діють з необережності у формі протиправності самовпевненості або недбалості; обов'язковою ознакою ДТП є шкода – нанесений матеріальний збиток фізичним чи юридичним особам, або внаслідок якої загинули або були поранені люди [1].

Отже, проаналізувавши дані визначення, можна виділити певні ознаки дорожньо-транспортних пригод:

– дорожньо-транспортна пригода виникає лише за участю транспортного засобу;

– транспортний засіб у момент події обов'язково має перебувати у процесі дорожнього руху;

– виникненню дорожньо-транспортних пригод, найчастіше, передують одне чи декілька порушень правил дорожнього руху;

– результатом події завжди є шкідливі наслідки [2].

Класифікація ДТП має не тільки теоретичне, але і практичне значення для розкриття та розслідування цього виду правопорушень, оскільки допомагає обрати не тільки методи виявлення, вилучення і фіксації речових доказів, а й дозволяє спланувати подальший хід розслідування.

Дорожньо-транспортні пригоди можна класифікувати за наступними критеріями:

I. В залежності від категорії учасників дорожнього руху та способу скоєння:

1. Наїзд на пішохода – пригода, під час якої транспортний засіб наїхав на людина або вона сама наткнулась на транспортний засіб, що рухався.

2. Наїзд на велосипедиста – пригода, внаслідок якої транспортний засіб наїхав на велосипедиста чи він сам наїхав на транспортний засіб, що рухався.

3. Наїзд на тварину – пригода, під час якої транспортний засіб наїхав на диких чи домашніх тварин, птахів або ці тварини наштовхнулись на транспортний засіб, що рухався, і в результаті постраждали люди чи завдані матеріальні збитки.

4. Наїзд на перешкоду – пригода, внаслідок якої транспортний засіб наїхав на нерухомий предмет (стовп, огорожа, дерево, паркан, будівельні матеріали тощо).

5. Наїзд на гужовий транспорт – пригода, внаслідок якої транспортний засіб наїхав на запряжених тварин або візок, який вони транспортували, чи останні ударились об транспортний засіб, що рухався.

6. Наїзд на транспортний засіб, що стоїть – пригода, під час якої транспортний засіб, який рухався, наїхав на транспортний засіб, який стояв, в тому числі причіп чи напівпричіп. Наїзд на транспортний засіб, що раптово зупинився не відноситься до цього виду.

7. Зіткнення: а) між собою; б) з рухомим складом залізниць; в) з транспортним засобом, що раптово зупинився (наприклад, у разі несправності, перед заборонним сигналом світлофора, несподівано виниклою перешкодою і т.д.).

8. Перекидання – пригода, в результаті якої транспортний засіб, що рухався, перекинувся. Якщо перекиданню передували інші види пригод, то це не належить до даного виду.

9. Інші події (наїзди на перешкоду, що раптово з'явилася; падіння пасажирів з рухомого транспортного засобу або усередині нього унаслідок різкого гальмування, прискорення або зміни напрямку руху; наїзди на осіб, що не є учасниками дорожнього руху; падіння вантажу, що перевозиться та ін.).

II. Залежно від ступеню тяжкості наслідків дорожньо-транспортні пригоди діляться на ті, що призвели до:

- матеріального збитку;
- легких тілесних ушкоджень;
- тілесних ушкоджень середнього ступеня тяжкості і тяжкі;
- смерті потерпілого;
- особливо тяжкі наслідки (загинуло 2 і більш або поранено 15 і більш осіб) [4].

По-перше, класифікація ДТП потрібна для того, щоб всі учасники дорожнього руху, а особливо водії транспортних засобів знали причини дорожньо-транспортних пригод та їх види і мали змогу уникати аварійних ситуацій, а якщо така ситуація сталась, то вміти з неї вийти, щоб не причинити травму або не загинули люди.

По-друге, правильна класифікація дорожньо-транспортних пригод впливає і на кваліфікацію злочинів при ДТП.

Таким чином, класифікація дорожньо-транспортних пригод є необхідною для того, щоб в залежності від наслідків пригоди використовувати методику та прийоми розслідування даних злочинів, для висунення слідчим версій з метою окреслення певної послідовності *організації, проведення слідчих, проведення оперативно-розшукових дій.*

ЛІТЕРАТУРА:

1. Граділь А. О. Поняття дорожньо-транспортної пригоди: адміністративно-правовий аспект / А. О. Граділь // Фінанси підприємств. – 2011. – № 2. – С. 196.
2. Даньшин М. В. Методика розслідування злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту : [дис.] / М. В. Даньшин. – Харків, 2016.
3. Коновалова В. О. Організація та планування розслідування. Поняття та принципи планування. Техніка планування : [підручник] / В. О. Коновалова ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Київ : Ін Юре, 2001. – 462 с.
4. Стаскевич Г. С. Класифікація ДТП / Г. С. Стаскевич // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія юриспруденції. – 2016. – № 21. – С. 135-136.
5. Статистика ДТП [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sai.gov.ua>.

*І. О. Міська
студентка 3 курсу факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА: КРИЗЬ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Найціннішим благом людини є її права та свободи. Вони закріплені Конституцією України та не є вичерпними. Природні права гарантуються на законодавчому рівні та не можуть бути скасовані, адже надані людині з народження. Захист прав людини завжди буде актуальною темою, адже, на жаль, вони часто порушуються, пригнічуючи свободу індивіда. А для правової, демократичної держави, в якій людина є найвищою соціальною цінністю, це недопустимо.

Права людини – основні правові можливості, які є універсальними, природними, невід’ємними для розвитку індивіда та підлягають гарантуванню державою. Сутність прав людини проявляється у властивостях, що розкривають їх зміст як основної та юридичної цінності, що забезпечуються судовим захистом. Права та свободи є соціальними можливостями людини, що детермінуються економічними й культурними умовами життєдіяльності суспільства та законодавчо закріплюються державою [4].

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1].

Міжнародне законодавство в галузі прав людини спрямоване на захист усього комплексу прав людини, що забезпечує людям вільне та безпечне життя. Здійснення права на гідне життя може бути забезпечено лише в тому випадку, коли кожній людині будуть надані належні і рівні можливості задоволення всіх первинних життєвих потреб у праці, харчуванні, житлі, охороні здоров’я, освіті й культурі. Базуючись саме на цьому основному принципі глобальної системи прав людини,

міжнародне законодавство в галузі прав людини визначає перелік прав індивідів і груп у громадянській, культурній, економічній, політичній і соціальній сферах [3].

В основі діяльності Організації Об'єднаних Націй в області розвитку і захисту прав людини й основних свобод і нагляду за їхнім дотриманням лежить Міжнародний білль про права людини. Білль включає три документи: Загальну декларацію прав людини (1948 рік), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 рік) і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 рік), а також два додаткових протоколи до нього [3].

Враховуючи обмежений обсяг роботи, розглянемо більш детально Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, який прийнято і відкрито для підписання, ратифікації і приєднання резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї 16 грудня 1966 року після майже двадцятилітніх дебатів у ході його розробки.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права є частиною національного законодавства, адже ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 листопада 1973 року.

Пакт містить деякі найважливіші міжнародні правові норми, що встановлюють економічні, соціальні і культурні права, включаючи право на працю в справедливих і сприятливих умовах, право на соціальний захист, право на достатній життєвий рівень і на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я, право на освіту і на користування результатами в області культури та наукового прогресу.

За дотриманням державами-учасницями своїх зобов'язань за Пактом і рівнем здійснення відповідних прав та обов'язків спостерігає Комітет з економічних, соціальних і культурних прав. У своїй діяльності Комітет спирається на безліч інформаційних джерел, включаючи доповіді, що представляються державами-учасниками, і зведення, що надходять зі спеціалізованих установ Організації Об'єднаних Націй – Міжнародної організації праці, Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Продовольчої і сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй, – а також з Управління Верховного комісара Об'єднаних Націй у справах біженців та інших установ [3].

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права складається з преамбули, п'яти частин та містить 31 статтю. Таким чином, із назви Пакту, можна виокремити 3 групи прав: економічні, соціальні та культурні.

До групи соціальних прав можна віднести: право народів на самовизначення (ст. 1), на підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус, при цьому, забезпечуючи економічний, соціальний і культурний розвиток. Всі народи для досягнення певних цілей можуть вільно розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами без шкоди для будь-яких зобов'язань, що впливають з міжнародного економічного співробітництва, ґрунтованого на принципі взаємної вигоди

та з міжнародного права. Жоден народ ні в якому разі не може бути позбавлений належних йому засобів існування [3].

Дана норма міжнародного нормативно-правового акту відображена у Конституції України, зокрема у ст. 13, відповідно до якої, земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону [1].

Стаття 3 Міжнародного пакту забезпечує рівні права чоловіків та жінок: держави-учасниці зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма економічними, соціальними і культурними правами, передбаченими в цьому Пакті [3]. Відповідно до ст. 24 Основного Закону України, громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом [1].

Відповідно до ст. 9 Пакту, держави-учасниці визнають право кожної людини на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування. У статті 11 закріплено право кожного на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя [2]. Аналогічне положення наведене у ст. 48 Конституції України.

До економічних прав можна віднести право на працю та право кожного на справедливі та сприятливі умови праці, які гарантуються ст. 6 та ст. 7 Пакту.

Право на працю має основне значення для реалізації людини в житті та суспільстві, право вибору заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає. Справедливі та сприятливі умови праці полягають у забезпеченні права на мінімальну винагороду за працю, що передбачає справедливий рівень зарплати, достатній для того, щоб гарантувати гідне життя; права на умови роботи, що відповідають вимогам безпеки та гігієни; права на відпочинок тощо [2]. Відповідно в українському законодавстві наявні схожі правові норми в Основному Законі України та у Кодексі законів про працю України.

До групи культурних прав можна віднести ст. 13 Пакту, яка встановлює право кожної людини на освіту. Основна мета освіти – всебічний розвиток людини, перш за все, для успішної її реалізації в суспільстві. У ст. 14 Міжнародного пакту встановлюється принцип обов'язкової безкоштовної загальної освіти. Відповідно до ст. 53 Конституції України, повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність та безоплатність освіти. Стаття 15 Пакту декларує право кожної людини на: участь у культурному житті; користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування; користування захистом моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з будь-якими науковими, літературними чи художніми працями, автором яких вона є [2].

Отже, відповідно до Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і

забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України). Права людини представляють собою певні можливості особи, необхідні для її життя та розвитку в конкретних умовах суспільства, які визначаються досягнутим людством рівнем розвитку і мають бути рівними для кожного.

Аналізуючи Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, приходимо до висновку, що основні положення імплементовані з міжнародних документів у національне законодавство. З упевненістю можна зазначити, що українське законодавство відповідає міжнародним нормам і дає всі можливості для повноцінного розвитку індивіда в соціумі.

На міжнародному рівні доведено, що права і свободи людини та громадянина є основоположними, невідчужуваними та непорушними, адже економічні, соціальні та культурні права є одними з основних, бо забезпечують найголовніше – право на життя людини та підтримання її економічного, соціального і культурного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30 – Ст. 141.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
3. Комітет з економічних, соціальних і культурних прав. Виклад фактів / Харківська правозахисна група: – Харків, 2006. – 48 с.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. – 2-ге видання. – Київ : Алерта; КНТ;ЦУЛ, 2010. – 520 с.

О. П. Миколаєнко
студентка 4 курсу факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ

З самого початку свого існування Україна в міру своїх можливостей прагнула демонструвати повагу до національних і мовних меншин на її території. Поліетнічність є невід'ємною складовою української держави, національні меншини є частиною народу України, деякі з них протягом багатьох століть проживають на території сучасної України. Позитивний досвід співіснування в Україні багатьох національних спільнот є ознакою демократичних традицій та толерантності народу України.

Законодавство України, зокрема Конституція України гарантує розвиток української нації, її історико-правової свідомості, традицій і культури, а також

розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України [1].

Важливим етапом щодо реалізації прав національних меншин є події початку ХХ століття та Перша світова війна, які істотно посилили політичні та національні суперечності в Російській імперії, що незабаром призвело до повалення режиму самодержавства – Лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 р. 4 (17) березня 1917 р. в Києві було створено Центральну Раду (далі за текстом – УЦР), до складу якої увійшли представники різних політичних груп та організацій, головою було обрано М. С. Грушевського, який у своїх публічних виступах постійно наголошував на тому, що домогтися майбутньої автономії у складі Російської республіки можливо лише шляхом згуртування усіх народностей, які проживають на території України.

Голова УЦР М. Грушевський у статті “Народностям України” зазначав: “Ми не на те цілими поколіннями боролися і страждали за права нашого народу, щоб з хвилиною, коли його права будуть здобуті, поставити іншу мету – приборкування слабших народностей і панування над національними меншостями великої Української землі. Ми не на те доводили право кожної народності на її національне самоозначення, аби тепер відмовляти якій-небудь народності цього права...” [4]. Таке ставлення до національних меншин із боку провідників Української революції було природним. Як писав єврейський політичний діяч, один з керівників партії Бунд в Україні, М. Рафес, “демократи з Центральної Української Ради, виховані значною мірою на австрійській літературі з національного питання..., з самого початку виявили схильність до здійснення... гасла національно-персональної автономії” [6].

Однією з найяскравіших сторінок періоду УНР 1917–1921 рр. було ухвалення Закону Української Центральної Ради 9 січня 1918 р. “Про національно-персональну автономію”. Відповідно до ст. 1 цього Закону “Кожна з населяючих Україну націй має право в межах Української Народньої Республіки на національно-персональну автономію, себто право на самостійне устроєння свого національного, життя, що здійснюється через органи Національного Союзу, влада якого шириться на всіх його членів, незалежно від місця їх заселення в межах Української Народньої Республіки. Це є невіднімане право націй, і ні одна з них не може бути позбавлена цього права або обмежена в ньому” [2]. Цей історико-правовий досвід переконливо свідчить, що права і свободи людини і громадянина можуть залишитися декларативними, значною мірою знецінюватися при відсутності певних засобів гарантування їх реалізації в повсякденному житті. Тому питання прав людини, громадянина, нації – це не тільки питання про те, що повинно бути з позиції абстрактних намірів та зобов’язань, але й про те, що реально може бути здійснено в конкретних історичних умовах [5].

Цікавими є погляди австрійських соціал-демократів О. Бауера і К. Реннера, які ввели до теоретичного вжитку поняття “національна меншина”, оскільки вони висунули ідею екстериторіальної національної автономії, що мала передовсім культурний зміст, а також під час опрацювання проблеми відносин між державними й недержавними націями

розробили концепцію національно-персональної (екстериторіальної) автономії [3]. Бауер визначає національну ідентичність як культурну і відрізняє її від інших різновидів – професійної, класової, громадянської. Певну термінологічну двозначність, що виникає у зв'язку з таким розумінням поняття “нації”, розтлумачував одностумець Бауера К. Реннер. Він розрізняв поняття нації в державно-правовому сенсі, племінну спільність та власне національність. Перше визначалося як належність до державного організму за умов рівноправ'я всіх громадян”, друге – як етнічний зв'язок за умов наявності однієї говірки, а третє – як духовна і культурна спільність за наявності національної літератури, що є вираженням цієї спільності.

Отже, дослідження питання щодо створення концепції та інституту національно-персональної автономії для національних меншин в Українській Народній Республіці показало, що ухвалення Закону про національно-персональну автономію було першою у світовій практиці спробою не лише законодавчо забезпечити права національних меншин, але й ввести їх у загальні конституційні рамки держави. Такий підхід, враховуючи значну частку іноетнічного населення в УНР був оптимальним. У результаті національні меншини отримали можливість реалізувати не тільки культурно-освітні, а й політичні права, вільно облаштовувати своє національне життя.

На основі вивчення системи та механізму реалізації прав і свобод національними меншинами у період Української Народної Республіки, можна стверджувати, що лише практика повсякденного життя здатна підтвердити реальність проголошених прав та свобод людини, відобразити рівень їх захищеності та сприйняття суспільством крізь призму загальнолюдських цінностей. За умови відсутності певних засобів їх гарантування, права та свободи залишаються декларативними, поступово знецінюються та невілюються. Питання про права людини, громадянина, нації – це не тільки питання про те, що повинно бути з позицій абстрактних намірів та зобов'язань, а й про те, що реально може бути здійснено в конкретних історичних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон Української Центральної Ради “Про національно-персональну автономію” 02 квітня 1918 р. ЦДАВО України, ф. 1115, оп. 1, спр. 1, 248-250.
3. *Бауер О.* Национальный вопрос и социал-демократия / О. Бауэр. – Санкт-Петербург : Серп, 1909. – 600 с.
4. *Грушевський М.* Народностям України // Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. – Київ : Т-во “Знання” України, 1991. – С. 103-105.
5. Проголошення незалежності Української Народної Республіки: досвід для сучасного державотворення: матеріали Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю IV Універсалу Української Центральної Ради (29 березня 2018 р.). – Київ : НАДУ при Президентові України, 2018. – 80 с.
6. *Рафес М. Г.* Очерки по истории “Бунда”. – Москва : Моск. рабочий, 1923. – 440 с.

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Практично кожен випадок розслідування кримінальних правопорушень не відбувається без використання спеціальних знань, тобто залучення спеціалістів чи судових експертів. Пов'язується це перш за все з тим, що розслідування кримінальних правопорушень на професійному рівні здійснюють професіонали в галузі юриспруденції, криміналістики та інших галузей науки, які вони отримали, навчаючись в юридичних навчальних закладах, або ж під час стажування в правоохоронних органах, на курсах перепідготовки, а також у результаті власної багаторічної практики.

Проте, наскільки добре б підготовленим за своєю спеціальністю не був суб'єкт діяльності з розслідування кримінальних правопорушень, яка б у нього не була висока кваліфікація, він все одно залишається фахівцем вузького профілю. Поза межами його професійних знань та навичок знаходиться надзвичайно багато інформації з потенціалу науки, техніки, ремесел, мистецтва, чим він у належному обсязі для точного дослідження не володіє. Саме тому у всіх необхідних випадках він має повне право, і, більше того, навіть повинен вдаватися до допомоги фахівців при вирішенні питань, які належать саме до їх компетенції.

Необхідність у залученні фахівців неюридичного профілю виникає у тих випадках, коли власні знання, доступні методи, технічні засоби пізнання суб'єкта правоохоронної діяльності, навички у застосуванні таких засобів та методів, виявляються не зовсім достатніми, аби ефективно та правильно зібрати, проаналізувати, оцінити й використати інформацію, встановити конкретні факти, виявити зв'язки, які на перший погляд приховані, властивості, ознаки досліджуваних об'єктів, виконати інші завдання.

Проте, варто сказати, що КПК доволі неоднозначно вирішує питання про можливість застосування спеціальних знань в ході проведення різноманітних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. В деяких випадках використання таких знань є обов'язковим, а в інших носить факультативний характер (ч. 2 ст. 242 КПК України).

Для участі в процесуальних/непроцесуальних діях залучаються фахівці із числа таких:

– співробітників судово-експертних підрозділів всіх рівнів та всіх видів відомчої приналежності;

- компетентних працівників контролюючих органів;
- представників інших практичних, наукових та педагогічних колективів, у яких є глибокі знання у своїх спеціалізаціях;
- приватних осіб, що не є членами штату яких-небудь офіційних структур.

Такі спеціалісти надають суб'єктам діяльності з розслідування кримінальних правопорушень вагому допомогу, що виражається у вигляді консультацій, порад, рекомендацій, передачі довідкової інформації, участі у підготовці та проведенні слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, шляхом проведення лабораторних досліджень, обстеження підприємств, ділянок території та інших об'єктів, тощо.

Кримінальне процесуальне законодавство України не надає нам конкретне поняття спеціальних знань, а також не розкриває їх зміст.

У кримінально-процесуальній і криміналістичній літературі науковці, здебільшого, під спеціальними знаннями розуміють не загальновідомі в кримінальному процесі знання, що набуті особою в результаті професійного навчання або роботи з певної вузької спеціальності, які використовуються для вирішення завдань, що стоять перед кримінального судочинства.

Спеціальні знання - це не пов'язані з веденням кримінального судочинства знання, які за своїм змістом виходять поза рамки загальноосвітніх та спеціальних освітніх програм, які використовуються задля досягнення специфічних юридичних цілей в ході кримінального процесу.

Звісно, в залежності від галузі, якої стосується конкретне розслідування, і різняться фахівці, спеціальні знання яких необхідно залучати в роботі. До прикладу, в ході розслідуванні шахрайства з використанням комп'ютерних технологій цілком імовірно те, може не вистачити знань слідчого, тому абсолютно доречно буде залучити спеціаліста з ІТ-технологій.

Одним з видів спеціальних знань є знання осіб, що на професійній основі займаються проведенням ревізій. Документальну ревізію можна вважати одним із найефективніших інструментів документального контролю за фінансово-господарською діяльністю компаній, установ, організацій, дотриманням законодавства щодо питань, що безпосередньо стосуються фінансів, достовірності обліку та звітності. З її допомогою відбувається також встановлення випадків нестач, розтрат, привласнень та розкрадань коштів, матеріальних цінностей, попередження фінансових зловживань (Закон України “Про державну контрольну ревізійну службу України”).

Пріоритетною метою ревізії є перевірка первинних документів, облікових реєстрів, бухгалтерської і статистичної звітності, матеріалів інвентаризації коштів, а також товарно-матеріальних цінностей, розкриття та попередження імовірних розкрадань, порушення державної і фінансової дисципліни, тощо.

Ще одним не менш важливим спеціалістом, знання якого дуже часто є затребуваними під час розслідування злочинів, що скоюються у сфері банківської

діяльності, є аудитор. Аудитом називається процес, за допомогою якого компетентний (зачасту незалежний) працівник накопичує та дає свою оцінку інформації, що в подальшому піддається кількісній оцінці і відноситься до особливої господарської системи, для того, аби визначити у своєму висновку ступінь відповідності цієї інформації відповідним критеріям.

У відповідності до Закону України “Про аудиторську діяльність” від 22 квітня 1993 р., аудитом є перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та всієї іншої інформації, що стосується стану фінансово-господарської діяльності суб’єктів господарювання, з метою вивчити достовірність їх звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам.

Економічні злочини скоюють суб’єкти господарювання у ході здійснення ними професійної керівничої або фінансово-господарської діяльності та проявляються в порушенні норм та правил, котрі її регламентують. В основному сліди злочинної діяльності проявляються у тих документах, якими оформлена така діяльність, а також досить часто вони ховаються за звичайними та, на перший погляд, абсолютно законними угодами і багаточисленними документами бухгалтерського обліку, управлінсько-розпорядчими тощо. Ще варто враховувати і те, що такі правопорушення скоюються, в більшості випадків, з застосуванням методів, які спрямовані на деформацію та підробку в документах порядку та результатів діяльності суб’єкта господарювання. Саме по такій причині вагоме місце у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень, що стосуються економічної злочинності, займають експертні дослідження, фундаментом яких є застосування прийомів та методів діагностики діяльності і фінансово-господарського стану компанії.

Проведення судово-економічних експертиз – це ще одна з форм застосування спеціальних економічних знань у кримінальному судочинстві та є важливим для досудового розслідування злочинів та судового розгляду в кримінальних провадженнях. Результати економічного дослідження у вигляді Висновку експерта – одне з доказових джерел у кримінальному провадженні, що носить об’єктивний характер та демонструє кореляційні зв’язки з метою кримінального процесу – встановити об’єктивну істину в кримінальному провадженні та вирішення справи по суті. Судово-економічну експертизу, так як і інші судові експертизи, призначають органи досудового розслідування чи суд задля вирішення завдань, які безпосередньо стосуються предмету доказування.

Взагалі, судячи з багаторічної практики, в розслідуванні дуже великої кількості злочинів у слідчих виникає потреба у залученні допомоги з боку осіб зі спеціальними знаннями. Ефективність сумісної роботи слідчих та експертів не раз доведена на практиці, адже тільки комплексна та ретельна робота приносить результати.

ЛІТЕРАТУРИ:

1. Наказ МЮ 08.10.98 № 53/5 ІНСТРУКЦІЯ про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень
2. *Герасимович А. М.* Облік і аудит у банках: підручник / А. М. Герасимович, Л. М. Кіндрацька, Т. В. Кривов'яз та ін.; за заг. ред. проф. А. М. Герасимовича. – Київ: КНЕУ, 2004. – 536 с. ISBN 966-574-648-0
3. *Гончаренко В. Г.* Експертизи у судовій практиці: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренко. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ: Юрінком Інтер, 2010. – 400 с.
4. *Комаха В. О.* Тактика використання спеціальних знань у формі судової експертизи у процесі розслідування і розкриття злочинів / за заг. ред. В. О. Комахи. – Чернівці: Золоті литаври, 2004. – 339 с.
5. *Щербаковський М. Г.* Призначення та провадження судових експертиз / М. Г. Щербаковський. – Х.: Фактор, 2011. – 400 с.

А. Р. Нізова
студентка 4 курсу факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК

Економічний стан у державі в останні роки не сприяє зменшенню росту корисливих злочинів. Злочини проти власності становлять одну із найпоширеніших і найнебезпечніших груп злочинних діянь, оскільки вони посягають на одне із найбільш цінних соціальних благ – право власності. Право власності є конституційним правом кожного, що перебуває під особливою охороною держави. У випадку порушення такого права держава забезпечує комплекс заходів, спрямованих на встановлення справедливості порушеного права.

Методика розслідування крадіжок є однією з найактуальніших проблем сьогодення. За даними підсумкової прес-конференції глави Національної поліції Сергія Князева в Україні в 2017 було скоєно 303 687 крадіжок. Беручи до уваги статистику, крадіжки є одним із видів злочинів які вчиняються молоддю віком від 14 років та становлять одну із найпоширеніших і найнебезпечніших груп злочинних діянь.

У науковій літературі вивченням цієї проблематики, виходячи з правової природи крадіжки, займаються як представники кримінально-правової, так і криміналістичної науки. Основу дослідження складають праці відомих криміналістів: М. Даншин, С. Селецький, В. Гончаренко, В. Бірюков, І. Попович, В. Шепітько, М. Клименко, В. Назаров, А. Іщенко, О. Бочаров, І. Калініна, В. Шевчук, О. Рувіна та інші.

Результативність розслідування крадіжки в більшості випадків обумовлена наявністю злагоджених планів слідчих (розшукових) дій. Планами розслідування визначаються заходи по встановленню і затриманню злочинця, виявленню можливих

співучасників, виявленню і вилученню викраденого, відшкодуванню шкоди, розпізнанню інсценування.

Слідчі (розшукові) дії здійснюються в рамках кримінально-процесуального провадження та регламентовані нормами процесуального права дії уповноваженої на те особи, які забезпечуються заходами державного примусу. Супроводжуються необхідним документуванням процесуальні дії, які являють собою комплекс пізнавально-засвідчувальних операцій, спрямованих на отримання, дослідження та перевірку доказів.

Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає дві широкі групи слідчих (розшукових) дій:

1) традиційні слідчі (розшукові) дії: огляд, допит, очна ставка, пред'явлення для впізнання, обшук, слідчий експеримент, освідування, отримання зразків для експертного дослідження, провадження експертизи,

2) негласні слідчі (розшукові) дії: аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з електронних інформаційних систем і т.д.

Тактика кожної слідчої (розшукової) дії підпорядкована цілям досягнення максимальної ефективності її проведення і представляє собою певну систему. Такі дії повинні бути злагодженими, своєчасними, оперативними та законними.

Першочерговим питанням при розслідуванні крадіжки є визначення виду і способу вчинення крадіжки, а також слідчо-оперативні дії за результатами проведення яких, стає відомо особу правопорушника та притягнення його до відповідальності. Серед завдань розслідування важливе місце належить встановленню обставин, які сприяють вчиненню крадіжки

Подальший етап розслідування крадіжки – проведення заходів на розширення доказової бази та підтвердження раніше зібраних фактів. До кола слідчих (розшукових) дій, що на вище вказаному етапі розслідування крадіжки повинні бути виконані у певній послідовності. Залежно від наявної слідчої ситуації, належать: затримання підозрюваного, його особистий обшук; обшук за місцем проживання, роботи або навчання; допит підозрюваного (обвинуваченого); призначення й проведення судових експертиз; відтворення обстановки та обставин події; пред'явлення для впізнання виявлених у ході обшуків чи інших заходів предметів тощо.

Важливе значення для розслідування крадіжки відіграє судово-експертна діяльність. Згідно ч. 1 ст. 1 Закону України “Про судову експертизу” судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Процес підготовки експертизи містить такі основні елементи: а) збирання необхідних матеріалів; б) вибір експертної установи або експерта; в) вибір моменту

призначення судової експертизи; г) визначення предмету судової експертизи; г) формулювання запитань експерту

Використання спеціальних знань шляхом проведення експертизи дає змогу слідчому розширити обсяг інформації в ході розслідування, про що закріплено на законодавчому рівні.

Проблема боротьби із крадіжками не тільки не втрачає своєї актуальності, але навіть загострюється з кожним роком, тому, одним з основних засобів боротьби з крадіжками є превентивні міри боротьби та підвищення рівня правової та моральної свідомості всіх громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1996. – № 30.
2. Кримінальний Кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2001. – №№ 25-26
3. Кримінальний процесуальний Кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2013. – №№ 9-10, №№ 11-12, № 13
4. Закон України Про оперативно-розшукову діяльність // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1992.
5. Підсумкова прес-конференція глави Національної поліції Сергія Князева 2017.
6. Закону України “Про судову експертизу” // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994.
7. *Крупіцин Р. С.* Курс криміналістики : [навчальний посібник] / Р. С. Крупіцин. – Харків : Універсум, 2011.
8. *Зав’ялов С. М.* Кримінальний процес, криміналістика, оперативно-розшукова діяльність, судова експертиза : [монографія] / С. М. Зав’ялов. – Київ : Київська НАВС, 2005.
9. *Бочаров О. П.* Криміналістика : [навчальний посібник] / О. П. Бочаров. – Київ : Центр навчальної літератури, 2017.
10. Закон України Про судову експертизу // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1994. – № 28.

Я. С. Панченко
студентка 4 курсу факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ДОГОВІР ЧАРТЕРУ (ФРАХТУВАННЯ): ОСОБЛИВОСТІ, ВИДИ, ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Договір чартеру є одним із найстаріших договорів, що прийшли до нас як інститут морського права ще за часів середньовіччя.

Відповідно до Цивільного кодексу України, за договором чартеру (фрахтування) одна сторона (фрахтівник) зобов’язується надати другій стороні

(фрахтувальникові) за плату всю або частину місткості в одному чи кількох транспортних засобах на один або кілька рейсів для перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти або з іншою метою, якщо це не суперечить закону та іншим нормативно-правовим актам [1].

Даний договір за юридичними ознаками є двостороннім, консенсуальним та відплатним.

Як правило, договір чартеру (фрахтування) укладається в письмовій формі шляхом складання єдиного документа, який підписується сторонами договору або їх уповноваженими представниками.

Складність експлуатації повітряних і морських суден обумовлює те, що нині договори чартеру укладаються на основі типових договорів, так званих проформ.

До основних умов договору чартеру (фрахтування) відносять:

- а) найменування судна, його технічні і експлуатаційні дані;
- б) найменування сторін договору;
- в) назву місця приймання і здавання судна;
- г) найменування одержувача вантажу;
- д) найменування вантажу, його маркування, кількість місць або кількість відповідної міри (маси, об'єму), а у деяких випадках з описом його зовнішнього вигляду й особливостей;
- е) фрахт або інші належні фрахтівнику платежі, порядок розрахунків;
- є) вказівку на час й місце видачі коносаментів;
- ж) термін дії договору;
- з) відповідальність сторін тощо.

Найбільшого розповсюдження договір чартеру знайшов у морських та повітряних перевезеннях. Відповідно виділяють договір чартеру (фрахтування) морського судна та договір чартеру (фрахтування) повітряного судна.

Договір чартеру (фрахтування) морського судна має дві форми: фрахтування судна (на умовах рейсового чартеру) і фрахтування судна на певний час (тайм-чартер).

У свою чергу, рейсовий чартер підрозділяється на: фрахтування судна на один рейс; фрахтування судна на круговий рейс; фрахтування судна на кілька послідовних рейсів; фрахтування судна за контрактом.

Тайм-чартер також має кілька підвидів: власне тайм-чартер; бербоут-чартер; димайз-чартер.

Окрім вищезгаданих видів договорів, сьогодні в торговому мореплаванні досить часто використовуються також змішані види договорів фрахтування (чартеру): дейлі-чартер, слот-чартер і договір на управління судном [4].

Існує значна кількість видів договору чартеру повітряного судна, проте поєднання між собою даних договорів не дає можливості однозначно класифікувати їх за певними ознаками.

Вартою уваги, я вважаю, класифікацію договорів повітряного чартеру О. Я. Осипової. Вчена зазначає, що в світовій практиці розрізняють ряд комерційних різновидів чартерів, а саме: закритий чартер; цільовий чартер; інклюзив-тур чартер; блок-чартер; нецільовий чартер; спліт-чартер; разовий чартер; тайм-чартер; чартерний ланцюг [3].

Сторонами договору чартеру (фрахтування) є фрахтівник та фрахтувальник.

Фрахтівником є особа, що вступила від свого імені у договір фрахтування (чартер) і взяла на себе зобов'язання за встановлену плату здійснювати перевезення вантажу з умовою надання для розміщення вантажу судна, його частини чи певних приміщень.

Фрахтувальник – особа, яка вступила від свого імені у договір фрахтування і отримала у зв'язку із цим право вимагати, щоб зумовлений у договорі вантаж за встановлену плату був перевезений з умовою про надання судна для розміщення вантажу судна, його частини чи певних суднових приміщень [2].

Крім фрахтівника та фрахтувальника, учасником договору чартеру морського судна є одержувач вантажу, а повітряного – пасажир.

Норми щодо договору чартеру(фрахтування) містяться як у міжнародних нормативно-правових актах, так і в національних: Конвенція для уніфікації деяких правил, що стосуються міжнародних повітряних перевезень від 28.10.1929 р.; Міжнародна конвенція про морські застави та іпотеки 1993 р.; Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 р. № 176/95-ВР; Повітряний кодекс України від 19.05.2011 р. № 3393-VI; Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV; Наказ Міністерства транспорту України “Про затвердження Правил виконання чартерних рейсів” № 297 від 18.05.2001 р.; Наказ Міністерства інфраструктури України “Про затвердження Правил повітряних перевезень пасажирів і багажу” № 735 від 30.11.2012 р. тощо.

Всупереч широкому використанню договору чартеру у наш час, дане розпорошення норм в різних нормативно-правових актах заважає всесторонньому регулюванню суспільних відносин, що виникають у зв'язку з укладенням даного договору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. *Несімко О. Д.* Особливості договору морського чартеру / О. Д. Несімко // Вісник нац. університету “Львівська політехніка”. – 2014. – № 807: Юридичні науки. – С. 180-186.
3. *Осипова О. Я.* Транспортное обслуживание туристов: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / О. Я. Осипова. – 5-е изд., стер. – Москва : Издательский центр “Академия”, 2010. – 384 с.
4. *Кравченко Е.* Договор фрахтования: в чем суть? [Электронный ресурс] / Елена Кравченко // Аналитические материалы ЛІГА: ЗАКОН. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/EA005612.html.

О. В. Підгурська
студентка 2 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАВДАТКУ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Для країн економіка яких розвивається важливим є досконале регулювання господарської діяльності. Суб'єкти господарювання, здійснюючи свою діяльність, взаємодіють між собою, їхні взаємовідносини опосередковуються договорами. Зважаючи статистику за кількістю позовів у господарських судах, можна дійти висновку, що однієї наявності договору недостатньо для досягнення цілей контрагентів, потрібне реальне виконання домовленостей. Для того, щоб умови договору були виконанні в строк та в повному обсязі законодавством передбачено засоби забезпечення виконання зобов'язань. Серед них виокремлюють неустойку, поруку, гарантію, заставу, завдаток та притримання. Дослідження інституту забезпечення виконання зобов'язання являється вагомим напрямком розвитку договірної права.

Метою статті є виокремлення особливостей завдатку як засобу забезпечення виконання зобов'язань, його виняткових ознак.

Дане питання серед вітчизняних науковців-правників вивчали у своїх працях А. О. Бойко, І. О. Дзера, Р. В. Колосов, М. М. Пархоменко, О. П. Смаль та інші.

Легальне визначення поняття міститься у Цивільному кодексу України (далі – ЦК України), так, відповідно до ст. 570 ЦК України, завдатком є грошова сума або рухоме майно, що видається кредитором боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання [1].

В Господарському кодексі України немає визначення цьому поняттю. Проте в цьому нормативно-правовому акті вказано, що до відносин забезпечення виконання зобов'язань та до господарських договорів застосовуються положення ЦК України. Отже, умови договору щодо санкцій та забезпечення виконання зобов'язань, які закріплені цивільним законодавством можуть використовувати суб'єкти господарювання у своїй договірній практиці [2].

Як і всі засоби забезпечення виконання зобов'язань, завдаток носить акцесорний характер, тобто є додатковим зобов'язанням до основного.

Щодо юридичної природи завдатку, то серед науковців панує думка щодо подвійної характеристики завдатку: як способу платежу та як засобу забезпечення виконання зобов'язання. Способом платежу він є, адже боржник здійснює оплату (передає предмет завдатку) до настання першого платежу за договором. А стимулююча функція розкриває завдаток як засіб забезпечення виконання зобов'язань.

У загальних положеннях про засоби забезпечення виконання зобов'язань встановлюється, що форма угоди має бути письмова. У разі недотримання цієї вимоги договір буде вважатись недійсним.

Варто погодись із М. І. Брагінським, який стверджує те, що завдаток відрізняється від інших засобів забезпечення зобов'язань тим, що не може забезпечувати деліктні зобов'язання, а лише договірні [3, с. 486].

Головною ознакою завдатку, на думку І. О. Дзери, є те, що він виступає доказом укладення договору, підтвердженням дійсності намірів боржника виконати зобов'язання. Важливо зауважити, якщо у договорі не вказано, що сума оплачена боржником є завдатком, вона буде рахуватись авансом [4, с. 85].

Слід детальніше зупинитись на різниці між завдатком та авансом. Поняття авансу не закріплено в українському законодавстві, тому при порівнянні цих дефеніцій вимушені звернутись до наукової літератури. Так, Є. О. Харитонов визначає аванс як грошову суму або цінності, які боржник передає кредитору у рахунок майбутніх платежів [6, с. 182]. Тобто спільне між авансом і завдатком є те, що ці кошти являються частиною від ціни договору.

Щодо відмінностей, то Р. В. Колосов вважає, що різниця між завдатком та авансом полягає в наступному:

- Різний предмет. Грошові кошти можуть бути предметом і авансу, і завдатку, а от рухоме майно лише у завдатку.
- Форма угоди. Законодавчо встановлено, що засоби забезпечення виконання зобов'язань мають бути закріплені у письмовому договорі. Таких вимог стосовно авансу у нормативно-правових актах немає.
- Розмір відшкодування. Незалежно від обставин, у разі невиконання зобов'язання аванс має повернутися в однократному розмірі, в свою чергу, завдаток може повернутись в однократному або подвійному розмірі (якщо зобов'язання не було виконане з вини кредитора).
- Забезпечення дійсного зобов'язання. Усі засоби забезпечення виконання зобов'язання можуть виникати тільки за існуючого основного зобов'язання, а от аванс може передаватися щодо зобов'язання, яке виникне в майбутньому.

Закріплення у договорі. У ЦК України встановлено, що сторони зобов'язані зробити вказівку про завдаток у договорі або заключити додаткову угоду чи допоміжний договір щодо цього питання, в інакшому випадку ці кошти будуть вважатись авансом [5, с. 113].

Отже, завдаток можна охарактеризувати як спосіб платежу, так і як засіб забезпечення виконання зобов'язань. Особливістю завдатку є те, що він виступає засобом забезпечення лише для існуючих договірних зобов'язань. Також завдаток і аванс мають схожу правову природу, проте спрямовані на різну дію, мають відмінне відображення у договорі та правові наслідки у разі невиконання основного зобов'язання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Прийнятий 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
2. Господарський кодекс України: Прийнятий 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
3. *Брагинский М. И., Витрянский В. В.* Договорное право. Книга первая: Общие положения: Изд. 2-е. – Москва : Статут, 2002. – 848 с.
4. *Дзера І. О.* Завдаток як спосіб забезпечення виконання зобов'язань / І. О. Дзера // Наукові записки. – 2006. – Том 53 (Юридичні науки). – С. 83-87.
5. *Колосов Р. В.* Завдаток та аванс: порівняльно-правова характеристика / Р. В. Колосов // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 3. – С. 110-113.
6. *Харитонов Є. О., Старцев О. В.* Цивільне право України : підручник. 2-ге вид., перероблене і доповнене / Є. О. Харитонов, О. В. Старцев. – Київ : Вид-во “Істина”. – 2011. – 504 с.

Б. М. Пешко
студент 2 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Динамічний розвиток українського суспільства, яке на засадах гуманізму і справедливості розбудовує власну державу, інтеграція України у світове співтовариство актуалізує вивчення та наповнення реальним змістом багатьох правових понять та правових явищ. Серед них чільне місце обіймають теоретико-правові проблеми взаємодії громадянського суспільства і правової держави, становлення яких тісно пов'язане з відповідним етапом розвитку людства, держави і права.

Формуючись як система відносин і інститутів, незалежних від держави, громадянське суспільство може ефективно функціонувати лише за умов правової держави, яка керується правом і гарантує існування таких соціальних інститутів.

Взаємозв'язки правової держави і громадянського суспільства мають конкретно-історичний характер, залежать від умов розвитку кожної держави. В сучасній Україні пройшов тривалий період формування теоретичних і політико-правових концепцій, які згодом знайшли відображення у конституційному процесі у вигляді пропозицій до проекту Конституції України. І лише нині така взаємодія з теорії перемістилась в площину об'єктивної реальності. Цьому сприяло закріплення в

Конституції України цілої низки відповідних норм, реалізація яких створює надійний фундамент суспільного прогресу, забезпечення прав і свобод людини.

Діалектика відносин громадянського суспільства і держави складна і суперечлива. Між ними відбувається своєрідний поділ організаційно-управлінської праці. Громадянське суспільство як динамічна система завжди відчуває тиск з боку державної влади. У свою чергу, держава не може розвиватися без вільного формування громадянського суспільства, яке контролює та впливає на дії політичної влади. Слабкість громадянського суспільства штовхає державу до узурпації його прав, внаслідок чого відбувається перерозподіл функцій держави і громадянського суспільства, змушує його виконувати винятково державні рішення. У такому разі держава, окрім власних функцій, привласнює ще і функції громадянського суспільства, змушує його виконувати винятково державні рішення. Держава і громадянське суспільство існують у вигляді системи суперечливих безупинних взаємодії та взаємовпливу, характер і спрямованість яких значною мірою залежать від рівня розвиненості громадянського суспільства та його інститутів. Конфронтація інтересів держави і громадянського суспільства є показником неефективності державного управління і самого механізму держави. Оптимальною умовою їх компромісу слугує встановлення гармонійного єднання приватних і публічних інтересів з метою забезпечення прав людини.

Держава, здійснюючи політичну владу в громадянському суспільстві повинна підпорядковувати свою діяльність служінню цьому суспільству, забезпечувати рівні можливості для всіх людей у всіх сферах життєдіяльності на засадах соціальної справедливості, гуманізму та милосердя, не втручатись в особисте життя людини і громадянина, регулювати соціальні відносини в межах чинної конституції, законів та інших нормативно-правових актів.

Між державою і суспільством має бути певна дистанція – такий собі кордон демократії, перетинання якого веде до одержавлення суспільства, що з позиції демократії та гуманізму недопустимо. У межах такого кордону держава є суттєво необхідною громадянському суспільству, яке без неї не зможе не тільки розвиватися, а й існувати.

Концепція правової держави в сучасних умовах це не лише проголошення основних принципів і рис, що складають основу такої держави, а й необхідність реального формування нових соціально-політичних інститутів.

Отже, взаємодія громадянського суспільства і держави виявляється в тому, що громадянське суспільство слугує соціальною основою держави, а не існує поза державою; розвивається в системі взаємодії з державою через партії, вибори, представницькі органи влади; впливає на створення і функціонування державних органів у власних інтересах; потребує від держави охорони і захисту життя, безпеки громадян в цілому, але при цьому не допускає її втручання в його приватні інтереси.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Правознавство : підручник / авт. кол. : С. Е. Демський, В. С. Ковальський, А. М. Колодій (керівник авт.. кол.) та ін. ; за ред. В. В. Копейчикова. – 7-е вид., стер. – Київ : Юрінком Інтер, 2003. – Бібліогр. с. 724-726.
2. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авераменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків : Право, 2010. – 68-80 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. – 2-ге вид. / О. Ф. Скакун. – Київ : Алерга; КНТ; ЦУЛ, 2010. – С. 129-135.

*А. О. Подорожня
студентка 4 курсу факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Міжнародна правова допомога вважається одним із головних напрямів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. З подальшим розвитком суспільства міжнародна правова допомога набуває значення гарантії здійснення правосуддя, забезпечує можливість отримання доказів у кримінальній справі, притягнення до кримінальної відповідальності осіб винних у скоєнні злочину.

Надання міжнародної правової допомоги є однією з найактуальніших проблем сьогодення. Перед більшістю країн світу у практичній діяльності щодо кримінального переслідування осіб, що скоїли правопорушення, дедалі частіше постає питання про необхідність співпраці з іншими державами. Відповідно до міжнародних договорів, конвенцій держави зобов'язуються надавати одна одній взаємну допомогу з усіх видів міжнародного співробітництва.

Відповідно до ст. 541 КПК України, міжнародна правова допомога виступає комплексним правовим поняттям, що включає в себе проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою [1].

Кримінально-процесуальний кодекс України виділяє такі основні форми здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження: вручення документів; виконання окремих процесуальних дій; видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; тимчасова передача осіб; перейняття кримінального переслідування; передача засуджених осіб; виконання вироків [1].

Центральним органом, який забезпечує міжнародне співробітництво в Україні, є Генеральна прокуратура, також окремими повноваженнями наділене міністерство юстиції та органи МВС України.

Генеральна прокуратура України звертається із запитами про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів, крім досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, яке у таких випадках здійснює функції центрального органу України [1].

Органи прокуратури здійснюють співробітництво з компетентними органами інших держав щодо проведення процесуальних дій під час розслідування кримінальних правопорушень, видачі осіб, які їх вчинили, перейняття кримінального провадження та з інших питань, передбачених міжнародними договорами України.

Міжнародна правова допомога може надаватися органами прокуратури на засадах взаємності, якщо між державами відсутній відповідний міжнародний договір.

Виділяють декілька основних напрямів взаємодії органів прокуратури України із компетентними установами іноземних держав та міжнародними організаціями:

- виконання зобов'язань України за міжнародними договорами про міжнародне співробітництво під час кримінального провадження;
- удосконалення договірної бази міжнародного співробітництва прокуратури, механізмів та процедур надання правової допомоги шляхом укладення міжвідомчих угод, що стосуються її компетенції;
- забезпечення участі в підготовці міжнародних договорів України в галузі співробітництва під час кримінального провадження, а також удосконалення національного законодавства з цих питань;
- становлення, підтримання та розвиток контактів із компетентними установами іноземних держав і міжнародними організаціями, проведення заходів міжнародного співробітництва – зустрічей, переговорів, конференцій, семінарів, круглих столів і тренінгів, а також реалізація проектів і програм співпраці [5, с. 139-146].

Важлива роль у міжнародному співробітництві відводиться саме прокурору. Держави повинні вжити всіх необхідних заходів щоб прокурор міг би безпосередньо направляти запити про взаємну допомогу органу запитуваної держави, у компетенції якого знаходиться проведення запитуваних дій, а цей запитуваний орган міг напряму повертати йому або їй отримані докази.

Повноваження по здійсненню міжнародної правової допомоги покладаються також на Головне слідче управління МВС України. В межах своєї компетенції воно вживає заходів щодо організації взаємодії з правоохоронними органами іноземних держав у ході розслідування кримінальних правопорушень, вчинених на території України іноземцями або особами без громадянства. Організовує виконання органами досудового розслідування МВС України звернень про надання правової допомоги, що

надійшли від інших держав. Бере участь у розробленні проектів міжнародних договорів про правову допомогу в кримінальних провадженнях [4].

Працівники територіальних підрозділів МВС України готують запити про надання міжнародної правової допомоги. Вони повинні бути оформлені охайно, без помилок. У них не допускаються виправлення та підчистки, а також застосування скорочень і аббревіатур. Запити (доручення, клопотання) повинні обов'язково відповідати і вимогам відповідних міжнародних договорів.

Як вже зазначалося, широкі повноваження при здійсненні міжнародного співробітництва у сфері кримінального провадження надаються і Міністерству юстиції України.

Міністерство юстиції України звертається із запитом судів про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час судового провадження та розглядає відповідні запити судів іноземних держав.

Кримінально-процесуальним кодексом встановлюється, що при розгляді справи про виконання вироку суду іноземної держави, Міністерство юстиції з'ясовує наявність підстав, передбачених міжнародним договором України, для його задоволення. Встановивши відповідність запиту про визнання і виконання вироку суду іноземної держави умовам, передбаченим міжнародним договором України, Міністерство юстиції направляє до суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться місце проживання чи останнє відоме місце проживання засудженої особи, або місце перебування майна такої особи, а в разі їх відсутності – місце знаходження Міністерства юстиції України клопотання про визнання та виконання вироку суду іноземної держави і передає наявні матеріали. За результатами розгляду запиту про виконання вироку суду іноземної держави Міністерством юстиції України може бути винесено рішення про відмову у його задоволенні.

Належне законодавче регулювання правовідносин у сфері міжнародного співробітництва під час кримінального провадження разом із наглядовою діяльністю є запорукою дотримання законності під час кримінального судочинства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2013. – №№ 9-10, №№ 11-12, № 13, с. 88.
2. Закон України про міжнародне приватне право. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2005. – № 32, с. 422.
3. Інструкція про організаційно-протокольне забезпечення заходів міжнародного співробітництва в органах прокуратури України. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 223.
4. Наказ МВС України про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2017. – № 570.
5. Козьяков І. Організація міжнародного співробітництва прокуратури як предмет наукового дослідження / І. Козьяков, М. Яцинин // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 3. – С. 139-146.

6. Підгородинська А. В. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні: поняття та процесуальні форми / А. В. Підгородинська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2015. – Вип. 4. – Том 3. – С. 114-118.

Н. І. Руденко
студентка 4 курсу факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ДОГОВІР КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ (ФРАНЧАЙЗИНГУ): ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ

Франчайзинг в Україні має потенційні можливості для впровадження, але на сьогодні не набув широкого поширення. Це відбувається за наявності певних проблем, які стримують розвиток франчайзингу в Україні, їх можна поділити на економічні, організаційно-правові, та соціально-психологічні.

1. Економічні проблеми. Франчайзинг є економічним інструментом, і для його впровадження необхідні економічні передумови, які в Україні на даний час не сформовані або сформовані частково:

– для франчайзингових схем необхідна стабільність та передбачуваність економіки, а економічна ситуація в Україні є доволі нестабільною;

– у більшості підприємців (потенційних франчайзі) немає стартового капіталу для входження у франчайзингові системи;

– отримання кредитних коштів для формування стартового капіталу є складним.

2. Організаційно-правові проблеми. Стимування розвитку франчайзингу в Україні відбувається у правовій сфері. У національному законодавстві практично відсутнє правове забезпечення франчайзингу, що ускладнює його поширення у вітчизняній економіці.

3. Соціально-психологічні проблеми. До них відносять такі:

– відсутність вітчизняного досвіду та високий ризик ведення ділової активності суб'єктів франчайзингової системи – франчайзера і франчайзі;

– відсутність належної поваги до інтелектуальної власності;

– небезпека втрати франчайзі самостійності та “обличчя” підприємця та менеджера.

Важливе місце серед проблем франчайзингу займає освіта, яка визначена як механізм вирішення соціально-психологічних проблем (представники малого бізнесу мають слабку підготовку у сфері франчайзингу).

Звісно, розглянуті проблеми не можна аналізувати кожен окремо, всі вони пов'язані між собою та впливають одна на одну.

У міжнародному плані франчайзинг набув найбільшого поширення в таких сферах діяльності, як роздрібна торгівля і сфера послуг. Це пояснюється тим, що інвестиції в цих галузях невеликі і організація бізнесу з нуля вимагає менше часу.

Головними причинами зростання ринку франчайзингу в Україні будуть наступні:

1. Зростання безробіття. Зростання безробіття є наслідком економічної кризи, що наступила в країні наприкінці 2008 р. Саме з грудня цього року почалися масові скорочення робітників і до сьогодні ця тенденція зберігається. За таких умов, очікується зростання ринку франчайзингу. Адже купівля франшизи дозволяє заснувати власний бізнес під брендом вже відомої в країні або навіть у світі організації.

2. Перехід економіки у стадію рецесії. На цей час економіка України перебуває на стадії рецесії, в той час як ринок франчайзингу зростає.

3. Обвал фондового ринку. Фондовий ринок України зазнав погіршення показників ліквідності, що пов'язано з внутрішніми ризиками та впливом ситуації на світовому фінансовому ринку.

4. Розподіл бюджетних коштів на підтримку підприємств під час кризи відбувається на користь великих корпорацій та фінансово-промислових груп. Зазвичай лобювання інтересів великих корпорацій та фінансово-промислових груп в уряді проводиться більш активно, в той час як малий та середній бізнес отримує мізерну підтримку. Таким чином, організації, що можуть самостійно уникнути або мінімізувати негативні наслідки впливу кризи отримують ще й додаткові фінансові ресурси, а підприємства, що потребують фінансування залишають без належної уваги. А у випадку з франчайзингом підприємець може самостійно обирати напрямок діяльності, кількість франшиз тощо і таким чином, диверсифікувати ризики від франчайзингової діяльності для того, щоб за будь-якої кризи створити сталу прибутковість.

Тож, стимулювання розвитку франчайзингової діяльності в Україні потребує вдосконалення інституційного середовища такої діяльності на державному, бізнесовому та самоврядному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Варналій З. А.* Франчайзинг як ефективна форма інтеграційних зв'язків суб'єктів малого бізнесу та корпорацій / З. А. Варналій // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 47-53.
2. *Григораш О. М.* Франчайзинг як форма розвитку малого бізнесу в Україні / О. М. Григораш // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 12. – С. 123-126.
3. *Ногачевський А. М.* Український ринок франчайзингу: тенденції, проблеми, перспективи / А. М. Ногачевський // Відділ Маркетингу. – 2015. – № 3. – С. 2-7.
4. *Трушенко О. С.* Франчайзинг як спосіб розвитку бізнесу / О. С. Трушенко // Академічний огляд. – 2014. – № 2. – С. 88-92.

І. І. Скрипник
студент 2 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ЗАХИСТ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ, ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ТА НЕДОТОРКАНОСТІ КОРДОНУ ЯК ОДНА ІЗ ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

Суверенна держава залишається суверенною тільки до тих пір, поки інші суверенні держави дозволяють їй бути такою, тобто ця суверенність завжди існує в деякій системі антагоністичних відносин. Ця система не має якоїсь постійної логіки, кодексу або інституційного підстави, її єдина умова - це прагнення всіх її учасників зберегти свій суверенітет, і, по можливості, зробити його більш гарантованим.

Незважаючи на традиційність і, здається простоту, і буденність розглянутої тематики, вона має важливе теоретичне і практичне значення. Багато питань, що стосуються захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості кордону, залишаються протягом кількох століть, аж до теперішнього часу, досить спірними і невирішеними, а тому викликають численні дискусії. Фактично це стосується всіх сторін відносин у сфері державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості кордону, але в першу чергу відноситься до їх поняттю і змісту.

З метою забезпечення національної безпеки будь-якої країни світу, питання державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості кордону мають велике значення. Ці питання особливо актуальні для України в умовах анексії Криму та ситуації на Донбасі.

Ефективність забезпечення державного суверенітету і національної безпеки залежить перш за все від якості ведення внутрішньої і зовнішньої політики. Для того щоб ці внутрішні і зовнішні справи держави не залежали ні від кого крім самої держави, вона потребує суверенітет, який виступає гарантом її недоторканності від втручання інших країн.

Суверенітет має свої особливості прояву в державі, становить “невід’ємну ознаку держави, який визначається в єдності політичного змісту, що складається в можливості носія верховної державної влади незалежно, самостійно формувати, а також здійснювати свою волю, і юридична форма, що означає закріплення властивостей суверенітету в системі законодавства, структуру і компетенцію органів державної влади” [1, с. 12].

Багато фахівців вважають, що суверенітет може бути тільки національним і не повинен мати іншого значення. У той же час в світі завжди існували й існують держави з формальним або обмеженим суверенітетом.

Особливе значення в збереженні і розвитку національної безпеки, для забезпечення суверенітету і безпеки в умовах глобальних тенденцій, як стверджує В. В. Гончаров, мають умови соціально-економічних і політичних перетворень:

а) розробка ідеологічної основи розвитку державності, спрямованої на ідейно-політичне виховання і забезпечення модернізації всіх сторін життєдіяльності суспільства і держави;

б) створення і реалізація всередині країни системи дієздатних проектів, які охоплювали б всі сторони життя і були спрямовані на вирішення всіх проблем, які стоять на шляху соціально-економічного розвитку;

в) реалізація і розробка проектів для розвитку національної економіки;

г) розробка нових концепцій національної безпеки держави, яка служить основним засобом захисту і збереження державного суверенітету;

д) проведення реформи і модернізація державної системи у всіх гілках влади, відповідно до Конституції України;

е) становлення і розвиток в країні досконалого громадянського суспільства, яке має самостійної системою інститутів громадського контролю над діяльністю державної влади і виховання культури і моральності громадян, а також високого політичної свідомості [2, с. 123].

В науковому дискурсі домінує позиція, що окреслені теорії в сучасний період не відповідають чинному міжнародному праву, оскільки передбачають розпорядження державною територією як річчю, насильницьке захоплення чужої території, поширення суверенітету однієї держави на територію іншої, застосування до державної території інститутів приватного права тощо. Однак, сучасні події, насамперед, зовнішня агресія проти України дозволяють переглянути дану позицію й реанімувати окремі положення даних теоретичних конструкцій.

В сучасний період варто враховувати наявні доктринальні положення, зокрема, науковий доробок С. Бабуріна [3, с. 258-260]: територія держави об'єктивно виступає як простір самовизначення народу, у межах якого держава здійснює свій суверенітет; територія держави є не тільки простором його існування, а й основним утіленням уявлень народу про свою державу; територія держави є матеріальне вираження верховенства й незалежності її народу; сучасні особливі політико-правові режими державної території різняться рівнем забезпечення громадянських прав й свобод, постаючи як захист суспільства в період зовнішньої або внутрішньої небезпеки; в питаннях розпорядження своєю територією держава обмежена інтересами свого народу, який тільки й правомочний приймати остаточне рішення; захист національних інтересів держав на ближніх та дальніх підступах до кордонів їхніх територій залишиться сенсом зовнішньополітичної діяльності всіх держав світу, умовою балансу різноспрямованих сил у міжнародних відносинах.

Отже, територія держави постає як частина земної кулі, простір національного самовизначення й самоутвердження, в межах якого держава здійснює свій суверенітет.

Територіальне верховенство, будучи складовою частиною “державного суверенітету”, забезпечує територіальну цілісність й недоторканність кордонів, є правом кожної незалежної держави [4, с. 5]. Необхідною умовою та ознакою самоврядності спільноти й становлення нації є збереження територіальної цілісності держави й забезпечення недоторканності державної території.

Цілісність, як інтегративна якість соціальних систем, притаманна лише суверенній державі, суверенній політичній владі. Поняття “цілісність” передбачає стан внутрішньої єдності об’єкта (єдине ціле), його відносну автономність й незалежність від навколишнього середовища, а “недоторканний” означає такий стан, якого закон охороняє від посягань з боку кого-небудь або такий стан, якого не можна псувати, знищувати, паплюжити через значимість, важливість тощо [5, с. 1587].

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Гречко О. О.* Принцип єдності та цілісності державної території як гарантія унітарного характеру української держави / О. О. Гречко // *Право і Безпека*. – 2014. – № 4 (55). – С. 12-15.
2. *Міжнародне право : слов.-довід.* / [С. М. Перепьолкін, Т. Л. Сироїд, Л. А. Філяніна] ; за заг. ред. Т. Л. Сироїд. – Харків : Юрайт, 2014. – 408 с/
3. *Бабурин С. Н.* Территория государства (правовые проблемы) : дис. ... доктора юрид. наук. – Москва, 1998. – 258-260 с.
4. *Балагурова Н. Н.* Государство как территориальная система / Н. Н. Балагурова // *Вест. Челяб. гос. ун-та. Право*. – 2007. – № 12 (90). – Выпуск 13. – С. 5-10.
5. Статут ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010.

М. Р. Стан
студент 4 курсу факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ПЕРЕДУМОВИ УТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Цього року виповнюється 101 рік з дати заснування Української Центральної Ради. За весь цей час було написано дуже багато наукових статей присвячених цій темі. Зокрема, широко висвітлювались питання діяльності та причин поразки Української Центральної Ради, її законодавчі акти, проте на мою думку додаткового висвітлення потребують питання передумов утворення української центральної ради.

Дослідження даної теми займалися такі науковці як: В. Верстюк, В. Королів-Старий, Н. Полонська-Василенко, Д. Антонович, Б. Андрусишин.

Безпосереднім поштовхом до революції стала Перша світова війна, яка загострила проблеми воюючих держав, ослабила і призвела до падіння Російської, а

згодом Австро-Угорської імперії. Це дало історичний шанс українському народу у боротьбі за свою державність.

Перемога Лютневої демократичної революції у Росії 27 лютого 1917 р. і повалення самодержавства відкрили нову сторінку в історії України. Розпочався складний, суперечливий, але дуже важливий етап у її суспільно-політичному й духовному розвитку [1, с. 165].

Із перемогою Лютневої революції українські політичні партії і організації, які упродовж тривалого часу відстоювали ідею відродження української національної державності, отримали реальну нагоду втілити цю ідею в життя. 1 березня 1917 р. помірковано демократичні кола Києва утворили “Громадський комітет”. Через кілька днів, завдяки об’єднанню з ним представників майже всіх, що існували тоді в Києві, громадських, культурних, просвітницьких, національних організацій, а також утвореної 3 березня Ради робітничих депутатів, цей Комітет було реорганізовано в “Раду об’єднаних громадських організацій міста Києва”. Вона відразу ж утворила свій Виконавчий комітет, серед членів якого було 5 українців. Головою комітету було обрано М. Страдомського, заступниками голови – Д. Григоровича-Барського, О. Доротова, секретарями – А. Ніковського, І. Фрумїна, скарбником – С. Зелінського, членами – Алексєєва, Д. Каліуха, М. Суковкіна, Г. Гуревича, К. Оберучева, Я. Цедербаума, І. Черниша, С. Шкилевича, Ф. Штейгеля [2, с. 210].

Завдання Виконавчого комітету полягало в тому, щоб діяти від імені Тимчасового уряду, підтримуючи порядок у місті. Цей Комітет упродовж трьох місяців був цивільною владою в Києві. На місцях виконавча влада переходила до рук губернських і повітових комісарів, що спиралися на громадські комітети. Тимчасовий уряд намагався зорганізувати місцевий адміністративний апарат на засадах виборності. Такий підхід віддавав місцеву владу до рук нових революційних організацій, в тому числі і українських. Це добре помітно на прикладі Київського губернського виконавчого комітету, до складу якого були обрані відомі українські діячі: М. Грушевський, Д. Дорошенко, Х. Барановський, Д. Антонович, П. Линниченко, А. Красовський, О. Степаненко та ін.

Виразною особливістю революції в Україні був розквіт національного руху, виявом якого стали бурхливі мітинги, зібрання, маніфестації, які вимагали українізації школи, церкви, суду, преси, освіти тощо. Цей рух був не спонтанний, а закономірний, підготовлений попередніми подіями – Руською трійцею, Кирило-Мефодіївським товариством, суспільно-політичною та науковою думкою другої половини XIX ст., програмними документами українських політичних партій. Наприкінці XIX – на початку XX ст. український національний рух зосереджувався в діяльності багатьох, але невеликих за складом політичних партій і організацій [3, т. 2, с. 459].

Однією з таких організацій було Товариство Українських Поступовців, яке відіграло визначну роль в утворенні Української Центральної ради. Так одним із перших про події у Петрограді дізнався керівник клубу “Родина” М. Синицький. Ще в ніч на 1

березня він поділився новиною з В. Королівом-Старим, а згодом повідомив цю інформацію своїм найближчим знайомим, товаришам по клубу, Товариству українських поступовців, видавництву “Час”. “Синицький не лише переказував свіжі новини, а вже проектував, радився, комбінував” [4], – згадував В. Королів-Старий. Ідея Синицького полягала в необхідності створення центру для керівництва українським рухом, щоб не повторити помилок, які мали місце під час революції 1905–1907 рр.

Увечері 1 березня в будинку Є. Чикаленка зібралася нарада ТУП-у, в якій взяли участь лише 27 осіб. Ситуація ще здавалася досить непевною, і помірковані, старші за віком, тупівці не поспішали з радикальними рішеннями, схилившись до тактики вичікування. Вирішено було лише зробити зібрання ТУП-у щоденними і проводити їх не в помешканні Чикаленків, а в клубі “Родина”. 3 березня в клубі “Родина” Товариства українських поступовців (ТУП) зібралося понад 100 представників київських і деяких провінційних українських організацій. Саме на цих зборах народилася ідея заснування Центральної Ради, якій судилося відіграти ключову роль у розвитку революційних подій протягом 1917 р.

Центральна Рада була сформована на паритетних засадах між окремими українськими організаціями. Д. Антонович згадував: “...з ТУП-ом спільної мови не знайшли, але зробили механічну згоду: рішено зложити поки що тимчасову Центральну Раду з ядра в числі до 25 людей з тим, щоб вона далі доповнювалась кооптацією головним чином делегатами з поза Києва. До основного ядра Центральної Ради входило по 5 представників від ТУП-а, від робітництва, від академічної молоді, від кооперативів і два від соціал-демократичної партії (з п’ятьома представниками робітництва це робило 7). Головним завданням цієї тимчасової Центральної Ради було скликати Національний конгрес, що мав остаточно вибрати Центральну Раду, як постійний український парламент” [5]. 7 березня відбулися вибори керівного ядра Центральної Ради. Головою УЦР обрали М. Грушевського, який на той час ще не повернувся до Києва з Москви, де добував своє заслання. “Ніхто в даний момент не підходив більше для ролі національного вождя, як Грушевський, – згадував Д. Дорошенко, – ніхто навіть і рівнятися не міг із ним щодо загально признаного авторитету й тої поваги, якою оточувало його все українське громадянство” [6, с. 316]. Заступниками голови стали Ф. Крижановський – представник кооперативних організацій Київщини, Д. Дорошенко – від ТУПу й Д. Антонович – від українських соціал-демократів. Крім того, було обрано секретаря та скарбника [7].

Таким чином, можна дійти висновку, що українська революція 1917-1920 років не була спонтанним явищем. Соціально-економічні, політичні проблеми викликані Першою світовою війною створили умови за яких, патріоти України, борці за її незалежність змогли створити орган державної влади, який репрезентував інтереси української нації.

Підготовка до створення такого органу була б не можлива без попередньої діяльності у напрямку розвитку української мови, культури, політичної свідомості

українців. Цією діяльністю Займалось Товариство Українських Поступовців, члени якого і стали локомотивом боротьби за незалежність української держави.

Також варто відзначити і позицію інших прошарків суспільства, які підтримали ідею створення УЦР. Так, до складу тимчасової Центральної Ради, окрім ТУПівців, входило по 5 представників, від робітництва, від академічної молоді, від кооперативів і два від соціал-демократичної партії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Верстюк В. Ф.* Українська Центральна Рада : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Владислав Федорович Верстюк. – Київ : Заповіт, 1997. – 344 с.
2. *Верстюк В. Ф.* Україна від найдавніших часів до сьогодення / В. Ф. Верстюк, О. М. Дзюба, В. Ф. Репринцев. – Київ, 1995
3. *Полонська-Василенко Н.* Історія України : у 2 т. Т. 2 : Від середини XVII ст. до 1923 р. / Н. Полонська-Василенко. – Київ, 1995.
4. *Королів-Старий В.* Центральна Рада (згадка)// Тризуб. – Париж, 1927. – № 16. – С. 21.
5. *Антонович Д.* Довкола засновин Центральної Ради. // Діло. – Львів. – 1937. – 27 березня.
6. *Дорошенко Д.* Мої спомини про недавнє минуле (1914– 1920). В 4-х ч. Галицька Руїни. Доба Центральної Ради. Доба Гетьманщини. Доба Директорії. 2-е вид. Мюнхен, 1969.
7. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у двох томах. – Т. 1. – Київ, 1996. – С. 44-45.

Н. І. Фалюш
студент 2 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА: ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Зародження і розбудова соціальної держави є результатом тривалого історичного процесу, однією із закономірностей розвитку якого стало розширення кола і змісту функцій держави за рахунок доповнення їх соціальними. Поглиблення загальнотеоретичних уявлень стосовно сутності, завдань, ознак та різновидів соціальної держави, безумовно сприятиме її становленню в Україні.

Соціальна держава – це правова держава розвиненого цивільного суспільства, що, з'єднуючи у своїй діяльності принципи волі й рівності, соціальної справедливості, надкласовості, реально забезпечує соціально-економічні права людини [1, с. 134].

Проблема тлумачення змісту поняття “соціальна держава” одержала певне відображення у сучасній науковій літературі. Проте досі не досягнуто консенсусу щодо визначення цього феномена. Її розглядають і як принцип конституційного

устрою, і як тип організації державного життя, і як державу, що виконує соціальну функцію, і як характеристику правової держави. Характерно, що при цьому одні автори використовують термін “соціальна держава”, другі – “соціальна правова”, треті – “держава соціально-демократичної орієнтації”. Аналіз наведених інтерпретацій дає підстави визнати, що хоча використовуються й різні терміни, але за своїм змістом вони майже не відрізняються один від одного.

Ознаками сучасної соціальної держави можна вважати:

– наявність громадянського стану суспільства та правової держави, що передбачає: розвиненість інститутів громадського самоврядування; постійний діалог населення з владними структурами через різноманітні організації громадянського суспільства; солідаризм у формуванні відносин між різними соціальними групами, суб'єктами політики; активну поведінку громадянина під час пошуку засобів до існування та відстоювання власних інтересів.

– солідарна ринкова економіка, яка передбачає поєднання планових та ринкових механізмів регулювання суспільного виробництва; наявність державної, приватної та комунальної форм власності; формування численного середнього класу.

– соціальна спрямованість програмних та практичних дій держави, її інститутів, за якої: забезпечуються рівні стартові можливості для самореалізації особистості; створюються умови для гідного життя і вільного розвитку людини; існує розвинена система правових норм охорони праці й здоров'я людей та соціального захисту вразливих верств населення [2, с. 184].

Керівними принципами соціальної держави є: принцип, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнано найвищою соціальною цінністю.

Особливо важливою проблемою на шляху становлення соціально-правової держави є наявність низького рівня розвитку громадянського суспільства, що гальмує процес структуризації українського суспільства. Саме громадянське суспільство є умовою існування соціально-правової державності. Тому природно, що тільки держава з розвиненим громадським суспільством може претендувати на те, щоб називатися соціальною. В умовах сучасного глобалізованого світу громадянське суспільство розглядається не тільки як умова послідовного і безперервного розвитку цивілізації, а й як важливий гарант існування і розвитку соціальної, правової держави [3, с. 496].

Формування соціальної держави в Україні, порівняно із розвинутими індустріальними країнами Заходу, має своєю особливістю те, що відбувається воно водночас із становленням держави правової. А це вимагає ще більшої уваги до проблеми рівноваги між складовими соціальної правової держави – зокрема між її соціально-інтервенціоністськими і правовими засадами.

Обов'язковим елементом формування науково-теоретичної концепції соціальної держави в Україні є конструювання власної моделі такої держави з урахуванням національних історико-політичних, соціально-економічних та ментально-психологічних особливостей.

Вагомим чинником процесу розбудови соціальної держави є законодавче опосередкування “соціальності” такої держави шляхом формування особливої “ділянки” об’єктивного юридичного права – соціального права – і відповідної галузі законодавства (соціального законодавства) [3, с. 493].

Також неодмінною передумовою формування соціальної держави та одним із важливих її атрибутів є ефективна система соціального партнерства. Процеси приватизації в Україні закономірно послаблюють прямий вплив держави на регулювання соціально-трудових відносин саме як власника засобів виробництва (роботодавця). Відтак, держава повинна посилити свою роль як законодавця й гаранта соціального партнерства.

Отже, соціальна держава проводить гнучку соціальну політику на основі принципу субсидіарності. При цьому вона використовує різні форми співробітництва з групами населення, створює умови для самопомоги, що сприяє збереженню людської гідності й економії ресурсів.

Таке становище свідчить, що тенденції соціального розвитку в Україні є досить загрозливими. Економічні зрушення, збільшення обсягів ВВП, які спостерігаються останніми роками в нашій державі, поки що не призводять до істотного підвищення індексів людського розвитку, спостерігається посилення майнової поляризації, тобто багаті стають багатшими, а бідні - біднішими.

Подоланню зазначених процесів сприятиме прискорення реформування системи оплати праці, усвідомлення роботодавцями того факту, що низька заробітна плата працівників не завжди безпосередньо пов’язана з високими прибутками, оскільки вона не стимулює збільшення продуктивності праці і високу відповідальність за своє діло. Найважливішим завданням є також реальне впровадження державних соціальних стандартів, особливо тих, що стосуються підтримки малозабезпечених громадян як гарантії від їхнього зuboжіння в умовах наявних високих соціально-економічних ризиків. Міжнародне співтовариство неодноразово погоджувалося з тим, що соціальне забезпечення є одним з основоположних прав людини і одним з основних методів досягнення соціальної стабільності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Бабкін В.* Нове загальнотеоретичне дослідження проблем соціальної держави // *Право України.* – 2006. – № 12. – С. 134-135
2. *Скуратівський В.* Правовий вимір діяльності соціальної держави / *В. Скуратівський // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України.* – 2007. – № 4. – С. 184-192.
3. *Берданова О.* Проблеми розвитку України як соціальної держави // *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України.* – 2003. – № 3. – С. 490-994.

О. С. Чегодар
студентка 4 курсу факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄС – ОДНЕ З ГОЛОВНИХ ЗАВДАНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

З проголошенням Україною державної незалежності, одним із стратегічних пріоритетів зовнішньополітичної діяльності держави було визначено процес європейської інтеграції. Так, у Постанові Верховної Ради Української РСР від 25 грудня 1990 р. “Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин”, Уряду було доручено “...спрямувати зусилля на забезпечення безпосередньої участі Української РСР у загальноєвропейському процесі та європейських структурах” [1].

У Зверненні Верховної Ради України “До парламентів і народів світу” від 5 грудня 1991 р. у зв’язку з підтвердженням на референдумі Акта проголошення незалежності зазначається: “Україна як європейська держава готова приєднатися до Гельсінського заключного акта, Паризької хартії та інших документів НБСЄ” [2].

Акцентуємо увагу на тому, що з прийняттям вищезазначених стратегічних документів процес європейської інтеграції було визначено одним із стратегічних пріоритетів зовнішньополітичної діяльності України.

Найважливішим документом інтеграції України до ЄС та реалізації української національної ідеї є “Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони” від 27 червня 2014 р. визначає новий формат відносин з ЄС на принципах “політичної асоціації та економічної інтеграції” та є стратегічним орієнтиром системних реформ в Україні [3].

Значення Угоди про асоціацію для України слід розглядати крізь призму двох напрямів: по-перше, поступової інтеграції України до ЄС, а по-друге стратегії розвитку України.

Серед основних завдань компетентним органам державної влади України з питань європейської інтеграції було визначено такі:

1) адаптація законодавства України до законодавства ЄС, забезпечення прав людини. Сутність завдання полягає у необхідності приведення у відповідність національного законодавства України із сучасною європейською системою права. Важливою складовою процесу є реформування правової системи України на умовах та стандартах, які встановлюються у конвенціях Ради Європи. Процес адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу сприятиме розвитку політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави у рамках ЄС і сприятиме поступовому підвищенню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах – членах ЄС;

2) економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною і Європейського Союзу. Сутність цього завдання полягає у необхідності лібералізації та синхронізованому відкритті ринків ЄС та України; взаємному збалансуванні торгівлі; наданні на засадах взаємності режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну та українським експортерам на ринках ЄС; запровадженні спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників. Важливою складовою процесу єупровадження зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, що є важливою складовою економічної інтеграції та розвитку торгівлі між Україною і ЄС;

3) інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки. Сутність завдання полягає у тому, що Європейський Союз визнає важливу роль України у формуванні новітньої архітектури загальноєвропейської безпеки у третьому тисячолітті. Стратегічно важливим є той факт, що Європейській Союз прагне спільно з Україною розширити співпрацю та взаємодію у галузі безпеки і оборони, що має стати для нашої держави гарантією національної безпеки. Принцип неподільності європейської безпеки однаково важливий як для України, так і для ЄС та його повноправних та асоційованих держав-членів;

4) політична консолідація та зміцнення демократії. Сутність завдання полягає у тому, що політична консолідація передбачає неухильне поглиблення політичного діалогу і поліпшення загальної атмосфери політико-дипломатичних відносин між Україною та ЄС. Вона спрямована на гарантування політичної стабільності в Україні і на всьому Європейському континенті; забезпечення мирного розвитку та плідного співробітництва всіх європейських націй; зміцнення демократичних засад в українському суспільстві.

Послідовна і повна реалізація Українською державою вище названих й інших завдань по виконанню Угоди про асоціацію з ЄС, а також двосторонніх угод з державами-членами є визначальною частиною стратегії розвитку України, утвердження ідентичності українського народу та реалізація його національної ідеї в час глобалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Звернення Верховної Ради України “До парламентів і народів світу” від 5 грудня 1991 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1927-12>.
2. Основні напрями зовнішньої політики України, схвалені Постановою Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

*А. І. Черномаз
студентка 2 курсу факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТУ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Перехід України на засади ринкової економіки та розвиток регулювання земельних правовідносин вимагає нового визначення земельного права як самостійної галузі права України. Також постійне прийняття декларативних нормативних актів, якими запроваджується реформування земельної галузі, зумовлює деякі зміни в предметі, принципах та завданнях земельного права, а також змісті суспільних відносин щодо землі. Для того, щоб визначити дефініцію сучасного земельного права як самостійної галузі права необхідно проаналізувати основні вищезгадані критерії.

Теоретичною базою для визнання земельного права як галузі права є визначення, запропоновані теоретиками права О. Ф. Скакун, Л. А. Луць, Н. М. Онищенком, М. С. Кельманом, О. В. Зайчуком, О. Г. Мурашиним. Земельне право як галузь права більш детально визначається правознавцями В. В. Носіком, О. О. Погрібним, В. І. Андрейцевим, І. І. Каракашем, П. Ф. Кулиничем, А. М. Мірошніченком, В. І. Семчиком, М. В. Шульгою.

Земельне право це система правових норм, що регулюють відносини, пов'язані із використанням, відтворенням та охороною землі [1, с. 22-23]. Для виділення самостійної галузі права в системі права необхідна наявність сукупності критеріїв, на підставі яких можна стверджувати про незалежність та самостійність цієї галузі права.

Основним критерієм виокремлення земельного права у самостійну галузь права є предмет правового регулювання – сукупність якісно однорідних відносин у певній сфері суспільного життя, що врегульовані за допомогою правових норм [2, с. 20].

Ці відносини, щоб стати предметом особливої галузі права, повинні мати специфіку, яка відрізняє їх від інших суспільних відносин, які врегульовуються нормами інших галузей права. Особливість суспільних відносин, які є предметом земельного права, обумовлюється специфікою об'єкта цих відносин – землею. Предметом регулювання земельного права, виходячи із вищезазначеного поняття, прийнято вважати земельні відносини [3, с. 9; 4, с. 19], під якими розуміють відносини з використання, охорони та відтворення землі [1, с. 15].

Процес активного розвитку цих відносин, наявність достатніх технічних умов та дієвих механізмів для вирішення нагальних питань земельного права, а також успішний досвід законотворення у сфері регулювання нових суспільних відносин зумовлює зміни предмету земельного права.

Виникнення нових суспільних відносин потребує чіткого правового регулювання, спроби здійснення якого відображаються під час проведення земельної

реформи у законопроектах, винесених на розгляд Верховної Ради України. Прикладом такої законотворчої діяльності є проект Закону України “Про обіг земель сільськогосподарського призначення” від 13 грудня 2016 р. Його ключовою метою є врегулювання відкриття та організації ринку землі сільськогосподарського призначення, що сприятиме розвитку аграрного сектору економіки та залученню іноземних інвестицій в економіку держави. Законодавець пропонує розширити коло суб’єктів, які можуть набувати право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, шляхом зміни та доповнення ч. 1 ст. 130 Земельного кодексу України. Він зазначає, що такими суб’єктами можуть бути громадяни України незалежно від їхньої освіти, досвіду роботи та роду занять; юридичні особи всіх форм власності, зареєстровані за законодавством України; територіальні громади в особі органів місцевого самоврядування; держава в особі органів виконавчої влади та найважливішим доповненням є такий суб’єкт як іноземці, особи без громадянства. Істотна зміна суб’єктного складу осіб сприятиме залученню інвестицій у агропромисловий комплекс та підвищенню рівня конкуренції під час здійснення купівлі-продажу одного із ключових активів країни – земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Проте 9,4% населення за даними дослідження вчених Національного наукового центру “Інституту аграрної економіки” Національної академії аграрних наук (НААН) притримуються думки, що такі процеси повинні відбуватися лише між громадянами України і лише 3,3% не проти продавати землю іноземцям. Що ж до представників влади, то Прем’єр-міністр України Володимир Гройсман, як і більшість українців, висловився проти відкриття ринку землі: “Я за те, щоби продавати українську землю тільки українському фермеру. Крапка.”, – сказав прем’єр [5].

Також під час реформування земельної галузі з метою якісного та оперативного регулювання земельних відносин 6 грудня 2017 Міністерство юстиції України разом із низкою установ запустили нову електронну послугу з реєстрації оренди земель сільськогосподарського призначення у режимі он-лайн. Тепер заявник особисто в електронній формі через персональний кабінет на веб-сайті “Онлайн будинок юстиції” подає заяву та договір для державної реєстрації права оренди земельної ділянки на основі Закону України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень” та Постанови Кабінету Міністрів України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень”. Цей сервіс дозволить без посередництва нотаріусів, державних реєстраторів, зайвих витрат часу, черг та спілкування з чиновниками подати заяву на реєстрацію договору оренди лише за хвилини, що дозволяє стверджувати про виникнення нового виду відносин адміністративного характеру, які безпосередньо впливають на зміст земельних відносин, пов’язаних з впровадженням технічних засобів, які допомагають вирішити багаторічну проблему розтягнутих в часі процедур.

Ще одним прикладом врегулювання нового виду суспільних відносин, які стануть передумовою для зміни предмету земельного права є проект Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо набуття громадянами України – засновниками фермерських господарств права власності на земельні ділянки, надані їм у постійне користування чи довічне успадковане володіння для створення та/або ведення фермерського господарства (селянського (фермерського) господарства)” від 10 квітня 2018 р. Основною метою законопроекту є безоплатна передача у власність земельних ділянок, які були надані засновникам фермерських господарств у постійне користування чи у довічне успадковане володіння для створення або ведення фермерського господарства до набрання чинності Земельного кодексу України засновникам таких господарств, а у разі смерті засновника – громадянину України, який успадкував таке фермерське господарство [6]. Шляхом отримання цих земельних ділянок у власність можливе вирішення проблеми забезпечення фермерських господарств земельними ресурсами, створення сімейних фермерських господарств, спадкування цих земель, а також залучення додаткових коштів для розвитку саме фермерської діяльності. Цей законопроект також спрямований на якісне врегулювання відносин щодо переоформлення права постійного користування земельною ділянкою шляхом припинення адміністративного тиску на фермерів.

Реформа децентралізації, яка почалася ще у лютому 2014 року також спричинила зміни у сфері земельного права та безпосередньо в його предметі. Так 31 січня 2018 року Кабінет Міністрів України схвалив Розпорядження

№ 60-р “Питання передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність об’єднаних територіальних громад”. Цей крок дозволить, по-перше, прозоро формувати дохідну частину місцевих бюджетів у частині плати за землю, а, по-друге, удосконалить механізм управління у сфері земельних ресурсів. Таке рішення Уряду мотивовано також тим, що така передача земель слугуватиме стимулом до добровільного об’єднання територіальних громад для формування дієвих органів місцевого самоврядування.

Висновки: Процес реформування земельної галузі в Україні сприяє законопроектній діяльності, за допомогою якої здійснюється формування та закріплення нових суспільних відносин та ефективних механізмів їх регулювання безпосередньо шляхом розширення кола суб’єктів в сфері обігу земель сільськогосподарського призначення, шляхом надання права власності на землі для створення або ведення фермерського господарства засновникам фермерських господарств, а у разі смерті засновника – громадянину України, який успадкував таке фермерське господарство, а також шляхом розширення повноважень об’єднаних територіальних громад, за допомогою передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність таких громад.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мірошниченко А. М. Земельне право України : навчальний посібник / А. М. Мірошниченко. – Київ : Алерта, ЦУЛ, 2011. – 678 с.
2. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць [та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – Київ : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
3. Земельне право України / за ред. О. О. Погрібного, І. І. Каракаша. – Київ, 2009. – 600 с.
4. Теорія держави і права / Л. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін. – Київ, 1995. – 185 с.
5. Економічна правда [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу : <https://www.epravda.com.ua/news/2017/12/22/632472/>
6. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо набуття громадянами України – засновниками фермерських господарств права власності на земельні ділянки, надані їм у постійне користування чи довічне успадковане володіння для створення та/або ведення фермерського господарства (селянського (фермерського) господарства) від 10.04.2018 р. № 8236-1. // [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=8236-1&skl=9].

В. В. Шалухіна
*студентка 1 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА У БАНКІВСЬКІЙ ТА КРЕДИТНІЙ СФЕРАХ

Банківське шахрайство являється однією з найбільш поширених загроз діяльності банків. Суть подібних злочинів може класифікуватись своєю внутрішньою та зовнішньою небезпекою. Шахрайство, за Кримінальним кодексом України, визначається як зловживання довірою, обман з метою введення людини в оману і викрадення її матеріальних благ, а також цінних речей, котрі також можуть передаватись добровільно на підставі обману [1].

Злочини у банківській сфері – це винні, суспільно небезпечні діяння, що посягають саме на фінансові ресурси банківських установ чи інших кредитно-фінансових установ, що вчиняються з використанням кредитно-банківських операцій уповноваженими на їх здійснення суб'єктами підприємницької діяльності чи іншими особами, які не мають ніякого відношення до банку чи кредитно-фінансової установи.

Якщо ж говорити про шахрайство, то це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (ст. 190 КК) [1].

Предметом шахрайства може бути не тільки майно, а й право на таке майно (наприклад, заволодіння шляхом шахрайства такими документами, що надають право

вступити у спадщину, одержати майно за заповітом, вимагати виконання майнових зобов'язань та ін.) [2, с. 464].

Варто зазначити, що в умовах зародження і становлення ринкових відносин шахрайство є достатньо поширеним явищем, оскільки і звичайні, і нестандартні форми бізнесу можуть здійснюватися в межах чинного законодавства. Головною особливістю шахрайства є те, що в основну схему заволодіння чужим майном чи правом на майно зловмисник покладає безпосередній обман та зловживання довірою. Як результат – власник добровільно передає належне йому майно чи надає відповідне право на нього.

Видами шахрайства в банках, які можна вважати основними, є надання хибних відомостей клієнтами та іншими особами про себе та власну діяльність, приховування обставин та фактів, організація фальсифікації товарів та наданих послуг [2].

На сьогоднішній день, причинами та приводами щодо порушення кримінальних справ цієї категорії є заяви приватних чи посадових осіб щодо вчиненого розкрадання і повідомлення про злочин, отримані з різних джерел – з оперативних підрозділів правоохоронних органів, суду, прокуратури і представників різних установ та організацій при проведенні заходів перевірки та контролю.

Подібним питанням про те, як звичайним громадянам України захиститися від аферистів займалися такі науковці як С. В. Бондар, О. В. Кришевич, В. Д. Ларичев, В. М. Попович, С. С. Чернявський та інші. У своїх наукових роботах вчені прагнули надати подібним злочинам певну класифікацію, за якою можна розрізнити те чи інше шахрайство. Інші ж науковці спробували обширно викласти інформацію, якими законодавчими нормами врегульовується дана злочинна діяльність.

Для того, щоб здійснити перевірку версії про те, що шахрайства вчинено не було, варто встановити: чи мав заявник майно і цінності, на які він посилається як на предмет злочинного посягання, чи не міг він його витратити. У такому випадку, слід детально допитати заявника про обставини передання майна та його індивідуальні ознаки. У заявника доцільно з'ясувати, де і коли було придбане майно або цінності, хто знав про їх існування, яким чином відбувалася подія, за яких обставин, в якому місці, хто міг бачити передання майна, хто перебував на місці вчинення злочину тощо.

У разі підтвердження заяви потерпілого порушується кримінальна справа. Якщо з часу вчинення злочину минуло небагато часу, організовується спостереження в місцях найбільш ймовірної появи злочинця. За криміналістичними обліками органів внутрішніх справ перевіряється, чи є у них дані про осіб, які мають властивості, притаманні шахраю, чи не зареєстровані нерозкриті шахрайства, що вчинені способом, аналогічним використаному підозрюваному.

Наступним чином правоохоронні органи складають алгоритм послідовних дій, які мають допомогти ефективно розслідувати шахрайство в банківській сфері та покарати злочинця за вчинені фінансові махінації [3, с. 68-71]. Виділяють наступні кроки до розкриття злочинів.

Першим кроком є допит свідків. При допиті потерпілого потрібно з'ясувати: коли та за яких умов шахрай вчинив обман чи зловживання довірою і заволодів майном; чому потерпілий опинився в цьому місці; чи був він один або з ким-небудь з числа своїх знайомих; чи були будь-які особи разом з шахраєм; як вони поводитися; який спосіб шахрайства застосував злочинець; які предмети чи документи передано шахраю; хто мав відомості про наявність у потерпілого майна; в якому напрямі і за яких обставин злочинці втекли та ін.

Огляд місця події проводиться у тих випадках, коли передбачається можливість виявлення слідів злочину, відоме місце, де було вчинене шахрайство. У разі необхідності проводиться виїмка документів чи предметів.

Затримання підозрюваного має бути старанно підготовленим і несподіваним. Його необхідно проводити таким чином, аби шахрай не зміг непомітно викинути чи знищити ті чи інші предмети, речі, документи. У процесі обшуку здійснюються пошуки майна, одержаного шляхом обману, різного роду документів (у тому числі підроблених), інших предметів.

Допит підозрюваного повинен проводитися без зволікань. При цьому доцільно використовувати ефект раптовості. Перший допит підозрюваного має певною мірою розвідувальний характер, спрямований на з'ясування позиції допитуваного, його аргументів, одержання інформації про подію, що сталася [4].

Шахрайство в кредитній та банківській сферах є одним з найрозповсюджених злочинів в нинішній час, особливо коли шахраї дізнаються всю інформацію телефонуючи громадянам під виглядом працівника банку. Якщо особа знає Статут підприємства, в якому обслуговується, а також свої права, то, зрештою, тоді можна буде говорити про збереження майна. Відповідно зменшиться відсоток відкритих кримінальних справ і майно буде збережено. А якщо й трапиться неприємна прикریсть, то негайне звернення до відповідних органів допоможе знайти викрадене майно та покарати порушників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України: станом на 23 листопада 2018 р. / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. – 2001. – ст. 920.
2. Криміналістика / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель [та ін.]. – Х. : Право, 2010. – 464 с.
3. Клочко А. М. Злочини у сфері банківської діяльності / А. М. Клочко // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2014. – С. 68-71.
4. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування: дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. – Київ, 2001. – 309 с.
5. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / С. С. Чернявський. – Київ, 2010. – 34 с.

Т. В. Шевченко
студентка 2 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

В сучасній міжнародній спільноті правові заходи щодо захисту прав дітей, сукупність установ і організацій, що здійснюють правосуддя у справах про правопорушення, скоєні неповнолітніми, отримало назву ювенальної юстиції, основним цільовим принципом якої визнається скоріша та найповніша соціальна реінтеграція (реабілітація) неповнолітніх, ефективне попередження рецидивних злочинних проявів у їхній подальшій поведінці, а також найкраще забезпечення їх основних інтересів та прав.

Аналізуючи досвід поведінки деяких країн ЄС щодо вирішення питання поводження з неповнолітніми злочинцями, можна виокремити низку спільних для них рис:

– відповідно до вимог міжнародного законодавства про права людини система ювенальної юстиції спрямована на забезпечення реабілітації та ресоціалізації дитини, розвитку в дитини почуття гідності та цінності її особистості, а також виховання поваги до основоположних прав інших людей;

– ювенальна юстиція в країнах існує як окремий, особливий вид правозастосовної діяльності, заснований на міжнародних стандартах прав дитини;

– ювенальна юстиція розглядається як самостійний напрямок правового регулювання зі спрощеною процедурою провадження;

– ювенальна юстиція існує у вигляді автономної гілки судової системи або ж як самостійний (спеціалізований) підрозділ загального суду;

– можна відзначити виражену спеціалізацію інших суб'єктів провадження, зокрема тих, які наділені владними повноваженнями;

– велика участь у провадженні держаних органів та громадських організацій;

– наявність великої кількості альтернативних кримінальному покаранню заходів впливу на неповнолітнього.

Також, визначальною рисою для більшості високорозвинених цивілізованих країн світу є те, що окрім традиційних охоронно-каральних функцій, ювенальна юстиція виконує такі спеціальні функції:

1) Реститутивна, яка полягає в тому, що ювенальна юстиція в країнах Західної Європи та США – це перш за все, так зване “відновне правосуддя”. Суть якого в тому, що правосуддя у справах щодо неповнолітніх має бути не каральним, а, насамперед,

таким, яке б відновлювало порушені права та свободи жертви злочину або потерпілого від правопорушення.

2) Реабілітаційна. Ця реабілітація стосується і дитини-жертви жорстокого поводження або недбалого піклування, і дитини-правопорушника, яка має пройти відповідні процедури реабілітації.

3) Пацифікаційна. Мається на увазі, що вирішення конфліктів, які не можна назвати правопорушенням і які при цьому не можуть бути вирішені сторонами-учасниками конфлікту шляхом порозуміння та консенсусу (за місцем проживання, навчання, роботи тощо).

4) Ресоціалізаційна. Зазначена функція полягає в тому, що ювенальна юстиція, насамперед, покликана попередити неправомірну поведінку дитини, а якщо злочин все таки було вчинено, то в такому випадку потрібно забезпечити швидку та ефективну ресоціалізацію дитини, відновити її фізичний, психологічний і соціальний стан. Досягнення таких позитивних результатів можливе лише за активної взаємодії декількох суб'єктів, зокрема, органів державної влади, місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства.

Окрім того, в різних країнах залежно від правової системи, свідомості суспільства та культури в країні загалом, можна виділити спільні та відмінні риси у політиці щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх та згрупувавши їх, виокремити основні моделі зарубіжної ювенальної юстиції, зокрема такі:

1. Англосаксонська модель (Австралія, Нова Зеландія, США). Ця модель передбачає обмежену предметну підсудність: ювенальний суд розглядає усі види правопорушень неповнолітніх, окрім тяжких злочинів. Характерні, також, індивідуальний підхід до дитини, спеціальна процедура судового розгляду справ про обвинувачення неповнолітніх, посилена допомога неповнолітнім, участь громадськості, обговорення з опікунами і батьками призначення виховних та лікувальних заходів тощо.

Так, наприклад, у США існують так звані недержавні підліткові суди, в яких дорослі або зовсім не беруть участі, або лише керують процедурою. У цих судах розглядаються справи про вперше вчинені нетяжкі злочини та проступки, якщо неповнолітній визнав свою провину. В іншій для прикладу країні - Новій Зеландії. у рамках ювенальної юстиції практикується співбесіда, учасниками якої є потерпілий та його захисники, або ж родичі і неповнолітній правопорушник та його родина.

2. Континентальна модель (Німеччина, Франція, більша частина Європи). Особливостями в країнах цієї моделі є те, що ювенальні суди мають широку предметну підсудність – всі види правопорушень неповнолітніх розглядаються саме там і, разом з тим, суд розглядає справи дітей, які потребують допомоги з боку держав. Також, важливу роль у ювенальній юстиції відіграє церква, зокрема католицьких країнах (Іспанія, Італія, Португалія).

Ще однією особливістю цієї моделі є широке та високорозвинене застосування процедури медіації у таких країнах, як Австрія, Нідерланди, Німеччина, Франція та ін.

3. Скандинавська модель (Швеція, Норвегія, Фінляндія, Ісландія). Провідну роль серед державних інститутів, що займаються захистом прав неповнолітніх у скандинавських країнах, відіграє соціальна служба, організована за територіальним принципом, що дозволяє ефективно та оперативно вирішувати проблеми конкретної дитини за допомогою фахівців, які працюють на території її проживання. У Швеції ефективно функціонують недержавні інституції виконання покарань для неповнолітніх правопорушників. У межах місцевої громади виконується значна частина судових рішень у справах неповнолітніх, зокрема, громадські роботи. Також, у таких країнах, як Фінляндія, Норвегія актуальним є використання процедури медіації у системі ювенальної юстиції.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн щодо вирішення питання кримінальної відповідальності неповнолітніх та вирішення аналогічного питання в Україні, можна зробити висновок, що на сьогодні в Україні вже зроблено певні кроки для втілення у життя положень міжнародно-правових актів. Так, про використання досвіду країн Європейського Союзу в українському законодавстві свідчать постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України та Укази Президента України, зокрема такі як: Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх України” від 08.02.2017, Указ Президента України “Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх” від 24.05.2011, “Державна соціальна програма “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2021 року”, Державна цільова соціальна програма “Молодь України” на 2016–2020 роки та інші, які, в першу чергу, спрямовані на впровадження ефективних механізмів у системі юстиції стосовно дітей, посилення відповідальності держави та суспільства за розвиток дітей, підвищення рівня соціального та правового захисту дітей, які перебувають у конфлікті із законом, зменшення рівня злочинності, а також виправлення та соціальну реабілітацію неповнолітніх, які порушили закон, при цьому дотримуючись пріоритету захисту прав та свобод дитини.

Отже, можна робити висновок, що в усьому світі, і в Україні зокрема, рівною мірою визнається важливість забезпечення повноцінної політики у сфері правосуддя по відношенню до неповнолітніх, яка була б здатна попереджувати злочинність серед неповнолітніх та відповідним чином реагувати на неї, забезпечуючи при цьому вищі інтереси неповнолітніх.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жукоцька А. А. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх у зарубіжних : матеріали XVI Всеукр. кримінол. конф. для студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Харків, 12 груд. 2017 р.). – Харків, 2017.

2. *Лосич С. В.* Сучасні міжнародно-правові стандарти кримінальної відповідальності за посягання на територіальну цілісність держави [Електронний ресурс] / С. В. Лосич // Європейські перспективи. – 2016. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/evre_2016_1_15
3. *Назимко Є. С.* Вплив міжнародних та європейських стандартів покарання неповнолітніх на функціонування моделей кримінального правосуддя для неповнолітніх / Є. С. Назимко, С. В. Лосич // Правовий часопис Донбасу. – 2017. – № 2. – С. 121-133.
4. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила"), 29 листопада 1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_211
5. *Проць О. Є.* Ювенальна юстиція: зарубіжний досвід та вітчизняні перспективи / О. Є. Проць [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://conference.inf.od.ua/index.php/uk/spisokdopovidejkonferentsiji>

Р. Б. Шматков
студент 2 курсу освітнього ступеня "магістр"
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ПРАВОВА ПРИРОДА ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ ТА ЇХ МІСЦЕ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Стрімкий розвиток ринкової економіки призводить до виникнення ряду правовідносин, які потребують законодавчого врегулювання. Уся сукупність суб'єктів господарювання, залучена до цих правовідносин, не може оминати виникнення конфліктних ситуацій, що призводить до необхідності урегулювання господарських спорів безпосередньо господарськими судами, які уповноважені розглядати та вирішувати спори, що виникають між суб'єктами господарського права.

У зв'язку з прийняттям у 2016 році нового Закону України "Про судоустрій і статус судів" від 02.06.2016 № 1402-VIII (далі – Закон) господарські суди, як і інші ланки судової системи України, зазнали значних змін. Так, зокрема, був прийнятий спеціалізований Закон України "Про Вищу раду правосуддя". Так само було внесено ряд змін до чинного Господарського процесуального кодексу України.

Тому необхідність розгляду правового статусу господарських судів у зв'язку з оновленням національного законодавства, а відповідно – наукової доктрини та сформованої судової практики, є безсумнівною та надзвичайно актуальною в умовах сьогодення.

Особливий інтерес ця тема викликає з огляду на численну судову практику, яка формується господарськими судами України й подекуди містить різноманітні підходи до вирішення тих чи інших питань.

Отже, згідно з положеннями чинного Закону систему судоустрою складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд (ч. 3 ст. 17 Закону). Важливим положенням Закону є те, що усі суди України утворюють єдину систему, а створення надзвичайних та особливих судів не допускається (ст. 3 Закону) [1].

Спираючись на усе вище викладене, можу з впевненістю стверджувати, що господарські суди є окремою та надзвичайно важливою ланкою судової системи України та окремим важливим елементом судової системи України, що зумовлено наявністю виключного предмета (господарсько-правового спору), специфічних завдань (захист прав та інтересів виключно суб'єктів господарської діяльності) та наявністю власної організаційної структури (місцеві господарські суди, апеляційні господарські суди та Касаційний господарський суд). На основі цього можу впевнено констатувати, що вони займають окреме місце у наявній судовій системі України та є самостійною ланкою у системі судоустрою.

При цьому, як слушно зазначає Д. М. Притика, господарські суди відрізняються від інших судових органів: 1) специфічністю предмета діяльності; 2) учасниками господарського процесу [3, с. 8].

Як вказує В. В. Рунова, господарський суд, здійснюючи функцію захисту прав суб'єктів господарської діяльності, діє у властивій для нього формі, застосовує властиві йому методи і засоби розгляду господарських спорів [5, с. 56].

Погоджуючись зі вказаними точками зору науковців, відзначаю, що на сьогодні фактично відсутні проблемні питання, які б не були предметом розгляду в господарських судах.

Зазначу, що підвідомчість справ господарським судам – це правова категорія, яка дозволяє відмежувати спори, які підлягають розгляду у порядку господарського судочинства, від розгляду спорів, які вирішуються в інших порядках (цивільному, кримінальному, адміністративному). Саме у такому розмежуванні, на думку В. Резнікової, полягає практичне значення інституту підвідомчості справ господарським судам, адже за допомогою цієї категорії забезпечується нормальна діяльність та належне правосуддя не лише господарських судів, але й організовується стабільне функціонування національної судової системи загалом [4, с. 25], з чим важко не погодитись.

Водночас на сьогодні в Україні проблематика інституту підвідомчості та підсудності в господарському судочинстві є, в принципі, вирішеною та такою, що не містить суттєвих прогалин. Враховуючи існуючу судову практику, слід говорити про те, що іноді особи взагалі не розуміють, куди та з яким позовом вони звертаються, й навіть не задумуються, підпадає розгляд їхньої справи під юрисдикцію та підвідомчість господарським судам України чи ні. За таких умов розгляд основних теоретичних питань та існуючих прогалин щодо цієї теми вбачається, на нашу думку, надзвичайно важливими та корисним.

На сьогодні на практиці виникає чимало питань щодо розмежування юрисдикції господарських та адміністративних судів, адже до набрання чинності Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України) захист прав суб'єктів господарювання здійснювався у господарських судах у порядку господарського судочинства. Так, наприклад, враховуючи, що у господарського суду Волинської області відсутні повноваження щодо розгляду заяви по підвідомчості у справі № 5/40-64А за правилами КАС України, оскільки 25.11.2008 розпочав свою діяльність Волинський окружний адміністративний суд, суд направив подання до Волинського окружного адміністративного суду для вирішення по суті [6]. Водночас, у справі № 5/57-А судом було встановлено, що під час зупинення провадження у цій справі, а також враховуючи положення Господарського процесуального кодексу України в редакції від 15.12.2017, цей адміністративний спір став непідсудний господарському суду [3].

Таким чином, підсумую, що правильне визначення підвідомчості справи господарським судам є надзвичайно важливим та необхідним компонентом для здійснення їх діяльності у правовому та законному полі.

За таких умов господарські суди займають визначне місце у судовій системі України, адже вони мають виключний перелік спорів, які підлягають їхньому розгляду. Так само вони мають виключний предмет, завдання та власну організаційну структуру, а їх діяльність направлена виключно на вирішення спорів, що виникають лише між суб'єктами господарювання. Тому господарський суд можна визначити як спеціальний судовий орган, який створений державою з метою захисту економічних інтересів держави, підприємств, установ, організацій та фізичних осіб – підприємців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
2. Притика Д. М. Організаційно-правові засади становлення і діяльності господарських судів в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2003. 26 с.
3. Рішення Господарського суду Запорізької області від 21.06.2016 у справі № 908/2890/15. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/446630>. (дата звернення : 09.04.2019).
4. Резнікова В. Підвідомчість справ господарським судам України: проблеми теорії і практики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. № 1(99). С. 24-32.
5. Рунова В. В. Місце та особливості господарських судів у судовій системі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 29. С. 55–58.
6. Ухвала Господарського суду Волинської області від 23.03.2016 у справі № 5/40-64А. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56643244>. (дата звернення : 09.04.2019).

Л. В. Шульженко
студентка 1 курсу освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ОСВІТНІХ СИСТЕМ У КРАЇНАХ ЄС

Входження України в цивілізоване світове співтовариство неможливе без структурної реформи національної системи освіти. У зв'язку із цим досить корисним є досвід країн Європейського Союзу, які на протязі більш як півстоліття формували свої освітні системи та розвивали освітнє законодавство.

Питанням формування та розвитку європейського освітнього законодавства, дослідженням особливостей європейських освітніх систем присвячено праці різних науковців, зокрема Н. Вільчинської, О. Кархут, О. Огієнко, В. Пашкова, М. Степко та ін. У більшості з робіт процес становлення освітнього законодавства та освітніх систем розглядається в основному через призму формування європейського освітнього простору.

Оскільки метою модернізації освіти в Україні наразі визначено створення такої моделі освітнього процесу, в якій би оптимально поєдналися кращі вітчизняні й зарубіжні традиції, вважаємо, що огляд особливостей розвитку освітнього законодавства ЄС та освітніх систем у його межах дозволить ефективніше формувати національний освітній простір.

Метою статті визначено дослідження еволюції освітньої системи та освітнього законодавства у ЄС, а також характеристика освітніх систем ЄС.

Відомо, що концепція якості вищої освіти ЄС розроблені в рамках Болонського процесу й системно об'єднані однією метою. Основні тенденції щодо створення Зони європейської вищої освіти були сформульовані у Сорбонській лекларації “Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти” у травні 1998 року у м. Париж [1].

В цих умовах відкритий простір європейської вищої освіти, з одного боку, створює перспективи для збереження відмінностей, а з іншого – вимагає зусиль для подолання бар'єрів розробки програм для розширення мобільності та зближення учасників цього процесу. Тому стала потреба створення системи, що забезпечує взаємне визнання різних систем освіти на основі міжнародного порівняння їх еквівалентності. Ці ідеї були викладені в Болонській конвенції (або Болонська декларація) прийнятої в 19 червня 1999 р. [2].

Через два роки після підписання Болонської декларації і через три роки після Сорбонської декларації міністри вищої освіти Європи, які представляли 32 країни, що підписали документи, зібралися у Празі у травні 2001 року з метою проаналізувати

досягнення та визначити напрями і пріоритети на найближчі роки щодо розвитку процесу. За наслідками зустрічі було прийняте *Празьке комюніке міністрів вищої освіти європейських країн*.

Надзвичайно знаковою подією на шляху створення Європейського простору вищої освіти стала Берлінська конференція міністрів вищої освіти Європи 18-19 вересня 2003 року [3]. Метою конференції була оцінка досягнутих успіхів та встановлення пріоритетів і нових завдань на наступні роки у контексті Болонського процесу.

Наступним кроком була конференція міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти, що проходила 19-20 травня 2005 року у м. Берген. Учасники конференції прийняли Комюніке “Загальноєвропейський простір вищої освіти – Досягнення цілей” [4]. Особливістю названого документа є те, що учасники конференції *схвалили приєднання до Болонського процесу нових країн-учасниць, в тому числі України*.

З 16 по 19 травня 2007 року в м. Лондоні проходила конференція міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти, яка прийняла надзвичайно важливий спільний документ – Комюніке “На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації” [5]. Основні інструменти Європейського простору вищої освіти – Європейська кредитно-трансферна система (ЄКТС-ECTS), Додаток до диплома (ДД-DS), Національні рамки кваліфікацій (НРК-NQF) стали загальноприйнятими у ЄПВО.

Завершальним етапом розвитку освітнього законодавства у країнах Євросоюзу можна вважати завершення десятирічного терміну Лісабонської стратегії (2010 рік) та вироблення напрямків розвитку освітньої політики у країнах Спільноти на наступне десятиліття (до 2020 року).

Якщо розглядати *освітні системи* у межах ЄС, то слід відзначити, що на сьогоднішній день на теренах ЄС Союзу присутні *три сегменти освітньої діяльності*:

– *формальна освіта*, кінцевим результатом якої є одержання загальновизнаного диплому чи атестату;

– *неформальна освіта*, яка, зазвичай, не передбачає видачу документу, здійснюється в освітніх закладах або громадських організаціях, клубах, гуртках, а також під час індивідуальних занять з репетитором або тренером;

– *інформальна освіта* – індивідуальна пізнавальна діяльність, яка супроводжує щоденне життя і необов’язково має цілеспрямований характер.

Формальна освіта – це державна система нижчої, середньої і вищої освіти та підвищення кваліфікації фахівців, що має затверджені програми та терміни навчання. Вона відбувається, зазвичай, у спеціалізованих умовах (закладах) та контролюється державою. Навчальними закладами цієї системи надаються “освітні кваліфікації” – посвідчення, атестати, сертифікати, дипломи, титули, що засвідчують

здобуття певного рівня знань, умінь, навичок, підтвержене оцінкою, що присуджується за загальноприйнятими критеріями.

Поняття “неформальна освіта” визначається як навчальна діяльність у післяробочий час і не передбачає попереднього планування тавідповідної організації. Неформальна освіта – це професійно спрямовані й загальнокультурні курси навчання в центрах освіти, на різних курсах інтенсивного навчання, семінарах, майстер-класах. Неформальною освітою є будь-яка організована систематична діяльність, що проводиться поза межами формальної системи для забезпечення обраними видами навчання окремих підгруп населення.

Інформальна освіта – це неорганізований, не завжди усвідомлений та цілеспрямований процес, що триває упродовж усього життя людини. Фактично, це здобуття необхідних знань, умінь, навичок у формі життєвого досвіду. Якоюсь мірою інформальна освіта ототожнюється з соціалізацією, включаючи в себе всі засоби впливу на особу (соціальне середовище, ЗМІ та Інтернет, культурно-просвітницькі та розважальні заклади).

На законодавчому рівні в країнах ЄС інформальна освіта майже не врегульована.

Досліджуючи основи формування освітнього законодавства у ЄС, ми з’ясували, що воно у своєму розвитку пройшло багато етапів і найважливіший почався з 2010 року, і який продовжує Лісабонський процес, що визначає освітню політику як загальноєвропейський інтерес. Також відзначимо, що серед трьох сегментів освіти у ЄС законодавчо закріпленою є саме формальна освіта і державами гарантується право на освіту, відкритість освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сорбонська декларація “Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sumy.molod.eu/index.php/useful-information/58-bologna-process/84-bologna-process>
2. *Олексик Х. М.* Еволюція Болонського процесу та його організаційно правове забезпечення в Україні // Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи : монографія / за заг. ред. Ф. Г. Ващука. – Ужгород : ЗакДУ. 2011. – С. 69 – (Серія “Євроінтеграція: український вимір”; Вип.16)
3. Створення Європейського простору вищої освіти. Берлінське Комюніке конференції міністрів вищої освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolon/5/>
4. Комюніке Конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти “Загальноєвропейський простір вищої освіти – Досягнення цілей”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_576
5. Лондонське комюніке Конференції міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти “На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації” <http://www.nau.edu.ua/en/EduProcess/Bologna/London/>
6. Неперервна професійна освіта у документах європейського Союзу : посіб. / С. О. Сисоєва, С. Г. Заскалета. – Москва : “Миколаївська обласна друкарня”, 2009. – 275 с.

Підсумковий документ
міжнародної наукової конференції
“ЧОТИРНАДЦЯТИ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ.
ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО
УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ”
17-18 квітня 2019 року
До 185-річчя НПУ імені М. П. Драгоманова;
до 70-річчя Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

З проголошенням незалежності реалізувалося право українського народу на самовизначення, передбачене Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами. Відтак, Україна перейшла від формальної суверенності до реальної міжнародної правосуб'єктності, увійшла в складну систему світового політико-правового простору, окресленого глобалізаційним контуром та чітко визначила західний вектор свого розвитку з метою повернення в родину європейських народів.

Відзначаємо, що за роки незалежності Україна зробила важливі кроки в бік євроінтеграції, долаючи на цьому шляху різноманітні перешкоди та системні намагання супротивників повернути цей рух у зворотному напрямку. Після переговорного процесу між Україною та Європейським Союзом віховими подіями на цьому тернистому шляху стали: синхронна ратифікація 16 вересня 2014 р. Верховною Радою України та Європейським Парламентом Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони; набуття чинності 1 вересня 2017 року Угоди у повному обсязі; закріплення 22 листопада 2018 року в Конституції України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Підкреслюємо, що Угода про асоціацію за своїм обсягом і тематикою є найвагомішим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найунікальнішим міжнародним договором з укладених Європейським Союзом з третьою країною. Угода визначила якісно новий формат відносин між Україною та Європейським Союзом, що ґрунтується на принципах “політичної асоціації та економічної інтеграції” і стала стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні. І вже нині результати виконання Угоди про асоціацію є відчутними, а переваги – помітними: експорт до ЄС, збільшення доступу до ринків третіх країн, зменшення можливостей для тиску на Україну з боку Російської Федерації, децентралізація, реформування енергетичного сектору, реформа державної служби та ін. Під таким кутом зору й актуалізується питання аналітичного погляду на стан імплементації національного законодавства до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

І саме цьому питанню була присвячена міжнародна наукова конференція “ЧОТИРНАДЦЯТИ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ. Проблеми імплементації національного законодавства до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом”, організаторами якої виступили Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, Центр правової освіти і науки, громадська організація “Феміда”.

Звертаємо увагу, що разом з позитивними змінами на шляху інтеграції України з ЄС на основі Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом існує низка організаційних, нормативних, процесуальних та інших проблем, що гальмують цей процес. Тому вони потребують комплексного опрацювання. Зокрема, заважають виконувати завдання Угоди вчасно та в повному обсязі: зовнішні проблеми (продовження воєнного конфлікту з Російською Федерацією та загрози його ескалації та переростання у повномасштабну локальну, а то й світову війну); внутрішні проблеми (недостатня інституційна спроможність органів виконавчої влади, значний спротив окремих груп інтересів проходженню євроінтеграційних законопроектів у Верховній Раді; низький рівень ефективності реформування судової гілки влади; високий рівень корупції та розбалансування в діяльності новостворених антикорупційних органів; політизація правового простору та перевага політичної доцільності й популістичних гасел над верховенством права і закону; колізії законодавства; суперечливість та фактична невизначеність політичного режиму (змішування різнорідних ознак – від демократії й автократії до анархії, охлократії та олігархії); конфлікти між державними органами, тощо).

З метою більше послідовного та ефективного вирішення проблем, що постають у сфері імплементації національного законодавства до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, як ключового чинника євроінтеграції, висловлюємо пропозиції (рекомендації) органам державної влади та їх посадовим особам, науковій спільноті, освітянам, усьому громадянському суспільству:

– сприяти утвердженню ідейних засад Конституції України, та інтеграції України в європейський та світовий правовий простір, впровадженню європейських підходів до питань делегування інститутам громадянського суспільства окремих функцій держави щодо реалізації державної політики в гуманітарній та соціальній сферах, враховуючи міжнародні стандарти, зокрема щодо правового статусу неурядових організацій в Європі;

– з метою підвищення рівня взаємодовіри та взаємодії в суспільстві та вдосконалення управління державою продовжити творення чітких, реальних, дієвих правових засобів забезпечення відкритості, прозорості, підзвітності суспільству державних органів та запровадження громадського та міжнародного контролю за їх діяльністю;

– сприяти вдосконаленню і реалізації державної стратегії взаємодії влади і громадянського суспільства, формуванню у громадян переконання ефективного використання ініціатив інститутів громадянського суспільства для гармонізації законодавства України з європейським правом;

– з метою загального оздоровлення національного правового середовища як необхідної умови імплементації національного законодавства до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, усувати прогалини у законодавстві, долати недосконалість, суперечливість деяких законів шляхом їх вдосконалення і гармонізації, привести окремі правові норми у відповідність з реаліями життя відновити довіру населення до владних інститутів, припинити прояви маніпулювання масовою та індивідуальною свідомістю;

– переборювати бюрократичний тиск на науку й освіту та утверджувати академічну свободу як основоположну підвалину української держави та запоруку її соціально-економічного та політичного підйому й зростання довіри й поваги народу;

– вимагати від Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій та Міністерства освіти і науки України відхилення так званого удосконалення кваліфікаційних вимог, пов'язаних з оприлюдненням результатів наукових досліджень в науковій періодиці та збірниках, які включені до наукометричних баз Scopus та/або Web of Science Core Collection, як такого, що спрямоване на нищення української соціально-гуманітарної науки, а відтак і руйнування української державності.

– вимагати від вище названих органів визнання і врахування при оцінюванні кваліфікації публікацій які видають міжнародні наукові інституції та університети з високою репутацією, а також авторитетні наукові товариства й асоціації нарівні з тими, які включені до наукометричних баз Scopus та/або Web of Science Core Collection;

– вимагати від Міністерства освіти і науки України переведення курсів соціально-гуманітарного циклу (правознавство, політологія, релігієзнавство, соціологія, філософія та ін.) у вищих навчальних закладах України до переліку обов'язкових навчальних дисциплін, адже саме вони й лише вони формують світогляд і загальну культуру особи (з її окремими складовими-політичною, правовою, економічною, духовною, інформаційною тощо) й уможливають успішне майбутнє для української держави і суспільства;

– вимагати від окремих держав-членів ЄС відмовитися від практики прийняття громадян України на навчання і здобуття вищої освіти за спрощеною схемою без ЗНО, як такої, що порушує принцип рівності (нагадаємо, що в Україні претенденти на здобуття вищої освіти проходять зовнішнє незалежне оцінювання);

– законодавчо забезпечувати проукраїнськість суспільно-релігійної ситуації, сприяти подальшому світовому визнанню Православної Церкви України та утвердженню Української Помісної Православної Церкви;

– вживати заходи для реалізації національної ідеї в державотворчому процесі, підтримки української мови як державної, запобігання ймовірному процесу її витіснення та сприяння збереженню культурної, релігійної самобутності національних меншин і корінних народів України;

– забезпечити державно-правове регулювання економіки, подолання бідності, зниження порогу соціальної нерівності, боротьбу зі злочинністю тощо;

– створити дієвий механізм забезпечення інформаційної та духовної безпеки держави й суспільства і безпеки людини в інформаційній сфері, захисту персональних даних, вдосконалювати правові засоби кібернетичної, екологічної, державної національної безпеки відповідно до світових стандартів та європейських принципів;

Сподіваємося, що вирішення проблем імплементації національного законодавства до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та сама імплементація Угоди сприятиме утвердженню верховенства права і закону, розвитку свободи слова, захисту прав людини, економічному розвитку, енергоефективності, впровадженню дієвих методів та інструментів державного управління.

З М І С Т

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ДО УЧАСНИКІВ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

В. П. Андрущенко

ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ
МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ..... 3

Ю. С. Шемшученко

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
З ЄВРОПЕЙСЬКИМ ПРАВОМ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ..... 5

В. Г. Пилипчук

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ДО ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ
ДАНИХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 9

Н. М. Оніщенко

ПРАВА ОСОБИ: ВЕКТОР СУЧАСНИХ ЗМІН15

Б. І. Андрушишин

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ
ЗА ВИКОНАННЯМ УГОДИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС19

Н. М. Пархоменко

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СВІТОВИХ СТАНДАРТІВ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ У ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ.....24

В. Г. Лавриненко

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СУПРОВОДУ
НАБЛИЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ДО УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС.....27

О. В. Бабкіна

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ
ЯК ЧИННИК ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ
В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР.....29

В. І. Сергійчук

ВПЛИВ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНСТВА НА ФОРМУВАННЯ
ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ
(на прикладі сприйняття Голодомору-Геноциду 1932–1933 років)33

В. Ю. Стеценко

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОBOB'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ
ЯК КРОК ЩОДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ДО УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ..... 46

Р. С. Огірко

ПРОБЛЕМА СУБ'ЄКТНОСТІ В ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ: СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ..... 48

І. Й. Бойко

РОЛЬ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНСЬКІЙ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ІСТОРІЇ (до 820-річчя утворення) 55

О. В. Бучма

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНО-РЕЛІГІЙНИХ ВІДНОСИН
В УКРАЇНІ У ВИМІРАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ 61

ПАНЕЛЬ І
ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В ПРОЦЕСІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УГОДИ
ПРО АСОЦІАЦІЇ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

А. Ю. Бадида

“СОЦІАЛЬНА МОДЕЛЬ” ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ..... 67

Є. В. Білозьоров

ЮРИДИЧНА (ПРАВОВА) АРГУМЕНТАЦІЯ
ЯК СКЛАДОВА СУДДІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ 70

М. В. Беланюк

ПРОБЛЕМА ВІДНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ
ВІЙСЬКОВОЇ ІЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 73

О. Я. Вінокур, З. Ю. Шевчук

СИСТЕМА МІЖНАРОДНОЇ (КОЛЕКТИВНОЇ) БЕЗПЕКИ..... 77

С. Л. Гоцуляк

РЕФОРМУВАННЯ САНІТАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ЗГІДНО З УГОДОЮ ПРО АСОЦІАЦІЮ
МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ 82

Н. О. Деркачова

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В ПРАЦЯХ
МИХАЙЛА ФЛЕГАНТОВИЧА ВЛАДИМИРСЬКОГО-БУДАНОВА..... 85

О. Д. Довгань

КУЛЬТУРА КІБЕРБЕЗПЕКИ НА ШЛЯХУ
ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ..... 87

С. О. Дорогих	
НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ.....	91
Н. Ю. Іванова	
ЦІННІСНІ ПЕРЕДУМОВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС.....	94
І. Ф. Корж	
ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ.....	98
О. В. Макарова, А. О. Денисюк	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	101
О. В. Макарова, Г. А. Ревунець	
УКРАЇНА ЯК ДЕРЖАВА СОЦІАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	105
Н. О. Мудролюбова, М. М. Бригинець	
ІНСТИТУЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ В УКРАЇНІ ТА У КОРОЛІВСТВІ ШВЕЦІЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	107
Н. М. Опольська	
МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ.....	110
Б. В. Островська	
ВАЖЛИВІСТЬ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЄС У СФЕРІ БІОЕТИКИ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ.....	113
О. Г. Радзієвська	
ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПІВПРАЦІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В РАМКАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ.....	116
С. Д. Сворак	
“ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ ГАЛИЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ” 1918 РОКУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ.....	119
В. Тартасюк	
ГУМАНІСТИЧНА СКЛАДОВА ПРАВОВОГО РЕФОРМУВАННЯ В КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО НОРМ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	122
Л. Г. Фалалєєва	
МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	124

О. М. Чижова

ПРАГМАТИЧНА ОРІЄНТАЦІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ 130

С. І. Шитий

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ І ПЕРСПЕКТИВИ
СТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ
АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ 132

ПАНЕЛЬ II
ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА В УГОДІ
ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

А. А. Булда

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА
МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ПРАВА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА
ЇХ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ 136

Р. В. Вереша

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ 139

О. Я. Воляннюк

ЗМІСТ VS ФОРМА ПОЛІТИКИ: ВИКЛИКИ
ДЛЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ 142

Р. В. Губань

ПРАВО НА МИР В ДЕКЛАРАЦІЯХ ООН 146

О. В. Серета

НАВЧАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ “ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ”
ТА “ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН”
В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ 150

ПАНЕЛЬ III
ГАЛУЗЕВА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ УГОДИ
ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

І. В. Демченко, В. Ю. Стеценко

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗМЕЖУВАННЯ
ПОНЯТЬ “ЛІЦЕНЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ”
ТА “ЛІЦЕНЗУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ” 154

Л. С. Дубчак

АДВОКАТСЬКИЙ ГОНОРАР ЯК ЦІНА ДОГОВОРУ
ПРО НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ 157

<i>А. Л. Головка</i>	
СТРУКТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	161
<i>О. М. Головка, І. Н. Тавберідзе</i>	
ІНТЕРНЕТ РЕЧЕЙ: ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В ЄС.....	164
<i>Ю. М. Жмур</i>	
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ФРАНЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАНЬ НЕПОВНОЛІТНІМ	167
<i>Ю. М. Жмур, О. О. Гоцуляк</i>	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	170
<i>Ю. М. Жмур, І. А. Клімова</i>	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.....	173
<i>Р. А. Казак</i>	
TERMS “ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY” AND “SUSTAINABLE DEVELOPMENT” IN UKRAINIAN POLICY AND LEGAL SCIENCE	175
<i>О. В. Костенко</i>	
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОВІРЧИХ ПОСЛУГ ДО РЕГЛАМЕНТУ ЄС.....	177
<i>О. О. Кульчицький</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗМІН У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОВ'ЯЗАНИХ З БАНКОМ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	180
<i>Л. Ф. Купіна</i>	
ЧИННИКИ ВИДІВ ЕФЕКТИВНОСТІ НОРМ ТРУДОВОГО ПРАВА	184
<i>Т. В. Маньгора</i>	
ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЮ ТА НАГЛЯДУ ЗА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ.....	187
<i>М. В. Менджул</i>	
ПРИНЦИП НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ.....	191
<i>А. Г. Миронов</i>	
ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ДО УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ.....	194

О. О. Морозова, В. О. Морозова

ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ІНФОРМАЦІЮ ПРО СТАН СВОГО ЗДОРОВ'Я.....	197
--	-----

С. І. Шимон

ПРАВОВА ОХОРОНА ТОРГІВЕЛЬНОЇ МАРКИ У КОНТЕКСТІ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄС	199
--	-----

ПАНЕЛЬ ІV

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Т. В. Гавронська

УЧАСТЬ ТА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ НАПРЯМКУ УКРАЇНИ	203
---	-----

О. С. Дмитренко

НОВИЙ ПУБЛІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА	205
---	-----

А. А. Карнаух

ПОЛІТИЧНА ДОВІРА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ МОДЕЛІ	209
--	-----

А. А. Карнаух, Л. І. Николін

УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ – ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В ЄС	212
--	-----

О. В. Новакова

ПРАВА ЛЮДИНИ: СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ	214
---	-----

М. А. Остапенко

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ: ПОПУЛІЗМ VS ПЛЮРАЛІЗМ.....	218
---	-----

О. О. Постоловська

ГЕНДЕРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	220
---	-----

Л. М. Радченко

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ УКРАЇНИ І СТРУКТУРАМИ ЄС	222
---	-----

Є. Є. Стівбун

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: E-GOVERNMENT.....	224
--	-----

А. В. Тарасюк

КІБЕРТЕРОРИЗМ – СУЧАСНА ЗАГРОЗА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	227
---	-----

О. В. Токарчук

МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН
У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЕМІГРАНТІВ.....230

**ПАНЕЛЬ V
ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО**

І. О. Апончук

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ БЮРОКРАТІЇ
В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ.....236

Д. Р. Артельська

КОЗАЦЬКА ДЕРЖАВА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО:
ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ ТА ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ239

К. Р. Бабіч

ВПЛИВ “БРЕКСІТУ” НА ПРАВА
ГРОМАДЯН ЄС ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ243

В. О. Бердник, В. А. Потапенко

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ
У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ
З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ245

Е. М. Бовкун

ПРОБЛЕМА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
У КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИХ ТА ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ248

Н. О. Борковська

ЖІНОЧА ЗЛОЧИННІСТЬ.....251

А. В. Вознюк

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ТА ОСВІТНИХ СИСТЕМ У КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС.....254

А. О. Гавриленко

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НАПОВНОЛІТНІХ.....257

Л. М. Галайко

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
ЯК СПРОЩЕНОЇ ПРОЦЕДУРИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ.....259

Т. М. Галенко

ЕКОЛОГІЧНЕ ПИТАННЯ В УГОДІ ПРО АСОЦІАЦІЮ
МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ.....263

О. О. Гарбар

АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕЯКИХ СТАТЕЙ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІНДЕКСІВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....266

<i>В. В. Геращенко</i>	
ЕТИКА ЮРИСТА ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ.....	269
<i>В. Ю .Гуз</i>	
ЧИ ПОТРІБНА В УКРАЇНІ ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ЗБРОЇ.....	272
<i>В. В. Гундерчук</i>	
ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ	275
<i>К. В. Дмитренко</i>	
СХИЛЯННЯ ДО ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ.....	279
<i>М. О. Дяченко</i>	
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯКОСТІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ	281
<i>Д. О. Дубінко</i>	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИНЦИПІВ ФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	284
<i>Ю. Р. Зубенко</i>	
МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ, СТАНДАРТИ ТА НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	286
<i>К. С. Іваненко</i>	
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНИ	289
<i>Л. А. Кеба</i>	
ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ ЯК ОДИН З ЕТАПІВ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС	291
<i>К. О. Котик</i>	
ОСНОВНА ПРОБЛЕМАТИКА КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 117 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: УМИСНЕ ВБИВСТВО МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ.....	293
<i>Я. В. Кравцова</i>	
КОНСТИТУЦІЙНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ВЕРХОВНОГО СУДУ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ	297
<i>М. Д. Косовська</i>	
ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ	299

Д. О. Лахман	
ПРОЦЕС ПРАВОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО СТАНУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ	302
І. В. Мальцева	
ПОНЯТТЯ І ВИДИ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД.....	305
І. О. Міськова	
ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА: КРИЗЬ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА	308
О. П. Миколаєнко	
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ	311
І. М. Микулін	
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	314
А. Р. Нізова	
МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК	317
Я. С. Панченко	
ДОГОВІР ЧАРТЕРУ (ФРАХТУВАННЯ): ОСОБЛИВОСТІ, ВИДИ, ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	319
О. В. Підгурська	
ОСОБЛИВОСТІ ЗАВДАТКУ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	322
Б. М. Пешко	
ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	324
А. О. Подорожня 326	
ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	326
Н. І. Руденко	
ДОГОВІР КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ (ФРАНЧАЙЗИНГУ): ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ.....	329
І. І. Скрипник	
ЗАХИСТ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ, ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ТА НЕДОТОРКАНОСТІ КОРДОНУ ЯК ОДНА ІЗ ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ	331

<i>М. Р. Стан</i>	
ПЕРЕДУМОВИ УТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ.....	333
<i>Н. І. Фалюш</i>	
СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА: ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	336
<i>О. С. Чегодар</i>	
ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄС – ОДНЕ З ГОЛОВНИХ ЗАВДАНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ	339
<i>А. І. Черномаз</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТУ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА.....	341
<i>В. В. Шалухіна</i>	
МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА У БАНКІВСЬКІЙ ТА КРЕДИТНІЙ СФЕРАХ.....	344
<i>Т. В. Шевченко</i>	
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ	347
<i>Р. Б. Шматков</i>	
ПРАВОВА ПРИРОДА ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ ТА ЇХ МІСЦЕ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	350
<i>Л. В. Шульженко</i>	
ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ОСВІТНІХ СИСТЕМ У КРАЇНАХ ЄС	353

Наукове видання

Матеріали Міжнародної наукової конференції

ЧОТИРНАДЦЯТИ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ

Матеріали подані мовою оригіналу

Автори опублікованих матеріалів **несуть повну відповідальність** за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

Виготовлення оригінал-макету

Т. Ветраченко

Підписано до друку *30 травня 2019 р.*
Формат 60x84/16 Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Умовн. друк. аркушів 23,15. Облік видав арк. 24,21.
Наклад 110 прим. Зам № 223
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова. 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 9.
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002
(044) 239-30-26